

Sanayi Yapıları / Endüstri Arkeolojisi

- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI
ZİHNİ ALDIRMAZ İLE SÖYLEŞİ
Samet KARYALDIZ - Bahattin ŞAHİN
- ENDÜSTRİ MİRASINI KORUMA VE
YENİDEN KULLANIM YAKLAŞIMI
Gül KÖKSAL
- BİR SANAYİ YAPISINI TASARLAMAK
ZEKİ YÜZÜAK VE ÜNAL ÖZYURT İLE SÖYLEŞİ
Demet ERKE YAPTI
- MİMARİDE ANLAM VE DOKU YİTİMİNE
KARŞI UZLAŞMA
Didem BAŞ YANARATEŞ

HAZİRAN 2012. SAYI 8

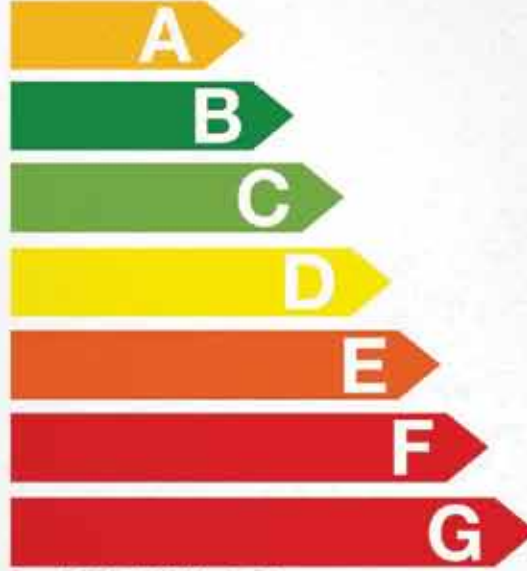
ENERJİNİ VERİMLİ KULLAN!

Enerji

Üretici
Model

YTONG

Tasarruflu Bina

A

Enerji Tüketimi Yüksek Bina

Isı Yalıtımı W/mK

YTONG yüksek ısı yalıtımı özelliğine sahiptir. Bu nedenle YTONG'lu duvarların ilave ısı yalıtım malzemesi ile kaplanmasına gerek yoktur.

0,13

İç Ortam Sıcaklığı °C

YTONG ile yapınız yazın serin, kışın sıcak olur.

20°

Enerji Performansı

Ayrıntılı bilgi için; www.ytong.com.tr

★★★★★

YTONG yüksek ısı yalıtımı sağlar...

YTONG hafiftir...

YTONG sağlamdır...

YTONG yanmaz...

YTONG ses yalıtımı sağlar...

YTONG kolay işlenir...

YTONG milimetrik ölçülerdedir...

YTONG sağlıklı mekanlar yaratır...

YTONG çevre dostudur...

Dünyanın en iyi markaları
ve en kaliteli ürünleri “outlet” fiyatlarıyla

OUTLET CENTER

ADANA'DA

Yeni

Duvar Kağıdı

Doğal Taşlar

*Showroom'umuza gelin, ürünlerimizde dokunun...
Bu atmosferin büyüüne kapılacaksınız.*

aboteks

OUTLET
CENTER

Turgut Özal Bulvarı,
İller Bankası Karşısı - Adana
0322 233 95 38
www.aboteks.com.tr

*Samur Karo Halı,
CAM ELYAFI İLE GÜÇLENDİRİLMİŞ
PVC TABANI ile*

*Türkiye'de ilk kez
firmamız tarafından üretilmeye başlanmıştır.*

AQUA FLCOR

% 100 SUYA DAYANIKLI PARKE

- Sessiz • Antibakteriyel
- Alev Almaz • Toz Tutmaz

Çukurova Bölge Bayii

ÜŞENMEZ
Döşemecilik San. Tic. Ltd. Şti.

samur
HALILARI

Gök Yıldız
PVC YER
DÖŞEMELERİ

SER FLOOR
PVC ZEMİN KAPLAMASI

32
class

Tel : 0322 445 25 25 - Fax : 0322 445 25 18 Merkez : Yeşiloba Mahallesi 46199 Sokak No: 20 / ADANA

GÜNEY MİMARLIK DERGİSİ

ISSN 1309-9639 HAZİRAN 2012 SAYI: 8

Kapak fotoğrafı: "Adana'da Sanayi Yapıları" Fotoğraf Yarışması
1. Ödül Mustafa TOR.TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi tarafından
3 ayda bir yayımlanır. Yerel Süreli Yayın

SAHİBİ

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi adına
Bekir Kamışlı

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Kamuran Pekçetin

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

H. Bülend Tuna

YAYIN SEKRETERİ

Tülay Sarı

YAYIN KOMİTESİ

Serpil Akay Çerçi, Gaye Beler, Nevzat Efe Çelimli,
Demet Erke Yaptı, Onur Erman, Yusuf Gürçınar,
Samet Karyaldız, Ufuk Önder, Bahattin Şahin, Çiğdem Taner

KONSEPT TASARIM

Ferhat Babacan

GRAFİK UYGULAMA

Ebru Laçın

YAPIM

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi
Karaköy, Kemankuş Cad. No: 31 Beyoğlu 34425 İstanbul
Telefon: (0212) 244 86 87

BASKI

Müka Matbaacılık Reklamcılık Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
İ.O.S.B. Eskoop San. Sit. C-7 Blok No: 410
Başakşehir 34306 İstanbul
Telefon: (0212) 549 68 24

İLETİŞİM ADRESİ:

Güney Mimarlık Dergisi
TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi
Reşatbey Mah. 62009 Sokak No: 2
Baskın Ap. Zemin kat ADANA

Telefon: (0322) 454 17 95 - 457 77 17

Faks: (0322) 457 24 20

e-Posta: guneymimarlik@mo.org.tr

MAKALE YAZIM KURALLARI

Derginin yazım dili Türkçedir. Dergide yayımlanmak üzere gönderilecek çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olmalıdır.

Yazılar Adam Yayınları'nın **Ana Yazım Kılavuzu** kurallarına uymalıdır.

Yazılar, elektronik kopya (CD veya e-posta) olarak editöre iletilmelidir. CD üzerine yazarın ismi ve yazının kısaltılmış başlığı yazılmalıdır. Yazarlara ait bilgilerin tümü (isim, adres, kurum, unvan, telefon, faks, e-posta adresi) yazıyla birlikte iletilmelidir. Dergiye teslim edilen yazılar yazarlarına iade edilmez. Yazının ilk sayfasında, yeterli bilgiyi içeren bir başlık altında tüm yazarların isimleri, çalıştıkları kurum ve adres bilgileri olmalıdır. Bu sayfada iletişimin sağlanacağı yazar belirtilmelidir. Metnin sonunda kaynakça yer almalı, tablo ve şekiller ise her biri ayrı bir sayfada ve metin içindeki akışlarına göre numaralandırılmış olarak yer almalıdır.

Makalede kullanılacak görsel malzemeler dijital ise, jpg veya tiff formatında olmalı, kısa kenarları 10 cm'den, çözünürlüğü ise 300 dpi'dan daha düşük olmamalıdır. Dijital görseller metnin içine veya başka bir word dosyasına kesinlikle yapııştırılmamalı, ayrı ayrı dosyalar olarak teslim edilmelidir. Tüm görsel malzemelerin varsa metin içindeki yerleri belirtilmeli ve açıklamaları mutlaka yer almalıdır. Dijital olmayan fotoğraflar dia pozitif veya orijinal baskı olarak, çizim ve şekiller ise temiz kâğıt çıktısı olarak teslim edilebilir.

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı, basım yılı olarak verilmelidir. Aynı yazarın bir yıl içinde birden çok kaynağına referans veriliyorsa, bunlara a, b şeklinde ek yapılmalıdır. Aynı aktarılan yazılar için sayfa numarası verilmelidir. Kaynaklar metnin en sonunda soyadı sırasına ve aynı yazara ait yazılarda kronolojik sıraya göre listelenmelidir. Kitap ve dergilerin isimlerinin tümü yazılmalıdır. Kitap ve bildiri kitaplarının basımevi ve basım yeri belirtilmelidir. Basılmamış bildiriler için sunulduğu yer ve bulunma koşulları belirtilmelidir.

- Köksal, A. (1998) "Aalto Bir Bağlam Mimarı mıydı?", *Arredamento Mimarlık*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Sayı: 100+3, s. 52-67.- Schildt, G. (1995) *Alvar Aalto*, Phaidon Press Limited, London.

Teslim edilen yazılarda kaynak gösterilen, kullanılan, daha önce yayımlanmış malzeme, metin, tablo, şekil ve benzeri için yazılı izin almak yazarların sorumluluğundadır. Dergiye yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde görsel malzemesiyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır.

Henüz Geç Olmadan...
Sanayi Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesini Tartışalım

Dergimizin bu sayısında "Sanayi Yapıları / Endüstri Arkeolojisi" konusunu ele almayı ve değişik katkılarla çok yönlü olarak değerlendirmeyi uygun gördük. Önemli sanayi kentleri denince yıllardır İstanbul ve Kocaeli gibi sanayi metropollerini dışında akıllara ilk gelen kentlerden birisi olan Adana'nın sanayi yapılarının mercek altına alınmasını hedefledik.

Sanayi ile birlikte gelişen kent dokusunun oluşturduğu yaşam çevrelerinin günümüzde farklılaşması, organize sanayi bölgelerinin kurulması ve sanayinin oralarda toplaşması, planlama, ulaşım, altyapı, yatırım teşvik oranlarının illere göre tespitindeki haksızlıklar vb. gibi çok katmanlı sorunlar etrafında tartışılmaktadır. Bu konuların hepsinin ayrı ayrı önemi, birbirini etkileyen yanları elbette çok yönlü irdelemeleri gerektirmektedir. Güney Mimarlık konunun bu boyutunun farkında olmakla birlikte özellikle bir başka noktaya odaklanmayı tercih etmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren oluşturulan sanayi yapılarının Adana kentindeki mevcut durumunu ele almak ve sanayi yapısı olarak işlevini tamamlayan bu yapı stokunun potansiyelini dikkate sunmak istedik.

Mimarlar Odası Adana Şubesi bu konunun önemine vurgu yapmak amacıyla Adanalı fotoğraf sanatçılarına çağrı yaparak bu yapıların belgelenmesini amaçlayan bir yarışma düzenledi. Yarışmanın amacı Adana ve bölgesinde yer alan, kentimizin kimliğini oluşturan sanayi yapılarının günümüzdeki durumuna dikkat çekmek ve geleceğe yönelik fikirler üretilmesine zemin hazırlamak olarak belirtildi. Böylece kentimizin önemli bir bileşeninin günümüzdeki durumu belgelenmiş olacaktı. Bölgemizdeki pek çok sanayi tesisinin gelişen teknolojinin gerisinde kalmaları; yayılan kent dokusunun içerisinde kalan arazilerinin kıymetlenmesi; yanlış teşvik uygulamaları sonucu atıl kalması, boşalması, kullanılmaması gibi nedenlerle yıllardır kentin hafızasında yer eden bu yapıların bugünkü durumu hepimizi üzmektedir. Sanayi kenti Adana'nın bu önemli birikiminin tekrar kentle bütünleşebilmesine yönelik neler yapılabileceğine sanatçı gözüyle katkı yapmak, ortaya çıkan nitelikli ürünlerle Adana'nın bu zengin potansiyelinin kentlilerce farkına varılmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu yarışmanın sonuç ürünlerini dergimizin sayfalarında göreceksiniz. Dileğimiz bu zengin birikimin dünyadaki örnekleri gibi tekrar kentin kültür yaşamına katılmasına yönelik projelerin ortaya çıkması, tartışılması ve uygulanmasıdır.

Dosyamızda özellikle endüstri arkeolojisi konularında yazılara ve bu konudaki örneklerle, değerlendirmelere yer verdik. Yurt dışındaki nitelikli örneklerin yanı sıra ülkemizdeki başarılı koruma çalışmalarını da özellikle göstermek istedik. Adana'dakilere benzer yapıların nasıl değerlendirildiğini, bu konudaki ilginç fikir sunumlarını, örnek projeleri aktarmak istedik. Terk edilen bu yapılara bakınca bu yapıların yıkılarak arsa olarak değerlendirilmesini değil, neler olabileceğini gören ve gösterenlerin yaklaşımlarını, önerilerini bilginize sunmak, henüz çok geç olmadan konuyu öne çıkarmak istedik. Yıllardır pek çok romana, filme, sanat yapıtına mekân olmuş bu alanların sadece kent ortasında kalmış kıymetli arsa olarak düşünülmesini doğrusu yürek incitici bir durum olarak değerlendiriyoruz. Bu sayımızdaki sunuşların, yorumların, projelerin kentin yaşam kalitesinin yükseltilmesi, kentlilik bilincinin geliştirilmesi, kent belleğinin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması doğrultusunda gösterilen çabalara yönelik bir katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Yerel yönetimler başta olmak üzere Adana üzerine proje üreten tüm kurum ve kuruluşların bu yönde yapacakları katkıları memnuniyetle karşılayacağımızı duyurmak isteriz. İleriki sayılarımızda dünya ve Türkiye örneklerinin yanı sıra Adana'daki sanayi yapıları üzerindeki araştırmalara yer vermeyi, bu konuda üretilecek başarılı yeniden işlevlendirme ve koruma örneklerini gösterebilmeyi yürekten diliyoruz.

Yeni sayılarımızda buluşmak dileğiyle...

H. Bülend Tuna

İÇİNDEKİLER

- 5 **GÖRÜŞ**
5 – Yapı Denetim Kuruluşlarının Müşavir Firma Olmasıyla Deprem Sorunu Çözülmez / *Nusret Baş*
6 – Mimarlık ve Yapısöküm Üzerine Kısa Bir Not / *Afife Batur*
8 – Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Zihni Aldırmaz ile Söyleşi
"Göç ve Gençlerimiz Bizim Zenginliğimizdir Bunları Topluma ve Ekonomiye Kazandırmak Gerekir" / *Samet Karyaldız, Bahattin Şahin*
- 17 **DOSYA**
Sanayi Yapıları / Endüstri Arkeolojisi
18 – Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı / *Gül Köksal*
24 – Sanayi Yapıları Hakkında... / *Fethi Dağlık*
26 – Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri: Sanayinin Terkettiği Alanlarda
"Yeniden-Mimari" / *N. Müge Cengizkan*
29 – Sanayi Yapıları ve Adana'da Sanayi Planlaması / *Mehmet Keskin*
31 – Adana ve Sanayi / *Sadi Sürenkök*
36 – Cumhuriyet'in Sanayi Kenti Kayseri ve Modernleşme Arayüzleri / *Burak Asiliskender*
40 – Nazilli Sümerbank Fabrikası'nın Sosyal Tesis Binası'nın İşlevsel Dönüşümü İçin Analizler / *Dicle Aydın, Esra Aksoy*
46 – Endüstri Parkları / *Gülşen Aytaç, Dinemis Kuşluoğlu*
50 – Ruhr Bölgesini Yeniden Kurmak İçin Kültürel Bir Tohum: Zollverein Sanayi Kompleksinin Dönüşümü / *Ayşen Ciravoğlu*
53 – Lingotto / *Rüksan Tuna*
55 – 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Demiryolu Mirası: TCDD Yedikule Bakım Onarım - Cer Atölyeleri / *Mehmet Ünal*
60 – Endüstri Mirası Zonguldak Lavuar Koruma Alanı İçin Geliştirilen Senaryo / *Evrin Faydalı, Anıl Sarıcan Delibay*
67 – "Adana'da Sanayi Yapıları" Fotoğraf Yarışması Sonuçlandı / *Kamuran Pekçetin*
- 69 **İNCELEME**
69 – Mimarlıkta İntihal ve 50 Yıl Önce Adana'da Yaşanan Bir Olay / *Arif Şentek*
71 – Yapı Üretimine Uygulama Aşamasında Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine Yönelik Kontrol Listeleri Düzenlenmesi / *Muharrem Görgülü, Gülten Gümüşburun Ayalp, Mehmet Emin Öcal*
75 – Türkiye'de Yapı Üretim Sürecinde Üretilen Riskler: TOKİ ve Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği / *Ali Tolga Özden*

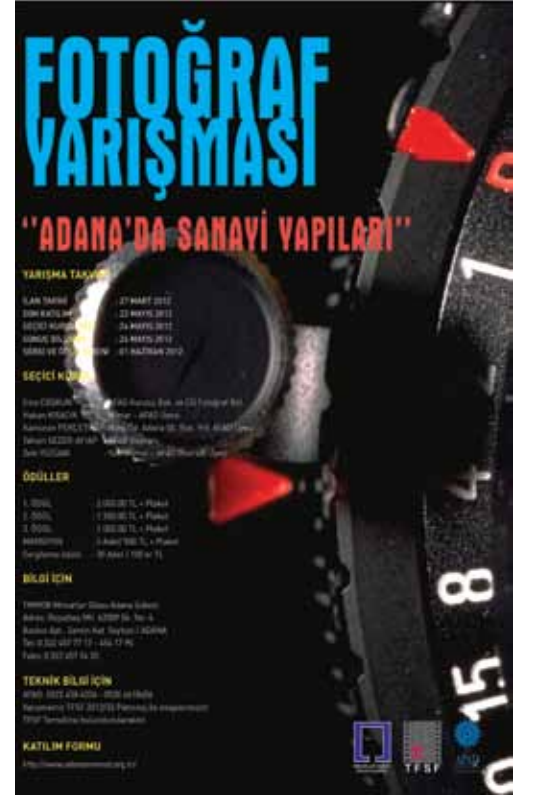
79 – Mimaride Anlam ve Doku Yitimine Karşı Uzlaşma / *Didem Baş Yanarateş*

84 **PROJE/PROFİL**
84 – Zeki Yüzüak ve Ünal Özyurt ile Söyleşi
Bir Sanayi Yapısını Tasarlamak / *Demet Erke Yaptı*

92 **ÇEVRE VE EKOLOJİ**
92 – Akkuyu Nükleer Santrali ÇED Süreci / *Sabahat Aslan*

95 **KÜTÜPHANE**

96 **ESKİ VE YENİ ADANA'DAN**

YAPI DENETİM KURULUŞLARININ MÜŞAVİR FİRMA OLMASIYLA DEPREM SORUNU ÇÖZÜLMEZ

Nusret BAŞ

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi
Yönetim Kurulu Sayman Üyesi

"Yapı denetimine bu kadar fazla görev tanımlamak yerine yapıda oluşacak kusurlar için veya olası bir depremde oluşacak yapı kusurları sonrası meydana gelebilecek maddi zararların karşılanabilmesi için mesleki sorumluluk sigortasının zorunlu hale getirilmesinin daha uygun ve yeterli olacağı bir gerçektir."

Yapı Denetim Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Türkiye'de özellikle yapı güvenliği açısından son 12 yıl içerisinde büyük yol katedildiğini ve olumlu gelişmeler olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yapı denetimi kapsamında inşa edilip iskâna açılan yapılar can ve mal güvenliği açısından güvenli ve sağlam yapı olarak iskâna açılmıştır. Hal böyleyken, yapı denetim kuruluşlarının yanında diğer meslek disiplinlerini daha güçlü hale getirilmesi yönünde kanunlar hazırlaması ve hatta meslek kuruluşlarına daha fazla yetki verilerek mesleklerini daha etkin bir şekilde uygular hale getirilmesi için yetkilendirilmesi gerekirken tam tersi gelişmelere şahit oluyoruz. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan yeni yapı denetim taslağında yer alan "teknik müşavirlik kuruluşu" şöyle tanımlamaktadır.

"Bünyesindeki meslekî yetkinliği hâiz meslek mensupları eliyle, zemin etüdü, harita, plân, arazi ve arsa düzenleme, ifraz, tevhit, proje hazırlama, kent tasarımı, proje geliştirme, yapılarda risk ve hasar tespiti, yapı güçlendirmeye ilişkin etüt ve proje işleri, kullanım amacı değiştirilecek olan binalar için rapor düzenlenmesi işleri, bünyesinde hizmet alımı ile turizm uzmanı çalıştırmak suretiyle âtil konut sertifikası vererek mevcut yapıları turizme kazandırma işleri, yıkım ruhsatı ve yıkım işlemine ilişkin iş ve işlemler, keşif, metraj, araştırma, geliştirme ve raporlama, şartname, sözleşme ve ihale hazırlığı, iş bitirme belgesi hazırlama ve bu alanlarda danışmanlık işleri gibi mimarlık ve mühendislik hizmetlerini veren veya bu hizmetler ile birlikte bu Kanun'a göre Bakanlıkça verilen izin belgesine bağlı olarak etüt, proje ve yapı denetimi işlerini de yapabilen veyahut bu Kanun'a göre sadece etüt, proje ve yapı denetimi işleri ile iştigal eden ve Bakanlığın iznine bağlı olarak yurtdışında da faaliyet gösterebilen ve ortaklarının tamamı mimar, mühendis, şehir plâncısı olan tüzel kişiyi," demektedir.

Bu tanım ile neler oluşacak? Öncelikle mesleğimiz açısından bakılacak olursa serbest mimarlık mesleğini tamamen ortadan kaldırıp bu mesleğin yapılması ile ilgili yetkiler yapı denetim kuruluşlarına verilmektedir. Ayrıca yapı denetim kuruluşları, işin başından itibaren, yani yapılacak olan inşaatın imar durumunun alınmasından başlayarak iskân aşamasına gelene kadarki tüm işlem ve imalatlarda yer alabilecekler. Bu durum

sadece mimarlar açısından değil tüm bina projeleri üreten teknik elemanlar açısından ve tüm bina imalatında yer alan kişiler açısından sıkıntılı bir durumdur.

Yapı denetimine bu kadar fazla görev tanımlamak yerine yapıda oluşacak kusurlar için veya olası bir depremde oluşacak yapı kusurları sonrası meydana gelebilecek maddi zararların karşılanabilmesi için mesleki sorumluluk sigortasının zorunlu hale getirilmesinin daha uygun ve yeterli olacağı bir gerçektir.

Ayrıca; Yapı Denetimi Hakkında Kanun tasarisında meslek odalarının işlevlerinin yok edilmesi yerine, yapı denetim birliği ve meslek odalarının meslek içi eğitimler seminer-sempozyumlar, meslektaşların daha etkin olabilmeleri için çalıştaylar ve etik değerlerin oluşturulması için çalışmalar yapılması öngörülmelidir. Meslek içi eğitim almayanlara ve bu çalışmalara katılmayanlara belgelerinin iptal edilmesi sağlanmalıdır.

Kanunun isminin değiştirilmesiyle, yapı denetimlere yeni iş alanları ilave edilmesiyle yapı denetim sistemi ve hatta deprem sorununun çözülmeyeceği bir gerçektir. ■

MİMARLIK VE YAPISÖKÜM ÜZERİNE KISA BİR NOT

Afife BATUR

Mimar

Prof. Dr.

İTÜ Mimarlık Fakültesi

Öğretim Üyesi

Dergimizin ilk sayısında değerli meslektaşımız Mehmet Konuralp'in Türkiye İş Bankası Bölge Müdürlüğü Binasını tanıtmış ve dergimizin böylesi bir yapının tanıtımını yaparak yayın hayatına başlamasının mutluluğunu dile getirmiştik. Ama ne yazık ki bu sevincimiz eksik kaldı. Mimar Sinan Büyük Ödülü sahibi bir mimarın sıra dışı özeniyle tasarlanmış ve inşa edilmiş bir yapısının yapıli çevredeki bu kaos içerisinde fark yaratması, nitelikli duruşuyla örnek olması beklenirken kurum yöneticileri tarafından yapının duvarı ilan panosuna dönüştürüldü. Bu yanıltan dönülmesi dileğiyle, değerli hocamız mimarlık tarihçisi Afife Batur'un bu hoyratlığa tepki gösteren yazısını yapının ilk ve şimdiki halini gösteren fotoğraflarla yayınlıyoruz.

Mimarlıkta mekân ve kitle anlatımlarında dolu/boş, düzlem/eğri, şeffaf/sağır vb. kavram çiftleri en sıradan tanımlama öğeleridir. Ama yüzlerce bileşenden oluşan tasarım sürecinin bitiminde, en azından görsel algı için kullanılan bu tanımlama öğeleri, mimarlığın günlük dile aktarımında önemli bir yer alır. Kurgulanan tasarımın amaçladığı simgesel sözlüğün de anlatımını yüklenir. Bu nedenlerle işaret ettiğimiz kavram çiftlerinin yüklemine göz ardı eden en küçük bir davranış, tasarımın tüm dengelerini değiştirir. Yapıtı sıradanlaştırır.

Bu sıradanlaştırma eyleminin son örneği, Türkiye İş Bankası Adana Bölge Müdürlüğü Binası'nda sergilendi. Mimar Mehmet Konuralp'in tasarladığı yapıt, esasında bir cam kule. Eski kent ile yenisi arasındaki sınırdan duruyor ve tasarım, bu sınır konumunun sembolizmini, ışıklı/sağır cephe kontrastını yüklenen cephe dokuları ile temsil ediyor. Dolayısıyla bu tasarımda cephe dokularının özgül bir sembolizmi var. Işıklı kulelerin arkasındaki yüksek ve kesintisiz sağır doku, bu bağlamda güçlü bir rol üstleniyor. Yan cephedeki pahlı pencereler dokusunun da altını çizen bir rol bu.

Özetle, işaret edilen yerel sembolizmi bozan ve diğer kule/cephelerle bağlantısını değiştiren reklam panosu, yapıya verdiği maddi zarar dışında, tek kelimeyle **uygunsuz ve zararlı**. Etik dışı bir **yapisöküm** eylemi. Yönetimin sıradan bir farkındalık mesajı uğruna tasarımı altüst etmesi, **kabullenilmesi zor bir eylem**. Üstelik görkemli konserleriyle ve resim sergileriyle "İş Sanat" ve o derinlikli kültür yayınlarıyla "İş Kitap" ve daha nice kültür ve sanat yatırımı yapan en büyük kurumun, bu estetik yoksunu panoyu nasıl kabullendiğini anlamak daha zor. ■

İŞ BANK BILLBOARD SANATI!

SÖZÜN BİTTİĞİ YER!

Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Zihni Aldırmaz:

“GÖÇ VE GENÇLERİMİZ BİZİM ZENGİNLİĞİMİZDİR BUNLARI TOPLUMA VE EKONOMİYE KAZANDIRMAK GEREKİR”

Söyleşi: **Samet KARYALDIZ, Bahattin ŞAHİN**

Bu sayımızda Adana Büyükşehir Belediye Başkanı değerli meslektaşımız Zihni Aldırmaz ile bir söyleşi gerçekleştirdik.

Samet Karyaldız ve Bahattin Şahin’in Adana’nın dünü, bugünü ve geleceğine ilişkin sorularına içtenlikle cevaplar veren Zihni Aldırmaz’ın değerlendirmelerini, kentin sorunlarına yönelik düşüncelerini, projelerini ilgiyle izleyeceğinizi düşünüyoruz.

Samet Karyaldız- Değerli Başkanım, ilk önce sizin mimarlık eğitiminizden başlamak istiyorum; eğitim sürecinizden ve mesleğe ilk başladığınız günleri, eğitiminizden meslek günlerine doğru olan yılları, mesleğe bakış açınızı da içine alarak anlatır mısınız?

Zihni Aldırmaz- Tabii, toplumun bütün özelliklerini, yaşam biçimini kavramak, her alanda var olmak için mimarlık mesleği çok önemli. Ben aşağı yukarı bu mesleğe çıraklıktan başladım. Benim babam mühendislik okulları yok iken sanayi okulu mezunuydu. Tepebağ’da, Mersin’de ve Tarsus’ta birçok yerde anahtar teslim iş yapardı; yani ahşap, ahşabın arasında o ince tuğlalarla dolgu yapılan yapı, çatısı, doğraması ve içersindeki ahşap eşyaların yapımıyla birlikte. Ben 6 yaşında çıraktım babamın yanında. Bu çerçevede daha sonra sanat okulu, yapı meslek lisesi ders ortalaması 90 ve üzerinde olan 20 tane öğrenci topladılar Türkiye’nin her noktasından. Bizi yatılı yaptılar. Yatılı okuduktan sonra burada 20 arkadaşımızın birisi barajda boğuldu, 19’u üniversite kazandı ve o dönem çok güzel bir çalışma vardı, ama devamı gelmedi. Bir dönemlik eğitim gören bu 19 tane arkadaşımız Türkiye’nin her tarafından olan arkadaşlar. Daha sonra ben Güzel Sanatlar Akademisinin Mimarlık Bölümünü bitirdim. Çok kısa süre il

İmar Müdürlüğünde Müdür Yardımcısı olarak çalıştım. Baktım, orası benim yapıma uygun değil, bürokrasi çoktu, hemen ayrıldım ve mimarlığa projecilik, daha sonra müteahhitlik, daha sonra danışmanlık şeklinde devam ettim. İşin özeti, ben şimdi aşağı yukarı 1947 doğumluyum, 6 yaşından beri içindeyim. 60 yılı bulduk herhalde veyahut 50 yılı geçtik. Ama mimarlıkta da 40 yılı doldurdum.

Bahattin Şahin- Mimarlığınızın ilk yıllarında yaptığınız projelerinizden biraz bahsedebilir misiniz; hali hazırda kullanımda olan yapılarınız var mı?

Z.A.- Ben okul sırasında da çalışarak okudum ve hocaların atölyelerinde çalışıyordum. Birçok yarışma projesinde çalıştım, ama tabii kendi adımıza değil. Daha sonra da ben Adana’da yaklaşık 2.000 civarında konuta imza attım değişik otel ve konut projeleri yaptım. Bunun yaklaşık 800’le 1.000 civarında da müteahhit olarak işi bitirdim, ama takdir edersiniz ki mimarların müteahhitlik yaptığı takdirde para kazanması mümkün değil. Onun için fazla bir param falan yok, sadece dostlarım var.

S.K.- Şimdi biraz mesleğe başladıktan sonraki sürece, aslında biraz da bugünü içeren bir süreç gelmek istiyorum.

Samet Karyaldız, Zihni Aldırmaz ve Bahattin Şahin.

Bir mimar belediye başkanı olarak Adana'yı nasıl değerlendiriyorsunuz? Uzunca yıllar belediye- de farklı statülerde görev yaptığınızı biliyoruz, şimdi de Belediye Başkanlığı makamındasınız. Anılarınızda nasıl bir Adana var? O günden bu- güne taşıyabilir miyiz bir meslektaş gözüyle, mi- mar gözüyle.

Z.A.- Bir kere dışarıdan da şöyle bir şey algıla- nıyor: Sanki ben belediyenin birçok biriminde bürokrat olarak da çalıştım gibi algılanıyor, ama ben bürokrat olarak hiç çalışmadım belediye- de, ama belediyenin her zaman içinde oldum. Nasıl? Projeci olarak ya da müteahhit olarak. Be- lediye Başkan Danışmanlığı yaptım. Tek statüm Başkan Danışmanlığıydı. Daha önce eski Valimiz Naci Parmaksız Bey ile Belediye Başkanımızın müşterek imzasıyla İmar A.Ş.'ye Yönetim Kuru- lu Başkanı oldum, ayrıldım, daha sonra Sayın Oğuz Kaan Köksal Valimiz vardı, onunla gene Belediye Başkanımızın müşterek imzasıyla bir daha şirkette görev aldım, ondan sonra Başkan Danışmanlığı yaptım burada. Orada ben görev yaptığım sürede Toplu Konut'un ve şirketin yaklaşık 20.000 civarında konutun gerçekleş- mesini sağladık. Sadece 10.000 civarında Toplu Konut'tan Adana'ya proje gelmesini takip ettik ondan sonra. O zamanki milletvekilleri de, ga- yet tabii herkes destek verdi, ama Adana'ya bu yatırımların gelmesine gayret ettik, çalıştık. Bir payımız olduysa ne mutlu.

Ama Belediye Başkanlığı farklı bir şey. Mesuliye- ti aldığınız zaman hem geçmişe, hem bugüne, hem geleceğe bakmak zorunda kalıyorsunuz. Kentler de iki türlü: Bir, tarihî yapıdan; yani tarihî geçmişî olan kentlerin zaman içerisinde büyü- mesi; Adana 4.000 yıldır ismi ve yeri değişme- miş, 10.000 yıla uzanan tarihi var, belki daha eski. Tarsus, Mersin, Osmaniye, Hatay, Kilis, bun- ların tamamı tek bir vilayetken siyasi nedenlerle bölünmüş, şimdiki Adana gerçeği ortaya çıkmış. Sadece kalan bölümde bile bir eski doku var, ihmal edilen bölgeler var. Bir de yeni Adana dediğimiz yeni yapılanma var, onun da içersin- deki eksikleri var ya da yanlış uygulamalar var. Böyle baktığınız zaman bu mesuliyetin altına girebilmek için herkesin katkısının olması la- zım. Onun için ben buraya geldiğimde eğer bir kentin 20 yıllık, 50 yıllık geleceğini planlayacak- sanız bu mesuliyetin çok büyük bir mesuliyet olduğunu düşünerek Ortak Akıl Toplum Projesi ile herkes bu işe katkı koysun dedik. Ortak akıl, ortak başarı dedik; yani, herkesin birbirini dinle- diği, en azından katlandığı, fikrini söylediği bir ortam oluşsun istedim.

Buradaki belediyenin gelirleri kısıtlı, imkânları dar, belli bir de süreçten geçiyoruz, bütçeyi hal- kin en çok ihtiyacı olan şeylere harcayarak rahat- latmak lazım ilk tedbir olarak. İşte, Adana'nın en büyük sorunu nedir dersiniz, iki tane bana göre

sorunu vardır; bir, insanlar hizmet alabilmek için sabahtan akşama kadar seyahat ediyor. Bana bir öğrenci geliyor, 4,5 saat eğitim yapıyor, 4 saat de yolda geçiyor. İlkokul öğrencisine biz bu hak- sızlığı yapamayız. 2 milyon nüfusun 500.000'i öğretmen ve öğrencimiz; gençlik demek ki ön- celiğimiz. Nüfusumuzun yüzde 50'si hanımlar, hanımlar önceliğimiz. Böyle baktığınız zaman bir planlama yapmak zorundasınız. Mimarlığın verdiği de bir özellik var. Belediye başkanı, de- ğişik meslek gruplarından olabilir, ama mimarlık mesleğinden olursa o farklı bir şey. Mimar de- ğilse, en azından mimar, şehir plancıları ve diğer meslek disiplinlerini etrafında yaşatarak birlikte hareket etmesi gerekir.

Şimdi, kadrolarımızda herhalde 10 ya da 20 tane mimar arkadaşımız var, şehir plancıları var, diğer meslek gruplarından var. Kentimiz eskiden Ada- na tarihî dokuda yapılanmış, mecburiyet cad- deleri oluşmuş; bankalar, resmi kurumlar, belli yerlerde kümeleşen okullar. Bu mecburiyet cad- delerine herkesin gitme mecburiyeti var. Bir Sarı- çam ilçesi kurulmuş, noteri yok, okulu yok, resmi kurumu yok, bankası yok, ya da başka fonksiyon- lar için Abidinpaşa Caddesine gelecek, Çakmak Caddesine gelecek. Burada esas olan, biz beş ilçe olmuşuz, beş ilçenin yaşayacağı resmi kurum ve cazibe merkezlerinin oralarda yapılması lazım, esas olan bu. Bunların planlanması lazım. Önce kamuoyunun bunu kabul edip benimsemesi, önüne iş olarak alması gerekir.

2 Ocak 1947 Adana doğumlu. İlk, orta ve lise eğitimini Adana'da tamamladı. 1973 yılında GSA Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Va- tani görevini İzmir Bornova'da yedek subay olarak tamamladı. Boks Federasyonu İl Tem- silciliği, Uluslararası Boks Hakemliği yaptı. Mü- teahhitler Birliği kurucu üyelik ve başkanlığını üstlendi.

Müteahhitler Birliği Başkanlığı sırasında, yö- netim kurulu üyeleriyle birlikte Fen Lisesi'nin Adana'ya kazandırılmasında katkıları oldu.

Şimdi, biz bunu 25.000'lik planda bir hedef koyduk. Ben Belediye Başkanı olarak Mecliste birkaç kere söyledim, dedim ki "benim önce- liğim kentin doğusuyla batısını, güneyiyle ku- zeyini birleştiren bir yol ağı oluşturacağız. Bu- rada resmi kurumları ve cazibe merkezlerini her ilçede yapılandıracağız. Ben çok üzülür- düm, Nüfus İdaresi şu karşıdaki apartmanın 6. katındaydı, engellilerin falan çıkması müm- kün değildi. İlk Nüfus Müdürlüğüyle yaptığı- mız temaslardan sonra şimdi Nüfus Müdür- lüğünün nerede olduğunu bilemezsiniz. Her yerde banka şubesi gibi şubesi var, muhte- şem bir şey. Bütün resmi kurumların böyle olması lazım. Yıllardır Mimarlar Odası'nın da dile getirdiği, bizlerin de söylediği, kavşak- lardaki sorunlar, akıllı dokunuşlarla giderilip bu yapılanmanın değiştirilmesi ve 25.000'lik planda nüfusun olduğu yerlerde yürüme me- safesinde resmi kurumların, o eğitim tesisleri- nin ve sosyal donatıların yapılması.

B.Ş.- Büyük ve küçük ölçekli kent meydanların- dan ve buna bağlı merkezlerden mi bahsediyorsunuz?

Z.A.- Merkezler, alt merkezler diyorum, ama ta- bii, bizim demirperde ülkelerinin döneminden kalma büyük meydanlar inşa etmeye bütçe- mizin yeteceğini zannetmiyorum, çünkü bizde meydan yapabileceğimiz yerlerde ciddi hazine arazileri yok.

1960 yılından bu yana Gençliğe ve Spora dö- nük projelerle katkıda bulundu.

4 vakıfta kurucu üyelik ve Başkanlık yap- tı. 5 Ocak Yetiştirme Yurdu Derneği, Şükrü Tülay Yetiştirme Yurdu Derneği'nde kuru- cu, yönetim ve denetim kurulu üyelikleri- nin yanı sıra başkanlık görevinde bulundu. Derneğin 23 yıldır aralıksız yöneticiliğini yaptı.

Hâlâ bu göreve devam ediyor. Serbest mimar- lık ve müteahhitlik hizmetlerinde bulundu.

Turgut Özal döneminde aktif siyasete girdi. Seyhan İlçe Sekreterliği, iki dönem Seyhan İlçe Başkanlığı ve il yöneticiliği yaptı. 1989 yılında Seyhan İlçe Belediye Başkan adayı oldu. Adana Büyükşehir Belediyesi'nde Baş- kan Danışmanlığı ve Yeni Adana İmar İnşaat Anonim Şirketi'nde Yönetim Kurulu Baş- kanlığı görevlerinde bulundu. 2009 yılında Seyhan ve Büyükşehir Belediye Meclis üyesi seçildi. 17 Haziran 2010 günü Meclis üyele- rinin oylarıyla Başkan seçildi. Hâlâ bu görevi yürütmektedir.

Evli ve İngilizce öğretmeni, avukat ve biyolog olmak üzere 3 çocuk sahibi.

S.K.- Semt meydanlarından, semtlerin ya da kentlerin metropol yerlerinin küçük meydanların; yani o meydanlarda insanlar alışveriş yapabilmeli, noterini bulabilmeli, Nüfus İdaresine gidebilmeli; öyle düşünüyorsunuz herhalde?

Z.A.- Evet. Çukurova ilçesinde merkez ve alt merkezler oluşturmak; yani bir insanın yürüme mesafesinde ihtiyaçlarını görmesi. Halkımızın da bazı alışkanlıkları var. Kenan Evren Bulvarı bir çarşı aktivitesi için uygun; karşıdan karşıya 40 veya 50 metre mesafe olduğu için... Ama Turgut Özal Bulvarında da yaşam alanları oluşturmak mümkün, çünkü iki taraf birbirinden kopuyor, her alan kendisini yaşıyor. Bu bakımdan bu öncelikleri belirledikten sonra gençleri öne çıkartıp gençlerin spor yapmalarını, eğitim yapmalarını ön plana aldık, çünkü eğer risk gruplarının olduğu belli bölgelerde gençleri ihmal ederseniz netice alamazsınız. Şu anda geldiğimiz noktada yılda 113.500 gence spor yaptırıyoruz. 48 tane yüzme havuzumuz oldu, yaklaşık 21 adedi tribünlü, 38 tane stadımız var, 14 tane müzemiz oldu 4 taneyken, 6 tane daha çalışılıyor. Sadece Tepebağ köy höyüğünde 55 tane bina yıktık höyüğün açılması için.

Tabii, konuyu detaya indirmek istemiyorum, ama bizim ana hedefimiz meslek disiplinimizin de verdiği avantajı kullanarak bölgesel işbirliği. Coğrafya bizim birlikte hareket etmemize uygun... Eskiden büyük Adana, Çukurova nasıl o zaman çok başarılıysa, Mersin, Tarsus, Hatay, Osmaniye, Kilis, bu üçgen bütününde yaklaşık 10 milyon nüfus var. Bölgesel işbirliğini sağladığımız zaman Adana Kayseri'nin denize açılan penceresi, Konya Mersin'in... Bu çerçevede baktığımız zaman İstanbul'dan sonra, 10 milyon kişiyle en büyük nüfus burada.

B.Ş.- Tam da bu noktada aklıma geldi; 1980'li yılların başında, Turgut Özal döneminde sizin bahsettiğiniz bölgesel bu konu merkezi hükümetin de gündemindeydi. Adana, Mersin, İskenderun üçgeninde İstanbul'dan sonra en büyük ikinci bir metropol kent, Çukurova metropolünün oluşumu... Bununla ilgili, anımsadığım kadarıyla Dünya Bankasıyla birçok görüşmeler yapıldı, yatırım planlamaları oluşturuldu, daha sonra bu proje durdu veya durdurtuldu. Şimdi yıllar sonra siz de bu projeden, Çukurova Metropol kentten bahsediyorsunuz.

Z.A.- Tabii, aklın yolu bir. Eğer biz Adana olarak, Çukurova olarak Altın Koza şenliklerinde fuar da ve yatırımlarda Ortadoğu'nun, Afrika ülkelerinin, Türk Cumhuriyetlerinin cazibe merkezi olursak biz o zaman dünya kenti oluruz, çünkü bizim konumumuz, coğrafyamız bu işe çok uygun. Kültür zenginliği açısından da bu bölgenin tamamının temsilcileri var burada. Bizim sanatçımızın, sanatımızın fazla olmasının etki-

leri, biz 30-35 kentten göç alıyoruz, bunun neticesinde de her zaman Suriye'de çalan bir müzik bizim kulağıma yabancı değil ya da bizim söylediğimiz türküler, şarkılar Irak'ta, Afrika'da farklı konumda değil. Burada Türkiye'nin konumu zaten planlanmış: Bir, İstanbul finans merkezi, sanat merkezi, medeniyet kenti deniliyor, Ankara yönetim merkezi, Antalya farklı bir konumda, İzmir farklı konumda, Adana Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan penceresi ve Adana hem ticaret, hem enerji, hem de kültür ve sanat merkezi olarak bu bölgede önemli bir görev yapıyor.

B.Ş.- Elimizdeki verilere göre, Adana son yıllarda göç alan değil, göç veren bir konumdadır. Örneğin, 2009 yılında kentimize gelenlerin sayısı 53.685'ken kentimizin verdiği göç sayısı 54.109'dur; yani net göç hızı binde eksi 2. Bu durumda şunu söyleyebilir miyiz? Kentimize gelen-giden sayısı birbirini dengelemesine karşı, yıllık artışı ülke ortalamasının üstündedir; yani bu sonuca göre Adana doğurgan bir ildir. Aslında bir kentin göç alması anlamlıdır, bence bir gelişmedir, bölgenin zenginliğidir. Fakat son yıllarda Adana nitelikli de bir göç vermektedir. Bu bizi etkiliyor mu?

Z.A.- Gayet tabii etkiliyor. TÜİK verileri var. Ben sizin hazırlıklı geldiğinizi bildiğim için ben de şöyle bir çalıştım: Şu anda 2011 verileri, belki sizinki 2010 söylediniz. 50.523 kişi göç alıyoruz, 62.402 kişi de göç veriyoruz. Dolayısıyla, eksi bir alan. Ama her yıl 50.000 kişiye eğitim veriyoruz. Bu daha çok dışarıdan gelen göç bizim mecburiyetten gelen ya da Adana'daki yaşam biçiminin kolay olmasından, iklim şartlarından, fiziksel, kültürel, sosyal ya da ekonomik unsurlardan bu insanlarımız geliyor ve eğitilmiş, ayakları yere basan kişileri de göç olarak veriyoruz. Bütün akademisyenlerin atladığı bu detay, bize teşvikler verilirken ya da Avrupa bile burada proje üretirken *"siz göç almayan bir ilsiniz"* diye bize bakıyorlar. Halbuki biz hem göç alan, hem göç veren dinamik bir bölgeyiz.

Dolayısıyla, bunu böyle ele almak lazım. Bizim burada kırsaldan gelen kişiler bütün kültürün alışkanlıklarını burada idame ettiriyor. Bir sokak Harran'dan gelen birisi, Harran aile yapısıyla, kültürüyle, yaşam biçimiyle geliyor, oturuyor ya da bir başka yerdeki insanlar aynı şekilde. Böyle baktığımız zaman bizim Adana olarak, mimarlık mesleği olarak ya da Belediye olarak bu kent kültürünü ve kent yaşamını bu insanlarımıza da yaşatmak ve kabul ettirmek için onların kültürlerini, alışkanlıklarını da yaşatarak farklı bir uygulama yapmamız lazım. Bunun da birinci plandaki altyapı eksikliği yollar. Çıkmaz sokaklardan kurtulacağız, herkes birbirine ulaşabilecek, artık her yer aydınlatılmış olacak.

B.Ş.- Anılarınızda nasıl bir Adana var, diye Samet Bey sormuştu; bu soru bağlamında, anılarınızdaki Adana'da mahalle yaşamı, kent dokusu, sokak olgusu, kültürel kaynaşma nasıldı? Adana bir başka mıydı o yıllarda?

Z.A.- Doğru başkaydı. Ben zaten Tepebağ'da doğdum. Tepebağ 5 Ocak İlkokulu, şimdiki Gazi Paşa, Tepebağ ortaokulu filan; yani bütün yaşamımız orada geçti. Komşuluk ilişkisi olan, bir yemek piştiği zaman kokusu gider diye yedi komşuya dağıtılan muhteşem bir şey. Göç bizim zenginliğimiz, bir kere bunu kabul edeceğiz. Göçle birlikte oradan gelen insanların alışkanlıklarını ve kültürünü de dışlamadan, mahalle kültürümüzü yaşatan bir kent yaşamı oluşturmamız lazım. Böyle geniş caddeler, büyük apartmanlar, hiç kimsenin kimseyi tanımadığı yapılar, böyle değil, biz farklıyız.

B.Ş.- Yeni kent dokusunda, selam verip alamadığınız insanlar çok; sokak bakkalınız, mahalle berberiniz yok...

Z.A.- Biz farklıyız. Bakın, bu kültürü, bu zenginliğimizi kaçırmamamız lazım. Birinci hareket noktamız bu; insan önceliğimiz. Onu nasıl bozmadan kent planlamasını, kent yapılanmasını gerçekleştirsek öyle yapmalıyız. Burada yaparken bu 25.000 plandaki yolları şimdi incelediğiniz zaman bakın, tamamı organiktir, insanların daha önce yaşadığı, iz bıraktığı yolların şehir ölçeğine getirilmesidir, yoksa cetveli koyup da *"sen buradan gideceksin, sen de buradan gideceksin"* diye hükmeden bir yapı yok.

B.Ş.- Kentin planlaması kentin kültür dokusunu bozmadan oluşuyor.

Z.A.- Bozmadan. Mesela ben istiyorum ki, Adana'da en çok diyelim ki Urfalı, Mardinli varsa, bunların sıra gecelerinin yaşandığı, öte yanda kıl çadırlarda Yörüklerin misafir ettiği ortamlar oluşsun; böylece hem yaşamı, hem kültürü, ama şehirde de olması gereken disiplinlerle birlikte... Sadece bir tarafa dengeyi kaçırdığınız zaman öbür tarafı mağdur etmiş olursunuz. İşte, buradaki mimarlık ve şehircilik, şehirdeki planlamanın önceliği burada çıkıyor; insan odaklı.

Ben İstanbul'a gidiyorum, İstanbul muhteşem şeyleri başarmış, ama kent insanları yönetiyor, insanlar kenti yönetmiyor. Bir yerden bir yere diyelim ki bir devlet büyüğü, yabancı devletlerden bir konuk gelse, yolları kapatmadan randevusu olan yerlere ulaşması mümkün değil. Bu bakımdan biz bunu Adana'da mimar arkadaşlarımızla, şehir plancılarıyla, diğer meslek disiplinleriyle, bütün sivil toplum örgütleriyle birlikte başaracağız. Özünü kaçırmayacağız; insan kültürü, alışkanlıkları asgari müşterekte birleşerek organik bir yapı ve yaşayan bir planlama.

5 Ocak Meydanı.

Kenan Evren Bulvarı.

S.K.- Evet Başkanım, şimdi, biraz da şuna girmek istiyorum: Az önce siz biraz açtınız; Adana'daki koruma çalışmalarını, gene bir mimar kimliği-nizle yorumlamanızı istiyoruz. Tepebağ özelinden girebiliriz. Tepebağ rehabilitasyonu ya da birçok tescilli bina var, boş...

B.Ş.- Tescil edilmeyi bekleyen binalar da var.

S.K.- Ayrıca, terk edilmiş, işlevsiz halde duran tescil niteliğinde fabrika depoları var, içleri boş. Bunların tekrar işlevlendirilebilmesi anlamında düşüncelerinizi almak istiyoruz.

Z.A.- Tabii, geldiğimiz günden bu tarafa özellikle tarihî dokuyla ilgili çalışmalarımız oldu. Çünkü bizim bir tarihî merkezimiz var, bir de büyüme alanlarımız var. Merkezi korumak için büyüme alanlarını da ciddi disipline edip eksiklerini gidermek lazım, ama Koruma Kurulundan bir mimar arkadaşımızı hemen yata geçişle Belediyemize aldık. Kent Estetiği Daire Başkanlığı açtık. Bu her belediyede yok. Kent Estetiği Daire Başkanlığı diye bir Daire Başkanlığı oluşturduk, KUDEB birimini oluşturduk; yani Koruma Kurulunun bir alt yönetim biçimi. Bu sanat tarihçileri, mimarlar, arkeologlar olan bir bölüm ve Adana'da önce elimizde olan, yok olmaya yüz tutan tarihî dokulardaki sivil mimari örnekleri ya da müzeler yapabileceğimiz yerleri ele aldık. Bizim dört tane müzemiz vardı geldiğimiz noktada, şu anda 14 tane müzemiz var; bunu gerçekleştirdik. Özellikle Sinema Müzesini biz Altın Koza'da söz vermiştik, gerçekleştirdik. Şimdi Sinema Müzesinin yanında bir bina daha aldık, ona da devam edeceğiz. Eski vilayetin köşesindeki Kısacık Konağını da Ticaret Odası almıştı, bize verdi, devam edeceğiz. Tepebağ Höyüğünde Arkeo Park yapabilmek için 56 tane yapıyı kamulaştırdık ve yıktık, gecekondu bölgesiydi.

S.K.- Niteliksiz yapılar...

Z.A.- Niteliksiz, evet. Şimdi bu Arkeo Park için Bakanlığa projeyi sunduk. Onlar Müzelerle mi birlikte olalım ya da Koruma Kuruluyla mı birlikte olalım, öyle bir çalışma yapıyorlar. Bugünlerde görev verecekler ve burada çalışmalara başlayacağız. Kazı ve Arkeo Park yapmayla ilgili çalışacağız. Ama sivil mimari örneklerini biz burada yaparken bunu artık bütünleştirmemiz lazım. Parça parça yapınca fazla dikkati çekmiyor.

Şu anda Tepebağ Ortaokulunu aldık, içini Milli Eğitim olarak boşalttıkları zaman orayı konaklama tesisi olarak yapacağız ya da yaptıracağız. Karşıdaki Bebekli Kilisesinin etrafını açacağız. Ali Münif Yeğenağa Sokağı sağlıklılaştırılması da bu projenin bütünleşmesinde adımlardan biri olacak. Ali Münif Yeğenağa Sokak sağlıklılaştırılması arkasındaki kazancıların tekrar tarihî kimliğe uygun hale getirilmesi, karşıdaki hanlar ve Ulu Cami, yanındaki o külliyelerin de zaten Müzeler Genel Müdürlüğünün yaptığı, Koruma Kurulunun yaptığı çalışmalardan sonra Seyhan Caddesine geleceğiz. Seyhan Caddesine geldiğimiz zaman Yalı Evleri aklımıza geliyor, Hükümet Konağı geliyor, yanında Kısacık Konağı, karşıda Ulus Parkının içerisinde Tarım Bakanlığının bir binası. O bina yıkılacak, bulvar ortadan kalkacak.

B.Ş.- Bu noktada bir şey sormak istiyorum? Kentimizin simgesi olan Taşköprü ve büyük saat civarında yoğunlaşan motorize araç trafiği, bu bölgenin turizme açılmasının önünde, biz mimarlara göre büyük bir engel. Bununla ilgili de bir çalışmanız var mı?

Z.A.- Bu Ali Münif Yeğenağa Sokak sağlıklılaştırılması yapılırken onun çözümü de birlikte gelecek. Hatta bizim büyük saatin tepesinde aslında bir örtüsü var biliyorsunuz, ama oraya da siren koymak için onu kaldırmışlar. İnşallah onu da

oraya koyacağız. O trafik de bu proje içerisinde çözülecek.

Seyhan Caddesini de Yalı Evleri mantığıyla gölle bütünleştirmek için ortadaki orta refüjü kaldıracak, orada yaya ağırlıklı, ciddi bir doku elde edeceğiz. Taş Köprü'nün iki tarafında meydan düzenlemeleri, Taş Köprü'nün bu tarafında, o çömlekçilerin olduğu yerdeki eski tarihî dokuyu ele alacağız, orada mescit gibi küçük bir cami var, onu yapacağız. Hilton tarafındaki, Hilton'la Taş Köprü arasındaki Sarıçam deresinin üzerini de kapatacağız, orada da bir meydan oluşturacağız. Bu çerçevede eski Kolordu dediğimiz bina için müracaat ettik, alıp kültür merkezi ya da müze yapılmasıyla ilgili çalışmamız var, onun yazışmaları sürüyor. Adliye binası taşıdığı zaman, Yüreğir'de biliyorsunuz otobanın yanında imarı gerçekleşti, o da bir kültür yapısı olarak tescilli yapımız zaten.

Trafiği de tabii Ulaşım Master Planıyla çözeceğiz. Önümüze bir olumsuzluk çıkmaz ise hayalim, Atatürk Caddesi sonundaki Demirspor'a ait binayı yıkıp, tren hattının altından geçerek Kenan Evren Bulvarı'na kadar olan aksın açılması. Çakmak Caddesi'nde ters, küçük saatin orada Abidin Paşa'ya dönülecek, ileri gideceğiz, Kızılay Caddesi'ne dönecek, belki Ali Münif Yeğenağa Caddesi'ne sadece hafif araçlar girebilecek. Hiçbir zaman çapraz kesme olmayacak. Burada Çakmak Caddesinden giden sağa dönebilecek, ama karşıya gidemeyecek. Kuru Köprüden, Celal Bayar'dan gelen araçlar da belki Saydam Caddesine gidip dolaşacaksa Seyhan Caddesine. Bizim metronun güzergâhından gelecek. O zaman o tarihî dokudaki trafik azalmış olacak. Ama esas bakın, ben yol yapmaktan, alt, üst geçit yapmaktansa, trafiği olumsuz etkileyen sebepleri kaldırmayı düşünüyorum.

Tarihî dokuda 10 tane mahallede gece nüfusu 17.100, gündüz nüfusu 300.000. Resmi kurum

Adana Ziyapaşa Mah. Kent Meydanı Ulusal Mimari Proje Yarışması Alanı. Fotoğraf: Muzaffer Ertit.

ve bankaların yükünü kaldırdığımız zaman sorun hafıleyecektir. Onun da yolu şu: Mesela Sosyal Sigortalar Kurumuna yer verdik otobanın yanında yer yapacaklar, gidecekler. Tapu İdaresi her ilçeye şube açacak. Aksi takdirde zorlayacağız, “*otoparkınızı yapın*” diyeceğiz. Buraya gelen insanlar hep araçla geliyor. Bankaları bir araya toplayacağız. Niye Sarıçam ilçemizde banka şubesi yok. Oradaki insanlar mecbur mu küçük saate ya da Abidin Paşa Caddesine gelmeye. Bunları çözdüğümüz zaman inanın alt, üst geçitlere bile ihtiyaç kalmayacak ve şu anda 1.700 civarındaki dolmuş, otobüs, minibüs filan kesinlikle yarı yarıya düşecek. Kâr eden bir proje olmayacak.

S.K.- Bu söylediğiniz konular aslında, siz de takip ediyorsunuzdur; Mimarlar Odası’nın yıllardan beri değindiği ve önerdiği tespitlerdir.

Z.A.- Ben de onlardan biriyim zaten.

S.K.- Evet, o yüzden paylaşıyoruz ve değer de veriyoruz. Hakikaten bütün insanları gündüz çarşıya merkeze taşıyıp akşam da geri döndürmek trafiğin en büyük sorunlarından biri. O zaman az önce belirttiğiniz gerekçeleri ortadan kaldırırsak...

Z.A.- Bakın, UKM’ye en çok gelen talep “*kasis yapın*” trafiği yavaşlatın... Şimdi ben soruyorum, oradaki şoför arkadaşım ya da kendi aracını süren bir insan trafiğe saygısız mı? Hayır. İnsanları öldürmekten ya da yaralamaktan korkmayan insanlar mı? Hayır, ama o zaman diliminde 24 saati dağıttığı zaman hayatına hizmet alabilmek için ya da hizmet verebilmek için gittiğiyle iskân ettiği nokta arasında ancak hızlı giderek ulaşabiliyor. İlk çözüm olarak hızını keselim deniyor, oysa burayı kaldıralım, adamın yaşadığı yere hizmeti götürelim.

B.Ş.- Tarihî dokudaki mahalleleri ve nüfusunu anlatırken şöyle bir sonuca varıyoruz: gece nüfus, 17.000 kişi, gündüz nüfus, 300.000 kişi dediniz. Bana göre yaşamı ters orantılı yaşayan tarihî bir bölge anlattığınız yer. Bahsettiğiniz planlamayı yaptığınız zaman orada yaşayan bölge nüfusu beklide 17.000, den 10.000’e düşecektir. Fakat biliyorsunuz ki, kentler yaşarken ve yaşatırken canlanır.

Z.A.- Orada bir incelik var.

B.Ş.- ...O dokuyu kentin tüm yaşamına kazandırmamız gerekiyor. Geçmiş dönemin yerel yöneticileri hep bir yerlerden bir yerlere kenti götürerek, bıraktıkları yerleri kaderine terk ettiler, oraları yok ettiler. Ben şimdi aynı tehlikeyi örneğin Reşatbey için de görüyorum. Kenti bir tarafa taşıdığınız zaman o eski bıraktığınız dokuyu da aynı şekilde, geçmiş kültürel olgusuyla yaşatmanız gerekiyor, insanların içinde yaşaması gerekiyor. Bu perspektifte sizin görüşünüz nedir?

Z.A.- Ben kentlerin taşınması ya da yeni kentlerin kurulması, Toplu Konut’un büyük projeler yapması vb. bunların hepsine olumlu bakıyorum, ama esas olan tarihî dokuyu ya da o söylediğiniz mekânları nasıl kullanacağımızla ilgili. Biz orada yaşam alanları oluşturacağız. Aslında siz hem soruyu, hem cevabı verdiniz de ben biraz açıyorum, bana kopya vermiş gibi oluyorsunuz. Orayı yaşatacağız, tarihî dokuya uygun kültür, sanat, hizmet sektörüyle oluşturacağız, ama bir noter için, bir Maliye için, bir bankada hesap açmak için gitmeyecek. O 17.000 gece nüfusunu biz 50.000’e çıkartacağız, gündüz nüfusunu da 50.000’e indireceğiz. O zaman biz hem orayı yaşatacağız, hem tarihi yaşatacağız, biz de yaşamış olacağız.

Diğer yerlerdeki taşınan bölgelerde ya da Toplu Konut’un büyük projelerinde, ben bütün notla-

rına yazıyorum planların, diyorum ki, Plan Yapımı Yönetmeliği çok iyi yapılmış. Bir kişi için kaç metrekaire, hangi donatı lazım var. Sadece bunu gerçekleştirdiğimiz zaman işi çözmüş oluruz.

Diyelim ki 5.000 metrekaire bir arsan var. Plan Yapım Yönetmeliğine uygun bir yoğunluk yap burada diye serbest bıraksak sizi, burada bir kişi için 13 metrekaire konut alanı kullanabiliyorsunuz, 30 metrekaire donatı için gerekiyor. Dolayısıyla, burada arsanın büyüklüğüyle kullanacağınız yoğunluk oranı burada zaten kısıtlı. Yoğunluğa 20 de deseniz, eğer arsanın büyüklüğü 1,6’yı kurtarıyorsa donatıyla birlikte, yapamazsınız. Onun için yoğunluk kavgası yapmak yerine Plan Yapım Yönetmeliğindeki kriterlerin uygulanmasının kavgasının yapılması lazım. Ben bunu Büyükşehir Belediyesi olarak 1/25.000’lik ve 1/5.000’lik planlarda bölgesel, mahalle bazında kişi/hektar yazacağız, detay dağıtımları ilçeler yapacak, biz tekrar gelip denetleyeceğiz. Ama esas olan kriter, Plan Yapım Yönetmeliğindeki verileri birebir planlara uygulamak. O zaman yoğunluk zaten kendi içinden çıkıyor. Siz yoğunluğu 1 yaparsanız, diyelim ki 30 metrekaire bir kişi yaşatacaksanız 30 metrekaire donatı lazım, iki kişi yaşatacaksanız 60 metrekaire lazım, üç kişi yaşatacaksanız 90 metrekaire lazım. Konutta da üç tane 13 lazım. Yoğunluğu arttırdıkça o parsel sığman mümkün değil. Esas can alıcı nokta bu, bunu da hassasiyetle uygulamaya çalışıyoruz.

S.K.- Şimdi biraz şuna girmek istiyorum: Adana’nın bugün geldiği konuma baktığımızda, özellikle son istatistikler, az önce nüfustan bahsedildi, ama biraz ekonomik verileri de, kentleşme politikalarını da değerlendirerek Adana’nın birçok kentin gerisinde kaldığını görüyoruz. Neler yapılmalıydı ya da neler yapılmamalıydı

konusunda gene böyle mimari bir bakışla değerlendirme şansınız var mı?

Z.A.- Gene şuna baktığımız zaman biz: Ortak Akıl Toplum Projesi filan derken Ticaret Odası, Sanayi Odası, diğer sivil toplum örgütleri, herkesle birlikte bir masa etrafında oturup konuşunca bunun verimini sadece kendi ölçeğimizde kendi kaynaklarımızla sınırlı kalmak üzere alıyoruz, ama bu gelişmişliği ve de refahı yaşayabilmemiz için merkezi hükümetin ve diğer aktörlerin de devreye girmesi lazım. Ben sadece israf olan zamanı ya da enerjimizi doğru yöneterek belli noktalara geldiğimizi söylüyorum. Bu hiçbir zaman rehavete kapılacak bir yapı değil. Ama şimdi ortada bir şey var, Adana göçü söyledik, verdiği göçü söyledik. İşsizlik oranı 2010 yılında yüzde 19,1 şimdi 2011 yılındaki işsizlik verileri yaklaşık yüzde 12'ye indi, 7 puan azaldı. Ama daha azalır mı? Daha azalmaz, dışarıdan ilave gelmezse; yani hükümetin ya da yatırım-cının gelmesiyle ancak sağlanır.

Türkiye'de genç nüfus yüzde 14,37, Adana'da yüzde 16,83, 2,5 puan öndeyiz. 500.000 gencimiz var. 500.000 Türkiye Cumhuriyeti ordusu, er ve erbaş 460.000 filan. Türk ordusundan daha fazla bizim gencimiz var. Ülke nüfusumuzun yüzde 76,80'i il ve ilçelerde yaşıyor. Adana'da 88,42. Türkiye'de en fazla hizmet veren yerel yönetimler.

B.Ş.- Ama burada, diğer adıyla Pergel Yasası denilen Büyükşehir Belediyesiyle ilgili Yasa; Adana'yı biraz daha fazla mı etkilemiştir?

Z.A.- Pergel değil. Bizim Adana'nın insanları barışçıl, herkese Mevlana gibi "gel" diyor, ekmek ucuz, otobüs ucuz, iklim şartları uygun, palto yok, başka bir şey yok. Adam bir çadır da kur-sa yaşayabiliyor. Bunun getirdiği avantajlar var. Sadece ekmek ve otobüs bile göçü ciddi manada teşvik eden bir yapılanma. Dolayısıyla, biz şimdiye kadar göçten hep şikâyet eden bir yerel yönetimken şimdi göç ve gençlerimiz bizim zenginliğimizdir, bunları topluma ve ekonomiye kazandırmak gerekir diyoruz ve bunlara uygun projeler geliştirmeye çalışıyoruz.

B.Ş.- Bizim kentimizde bu nüfus hareketliliği son derece dinamik bir ivmede; verdiğiniz veriler de onu gösteriyor. Büyükşehir yerel yönetim başkanı olarak bu durumdan hem kısa, hem de uzun vadeli sonuçları planlıyor musunuz?

Z.A.- Kısa ve orta vadeli sonuçları planlıyoruz. Bir kere Sanayi Odası, Ticaret Odası, İş-Kur, Büyükşehir, Valilik kısmen yapıyor, bu göçle gelen arkadaşlarımızı ekonomiye kazandırma anlamında, yapılandırma çalışmalarını, eğitim çalışmalarını yapmaya çalışıyoruz. Bunun dışında onların kendi yaşam biçimlerine uygun birta-

kım aktiviteler ve hem kendilerini ifade edeceği, hem de toplumla bütünleşeceği çalışmalar yapmaya çalışıyoruz ve birkaç dalda da iddialıyız. Mesela engelsiz kent, engelsiz ülke, sağlık turizmi de Adana'nın öncelikleri. Enerji turizmi Ortadoğu'ya ve Türk Cumhuriyetlerine, Afrika'ya açılan pencere olmamız. Eğer bir enerji koridorunun geçtiği bütün ülkelerle biz sanatı, kültürü ve diğerlerini de bütünleştirdiğimiz zaman farklı bir yere geliriz. Şimdi biz sadece Çukurova coğrafyasında 10 milyon nüfus varsa, 350 kilometre sahil, beş tane nehir, Asi Nehrimizi de sayarsanız, Toroslardan gelip ovayı suladıktan sonra inen, Akdeniz'e dökülen suyumuz, nehirlerimiz, göllerimiz ve yaylalarımızla bir bütün. Eğer biz bunları işler, doğru teşvik eder ve de çalışma yaparsak, biz bu nüfusu yaşatabiliriz.

Bizim önümüzde bir örnek var. Çin'i düşünün; Çin bir zamanlar herkesin nüfustan dolayı şikâyet ettiği bir yapıydı, bugün dünyanın ekonomisini yönlendiriyor. Türkiye'de de Adana inanılmaz doğru çalıştığımız zaman, doğru hareket edip doğru destek aldığımız zaman ben Adana'nın nüfusunun önümüzdeki yıllarda sorun olacağını düşünmüyorum. Biz göçü zenginlik olarak kabul edeceğiz ve bunun üzerinde hep birlikte kafa yoracağız.

S.K.- Peki, konu içeriği ile bağlantılı gene: Merkezi hükümetlerin Adana'ya ilgisi; yani geçmişten bugüne siyasal olarak hiçbir partiyi ayırt etmek istemiyorum, bugüne kadar yeterli ilgiyi aldığı, alamadığı konusunda ya da bundan sonra nasıl çekilebilir konusunda. Sanki bu soruların kaynağında yeterince ilgi gösterilmediği anlaşıyor. Bu konuda sizin düşünceniz nedir?

Z.A.- Adana'nın bir kere morale ihtiyacı var. Morali kazanabilmesi için de söylemiş olduğunuz gibi merkezi hükümetin de buraya ilgisi ve desteği lazım. Sayın Başbakanımız bu referandumda ve seçimlerde bize çok ümitli vaatlerde bulundu. 11-12 tane proje, stat, kapalı spor salonu, kültür merkezi, diğerleri. Bunların tamamının biz arsalarını hallettik, imar planlarını çizdik, bunları gönderdik bakanlıklara, şimdi takipçisiyiz. D-400 karayolu üzerinde iki tane alt geçit denilmişti, birinin ihalesi yapıldı, biri hâlâ yapılmadı, onu takip ediyoruz.

Biz eğer Ortadoğu'nun özlenen, Ortadoğu'nun Adana'yla ilgisini kurabilirsek kendimiz, Afrika'yla, Türk Cumhuriyetleriyle bütünleşirsek fuarda, turizmde, diğer konularda ben herkesin ilgisinin Adana'ya öncelikli olarak geleceğini düşünüyorum. Biz Çukurova coğrafyasının bölgesel işbirliği derken de şunu yapmaya çalışıyoruz: Adana'nın bakanı yok, ama bütün sınır komşularımızda bakanımız var. Eğer biz bölgesel işbirliğini sağlarsak o bakanlardan da faydalanırız.

Diğer bir projeyi geliştirmeye çalışıyorum ve şu anda da bu bölgesel işbirliğinin bir anahtarı. Yılmayacağız, çalışacağız. Mimarlıkta bir özellik var, biz kendi yaptığımız doğruları bile bozar, mükemmeli ararız, bizde yılma yoktur. Bunu da Adana'ya meslek grubu olarak biz öncülük edeceğiz, Ortak Akıl Toplum Projesinde ben bu sorumluluğu hepimizin kabul ediyorum, yılmadan bunun mücadelesini yapacağız ve göreceksiniz ki bunun neticesini alacağız mutlaka.

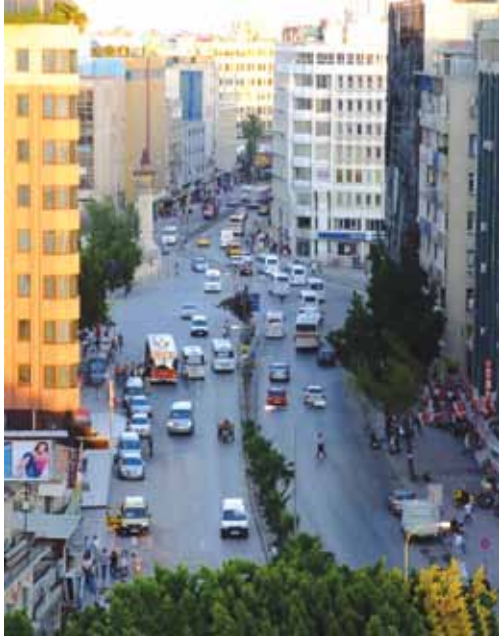
B.Ş.- Ama burada bir de şu var: Sizin söylediğiniz gibi çoğalan bir genç nüfus var; çoğalan genç nüfustan ve işsizlikten bahsediyoruz, o da kendi içinde doğru orantılı bir gerçekliktir. Bu sorunlar planlanamaz ise başka doğru orantılı bir açmaz daha çıkacaktır. O da şu: Mesela yanlış yatırım tercihleri, azalan kamu harcamaları, merkezi ve/veya yerel yönetimlerin kente uygun olmayan ulaşım ve kentleşme politikaları...

Z.A.- Eğitimdeki yanlışlıklar.

Bahattin Şmarka kentler yaratma anlayışı, kâr odaklı yaklaşımların taşıdığı yatırımların neden olduğu kimliksiz ve kişisiz kentleşme modeli... Oysa mevcut başarı kriteri şöyle midir: Mühendislik ve mimarlığın planlama yönleri ile bilimsel ve toplumsal dayanakların olduğu, bu kriterlerin ortaya çıkardığı bir yapılanma mı doğrudur, böyle olursa mı başarı gelir?

Z.A.- Şimdi, söylediğiniz ikisi de var. Madde 1, biz bu bölgede ara elemana çok ihtiyacımız var. Eğitimlerin büyük bir kısmının bu konuya; yani iki yıllık üniversitelere ve özellikle teknik kadrolara ağırlık vermesi lazım. Adana'nın bir tane üniversitesi vardı, Çukurova Üniversitesi. 32.000 dönüm arazisi var, büyük kadroları var, ama sadece 25.000 civarında öğrencisi vardı. Şimdi, Eskişehir Üniversitesini düşünün, Anadolu Üniversitesi kendi bahçesinde Orhangazi Üniversitesini açmış, iki yıl eğitim vermiş. Öyle büyümüş ki Eskişehir'i var eden onlar, iki tane üniversite yaşıyor. Büyükerşen gelmiş orada Belediye Başkanı olmuş.

Ortak Akıl Toplum Projesi çerçevesinde biz Cumhurbaşkanı'dan, Başbakan'dan Adana'da ikinci devlet üniversitesini istedik. Bunu başardık. Bilim ve Teknoloji Üniversitesi kuruldu. Bunun dışında şu anda iki tane vakıf üniversitesi kuruluş aşamasında. Bir de İstanbul'da ciddi bir üniversite Adana'ya tıp fakültesi, mühendislik, mimarlık dallarıyla ilgili burada bir kuruluş hâlinde, arsayı aldılar Hazine'den, şu anda çalışmalar yapıyorlar. Yani önümüzdeki bir ya da iki yıl sonra Adana'nın beş-altı tane üniversitesi olacak. Kıbrıs'ın sadece birkaç üniversite ekonomisini düzeltirken biz yine Ortadoğu'ya, Türk Cumhuriyetlerine, başka yerlere buradan eğitim vererek de hareket edeceğiz. Ama eğitim

Ali Münif Caddesi.

ayrı bir hizmet sektörü olarak giderken bizim sanayimize, enerji koridorumuza, tarıma ve diğer ekonomik değerlerimize alt eleman yetiştirecek okullar kurulması lazım. Mesela ben İstanbul'da bir üniversiteye gittim, orada konferans verdim, sadece iki yıllık öğrencileri yetiştiriyorlar ve yüzde 90'ı iş buluyormuş.

B.Ş.- Bunlar çok güzel haberler ancak, Üniversiteleri kampuslara taşıyarak, kampuslara sığdırarak, kentler üniversitelerden koparılıyor ve üniversite kenti yaşayamıyor, kentin sosyo-ekonomik yapısına da bir şey veremiyor. Madem ki Adana'da 5-6 tane üniversite olacak, bunları kent dışında ve uzak yerlerde yapılacak kampuslara sığdıracağımıza, bu üniversiteleri biz Adana içinde, az önce Samet Bey'in de söylediği gibi işlevini yitirmiş, yeniden işlev kazandıracağımız yapılara taşıma biçimi olamaz mı? Örneğin, boş duran Tekel fabrika binası gibi...

Z.A.- Tamamen aynı şeyleri tekrar ediyor gibi olacak, çünkü ben de aynı şeyleri istiyorum. Mesela Bilim ve Teknoloji Üniversitesi şimdi Milli Mensucata müracaat etti. Hem yaşatacak, hem orada sanayiyile ilgili eğitim verecek, hem orasını kültür varlığı olarak da, güzel sanatlar olarak da yaşatacak. İşte, Gazi Paşa okulunu düşünüyorlar bir bölüm için ya da başka yerlerde, Tekel binalarını araştırıyorlar. O tekellerin bir tanesi Kalkınma Ajansları için alındı, TÜİK ve Kalkınma Ajansı oraya gelecek, orada da konferans salonları vb. olacak, kente de katkısı olacak.

B.Ş.- Kentimizin o bölgesi de yeniden canlanacaktır. Fabrikalar kapandıktan sonra o bölgelerde durağanlaşan yaşama yeni bir boyut gelecektir.

Z.A.- Sizinle tamamen aynı şeyi düşünüyorum; birlikte yaşadığımız, birlikte yaşattığımız bir

Turgut Özal Bulvarı.

üniversite istiyoruz. O toplumla bütünleşsin, farkına varmadan ya da vararak toplumla birlikte eğitilsin, kucaklaşsın, yoksa tel örgülerle çevresi kapalı, girmek yasak, ben istediğimi yaparım, kimseye de yaptırmam, bu tamamen yanlış. Yanlış olduğunu zaten bu 1972-2012 döneminde kampus mantığının yanlış olduğunu gördük.

B.Ş.- Kentimizde O kadar çok atıl bina var ki, mesela, Cumhuriyet Un Fabrikası... Bu yapıya başka bir işlev kazandırılabilir. Bu sizinle de olabilir, üniversiteyle de olabilir. Örneğin Mersin yolundaki Cola-Meşrubat Fabrikası...

Z.A.- Tabii, bunların hepsi sanata, kültüre, eğitime katılabilir. Tamamen aynı düşünüyoruz.

B.Ş.- Bu sorum yeni Adana'yla ilgili... Hani 30 yıl önce büyük iddialarla başlayan, "imarlı kent, 200 bin yeni konut, 1 milyon nüfuslu yeni Adana" modeli, tarlaların apartmanlaşması sonrasında da beton yığınına dönüşen bu yeni Adana'yla ilgili görüşünüzü alabilir miyiz?

Z.A.- Yeni Adana zemin olarak, iklim olarak doğru proje, ama donatıları ve yaşam alanları eksik olan bir proje. Donatı derken teknik ve sosyal altyapı alanlarını demek istiyorum. Zaten ben buna yanlış yerde dememe gerek yok. Eğer nüfusun yarısı hizmet alabilmek için eski Adana'ya gidiyorsa, tarihi dokuya gidiyorsa demek ki yanlış var, eksik var.

Ama biz şimdi bu 1/25.000'lik planda bu eksik donatıları ilçe belediye başkanı arkadaşlarımızla 25.000'likle, 1.000'likle ve diğerlerini de çözeceğiz; yani merkez, alt merkez, Çukurova ilçemizde de tiyatrosu, sineması, vb. olacak, Sarıçam'da da olacak, Yüreğir'de de olacak, Karaisalı'da da olacak, Seyhan'da da

Mesut Eray Hiltonsa Kavşağı.

olacak, her yerde olacak. O zaman insanlar hastaneye, eskiden hatırlayın devlet hastanesini düşünün. Nehrin öbür tarafını düşünün, hepimiz Adanalıyız, hâlâ Karşıyaka dediğimiz yerde sanayi vardı, sanayimiz de zaten traktör tamircileri, arabaların çemberli tekerleğinin düzeltilmesi, ya Kale Kapısı ya Karşıyaka, şimdi Yüreğir muhteşem geliyor; oteller, hastaneler, eğitim tesisleri, okullar, vb. İnsanlar gene şikâyetçi, hiç kimse halkın ne demek istediğini anlamıyor. Halk şimdi diyor ki nitelikli konut lazım. Yüreğir'i yönetenler Yüreğir'de otursun, Yüreğir'de çalışanlar Yüreğir'de otursun. O zaman "Seyhan Nehrine iki tane daha köprü yapalım" kimse demez. Öyle bir tehlike şu anda var, onu da ilçe belediye başkanı arkadaşlarım biraz çözmeye çalışıyor, onlarla birlikte hareket etmeye çalışıyoruz.

Adana'nın resmi hastanelerinin toplamından daha büyük bir Toplu Konut Hastanesi. Onun bahçesine ben ricayla hasta yakınları için otel yaptırmıştım, üniversite iptal ettirdi. Yıldızsız 10 liraya, 20 liraya kalınacak yerlerdi. Hızla orada nitelikli konutlar, Adliyenin etrafında avukatlar için yazıhaneler, Adliye ve avukatlar için gerekirse iskân edecekleri yerler. Bunun tedbirlerini almamız lazım. Zaten planlama disiplini bu yok mudur? Bir yeri cazibe merkezi yapıyorsan o cazibe merkezini yaşatan ve destek verecek kişileri de onun etrafında bütünleştirmek. Yoksa git, dağın başına bir şey yap, etrafında gecekondular. Mesela ben Toplu Konut Başkan Yardımcısıy-la görüştüm, dedim ki "Sayın Başkan Yardımcım, siz yeni gelmişsiniz. Yaptığınız projeleri gezin. İki sene önce, üç sene önce yaptığınız projeleri gezdiğiniz zaman eğer orada manav yok da kişi orada kaçak manav açmışsa, büfe yok da büfe açmışsa yeni projelerde onları koymun hiç değilse."

B.Ş.- Tam da bu noktada hem kentsel dönüşümle, hem de TOKİ'yle ilgili görüşleriniz önemli bizim için. Siz de bir mimarsınız; mesela TOKİ'nin tip projeleri... Erzurum'da, Malatya'da, Adana'da yapılan tip ve benzer projeler; yani o yörenin dokusunu ve kendine özgü ihtiyaçlarını gözetmeden yapılan tip projeler. Bu konuyla ilgili gö-

rüşlerinizi alabilir miyiz? Mesela İstanbul'da bir Sulukule örneği var; kentsel dönüşümle oraya özgü o kültürel yapı, o hareketli yapı yok edildi; bir başka yere taşınanın olumsuz sosyal boyutları ortaya çıktı. Kentsel dönüşümü bu açıdan da değerlendirir misiniz?

Z.A.- Ben kentsel dönüşümü farklı başlıklarda görmek istiyorum. Devletin yapması gereken kentsel dönüşüm, Toplu Konut'un yapması gereken kentsel dönüşüm, toplumun müsterek kullanım alanlarının kentteki eksiklerinin giderilmesi olmalı. İşte, okullar, hastaneler, bölge parkları, mezarlıklar, spor alanları, yüzme salonları, yürüyüş parkurları, vb. Engelsiz mekân oluşturulması. Şimdi mesela Merkez Camiye gidin Cumada, bir engelli arkadaşımın o camiye girmesi mümkün değil. İşte, bu bütün camilerin kentsel dönüşümle ilgili bir ana başlığı olmalı. Okulların engelsiz olması, resmi kurumların, diğerlerinin.

Bir de kentsel dönüşümde hedef aldığımız noktada önemli. Mesela ben şimdi güney Adana'daki kentsel dönüşümdeki hedef noktam yol ağının yapılandırma, orada yaşayan nüfusun bölge parkları, okul, hastane, resmi kurum yapılarını hiç mülkiyete bakmadan nüfusun ihtiyacına göre koymak. Ondan sonra geri kalanı o mantık içerisinde kendi kendini nasıl yeniler, o bölge insanının istediği yapıya uygun yapılarla donatılması. Kalkıp da koca Seyhan'ı yok kabul edip bir köşesine 10 tane blok yapmak kentsel dönüşüm değildir.

B.Ş.- Kentsel dönüşüm değil, ortak aklın getirdiği ve sizin deyiminizle de doğru olan; "kentsel iyileştirme."

Z.A.- Evet kentsel iyileştirme; yani kentlerin ihtiyaçlarının görülmesi. Mesela benim bugün yetkim olsa, Abidin Paşa Caddesindeki bankaların hepsini kapatırım. Nüfus orada, senin burada ne işin var? Gitsin Real'in içine bir banka açsın ya da şimdi kulübeler var. Kentsel dönüşümde özel sektörün yapacağı iş ayrı, devletin ayrı, yerel yönetimlerin ayrı, ama öncelik dersiniz öncelik kentlerin eksiklerinin giderilmesidir kentsel dönüşümde.

Toplu konut projelerinin her kente uygun proje geliştirilmesi lazım. Eğer yerel yönetimler gidip Toplu Konut'ta takip ederse, zorlarsa bunu gerçekleştirebiliyorlar. Mesela bazı kentlerde farklı projeler uygulandığı oluyor. Toplu Konut'un gelir getirecek projelerine bakın İstanbul'da, şurada, burada, muhteşem projeler yapıyorlar.

B.Ş.- Tip proje olması doğru mudur?

Z.A.- Tip proje değil zaten bunlar. Kent parçası oluşturuyorlar. Burada da diyelim ki Seyhan için

Toplu Konut'un yapacağı proje tipi farklı olmalı, Seyhan'da farklı olmalı, Sarıçam'da farklı olmalı, başka yerde farklı olmalı. Eğer ben planımda bir yeri bahçeli ev planlamışsam, bir başka yerde dört katlı, beş katlı düşük yoğunluklu şeyler düşünmüşsem, senin getirip o bahçelerin ortasına 10 katlı, 20 katlı bina yapmaya hakkın yok. Ama bunu yerel yönetimler, kamuoyu birlikte yönetmesi lazım.

B.Ş.- Adana'da simge yapı olmadığından herkes şikâyet eder. Simge yapı varsa da çok azdır. Adana'ya bir simge yapı olabilecek, örneğin bir hastane yapısıdır. TOKİ kentimize bir hastane binası yaptı, bir tip projeyi getirdi uyguladı. Bu ne kadar doğrudur? Oysa Adana'ya eğer hastane binası yapılacaksa, yapılacak hastane yarışmalar yoluyla elde edilip bir simge yapı elde edilemez miydi?

Z.A.- Yarışmalar da ayrı bir şey tabii de, yarışmalarda ortaya bir şey çıkıyor; çok kısa sürede üretilmiyor, yarışmanın sonunda hareket kabiliyetin de kalmıyor. Bak biz bir yarışma projesi yaptık biliyorsun. Birinci, ikinci, üçüncü bakıyorum, tamam, güzel, ama Adana'nın yapısına uygun değil. Onu yapsak bir sürü olumsuzluk ortaya çıkacak. Toplu Konut'un ya da kentsel dönüşümü yapacak kişilerin kentin, o kentteki ilçelerin ihtiyacına uygun projeler geliştirmesi lazım. Karaisalı'da da bir kentsel dönüşüm yapacaksanız farklıdır, Sarıçam'da farklıdır. Ama Türkiye'de tek model yaptığınız zaman hiçbir yere uymaz.

S.K.- Bittikten sonra tadilata başlıyorsunuz şu anki hastanede olduğu gibi.

Z.A.- Bakın, Toplu Konut'un tünel kalıpla yapılan binalarının dört bir tarafı beton, izolasyonla çözülmeye çalışıyor. Bizim teknik eleman arkadaşlarımızın da aslında odalarımızın böyle Ar-Ge ile ilgili çalışmalar yapıp belki...

B.Ş.- Bu önemli bir nokta. Mimarlar Odası'nın bu dönem Ankara'da yapılan 43. Genel Kurulunda Ar-Ge çok konuşuldu ve bununla ilgili önergeler verildi. Ar-Ge için Oda bütçesinden yüzde 25 pay ayrılması bile gündeme geldi....

Z.A.- Bu çok önemli bence. Eğer biz insanların mekânları doğru kullanacağı, maliyeti de aşağı çekebileceğimiz orta nokta bir şey bulursak ses de getirir, netice de alırız. Bizim en büyük eksiğimiz bu. Mesela perlit yatakları dünyada en çok Türkiye'de, ama kullanılmıyor maalesef....

B.Ş.- Geldiğimiz noktada Adana nostaljik geçmişle küresel güçlerin kendisine hazırladığı "muhtemel geleceği" arasına sıkışmış, kentin sahiplerinin Adana'nın geleceğini belirleme gücünün ellerinden alınıp dış dinamiklere

terk etme ihtimali ile yüz yüzedir. Doğu Akdeniz bölgesinin merkezinde yer alan kentimizde, büyük ölçekli termik santraller, petrol boru hatları ile rafinerilerden oluşan enerji ihtisas bölgesi; gemi yapımı-sökümü, demir çelik sanayi gibi ağır sektörler ile lojistiğe dayalı, "özel sanayi bölgesi" kurulması planlanmaktadır. Bununla ilgili görüşleriniz ve bakış açınız nedir?

Z.A.- Tabii, o hükümet politikası olarak Yumurtalık ve o bölgedeki petrokimya tesisleri ve enerjiyle ilgili ciddi çalışmalar var, HES'ler var, vb., ama ben bizim önümüzdeki yıllarda güneşin, rüzgârın ve geri dönüşüm malzemelerinin de enerjisinin toplum tarafından değerlendirilmesinden yanayım. Şimdi mesela katı atık tesislerinde 10 megavat elektrik üretiyoruz; yani sizin attığınız çöpten yakmadan onu ayrıştırıyoruz, silolarda çürütüyoruz, üst noktasına çıkan gazları balonlara alıyoruz, balonlarla jeneratörleri çalıştırıyoruz. Yaklaşık onun 4-5 katı da evsel atıkların çamurundan enerji elde edeceğiz, onun da çalışmalarını yapıyoruz. O bakımdan güneş enerjisi de gündemde, aslında sadece depolaması zor. Enerji Kurumu, enerji piyasası bu sistemi bugünlerde yapı olarak da hazırlıyorlar. Eğer biz ürettiğimiz enerjiyi belirli bir saatte hatta verip, akşam da alarak aradaki farkı fatura olarak ödersek bizim her evin elektriği şu andaki giderinin onda birine düşer. Çatıları güneş panelleri haline getireceğiz ya da yüzeyleri, neyse. Bunun maliyeti çok düşük. Esas maliyet akülerde depolama. Depolamayı kaldıracaksın, gündüz verecek, gece alacak, aradaki farkı fatura edecek. Bizim Adana'nın ya da Akdeniz'in en önemli kurtuluşu burada; bugün işte elektriğin ücreti yüzde 20 arttı, feryat ediyoruz, yüzde 10 arttı başka şey yapıyoruz. Bunlar yanlış, ama doğrusu bu. Enerji bizim önceliğimiz ve Allah bize çok önemli bir kaynak vermiş; 365 günün 300 günü güneşli. 365 günü de enerji almak mümkün.

S.K.- Teşekkürler Başkanım. Üç tane kısa sorum kaldı. Zamanınızı çok aldık biliyoruz. Adana kentindeki mimarlığı biraz sizinle paylaşmak istiyorum. Mimarlığın bugün geldiği noktayı değerlendirmenizi istiyorum.

Z.A.- Ben Adana kentindeki mimarlığa girdiğimiz zaman tabii 4.000 yıllık ismi ve yeri değişmediğinden dolayı başlırsam bitmez, ama Adana sanat ve sanatçı yönünden çok önemli bir merkez. Her ne kadar ekonomik sıkıntılar, yoğun göç bu mimarlık mesleğinin veriminin ortaya çıkmasını fazlaca önlemiyor da, buradan yetişmiş arkadaşlarımızın Türkiye'nin ya da dünyanın her tarafında önemli projeler yaptığını biliyoruz. Buradaki binaların mimarilerindeki hataları

Adana Uğur Mumcu Meydanı Gar Binası.

hiçbir zaman ben mimarlara mal etmiyorum, çünkü bizim mimarlarımız hakikaten geçmiş tarihine baktığınız zaman kimlerden miras aldığını, neleri düşündüğünü, neleri başardığını görmek mümkün. Yani Adana'daki mimarlık tarihi 4.000 yıla uzanan, işte, sivil mimari örnekleri ortada, burada ekonomik baskılara rağmen yaptıkları ortada. Zaten bir ekonomik savaşın olduğu bir ortamda, şantiyede bir usul vardır, gelir kişi, *"efendim, şunu yaptım, bunu yaptım"* der, ben derim ki *"netice nedir? Bunu yaptınız mı, yapmadınız mı?"* Mimarlar birçok şey üretti, toplum için ne yaptı, kendi için ne yaptı? Baktığınız zaman kendi için yaptığı, dünyada bir değer olarak, birikim olarak yaptığı topluma yaptığıнын onda biri, yirmide biri de değil. Onun için mimarlar görevini yapmıştır, ama daha verimli olabilmek için bu ortam sağlanmamıştır. İnşallah önümüzdeki günlerde bu ortamı da hep birlikte sağlayacağız.

S.K.- Ben biraz da şuradan da bir cevap bekliyorum aslında. Sizinle rahat konuşuyoruz meslektaşımız olduğunuz için. Bunu her meslekten bir belediye başkanıyla aynı dozajda paylaşmamız mümkün değil. Bir mimarın eserini etkileyen çok etken var; ekonomik etkenler, kullanıcının beklentileri, ama en önemlisi imar planları. İmar planlarının ve özellikle imar yönetmeliklerinin yönlendirmesi asıl mimarın çıkaracağı ürünü şekillendiriyor. Bu çerçevede birkaç cümle bekliyorum.

Z.A.- İmar planları ve imar yönetmelikleri; yani geçmişten bu tarafa tarihî dokuyu, kentin alışkanlıklarını, kültürünü yansıtan bir biçimde değil, ama şimdi geldiğimiz noktada bunları en azından asgari müşterekte çözmeye çalışıyoruz. Mimarlar Odası'nın ya da mimarlık mesleğini icra eden kişilerle şimdi yerel yönetimlerdeki üst düzey kadroların, yöneticilerin düşündükleri aynı noktalar. Bu yönetmelikler çok önü açık, planda yapılması gereken, plan kararıyla çözülmesi gereken birçok şeyi yönetmeliğe aktardığınız zaman o yönetmeliği de uygulayacak olan iyi niyetli bile olsa, eğer bilgi birikimi, görüşü, vb. biraz eksik olursa ortaya farklı ürünler çıkıyor. Bir de yapılan binaların daha sonra yönet-

meliklerde ve yasalarda korunmasına yönelik maddeler yok. İlk defa bu yönetmelik revizyonunda Mimarlar Odası'nın da bu konuda katkısı var, Meclis üyeleriyle bunu sağladık. Şimdi, zemin katta bir yer büyüldüğü zaman ya da bodrumdaki sığınak mağaza haline geldiği zaman hiçbir şey yapamıyordunuz; bütün binanın elektriğini kesemiyorsunuz, suyunu kesemiyorsunuz vb. Ama şimdi bu yeni yönetmelikte sadece hatayı yapan bağımsız bölümü cezalandırabiliyorsunuz.

B.Ş.- Yeni yapılan İmar yönetmeliğinde birçok açmazlar, çelişkiler var. Biz Oda olarak, kamu yararını gözетerek, kentimizin sağlıklı geleceği için, yeni imar yönetmeliğinde karşı olduğumuz maddeler var. Ama bunun akabinde ve geline son noktada, sizin yaklaşımınızın da olumlu olduğunu biliyoruz. Birlikte yeniden bunları çözeceğimizi umuyoruz.

Z.A.- Belli maddelerde ben de karşı oydaydım zaten. Zaten Meclis'teki birçok arkadaşımızın da karşı duruşu vardı. Öyle olmasını düşünenler de vardı, ama şimdi geldiğimiz nokta Mimarlar Odası'nın en azından şu anda yargı kararı olan maddelerde haklı olduğu ortaya çıktı. Dolayısıyla, şimdi de bir yaklaşım var *"birlikte oturalım Oda'yla bunları çözelim"* diye. İnşallah önümüzdeki günlerde onu da çözeceğiz.

B.Ş.- Bu bağlamda son bir sorum var: Geçmiş dönemlerde yerel yönetimlerde bulunan ve kenti yönetenler; genelde uzman kuruluşların ve meslek odalarının görüşlerine gereken önemi vermedikleri gibi, onların bilgi birikimlerinden de yeterli ölçüde faydalanmamışlardır. Siz bu mesleğin içinden bir başkanımız, bir meslektaşımız olarak meslek odalarının bilgi birikiminden yeri geldiği zaman yararlanmayı, faydalanmayı düşünüyor musunuz?

Z.A.- Düşünüyoruz, zaten yapıyoruz. Yalnız, şuna dikkat etmesi lazım odaların...

S.K.- Kestiğim için özür dileyeceğim Başkanım, o soruyu tamamlamak üzere. Mimarlar Odası'na bakışınız, Mimarlar Odası çalışmalarına bakışınız

ve nasıl bir Mimarlar Odası'nı da tarifleyecek bir şekilde o soruya cevap verirsiniz seviniriz.

Z.A.- Bir insana *"hangi meslekten olmak istersin?"* dediğiniz zaman eğer imkân olsa da bütün mesleklerden olurum, olmak isterim derse mimar olması lazım, çünkü mimarlık disiplininin her meslekten biraz bilgisi ve deneyimi olması lazım. Dolayısıyla, mimarların da siyasetten uzak, her meslek grubuna, her kuruma böyle danışmanlık yapan akil insanlar topluluğu olarak yer alması gerekir. Ben mesela zaman zaman söylemlerimde de dile getiriyorum, *"bir ev alırken, bir bina alırken firmaya bakın, mimarına bakın"* diyorum. Mimarlar Odası'nın böyle Ar-Ge'siyle, eğitimiyle, öğrencilerle bütünleşmesiyle ve halka danışmanlık yapmasıyla, yerel yöneticilere danışmanlık yapmasıyla önemli ana başlıklarda çalışma yapması doğru olanı.

B.Ş.- Kamu yararını düşünen, toplumla birleşen bir Mimarlar Odası...

Z.A.- Evet. Burada tabii, sadece insanların saygı duyduğu, insanların *"onun sözleri hakikaten bu konuda uzmandır, otoritedir"* dediği bir yapılanmayı gerçekleştirmek lazım.

S.K.- Son bir soru Başkanım, kısa bir soru: Mimar olarak gene soruyorum, genç meslektaşlarınıza tavsiyeleriniz.

Z.A.- Ben bütün meslek gruplarında aynı şeyleri söylüyorum: İnsanların tahsil yaparak ya da parayla, başka şeylerle unvanlar alabilirler, belirli makamlara gelebilirler, ama tecrübe zamanla yaşayarak olur. Onun için ben genç arkadaşlarıma kesinlikle kendilerinden büyük ağabeylerini, babaları konumundaki, amcaları konumundaki kişileri mutlaka izlemelerini, onlarla sohbet etmelerini, deneyimlerinden faydalanmalarını tavsiye ediyorum, çünkü her deneyimin bir bedeli var. Bizim meslek grubumuzdaki arkadaşlarımıza bakarsanız, mimarlıkta ya da müteahhitlikte iki kere, üç kere iflas edip tekrar ticari hayata dönenler vardır, başarılı olduğu, başarısız olduğu yerler vardır. Bunu yaşayarak görmek yerine onları izleyerek görürlerse daha az zarar görerek zaman kaybetmeden daha büyük noktalara ulaşmalarını sağlarlar. Ben genç mimar arkadaşlarıma bunları tavsiye ediyorum.

Bir de en önemlisi, tabii, mutlaka yapıyorlardır, bilirsiniz etüt yaparken kalemin ucunun sert olması bile beyinle o kâğıt arasındaki bağı koparır. Onun için önce etüt yapıp neticeyi aldıktan sonra bilgisayarın başına otursunlar, yoksa hepimizin şikâyet ettiği tip projeler çıkar. Bir müddet sonra bu kimin projesi diye tanımaz oluruz. ■

SANAYİ YAPILARI / ENDÜSTRİ ARKEOLOJİSİ

Editör: **Demet ERKE YAPTI**

Endüstri arkeolojisi 20. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da ortaya çıkmış bir kavram ve çalışma alanı. Endüstri devrimiyle beraber ortaya çıkıp teknolojinin hızına ayak uyduramamış ve işlevini yitirerek terk edilmiş sanayi yapılarının ve ekipmanlarının birer kültürel miras olarak kabul edilmesi; bu yapıların kente, kent kültürüne yeniden kazandırılması düşüncesi ile ortaya çıkmış. Bu yaklaşım ülkemizde de giderek güncellik kazanmakta, örnekler çoğalmaktadır.

Bu sayımızdaki dosya konusunda endüstri arkeolojisini kavramının ortaya çıkış süreci, dünyada ve Türkiye'de endüstri mirası bilincinin oluşması, endüstri yapılarında yaşanan işlev dönüşümünün nedenleri ve gerekliliklerini tartışmaya açmak ve farklı yaklaşımları irdelemek istedik. Türkiye'de ve dünyada endüstri arkeolojisine bakış ve özellikle yeniden işlevlendirme üzerine yapılan çalışmaları aktararak bu konuya dikkat çekmeye çalıştık.

ENDÜSTRİ MİRASINI KORUMA VE YENİDEN KULLANIM YAKLAŞIMI

Gül KÖKSAL

Mimar, Koruma Uzmanı

Yrd. Doç. Dr.

Kocaeli Üniversitesi

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

"Bir zamanlar kentlerin ve yaşamın dönüşümde ciddi rol oynayan bu tesislerin, işlevlerini yitirmelerinin ardından değerlerini koruyarak kamu yararına düşünsel ve eylemsel üretimi hedefleyerek yeniden kullanımı, sadece endüstri mirasını çağdaş yaşama yeniden kazandırmakla kalmamakta, aynı zamanda kent yaşamına nitelikli katkılar sağlanmaktadır. Bu konuda farkındalık kazanmak, ülkenin farklı bölgelerindeki, farklı işlev ve değere sahip endüstri yapılarını yıkılmadan koruma altına almak ve kamu yararına yeniden kullanılmalarını sağlamak yararlı sonuçlar doğurmaktadır."

İngiltere'de 18. yüzyılda, "Endüstri Devrimi" adı altında tüm dünyayı etkileyen ve sonuçları günümüze kadar ulaşan gelişmeler, teknolojik, iktisadi, sosyal ve siyasal boyutları ile 19. yüzyıl, hatta 20. yüzyıl başlarına kadar tüm dünyaya hızla yayılmıştır. "Manufaktür" denilen el ile üretimin inorganik güç kaynakları ile makineye devredilmesi ve fabrika düzenine geçiş olarak tanımlanabilen bu süreçte, başlarda su kenarlarında kurulan üretim yapıları, iletim ve taşıma olanaklarının da artmasıyla, artık hammaddenin elde edildiği, ya da üretilenlerin pazarlanacağı yerlerde kurulabilir hale gelmiş, böylece üretim tesislerinin yayılma hızı da artmıştır. Bu gelişmeler kentlerin planlama ve mimari düzenlerinden, toplumun üretim-tüketim ilişkilerine veya gündelik yaşam pratiklerine dek ciddi değişimlerin tetikçisi olmuştur. Bu nedenle sanayi yapıları ve yerleşkelerinin fiziki varlıkları üzerinden; konumlandıkları ve ilişki kurdukları toplumların iktisadi, teknolojik, siyasal, sosyal ve kültürel yapılarının organik örüntüsünü okumak olasıdır.

Endüstri Devrimi, başta ekonomik olmak üzere, sosyo-kültürel boyutlarıyla insanların düşünce ve yaşam biçimlerinde ve yaşadıkları çevrede köklü değişimlere yol açan bir dönüm noktasıdır. Devrimi izleyen yıllarda hızlanan değişim, hayatın her alanını etkisi altına alırken, sanayileşme sürecinin öncü mekânları ve donanımları da yeni teknolojiler karşısında verimliliklerini yitirmişler, devre dışı kalmışlar ve uzun bir süre kaderlerine terk edilmişlerdir.

Bugün endüstri mirası olarak önem kazanan bu terk edilmiş yapılar, dünyada yarım yüzyıl, Türkiye'de ise, 1990'lardan bu yana kültürel mirasın bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Sanayi yapıları ve alanları, araç, gereç ve donanımlar, işletim süreçleri, bulundukları kentlerle ve doğa parçalarıyla, maddi ve manevi tüm sonuçlarıyla birlikte bir bütün olarak endüstri mirası kapsamında ele alınmaktadır. Bu yazıda, dünyada ve Türkiye'de gündemde olan endüstri mirasının koruma ve yeniden kullanım yaklaşımları hakkında genel bir tartışma yapılacaktır.

Endüstri Mirasını Koruma Çalışmaları

Fransızca kökenli olan "endüstri" kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre "sanayi" kelimesi ile eş anlamlı olup "ham maddeleri işlemek,

enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü" olarak tanımlanmaktadır. "Endüstri mirası" ise, sanayi kültürünün tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değere sahip kalıntılarını içerir. İmalathane ve fabrikalar, makineler, atölyeler, madenler ile işleme ve arıtma alanları, ambarlar ve depolar, enerji üretim ve iletim tesisleri, demiryolu, liman gibi ulaşım alanları, ayrıca sanayi alanlarındaki hizmet yapılarından oluşur. Yine bu alanla ilgili diğer bir kavram ise, "endüstri arkeolojisi"dir. Bilindiği üzere "arkeoloji" eskinin bilimidir, "endüstri" ise, 18. yüzyıldan sonrayı işaret eder. Bu iki kelimenin yan yana gelmesi ile oluşan "endüstri arkeolojisi" ise, sanayinin geçmişi ile bugününün daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla, sanayi faaliyetleri sonucunda yaratılan belgelerin, eserlerin, yapıların, insan yerleşimlerinin, doğal ve kentsel peyzajların, somut ve somut olmayan tüm kanıtlarını inceler.

Endüstri arkeolojisi disiplinler arası araştırma alanıdır. Endüstri yapılarını tasarlayan mimarların kullandığı tekniklerin incelenmesi açısından mimari; yapının inşa edildiği alanın topografik özellikleri, ulaşım özellikleri, gelişim aşamaları açısından arkeolojik; yapılarda görevli olanların yaşamları ve yaşam alanlarının araştırılması açısından sosyolojik, iktisadi ve siyasi süreçleri ile ekonomi-politik gibi disiplinleri ilgilendirir.

Bu disiplinin ilgi alanına giren ve yıllarca yüksek sıcaklık, zararlı gazlar, aşırı kirlilik gibi üretim sürecinin olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalan, üretim teknolojilerinin değişmesiyle mekânsal değişikliklere maruz kalan, donanım ve işletim sistemi modern teknoloji ürünleriyle yer değiştiren, işlevini yitiren endüstri yapıları, bakım ve onarımdan yoksun bırakılmış, terk edilmiş, hurda olarak satılmış, rant sağlamak amacıyla yıkılmıştır. Ancak işlevsiz kalan sanayi yapı ve yerleşkelerinin geleceği 20. yüzyılın ikinci yarısında bilimsel olarak tartışılmaya başlanmıştır. Çok sayıda örneği olan bu tesislerin bir kısmı yıkılırken, kalanı için koruma tartışmaları önce ulusal, ardından uluslararası boyuta geçmiş ve 1970'lerden sonra nitelikli koruma ve yeniden kullanım örneklerinin sayısı artmaya başlamıştır.

1973 yılında İngiltere'de endüstri mirasının korunması konusunda yapılan uluslararası toplantıların

üçüncüsünde bu durum için bir örgüt kurulmasına karar verilmiş ve TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage-Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) kurulmuştur. TICCIH, üç yılda bir önceden belirlenen bir konu üzerinde uluslararası toplantılar düzenlemekte ve üyesi olan ülkelerdeki endüstri anıtlarını, sorunlarını ve konuyla ilgili gelişmeleri izlemekte, yayınlar çıkarmaktadır. TICCIH Temmuz 2003'te Sanayi Mirası için "NİJNİ TAGİL" Tüzüğü'nü yayınlamıştır. Tüzüğün adı, tarihi 1696 yılında Visokogorski Demir Cevheri Madeninin açılmasına kadar uzanan Nijniy Tagil isimli şehirden (Rusya) gelmektedir. Büyük bir endüstri merkezi olan şehir pek çok kez Endüstri Arkeolojisiyle ilgili konferans ve atölye çalışmalarına ev sahipliği yapmıştır. TICCIH ve endüstri mirası tüzüğü hakkında daha ayrıntılı bilgi için, www.mnactec.cat/ticcih, www.mnactec.cat/ticcih/industrial_heritage.htm ve http://en.wikipedia.org/wiki/Nizhny_Tagil adreslerini ziyaret edebilirsiniz.

Endüstri mirası hakkında çalışan diğer bir kurum ERIH (The European Route of Industrial Heritage/Avrupa Endüstri Mirası Güzergâhı) 1999 yılında kurulan uluslararası bir ağıdır. Eski endüstri bölgelerindeki değişimleri duyurmak ve turistik ilgi yaratmak amacını taşımaktadır. Üye ülkeleri kapsayan bir "endüstri mirası güzergâhı" ve çeşitli "durak noktaları" belirlemişlerdir. Durak noktalarını belirlerken yapı için "Çekicilik değeri, tarihi değeri, sembolik değeri, özgünlük değeri, turistik altyapı, alanın kalitesi, yeni perspektifler sunma olanağı, toplu ulaşım ağı; yol, bisiklet ve deniz ulaşımı bağlantıları, özel ulaşım ağı; araba, tur otobüsleri için yol bağlantılarının varlığı" gibi ölçütler kullanmaktadır. ERIH hakkında ayrıntılı bilgi için www.ERIH.de/masterplan adresini ziyaret edebilirsiniz.

Türkiye'de TICCIH, ERIH vb. endüstri mirası üzerine özel olarak faaliyet gösteren aktif benzer bir örgütlenme henüz yoktur.

Endüstri yapıları UNESCO'nun Dünya Mirası (UNESCO World Heritage) Listesi'ne de girmiştir. Liste'de yer alan 936 anıt-sit ve yerleşimin 37'si endüstri mirasıdır (Kasım 2011) (Tablo 1). Liste'nin endüstri mirası hakkındaki açıklamasında; "son 30 yılda önem kazanan yeni bir disiplin olan endüstri arkeolojisi mirası, sadece fabrika ve imalathanelerden oluşmamakta, aynı zamanda kanallar, demiryolları, köprüler, ulaşım araçları, güç kaynakları ve işletme yerleşkeleri gibi yeni teknolojilerle üretilen sosyal ve teknoloji zaferlerini de kapsamaktadır" denilmektedir.

Bir yapının, ya da yerleşkenin Dünya Mirası Listesi'ne girebilmesi için aşağıdaki ölçütlerin en az ikisine sahip olması gereklidir. Söz konusu ölçütler;

- İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,
- Kültürel alanda veya uzun bir zaman döneminde, anıtsal yapı, kent planlama ve peyzaj tasarımında teknoloji, ya da mimarlıktaki gelişimler

- üzerinde önemli bir değişimi sergilemesi,
- Yaşayan, ya da ortadan kalmış bir uygarlığın veya kültürel geleneğin, yegâne, ya da en azından olağanüstü tanığı olması,
- İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı (aşamaları) temsil eden bina, mimari, teknik grup, ya da peyzaj tipinin göze çarpan bir örneği olması,
- Bir kültürün (kültürlerin) simgesi, özellikle geri dönüşümü olmayan bir değişimin etkisi altında korunmasız kalmış olan geleneksel insan yerleşiminin veya arazi kullanımının dikkate değer bir örneği olması,
- Doğrudan veya dolaylı olarak olaylara, yaşayan geleneklere, ideallere, inançlara, yaygın bir önemi olan sanatsal veya edebi eserlerle ilgili olmak olarak sınıflandırılmıştır.

Komite, bu ölçüte uyan yapının, sadece olağanüstü koşullarda ve diğer ölçütlerden en az birini de içerdiği zaman Liste'ye eklenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Yapının bu ölçütlere uygunluğunun yanı sıra, yapıya ait dosyanın ilgili komite tarafından incelenmesi ve onaylanması gereklidir. İnceleme ve onay aşaması sırasında her bir yapı/yapı grubu için ayrı raporlar tutulmaktadır. Listeye girmeye hak kazanan 37 endüstri anıt ve siti için hazırlanan bu raporların değerlendirilmesiyle Tablo 1 ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (her maddenin sonunda ilgili yapı/yapı grubunun Tablo 1'deki sıra numarası verilmiştir);

- Önemli bir teknik sorunu çözen sıra dışı (17), ya da dünyadaki ilk teknolojik çözüm örneği olması (5),
- Bu strüktür ile ulaşımın kolaylaşması ve yeni gelişmelere olanak sağlanması (5, 17),
- Döneminin mühendislik gelişmeleri içinde önemli bir rol oynaması (6), dönemi için yeni bir teknolojik gelişimin örneği olması (12, 17), ya da olağanüstü başarılı ve yüksek kalitede bir teknik uygulama olması (4, 6, 15, 16, 18, 26),
- Teknik donanımı ve üretim sistemi ile tamamen korunmuş ve/veya işlevini sürdüren dünyadaki ilk (17, 24, 37) veya tek örnek (2, 6), ya da örneklerden biri olması (12, 13, 19, 21, 23, 28, 29, 30, 35),
- Kendi türünün en iyi örneklerinden biri olması (2, 7, 13, 19, 26, 30, 37),
- Kurulduğu dönemde dünyanın en büyük endüstri kompleksi olması (8),
- Endüstriyel üretimle birlikte, etrafında yapılaşmanın başlamış olması, çalışanlar için inşa edilen konutlar, hizmet yapıları, dini yapılar, köprü, sukumeri, ulaşım yolları ile bir bütün olarak korunması gereken bir yerleşim olması (8, 22, 24, 25, 31, 32, 34, 36), veya bölgenin sahip olduğu hammadde kaynakları nedeniyle önem kazanması ve gelişmesi, bu süreçte inşa edilen yapıların mimari değeri (1, 9, 11) (endüstriyel üretim kaynağının tükenmesi, ya da üretim sisteminin terk edilmesiyle, bölgenin kısmen, ya da tamamen etkisini yitirmesi durumunda da, korunması gerekli diğer yapılar ve bölgenin

tarihsel önemi nedeniyle bu madde geçerliliğini sürdürmektedir),

- Yapı/yapı grubunun yer aldığı bölgenin kültür, sosyoloji, ya da inanç bağlamında önemli bir yer tutması (12, 24) veya önemli bir ismi/yeniliği/sistemi temsil etmesi (22),
- Endüstriyel yerleşimin ve yapıların, mimari ve planlama açısından önemli, ya da özel bir örnek olması (3, 10, 14, 23, 31, 32),
- Endüstri Devrimi'nin oluşmasında önemli bir rolü olan (16) veya bu dönemi simgeleyen bir yapı olması (20),
- Endüstrinin belirli bir alandaki gelişimini temsil etmesi ve kendinden sonrası için örnek olması (3, 20, 24, 27), ya da döneminde dünyanın en önde giden üretim yerlerinden biri olması (28, 29, 32, 33).

Görüldüğü üzere, yapının, yapı grubunun veya sanayi alanının endüstri mirası listesine kabul edilmesinde, söz konusu maddelerin birden fazlası etkili olmuştur. Yapı seçiminde herhangi bir dönem, ya da yüzyıl sınırlandırılması getirilmemiştir. İlgili ülkenin sanayi ve teknolojik sürecinin öncesi veya sonrasında önemli yer tutan örnekler değerlendirmeye girmiştir. Yapım teknolojisi açısından önemli bulunan bir Roma dönemi sukumeri de, geç 19. yüzyıl veya 20. yüzyıla ait bir sanayi alanı da nitelikleri doğrultusunda Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilen endüstri yapı/alanlarını daha yakından tanımak için www.international.icomos.org/world_heritage adresini ziyaret edebilirsiniz.

Türkiye'de korunması gerekli tarihî değerlerin yanı sıra, endüstri mirası kaybının da çok hızlı olduğu günümüzde, anıtların ayrıntılı bir envanteri henüz hazırlanmamıştır. Bu tür bir çalışmayı endüstri mirasına sahip diğer ülkeler çoktan tamamlamışlardır. İngiltere'de, Almanya'da, ya da Fransa'da bu konuda yayınlanmış birden fazla katalog bulunmaktadır (Köksal, 2005). Ayrıca bu katalogların büyük bir kısmı sayısal ortama aktarılmış ve çeşitli veri tabanları oluşturulmuştur. Bu yolla envanter sistemleri, sürekli güncelleştirilmekte, geliştirilmekte ve diğer sayısal ortamlarla bağlantılı olması sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra interaktif sunumlar yapılabilen ve yeni teknolojileri sisteme aktarılabilen olanakları da sağlanmaktadır.

Ülkemizdeki sanayi yapıları için de bir envanter sistemine yönelik girişimler vardır, ancak kurumsal bir çatı altında bir ekip çalışması olmadan bunun geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması şu aşamada mümkün olamamaktadır (Köksal, 2005).

Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımı

İşlevini yitirmiş endüstri mirasının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, yapıları uygun bir işlevle kent hayatına kazandırmanın yanı sıra özgün kimliklerini de korumayla sağlanabilir. Endüstri binalarının, endüstrileşme sürecini daha önceden

Sıra numarası ve ülkenin adı	Endüstri anıtı ve/veya sitinin adı ve Yer aldığı bölge	Kabul edilme yılı ve ölçütü
1. Almanya	Rammelsberg Madenleri ve Tarihî Kenti	1992 - (i) (iv)
2. Almanya	Völklingen Demir İşletmesi	1994 - (ii) (iv)
3. Almanya	Zollverein Kömür Madenleri Kompleksi, Essen	2001 - (ii) (iii)
4. Avusturya	Hallstatt-Dachstein Salzkammergut Kültürel Peyzajı	1997 - (ii) (iii) (vi)
5. Avusturya	Semmering Demiryolu	1998 - (ii) (iv)
6. Belçika	Canal du Centre ve Çevresindeki 4 adet Kaldırma Sistemi, La Louvière ve Le Roeulx (Hainault)	1998 - (iii) (iv)
7. Belçika	Spiennes (Mons) Neolitik Çakmaktaşı Ocağı	2000 - (i) (iii) (iv)
8. Bolivya	Potosi Kenti Maden Ocakları	1987 - (ii) (iv) (vi)
9. Brezilya	Ouro Preto Tarihî Kenti	1980 - (i) (iii)
10. Brezilya	Goiás Kasabası Tarihî Merkezi (Maden Çıkarılan Kasaba)	2001 - (ii) (iv)
11.Çek Cumhuriyeti	Kutná Hora: St. Barbara Kilisesi ve Sedlec Our Lady Katedrali ile Birlikte Tarihî Kent Merkezi (Endüstri Kasabası)	1995 - (ii) (iv)
12. Çin	Qincheng Dağı ve Dujiangyan Sulama Sistemi	2000 - (ii) (iv) (vi)
13. Finlandiya	Verla Değirmeni	1996 - (iv)
14. Fransa	Arc-et-Senans Royal Saltworks	1982 - (i) (ii) (iv)
15. Fransa	Pont du Gard (Roma Sukemeri)	1985 - (i) (iii) (iv)
16. Fransa	Canal du Mini	1996 - (i) (ii) (iv) (vi)
17. Hindistan	Darjeeling Himalaya Demiryolu	1999 - (ii) (iv)
18. Hollanda	Kinderdijk-Elshout Fabrika Bağlantısı	1997 - (i) (ii) (iv)
19. Hollanda	Ir. D. F. Woudagemaal (D. F. Wouda Buhar Pompa İstasyonu)	1998 - (i) (ii) (iv)
20. İngiltere ve Kuzey İrlanda	Ironbridge Gorge	1986 - (i) (ii) (iv) (vi)
21. İngiltere ve Kuzey İrlanda	Blaenavon Endüstri Yerleşmesi	2000 - (iii) (iv)
22. İngiltere ve Kuzey İrlanda	New Lanark	2001 - (ii) (iv) (vi)
23. İngiltere ve Kuzey İrlanda	Saltaire	2001 - (ii) (iv)
24. İngiltere ve Kuzey İrlanda	Derwent Vadisi	2001 - (ii) (iv)
25. İtalya	Crespi d'Adda	1995 - (iv) (v)
26. İspanya	Segovia Tarihî Kenti ve Sukemeri	1985 - (i) (iii) (iv)
27. İspanya	Las Médulas	1997 - (i) (ii) (iii) (iv)
28. İsveç	Engelsberg Demir İşletmeleri	1993 - (iv)
29. İsveç	Karlkrona Limanı	1998 - (ii) (iv)
30. İsveç	Büyük Bakır Dağı Maden Ocağı (Falun)	2001 - (ii) (iii) (v)
31. Küba	Trinidad Şeker Fabrikaları Vadisi (Şeker İşletmeleri)	1988 - (iv) (v)
32. Meksika	Guanajuato Tarihî Kenti ve Maden Ocakları (Maden Kasabası)	1988 - (i) (ii) (iv) (vi)
33. Meksika	Zacatecas Tarihî Merkezi	1993 - (ii) (iv)
34. Norveç	Røros	1980 - (iii) (iv) (v)
35. Polonya	Wieliczka Tuz Ocağı	1978 - (iv)
36. Slovakya	Banska Stiavnica (Gümüş Madeni Çıkarılan Kasaba)	1993 - (iv) (v)
37. Venezuela	Coro ve Limanı	1993 - (iv) (v)

Tablo 1. Dünya Kültür Mirası Listesi'ndeki endüstri mirası ve kabul edilme ölçütleri.

yaşamaya başlayan batı toplumlarında yapıların kendilerini sergilemeye yönelik klasik müzeden interaktif müzeye kadar çeşitli kullanım alanları bulunmaktadır (Trinder ve Föhl, 1992). Yeniden işlevlendirilen binalar kimi zaman bir konser salonu olarak dinleyicilere, makineler arasında farklı bir müzik deneyimi yaşatmaktadır. Kimi zaman ise, dalış okuluna dönüştürülen gaz depoları ya da tırmanma kulesi olarak kullanılan yüksek binalarıyla yaşama yeniden kazandırılmaktadır. Sanayi yapılarının büyük ve farklı mimari atmosferi yaratıcı etkinliklere mekân olabilmektedir.

Eski bir fabrikanın ve sanayi tesisinin korunması, sadece bir mimari mirası koruma işi olarak değil, kentin kültürel önemi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından da ele alınması gerekli bir konudur. Örneğin kıyılarda konumlanan sanayi yapılarına deniz yolu ile ulaşımın sağlanması, deniz taşıması ve ulaşımının güçlendirilmesi, kullanılmayan iskelelerin tekrar kullanıma açılması, bu yolla kent-kıyı-deniz ilişkisinin canlandırılması mümkündür.

Sanayi mirası anıt ve sitlerinin yeniden işlevlendirilmesi sırasında uygun işlevin seçimi hassas bir konudur. Endüstri yapılarının mekânsal ve strüktürel niteliklerinin doğru değerlendirilmesi, dikkatle yapılacak basit ve geri dönüşebilir değişiklikler, teknik donatının yerinde sunulması, yapıların konumlandığı bölgenin ihtiyacı anket veya piyasa analizi yapılarak araştırılması başarılı uygulamalara olanak sağlayacaktır. Burada başarı olarak tariflenen ölçüt, hem sanayi yapısının kendine özgü niteliklerinin korunması ve sergilenmesi, hem de alanın kamu yararına, uzun vadeli ve nitelikli bir biçimde kent hayatına girmesi anlamına gelmektedir.

Fabrikaların koruma amaçlı yeniden kullanımlarında, yapının boş bir kutu gibi sadece cephelelerinin dikkate alındığı, içinin tamamen boşaltıldığı durumlarla çok sık karşılaşmaktadır (Föhl, 1995). Burada korumacı bakış açısının ve yeniden kullanımın çıkış noktasının tanımlanması önem kazanmaktadır. Sanayi tesisini anlamlı kılan onun sadece kabuğu değil, aynı zamanda mekân düzeni, donanımı, işletme sistemi ile mekânın ilişkisi, planlama anlayışı, çalışanları ve diğer hizmet yapılarıdır. Yapıları yeni bir program önermeden önce, her tarihî yapının restorasyon projesi öncesinde izlenen yol burada da uygulanmalıdır. Tesisin kuruluş sürecinden, son durumuna dek mimari ve teknolojik açıdan yeterli araştırma yapılmalı ve bilimsel bir yol izlenmelidir. Uygulamalar konunun uzmanları tarafından yapılmalı, uygulama aşamaları düzenli olarak denetlenmeli ve hatalara zamanında müdahale edilmelidir. Yeniden işlevlendirilen endüstri yapıları için en büyük riskin, hızla yapılan yeniden işlevlendirme uygulamaları olduğu görülmektedir (Föhl, 1995). Bu nedenle koruma ve yeniden işlevlendirme önerileri dikkatle ele alınmalı, uzun vadeli programlarla süreklilik sağlanmalıdır. Yeniden işlevlendirme sırasında, koruma ilkeleri çerçevesinde

Resim 1. Almanya Ruhr Bölgesi'nde korunan ve yeniden kullanılan yapılar bir rota etrafında gezilebilmektedir (Köksal, 2005).

her aşamanın kamuya bilgi verecek şekilde yapılması ve belgelenmesi yararlı olacaktır.

Endüstri mirası çeşitli yöntemlerle korunmaktadır. Örneğin bu konuda çalışmaları olan Höhmann endüstri anıtlarını korumada uygulanan yöntemleri 4 gruba ayırmıştır (Höhmann, 1992);

1. Herhangi bir müdahale yapmadan veya en az müdahale ile yeni bir işlev vermeksizin olduğu gibi korumadır.
2. Çok az bir değişimle ve eski işlevine yakın bir işlevle korumadır. Bu yöntem daha çok işlevini yitirmemiş teknik anıtlar için tercih edilmektedir.
3. Yapıya müze işlevi vererek korumadır. Ancak müze kullanımı her yapı için uygun değildir. Özgün donanımını yitirmemiş, çok fazla hasar görmemiş, müdahale görmemiş ve yeterli teknik bilgiyi sunacak nitelikteki bir yapının müze olarak işlevlendirilmesi daha başarılı sonuçlar vermektedir. Müze olarak kullanılan teknik anıtlara yapılan müdahalenin fazla ve eklerin tarihi yapıyı gölgede bırakacak şekilde olması durumunda koruma amacını yitirmekte, yeni amaçlar için araç haline gelmektedir.

Bu noktada endüstri müzesi ile teknik müze ayırımına dikkat edilmesi gereklidir. Teknik müzede sadece konuyla ilgili ürünler, üretim teknikleri ve fabrikaya dair bilgiler verilir. Ancak endüstri müzesinde, sunulan dönemin sosyal, ekonomik ve teknik gelişimi, işçilerin günlük yaşamları, ürünlerin günlük yaşamda kullanım biçimleri gibi bilgilerin yanı sıra sosyal ve kültürel bilgilerin de verilmesi gereklidir (Föhl, 1995).

Müze konsepti oluşturulurken sorulan; "Endüstrileşme ile sanayi tesisi ve çevresinde ekonomik, sosyal, kentsel ve ekolojik alanda hangi değişimler olmuştur" sorusuna verilecek yanıt, bir endüstri müzesinden beklenenlerin karşılığıdır.

Ancak genellikle ilk akla gelen ve tercih edilen müze işlevi, zamanla müze sayısının artması ve artık böyle bir gereksinimin kalmaması nedeniyle mümkün olamamaktadır. Örneğin Almanya'da sadece Nordrhein-Westfalen'da son 15 yılda 14 müze projesi tamamlanmış, birçoğu da kullanıma girmiştir (Föhl, 1995).

Müze kullanımlarında yerinde korumada endüstri yapısının ses, gürültü, koku gibi özgün ortamına ilişkin bilgileri aktarmak önem taşımaktadır. Çoğunlukla buhar makineleri gibi büyük makineler, heykel objesi olarak müzelerin bilim ve teknoloji galerilerinde, özgün yerleri ve strüktürlerine dair herhangi bir referans vermeden izole edilerek sergilenmektedirler (Blockley, 1999). Endüstri sürecinin ancak endüstriyel işleyiş süreci ile anlaşılabilirliği açıktır. Endüstri yapıları içindeki makineler de, endüstriyel süreci anlamak için temel verilerdir. Yalıtılmış, steril ortamlarda, farklı yerlerden getirilmiş makinelerin sanki herhangi bir buluntuymuş gibi sergilendiği müzeler yaratmak yanıltıcı olacaktır.

Endüstri müzelerinin ziyaretçileri arasında yapılan bir araştırmaya göre, müzeyi ziyaret edenlerin yarısından fazlası genel nedenlerle, herhangi bir yerde iyi bir gün geçirmek, ya da görülmeye değer yerleri görmek için endüstri

Resim 2-5. Ruhr Bölgesi'nde yeniden işlevlendirilen sanayi tesislerinden bazı örnekler (Köksal, 2005).

mirasını ziyaret etmekte, ancak çok küçük bir bölümü endüstri mirasına karşı özel ilgi duymaktadır (Blockley, 1999:146-7). Bu durumda endüstri müzelerindeki bir tanıtım yazısını veya rehber kitabı okuyarak, ya da bant kaydı dinleyerek yapılan pasif öğrenme yerine, görevliye

Ruhr Bölgesi'nden önemli bir diğer örnek olarak Saarland'daki Völkling Demir İşletmesi verilebilir. 1873'te kurulan ve 1986'da terk edilen sanayi kompleksi, 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. IBA'nın (Internationale Bauausstellung) proje listesinde yer alan kompleks için uygun işlev kararı uzun süre verilememiştir. Müze olarak koruma fikri ağır basmaktadır. Kamuoyunun ilgisini çekmek için yazılı basın, seminerler, toplantılar ile tartışma ortamları yaratılmıştır. 1989'da Saar Sanat Yüksekokulu ile yapılan çalışmalar sonucunda alanda, 1999'da Avrupa Topluluğu ve Alman devleti desteğinde "Dünya Kültür Mirası-Völklinger Hütte-Avrupa Sanat ve Endüstri Kültürü Merkezi" kurulmuştur. Olduğu gibi korunan kompleks, şimdi bir müze olarak ilgililere açıktır. Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Völkling Hütte örneğini daha detaylı incelemek için <http://www.route-industriekultur.de/> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Almanya'nın Ruhr Bölgesi'nin dönüşümü kentleri de aşacak biçimde bölgesel bir dönüşümü tariflemesi, bunun için özel bir ekibin oluşturulması, çalışmaların 10 yıllık bir program çerçevesinden programlanması, projelerin ulusal ve uluslararası yarışmalar yoluyla elde edilmesi, işini yitiren bölge sakinlerine yeniden iş imkânı tanınması, konut stoğu ve mevcut yapıların iyileştirilmesi, çevre düzenlemeleri ile kamusal alanlar yaratılması, tüm bu çalışmaların kayıt altına alınması ve arşivlenmesi, çocuklar-gençler ve yetişkinler için bu mirasın farkındalığını arttırmaya yönelik çabaların sürekliliğinin sağlanması gibi çok sayıda neden ile özellikle incelenmesi gereken bir örnektir.

Türkiye'de ise, İstanbul, İzmir, Eskişehir gibi kentlerde örnekleri görülebilen ve Avrupa'ya oranla sınırlı sayıda korunan ve yeniden kullanılan endüstri mirası vardır (Köksal, 2005 ile Köksal ve Ahunbay, 2006). İstanbul'daki endüstri mirasının listesi ve yeni kullanım durumlarını incelemek için http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/891 adresini ziyaret edebilirsiniz.

Eğitim ve kültürel amaçlı yeniden işlevlendirilen Silahtarağa Elektrik Fabrikası bu örneklerin içinde dikkat çeken bir uygulamadır. İstanbul'da Haliç'te Alibeyköy ve Kağıthane derelerinin birleştiği yerde Macar Ganz Elektrik Anonim Şirketi tarafından 1913 yılında kurulan tesis, Türkiye ve İstanbul'un ilk termik santrali olma özelliğini taşımaktadır. Zaman içerisinde arttırılan kapasitesi ile 1938-1952 yılları arasında İstanbul'un elektrik ihtiyacını tek başına karşılayan tesis, daha sonra açılanlarla birlikte kente hizmet etmeye devam etmiştir. Fabrikanın yerleşimi özel olarak planlanmıştır. Üretime ait binalar bir arada ve idare binasının yakınında inşa edilmiştir. Mühendis lokali de üretim binalarının yakınında inşa edilmiştir. Geniş arazide bakım üniteleri ve atölyeler yer almaktadır. Yemekhane, otopark,

Resim 8. Dünya Mirası Listesi'nde yer alan ve yeniden kullanılan Völkling sanayi tesisi (Köksal, 2005).

lojman gibi yaşam alanları ise fabrika alanının en ucuna yerleştirilmiştir. 1970'de Türkiye Elektrik Kurumu'na devredilen işletme, tesislerin eskimesi ve soğutma suyunun teminindeki zorluk sebebi ile kapatılmıştır. Günümüzde Bilgi Üniversitesi tarafından "Santral İstanbul Enerji Müzesi", Çağdaş Sanatlar Merkezi, üniversitenin bazı eğitim birimleri vb. işlevlerle yeniden kullanılan yerleşke, her gün çok sayıda kişi tarafından kamusal amaçlı kullanılmaktadır. Bir zamanlar İstanbul için elektrik üreten santral, artık kültür ve sanat üretimi yapmaktadır. Santral İstanbul örneğini daha detaylı incelemek için <http://www.santralistanbul.org/main/index/> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Türkiye'nin ilk sanayi müzesi olarak Rahmi M. Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı tarafından yeniden kullanıma açılan Lengerhane Binası ve Hasköy Tersanesi ise, Haliç'teki sanayileşmenin yerinden izlenebilen önemli örnekleri arasında sayılabilir. Müzede Rahmi M. Koç Galerisi, sualtı, ne-nasıl çalışır, dene-öğren, bilgisayar tarihi, tarım, bisikletler-motosikletler, bebek arabaları, sakat arabaları, at arabaları, otomobiller, dizel motorları-buhar makineleri, zeytinyağı fabrikası, ahşap atölyesi, gemi makineleri, kızak, çarşı (eski döneme ait çarşı dükkânları), gemi buhar makinesi, denizcilik ve raylı ulaşım bölümleri yer almaktadır. Rahmi Koç Sanayi Müzesi'ni incelemek için <http://www.rmkmuseum.org.tr/turkce/index.htm> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Burada sınırlı olarak verilen örneklerin sayısı ve bu konuya olan ilgi dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gün geçtikçe artmaktadır. Bir zamanlar kentlerin ve yaşamın dönüşümde ciddi rol oynayan bu tesislerin, işlevlerini yitirmelerinin ardından değerlerini koruyarak kamu yararına dönüşülmesi ve eylemsel üretimi hedefleyerek yeniden kullanımı, sadece endüstri mirasını çağdaş yaşama yeniden kazandırmakla kalmamakta, aynı zamanda kent yaşamına nitelikli katkılar sağlanmaktadır. Bu konuda farkındalık kazanmak, ülkenin farklı bölgelerindeki, farklı işlev ve değere sahip endüstri yapılarını yıkılmadan koruma altına almak ve kamu yararına yeniden kullanılmalarını sağlamak yararlı sonuçlar doğurmaktadır. ■

Resim 9. Santral İstanbul olarak yeniden işlevlendirilen Silahtarağa Elektrik Santrali, İstanbul (Köksal, 2005).

KAYNAKLAR

- Blockley, M. (1999). A Case Study of Ironbridge Gorge, *Managing Historic Sites and Buildings: Reconciling, Presentation and Preservation*, ed. G. Chitty, Routledge, Londra, New York.
- Cossons, N. (1993). *The BP Book of Industrial Archaeology*, Londra.
- Föhl, A. (1995). *Bauten der Industrie und Technik*, Schriftenreihe des Deutschen Nationalkomitees für Denkmalschutz, sayı: 47, Bonn.
- Ganser, K. (1992). "Strukturwandel, Geschichtlichkeit und Perspektiven des Ruhrgebietes," *Deutsche Kunst und Denkmalpflege*, sayı: 2, yıl: 50, Rosenheim, Almanya, s. 119-28.
- Jesberg, P. (1999). "Bauen für Kultur, Arbeiten und Wohnen," *Deutsche Bauzeitschrift*, Almanya, sayı: 7, s. 107-15.
- Höhm, R. (1992). "Denkmale der Industrie - Museen der Industrie?," *Museum und Denkmalpflege*, Bericht über ein Internationales Symposium, Bodensee, 30.5-1.6.1991, ICOM ve ICOMOS Almanya, Avusturya ve İsveç, yayınlayan: ICOM Alman Ulusal Komitesi, Münih, s. 56-61.
- Köksal, T. G. (1996). *Haliç Tersaneleri'nin Tarihsel-Teknolojik Gelişim Süreci ve Koruma Önerileri*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul.
- Köksal, T. G. (2005). *İstanbul'daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Köksal, T. G. ve Ahunbay, Z. (2006). "İstanbul'daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri," *İTÜ Dergisi/a*, cilt: 5, sayı: 2, s. 125-136, İTÜ Yayını, İstanbul.
- Kraft, B. (1999). "IBA Emscher Park," *Deutsche Bauzeitschrift*, sayı: 7, Almanya, s. 99-100.
- Trinder, B., Föhl, A. vd. (1992). *Blackwell's Encyclopedia of Industrial Archaeology*, Oxford, İngiltere.

WEB KAYNAKLARI

- TICCIH, Endüstri Mirası Tüzüğü ve yeni kullanım örnekleri için;**
www.mnactec.cat/ticcih
www.mnactec.cat/ticcih/industrial_heritage.htm
http://en.wikipedia.org/wiki/Nizhny_Tagil
- ERIH ve Avrupa Endüstri Mirası Güzergâhı hakkında ayrıntılı bilgi için;** www.ERIH.de/masterplan
- Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilen endüstri yapı/alanları için;**
www.international.icomos.org/world_heritage
- Almanya'da yeniden kullanılan endüstri mirası örnekleri için;**
<http://www.route-industriekultur.de/>
- İngiltere'de yeniden kullanılan endüstri mirası örnekleri için;** <http://industrial-archaeology.org/>
- Fransa'da yeniden kullanılan endüstri mirası örnekleri için;**
<http://www.cilac.com/>
- Hollanda'da yeniden kullanılan endüstri mirası örnekleri için;**
http://www.hollandroute.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=245:herbestemming-industrieel-erfgoed&catid=57:thematisering&Itemid=80&lang=en
- Dünya Mirası Listesi'nde yer alan yeniden kullanılan örneği olarak Zeche Zollverein için;** <http://www.zollverein.de/index.html>
- Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Völkling Hütte için;**
<http://www.route-industriekultur.de/>
- İstanbul'daki endüstri mirasının ve yeni kullanım durumlarını için;**
http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/891
- Santral İstanbul için;** <http://www.santralistanbul.org/main/index/>
- Rahmi Koç Sanayi Müzesi için;**
<http://www.rmkmuseum.org.tr/turkce/index.html>

SANAYİ YAPILARI HAKKINDA...

Fethi DAĞLIK

Mimar

"Ülkemizde sanayileşme Cumhuriyetin kuruluşu ile başlamış olup, sanayi tesisleri başlangıçta dağınık, küçük esnaf ve sanayi işyerleri olarak organize olmadığından ve bölgesel sanayi planları yapılmadığından çok kıymetli tarım alanları kaybedilmiştir. Ancak 1960'lı yıllardan itibaren sanayi yatırımlarının artması ile bölgesel sanayi planları yapılmaya başlanmıştır. Bugün hemen her ilimizde planlı sanayi bölgelerinde çevreye duyarlı tesislerde sanayi üretimi yapılmaktadır."

Dünya üzerinde insan nüfusunun az, ulaşım ve iletişim olanaklarının yetersiz olduğu devirlerde, insanların yaşamlarını sürdürebilmesi için tarım, hayvancılık ve avcılıkla uğraşması kendilerine yetiyordu. İnsan nüfusunun yüzyıllar boyunca artması, keşifler, icatlar ve sosyal yaşam bilincinin gelişmesi, bilim ve tekniğin ilerlemesi tüketimin de rasyonel ve ekonomik olmasını gerektirmiştir.

İhtiyaç duyulan tarım ve hayvan ürünlerinin ve de gereksinim duyulan her türlü alet ve edevatın, giysi, eğitim, sağlık, barınak vb. için gereken her türlü tüketimin artması buna karşılık üretim ölçeğinin yetersizliği, gündeme makineli ve geri dönüşümlü üretim gibi rasyonel, ekonomik ve entegre olması gereken seri üretim modellerinin gelişmesini ön plana çıkarmıştır.

Buharla başlayan sanayi devriminin gelişmesiyle bugünkü dünya nüfusu ve daha fazlasına yetecek rasyonel üretim sistemleri geliştirilmiştir. Üretimin; planlı, süratli, rasyonel ekonomik, seri ve de geri dönüşümlü olabilmesi için günümüzde sanayi yapıları (fabrikalar olarak tanımlanan) kapalı - açık - yarı açık üretim tesisleri geliştirilmiştir. Bu üretim tesisleri türüne göre; gaz, duman, koku, toz, buhar, gürültü, katı ve sıvı atık ve kimyasal maddeler çıkardıklarından ve bu atıklar sebebiyle de toplu yaşam yerlerinden göreceli uzak olmaları gerektiğinden, bu üretim bölgelerinin sanayi (endüstri) bölgeleri olarak şehir planlarında belirlenmesi bir zaruret haline gelmiştir.

Sanayi Bölgelerinin Seçiminde Göz Önüne Alınması Gereken Başlıca Özellikler:

1. Tarıma elverişsiz alanlar olması,
2. Hâkim rüzgârın yerleşim bölgeleri ile aksi yönde olması,
3. Kesintisiz enerji olması,
4. Demir, kara, hava ve deniz yollarına yakın olması,
5. Çevresel Etki Değerlendirmesinin (ÇED) dik-kate alınması.

Sanayi Bölgelerinde (Sitelерinde) Alt Yapı

Sanayi bölgelerinde tesisi gereken alt yapı birimleri; yol, otopark, itfaiye, sağlık, güvenlik, eğitim (çıraklık - teknik eleman eğitimi), su, gaz, elektrik, kanalizasyon, arıtma sistemleri, iletişim, sosyal tesisler sayılabilir.

Sanayi üretimleri çeşitleri itibariyle genel başlıklar olarak tekstil, metal, plastik, ahşap, gıda, çimento, kâğıt, boya ve kimyasal ürünler olduğu kadar günümüzde pek çok üretimler Ar-Ge sayesinde çeşitlilik kazanmıştır. Bu üretimlerin geri dönüşümü yeni sanayi ürünlerine ham madde olarak yansımaktadır.

Artan dünya nüfusunun ekonomik yaşamının sürdürülebilir olmasında geri dönüşümlü üretim-tüketim planlaması kaçınılmazdır. Enerji ve ham madde kaynaklarının korunması esastır.

Sanayi Yapılarının Konstrüksiyonları Hakkında

Sanayi yapıları genellikle büyük boyutlarda olduklarından bunların tasarım, planlama ve uygulanmasında yapı türleri olarak;

Resim 1. Çelik Konstrüksiyon Sanayi Yapısı.

Resim 2. Betonarme Prefabrik Sanayi Yapısı.

Resim 3. BA Prefabrik + Çelik Sanayi Yapısı.

1. Betonarme - Karkas,
2. Çelik Konstrüksiyon,
3. Betonarme - Prefabrik,
4. Bunların her ikisi veya üçü birlikte yapı sistemleri olabilmektedir.

Üretim sistemlerinin gerekli kıldığı planlamanın (production - line) yatay ve düşey yönlerde ve geniş açıklıklarda olmaları entegre - kontinü sistemlerde boyutları bazen yüzlerce metreyi bulabilmektedir. Sanayi yapıları, inşa malzemesi ne tür olursa olsun fonksiyonuna uygun estetik bir mühendislik mimarlık örneği olursa, bulunduğu toplumun sanat ve ekonomi kültürünü de daha iyi yansıtabilir.

Betonarme karkas yapılar en fazla 8.00 m. - 10.00 m. açıklığa kadar ekonomik olabildiği gibi, betonarme prefabrik yapılar en fazla 25.00 m. - 30.00 m. açıklığa kadar ekonomik olabilmekte ise de çelik konstrüksiyonlu yapılarda açıklıklar 80.00 m. açıklığa kadar ve hatta daha geniş açıklıkta olabilmektedirler.

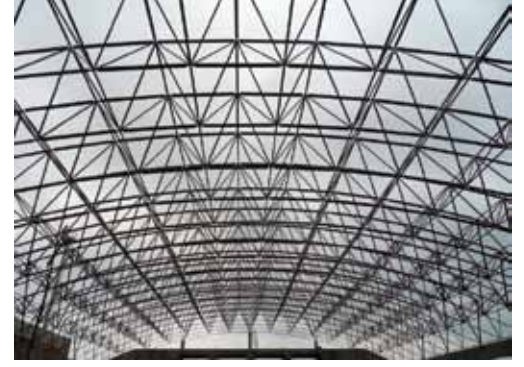
Sanayi yapıları kısmen, kapalı, yer altında, deniz içinde, açık ve yarı açık olmak üzere; çok değişik pozisyonlarda olabilmektedir. Bunların fonksiyonları gereği; yangın, deprem, doğal afetlere ve taşıyacağı yüklerle göre dayanıklı ve uzun ömürlü olmaları ekonomik planlamanın gereğidir. Tesislerde kapasitesine ve üretim çeşidine göre binlerce insan çalışacağından bu tesislerin; ısıtılması, soğutulması, havalandırılması, iklimlendirilmesi, aydınlatılması ve bilhassa olağanüstü hallerde güvenli olması esastır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi

Çevresel Etki Değerlendirmesi halihazır ve gelecek zaman için çok iyi etüt edilmesi gereken en mühim faktörlerden biridir. Toprak, su ve havanın daha az kirlenmesi ekolojik mühendislik mimarlık kriterleri bilhassa gözetilmelidir. Sanayi tesislerinin planlamasında bacalar, filtre ve arıtma sistemleri sanayi binalarının ekolojik dengeli olması ve toplu yaşam alanlarına geçici veya kalıcı zarar vermemesi esas olmalıdır.

Fotoğraf Adana Sanayi Odası tarafından iletilmiştir.

Resim 4. Uzay Kafes Sistemi.

Sanayi Yapılarının ve Tesislerinin Planlı Yapılması Gereğinden Bir Sonuç Çıkarmak Gerekirse

Ülkemizde sanayileşme Cumhuriyetin kuruluşu ile başlamış olup, sanayi tesisleri başlangıçta dağınık, küçük esnaf ve sanayi işyerleri olarak organize olmadığından ve bölgesel sanayi planları yapılmadığından çok kıymetli tarım alanları kaybedilmiştir. Ancak 1960'lı yıllardan itibaren sanayi yatırımlarının artması ile bölgesel sanayi planları yapılmaya başlanmıştır. Bugün hemen her ilimizde planlı sanayi bölgelerinde çevreye duyarlı tesislerde sanayi üretimi yapılmaktadır.

Sanayi yatırımlarının artması, üretimlerin daha rasyonel, ekonomik ve haklı rekabete dayalı olması, pratikte artan dünya nüfusunun yaşamını kolaylaştıracağı, artan istihdam, daha huzurlu, paylaşımı kolay bir yaşamın dünya düzeni ve barışını sağlayacağı, savaş ve terörün ortadan kalkacağını (nispeten azalacağını) iddia etmek uzak bir ihtimal olmasa gerekir. ■

Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri:

SANAYİNİN TERKETTİĞİ ALANLARDA “YENİDEN-MİMARİ”

N. Müge CENGİZKAN

Y. Mimar

Mimarlar Odası Yayınları Editörü

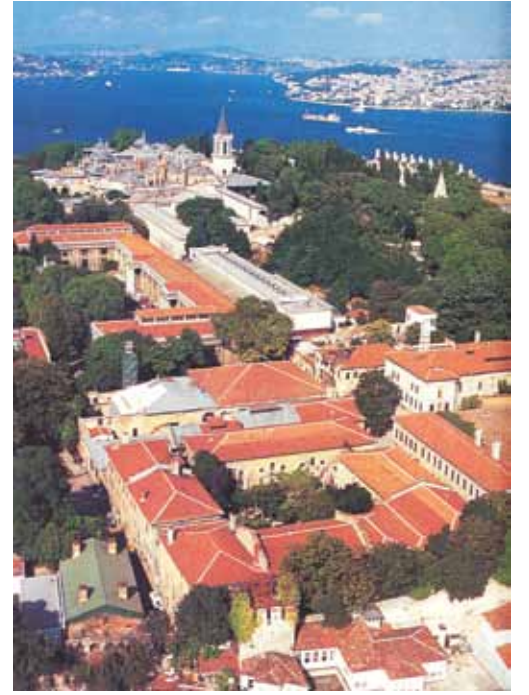
“Üretim mekânları, insana uygun/ uyumlu olarak tasarlanan bir mekândan çok, üretim sürecine ve üretimi gerçekleştirecek olan makineleri içermek üzere tasarlanmışlardır. Bu mekânları mekanik süreçler yerine insan aktivitelerini barındırmak üzere dönüştürmek bir çeşit yerinden etme (disorientation) sürecidir. Bu süreç, hem önceki kullanım / yeni kullanım, hem de var olan mekân/ yeni mekân tasarımı ikilikleri için geçerlidir.”

Endüstri toplumlarının sosyo-ekonomik gelişimleri, ülkelerin sanayileşme tarihinin izinde anlaşılabilir. Geniş bir perspektiften bakıldığında, endüstri alanları ve yapıları, üretimi gerçekleştiren mekanik donanımları ve içinde yer aldıkları strüktürlerle birlikte, bir ülkenin sosyo-ekonomik geçmişinin önemli göstergeleridir. İşlevlerini çoğu zaman hızlı teknolojik gelişmeler nedeniyle kaybettikleri için, bu noktadan sonra temsiliyet niteliği kazanırlar. Bu nedenlerle sanayi bölgeleri, yapıları ve mekanik donanımları, endüstri anıtları olarak adlandırılır ve kamusal alanın olmazsa olmaz parçasına dönüşürler.

Endüstri arkeolojisi alanı, en genel tanımıyla, geçmiş dönemlerin sınaî üretiminde rol oynamış, günümüzdeki fiziksel kalıntıların organize ve disiplinli bir çalışması olarak adlandırılabilir. Bundan dolayı bu yeni çalışma alanı, koruma ve arkeolojinin yanı sıra, teknoloji ve ekonomi tarihiyle de yakından ilintilidir. Endüstri arkeolojisi, İngiltere’de, 1950’lerde ortaya atılan bir kavramken, 1960’larda genelde kabul gören ve yaygın olarak kullanılmaya başlayan bir çalışma alanı haline gelir. Son dönemlere kadar “miras” kavramı endüstri-öncesine ait tarihî kalıntılar için kullanıldığından, endüstri ve arkeoloji kelimeleri birbirleriyle uyumsuz gibi görünmekteydiler. Endüstri yapıları uzunca bir zaman tarihî anıt olarak tescil edilmediler. Endüstriyel üretimin hayatın her alanına sızmasıyla, endüstri arkeolojisinin alanı da kapsayıcı bir niteliğe büründü. Bu yeni araştırma alanında, çok farklı disiplinlerden -mimar, mühendis, tasarımcı, sosyolog, kent tarihçileri ve her alandan araştırmacı- kişiler yer almaya başladı. Alanın araştırma nesnesi, küçük bir makine parçasından, geniş bir coğrafyaya yayılan endüstriyel üretim bölgelerine kadar ölçek ve nitelik çeşitliliği gösterdi.

Alois Riegl’in Değerler Sistematiği

Anıtların doğası ve toplumların tarihi boyu değişen rolleri, 19. yüzyıl sonuna doğru Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Riegl (1858-1905) tarafından kapsamlı olarak ele alınmıştır. Riegl’in anıtlar için sistematize ettiği bu değerler sistemi çerçevesinde, endüstri anıtlarının da anlaşılması, değerlendirilmesi ve yaşama tekrar kazandırılma aşamasındaki ele

Darphane.

alış biçimi, teorik bir çerçeve kurmamızı sağlamakta. Anıtların, Riegl’in önerdiği değerler sistemi çerçevesinde ele alınması, indirgemeci bir tutum değil, kapsamlı bir sistematizasyon olarak görülmeli. Riegl’in anıtlar için ortaya koyduğu “gelişme değeri,” “göreceli sanat değeri” ve “kullanım değeri,” endüstri anıtlarını anlamamızda ve onların yeniden işlevlendirilmelerinde, kendi tutumumuzu belli ilkeler dâhilinde değerlendirmekte bir yöntem olarak görülebilir.

Endüstri mirası, basit mekanik aletlerden, geniş endüstriyel bölgelere uzanan ölçekteki fiziksel bütün elemanları kapsayan genel bir kavramdır. Endüstri yapılarının korunması paradoksal bir durum yaratır, çünkü bu yapılar genellikle pragmatik nedenlerle -pratik ve işlevsel kullanım için- inşa edilirler. Dolayısıyla çoğu zaman kent bağlamında ve yapısal olarak sembolik bir anlam taşımazlar. Fakat sanayi toplumlarının kolektif belleğinde, endüstriyel gelişmelerin kanıtı olarak dururlar. Endüstri mirasının kültürel miras olarak kabulündeki önemli nedenlerden biri de, onların sanat değerinin farkına varılmasıdır; kişinin çevre algısı/ilişkisinde değişimlere yol açmalarıdır. Çünkü makineler ve makine ben-

Darphane.

Darphane.

Silahtarağa.

zeri form ve mekânlar, artık modern insana tanıdık gelmektedirler. Endüstriyel yapıların ve ürünlerin sanat değeri, daha çok Riegl'in ortaya attığı "göreceli sanat değeri" yoluyla anlaşılabilir: "Göreceli sanat değeri," bu tür yapıların makine estetiği çerçevesindeki değerinden kaynaklanır. Reyner Banham'ın "yüceltilmiş Makine Çağı" (*exalted Machine Age*) olarak bahsettiği dönemde, yine Banham'ın "fabrika estetiği" kavramı, endüstri anıtlarının sanat değerine karşılık gelir. "Fabrika estetiği" kavramı, tam da endüstri yapılarındaki mekanik üretim süreçlerinin belirlediği mekânsal oluşumun niteliğidir.

Değişen Müzecilik Anlayışı

Bu anlamda endüstri yapılarının, büyük ölçekte çevreleri ve küçük ölçekte de içlerindeki mekanik aksam ile birlikte bir bütün olarak korunması, endüstri arkeolojisi açısından önem taşıyor. Müzecilik anlayışının da son dönemlerde, bu gelişmeler çerçevesinde kapsamlı çevre müzeleri (*total environment museum*) ve ekolojik müzeler yönünde geliştiğini görüyoruz. Bu anlamda, endüstri müzelerinin iç mekânları ile endüstri bölgelerinin sunduğu dış mekânlar arasındaki sınır da sorgulanmaya başlanır. Endüstriyel bölgeler, endüstriyel ürünler ve mekanik donanımlardan, sanayi kompleksi içindeki konutlara, dükkânlara ve rekreasyon alanlarına kadar birleşik bütünler olarak ele alınmaya başlandı. Yakın zamana kadar göz ardı edilen sosyo-ekonomik etkinlik tarihî ve değişen üretim / kullanım sistemlerindeki kalıpların (*pattern*) yanı sıra, konutlar, dükkânlar, rekreasyon alanları gibi yaşam mekânlarını da içeren sanayi komplekslerindeki sosyal yaşam da endüstri arkeolojisi alanındaki önemli ça-

Silahtarağa.

lışma alanlarından birini oluşturuyor. "Gelişme değeri" kavramı, tüm bu katmanlaşmış yaşama kalıplarının, yaşamın her alanındaki mekânsal izlerle birlikte tümünden korunmasına yönelik bir değeri işaret eder.

Riegl'in "kullanım değeri" kavramı, endüstri anıtlarını korumamızın temel nedeni olmasa bile, "kullanım değeri" bu yapıları yeniden işlevlendirerek kent yaşamına kazandırırken en önemli rolü oynar. Yeniden işlevlendirmede, yapıların neyi temsil ettikleri, kime hizmet ettiklerinden daha önemlidir. Bir nesneyi korumak, korunan nesnenin mesajını ve görüntüsünü geleceğe taşımak olduğundan, her koruma eylemi

ve korumanın yöntemi, korunanın mesajını etkileyecektir. Korunan nesnenin nasıl yeniden yorumlandığı, yeniden-programlandığı (*re-programming*) ve yeniden-mimari (*re-architecture*) ile dönüştürüldüğü geleceğe aktarılan bilgiyi etkileyecektir. Bu işlem zaten endüstriyel üretim mekanizmaları, mekânları ve alanları olarak elimizde var olanların izlerini barındırarak yeniden yaratma sürecidir. Bu, palimpsest olarak mimarlıktır.

İzlediğimiz bu kavramsal tasarlama sürecinde, endüstri mekânlarının aurasının farkında olarak tasarlamak, yeniden-programlama ve yeniden-

Terkos Su Müze.

mimari aşamalarında önemli ölçütlerden birini oluşturuyor. Alışıldık (konvansiyonel) programlarla ya da alışıldık dönüşüm projeleriyle yapılan yeniden işlevlendirmeler, genellikle üretim mekânlarının doğasını gereğinden fazla domestik hale getiriyor ve onların ayrıksı karakterleriyle uyumuyor. Çünkü üretim mekânları, insana uygun/uyumlu olarak tasarlanan bir mekândan çok, üretim sürecine ve üretimi gerçekleştirecek olan makineleri içermek üzere tasarlanmışlardır. Bu mekânları mekanik süreçler yerine insan aktivitelerini barındırmak üzere dönüştürmek bir çeşit yerinden etme (disorientation) sürecidir. Bu süreç, hem önceki kullanım / yeni kullanım, hem de var olan mekân/yeni mekân tasarımı ikilikleri için geçerlidir.

Dünyadan...

Endüstri bölgeleri ve yapıları dönüştürülmeye karar verildiğinde, çoğu zaman kültürel etkinlikler için yeniden kodlanırlar (*re-coding*); çoğu tarihi yapının işlevsel dönüşümünde ilk akla gelen işlevin, kültür merkezi ya da sergi mekânı olması gibi. Mimari tasarım sürecine giren bu yapılar, yeni etkinliğin gereklerine göre yeniden tasarlanırlar: Yeniden mimari. Üretim devam eder fakat bu seferki üretim endüstriyel değil, kültürel ya da bilgi üretimidir. Son dönemlerde dönüştürülen ve kültürel ortama sunulan dünyadaki endüstri yapılarından birkaçını saymak gerekirse, Londra'da elektrik santralinden müzeye dönüştürülen Tate Modern; Ruhr Havzası'ndaki geniş endüstri bölgesinden çok amaçlı bir kullanıma kavuşan IBA Emscher Park; Paris'te demiryolu hangarları ve eski istasyon binasından müzeye dönüştürülen Galerie d'Orsay; Torino'da çok amaçlı bir merkeze dönüştürülen Fiat Lingotto Fabrikası ilk akla gelenlerden.

Ve Türkiye'den...

Son yıllarda Türkiye'de de örneklerini görmeye başladığımız ve yine kültürel ortama kazandırılan endüstri yapıları, özellikle Osmanlı'nın başkenti olarak İstanbul'da yoğunlaşıyor. Birkaçını anmak gerekirse: Bakırköy Baruthanesi, Yunus Emre Kültür Merkezi'ne; Darphane-i Amire, İstanbul Müzesi'ne; Tophane-i Amire, Mimar Sinan Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezi'ne; Hasköy Lengerhane ve Şirket-i Hayriye Tersanesi, Rahmi Koç Endüstri Müzesi'ne; Defterdar Feshane-i Amire, Feshane Uluslararası Fuar, Kongre ve Kültür Merkezi'ne; Cibali Tütün Fabrikası, Kadir Has Üniversitesi'ne; Bakırköy İspirtohanesi, İTÜ İspirtohane Konservatuvarı ve Kültür Merkezi'ne; Söğütözü Mezbahası, Söğütözü Kongre ve Kültür Merkezi'ne; Silahtarağa Elektrik Santrali, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve sergi ve etkinlik merkezi olan Santral İstanbul'a; Terkos Pompa İstasyonu, İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi'ne dönüşen yapılardan sadece birkaçı.

İstanbul'daki kadar çok olmasa da, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde endüstri yapılarının dönüştürüldüğünü görüyoruz: Ankara TCDD Tren Hangarları'nın Çağdaş Sanatlar Müzesi ve Atölyeleri olan Cer Modern'e; İzmir Pasaport Limanı yapıları ve antrepoları, Pasaport Kültür Merkezi ve alışveriş merkezine... İlginç bir şekilde, Türkiye'nin İstanbul dışındaki iki büyük kenti daha yeni yeni bu tür uygulamalara sahne olurken, önemli sanayi kentlerimizden Eskişehir, endüstri mirasına sahip çıkıp, şimdiden hizmete girmiş birçok sanayi yapısını barındırıyor: Şarap fabrikasından Hayal Kahvesi'ne, Eskişehir Sebze Hali'nden Haller Gençlik Merkezi'ne. Bu tür bir kentlilik bilincinin uyanmasında, yerel yönetimlerin katkılarını unutmamak gerekir. ■

Not: Bu yazı, yazarın 2001 yılında ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Bina ABD'de tamamlanan "Palimpsest" Oluşarak Mimarlık: Endüstri Arkeolojisi Kapsamında Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesi başlıklı yüksek lisans tezinden hareketle yazılmış; Mimarlık dergisinin 308. sayısında (Kasım-Aralık 2002) yazarın editörlüğünü üstlendiği "Endüstri Yapılarının Yeniden Kullanımı" dosyası içinde yayımlanmıştır.

RESİM ALTYAZILARI

1. Darphane-i Amire'den İstanbul Müzesi'ne (Kaynak: İstanbul dergisi)
2. Darphane-i Amire, iç mekânda sergi (Kaynak: İstanbul dergisi)
3. Darphane-i Amire, iç mekânda sergi (Fotoğraf: N. Müge Cengizkan)
4. Silahtarağa Elektrik Santrali'nden, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve sergi ve etkinlik merkezi olan Santral İstanbul'a (Kaynak: MO Ulusal Mimarlık Ödülleri Arşivi)
5. Santral İstanbul, iç mekân (Fotoğraf: Selcen Tuncer)
6. Terkos Pompa İstasyonu'ndan, İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi'ne (Kaynak: MO Ulusal Mimarlık Ödülleri Arşivi)
7. İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi (Kaynak: MO Ulusal Mimarlık Ödülleri Arşivi)

SANAYİ YAPILARI VE ADANA'DA SANAYİ PLANLAMASI

Mehmet KESKİN

Y. Mimar, Şehir Plancısı

"Hedefe ulaşabilmenin en önemli ana kabulü zaman ve gerçekleştirilirlilik ve sürdürülebilirlik kavramlarının birlikte yapılması ve tüm oyuncuların katkılarının sağlanması ile olacaktır. Kent içinde varlığını sürdürebilmiş ender miktardaki sanayi yapılarının modernleştirilerek kullanılması özendirilmelidir."

Adana kenti uzun yıllar ülkemizde sanayi bakımından, özellikle pamuk bazlı sanayi kollarında, İstanbul'u takip ederek amiral gemisi olmuştur. Tekstil öncesi Marshall yardımı döneminde çeltik ürününün devamı olarak çıkar, daha sonra da birçok ayrı dalda sanayileşmeye önyak olan kentlerden biri haline gelmiştir. Daha sonra özellikle iç göçe dayalı ani ve aşırı kalabalıklaşma ve sanayide planlı hareket edemeyerek gelişmelere olumlu ve eşzamanlı tepkisizlik ile durağan planlama başta olmak üzere değişik nedenlerle gerilemiş ve neredeyse durma noktasına gelmiştir. Mevcut Sanayi yapıları zaman içerisinde yıkılarak başka fonksiyonlara yönelik yapılaşmalar gerçekleşmiş, eski yapılar gelecek kuşaklara yönelik olarak yalnızca tuğla bacaları ile intikal ettirilmeye çalışılmış, göstermelik olarak bırakılmış birkaç örnek dışında yıkılmıştır. Bilindiği üzere yetkili koruma amaçlı kurullar ancak bazı konut, konak gibi binaları muhafaza edebilecek kararlar alabilmiştir.

Burada hedeflenen planlama açısından mütevazı bir analiz/sentez savı sunmaktan ibaret olup, ölçek tamamen şahsi perspektif sunumudur.

Adana kent bütününde imar planı bağlamında planlı sanayi alanları, mevcut planlı alanlar ve Hacı Sabancı Organize Sanayi Alanı lokomotif yerleşimler olup, şehrin değişik bölümlerinde de Küçük Sanayi Alanları bulunmaktadır. Bu alanların kentsel yerleşim politikaları planlama esasları bakımından belirgin ve yorumlanarak analiz edilebilir prensip ve kabullere haizdir demek zordur. Zira sanayi alanlarının toplu bulunduğu lokasyonlar tanımlanarak yeterli altyapı ve sosyal donanım ilkeleriyle bütünleşir konumdan uzaktır.

Sanayileşme esnasında ve bilahare planlama prensipleri bakımından vazgeçilmez unsurların başında gelen sosyal ve teknik altyapı ile dördüncü boyut olarak niteleyeceğimiz zaman ögesi yeterli oranda gerçekleşmemiştir. Sanayileşme ile birlikte sanayi için gerekli olan altyapı zamanında yapılamamıştır. Buna ani ve yoğun sayıda iç göç nüfusu eklendiğinde de sanayi alanları etrafında şehircilik ilkelerine aykırı gecekondulaşma, neredeyse hiç teknik ve sosyal altyapı olmadan oluşmuş-

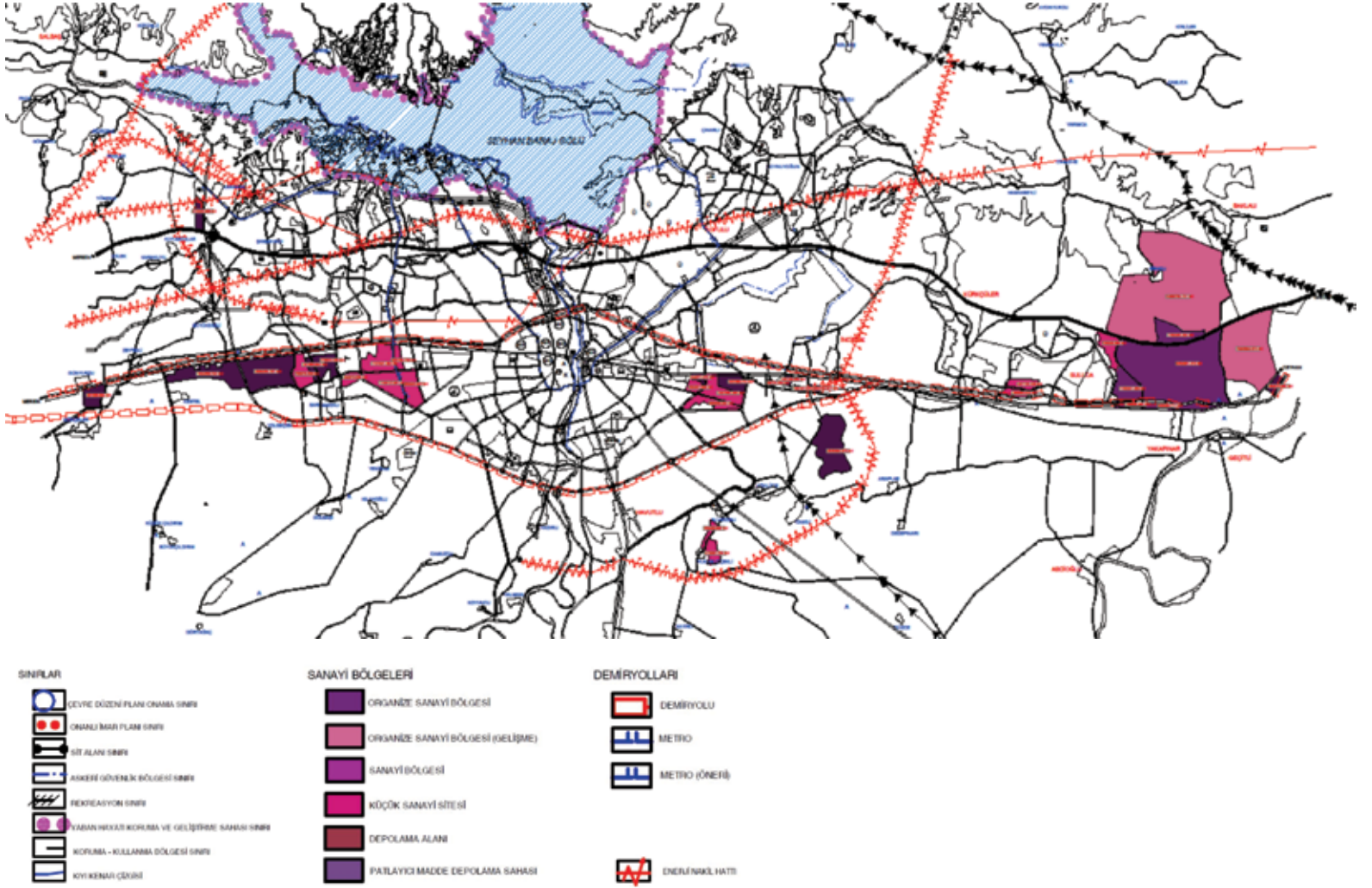
tur. Kentin düzensiz, plansız sanayileşmesi ile birlikte ilk zamanlar fark edilmeyen sorunlar zamanla gün yüzü görmeye başlamış ve fakat geçen zaman içerisinde sorunlar büyüyerek çözümü neredeyse imkânsız hale getirmeye başlamıştır.

Sanayileşme politikası tabidir ki ülke çapında ele alınmalıdır ve bu yazının amaç ve ölçeğinin dışındadır. Adana ölçeğinde yapılması gereken, kent politikası ve şehircilik açısından alan tespiti, tanımlama ve programlama ile yakın, orta ve uzun vadede planlama politikaları oluşturarak uygulamaktır. Sanayi alanları sektörel bazda kent planında daimi yerini almalı, inkişaf miktarı projekte edilerek buna uygun teknik altyapısı mevcut alanlarda güncelleştirilmeli ve çalışanlarına sosyal altyapı alanları ve elemanları sunulmalıdır.

Sanayi alanı çalışanlarının barınma, eğitim, spor, alışveriş ve eğlenme/dinlenme faaliyetleri için planlama ve tesisler yapılmaz, olanlar güncel ve reel büyüklük ve kapasiteye ulaşmazsa negatif yayılım ve alternatif substandart tesis ve imkânlar ortaya çıkacaktır.

Adana'nın içinde bulunduğu koşullar ortada olup, doğru sanayi alan ve büyüklüğü, tarıma dayalı alternatif sanayi alanları tespiti ve lokasyon transferi zaman içerisinde yapılması gereken mevcut tesislerin gerçek "zone"larda faaliyet göstermesinin temini şarttır. Planlama sürecini akademik anlamda çözümlemiş ülkelerde aksine bir eğilim ya da olağanüstü şartlar varit değilse, kentlerin bölgesel alan kullanımı olarak niteleyebileceğimiz "zone"ları kristalize edilerek sınırları çizilip, keskinleştirilmiştir. Bu bölgelerin altyapıları, destek ve tamamlayıcı komşu fonksiyonları tayin edilmiştir. Netice olarak bu alanların sosyal ve teknik altyapı gereksinimlerinin kentsel tasarımları ve realizasyonlarının politikaları ve gerçekleştirme süreçleri belirlenmiş ve hayata geçirilmiştir.

Adana ilinde planlı sahalarda mevcut bulunan 1/25.000 ölçekli imar planında da belirli olan toplam 51.678.139 m²lik alan sanayi alanları (Organize Sanayi Bölgesi dahil), sanayi gelişme alanları, küçük sanayi bölgeleri ve sanayi depolama alanları olarak planlanmış durumdadır. Bu

bölgelerde yapılaşmanın ve servis alanlarının gerçekleşmesi ivedilikle sağlanmalıdır. Bunun için;

- Durum analizi / sektörel tanımlama ve ihtiyaç tespiti;
- Realizasyon süreç ve metodolojisi;
- Sektör destek planlaması ve realizasyonu; yapılmalıdır.

Hedefe ulaşabilmenin en önemli ana kabulü zaman ve gerçekleştirilirlilik ve sürdürülebilirlik kavramlarının birlikte yapılması ve tüm oyuncuların katkılarının sağlanması ile olacaktır. Kent içinde varlığını sürdürebilmiş ender miktardaki sanayi yapılarının modernleştirilerek kullanılması özendirilmelidir. Bu politika iki açıdan önemlidir:

- Kent fiziksel planlaması için bir tarihî ve canlı koruma planlaması marifetiyle yok olmak üzere olan sanayi yapılarının restore edilerek eğlence, kültür ve alışveriş merkezi olarak kullanılması;
- Nostaljik amaçlı da olsa eski sanayi yapılarının mevcut ve gelecek kuşaklara intikali hedefinden hareketle sanayi / eğlence parkı yapılarak tasviri.

Mevcut Milli Mensucat Fabrikası'nın restorasyonu yapılarak yeni Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'ne tahsis bir ihtimal ve öneridir. İstanbul Kadir Has Üniversitesi bu konuda canlı örnektir. Diğer öneri ise kültür parkı yapılarak, minyatür park inşa edilerek çözümlenebilir.

Kentleri yaşatan öğelerin başında kent parçacıkları yer almaktadır. Spor, eğlenme, ikamet, dinlenme, eğitim, idare, vb. değişken kentsel alan kullanımlarına zamanın tüm ülkenin önde gelen sanayi yapılarına ev sahipliği yapan kentimizin bir de bu açıdan değerlendirilmesi için en azından fikir planlaması yapmak zamanı gelmiş ve geçmektedir. Sahibi olduğumuz değerleri yaşatmak görevimizdir. ■

Ek: Adana 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu, Sanayi Alanları ve Sanayi Depolama Alanları.

Planda koyu renkle gösterilenler mevcut sanayi alanlarıdır, bunlara küçük sanayi ve organize sanayi bölgesinin de dahildir. Açık renkle gösterilenler sanayi gelişme ve sanayi depolama alanlarıdır.

ADANA VE SANAYİ

Sadi SÜRENKÖK

Adana Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Adana'da kent dokusu içerisinde kalan sanayi yapılarının yeniden işlevlendirilmesi konularının ele alındığı dosyamızda Adana Sanayi Odası Başkanı Sadi Sürenkök'ün Adana sanayisinin geçmişten bugünü durumunu sergileyen yazısına yer veriyoruz. Sürenkök'ün bu yazıda anlattıkları ve Adana Sanayi Odası tarafından yayınlanan, Adana sanayisinin tarihi konusunda yapılan incelemeler ne kadar önemli bir mirasla karşı karşıya olduğumuzu bir kez daha gösteriyor. Adana'nın özellikle Cumhuriyetle birlikte öne çıkan "Sanayi Kenti Adana" imajının bugün farklılaştığını, organize sanayi bölgelerindeki yeni ortamlarında yaşamlarına devam eden sanayiden kente miras kalan yapıların bugün yeniden değerlendirilmeyi beklediğini görüyoruz. Dileğimiz bu yapıların Adana'nın yüz yıllık imajına yakışır bir şekilde tekrar kent kültürüne kazanılması, kentin yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkı verecek mekânlara dönüşmesidir.

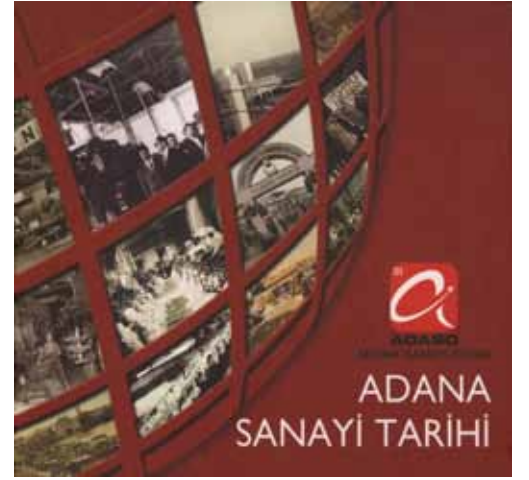
Türkiye'nin ilk sanayileşen kentleri arasında yer alan Adana, üretim, yatırım ve ihracat için her türlü imkân ve altyapıya sahip bulunmaktadır. Bölgeyi baştan aşağı sulayan kanal ve kanaletler, enerji nakil hatları, uluslararası havalimanı, TEM Otoyolu, demiryolu, limanlara yakınlığıyla her tür ulaşım imkânına sahiptir.

Adana'yı Adana yapan en önemli faktör, yatırım ikliminin çok müsait olmasıdır. Tarıma dayalı sanayi veya gıda ürünlerindeki diğer yatırımlar için hammaddenin kaynağında bulunulmasıdır.

Mükemmel altyapısı ile tek parçada Türkiye'nin en büyüklerinden biri olan Organize Sanayi Bölgesi, rezerv alanı olarak genişleyebilecek olan Yumurtalık Serbest Bölgesi ve yetişmiş insan gücü gibi önemli özelliklerin, iklim ve coğrafi avantajlarla birleşmesi sonucu Adana, yatırım ve üretim açısından tümüyle elverişli bir bölge haline gelmiştir.

Adana Sanayisinin Tarihçesi: Cumhuriyet Öncesinde Adana Sanayisi

Çukurova Bölgesi verimli toprakları, elverişli iklim koşulları, ulaşım olanakları ve Akdeniz'e açılan emin kollarıyla bütün devirlerde dikkat-

leri üzerinde toplamıştır. İlk çağlarda, yöresel gereksinimi karşılayacak düzeyde başlayan pamuk üretiminin önem kazanması 1830'lara rastlamaktadır. Osmanlı devletine başkaldıran Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın 1833'te Çukurova yöresini ele geçirmesi, pamuk üretiminin gelişmesi açısından önemli bir başlangıç noktası olmuş, İbrahim Paşa'nın valiliği sırasında, Mısır'daki tarım reformuna paralel olarak, Çukurova'daki pamuk tarımı geliştirilmiştir.

Çukurova yöresinde hareketlenen pamuk tarımı 1860'lara gelindiğinde daha da önem kazan-

Saba Fabrikası.

Bosnalı Salih Fabrikası.

miştir. 1861'de Amerika'da başlayan iç savaş, o günün en önemli pamuk alıcısı olan İngiltere'yi darboğaza sokunca pamuk fiyatları birden yükselmiş, İngiltere, bu durumda yeni ekim yerleri aramaya başlamıştır. Bu gelişmeler pamuk üretiminin Türkiye'ye, özellikle de Adana'ya kaymasına yol açmıştır.

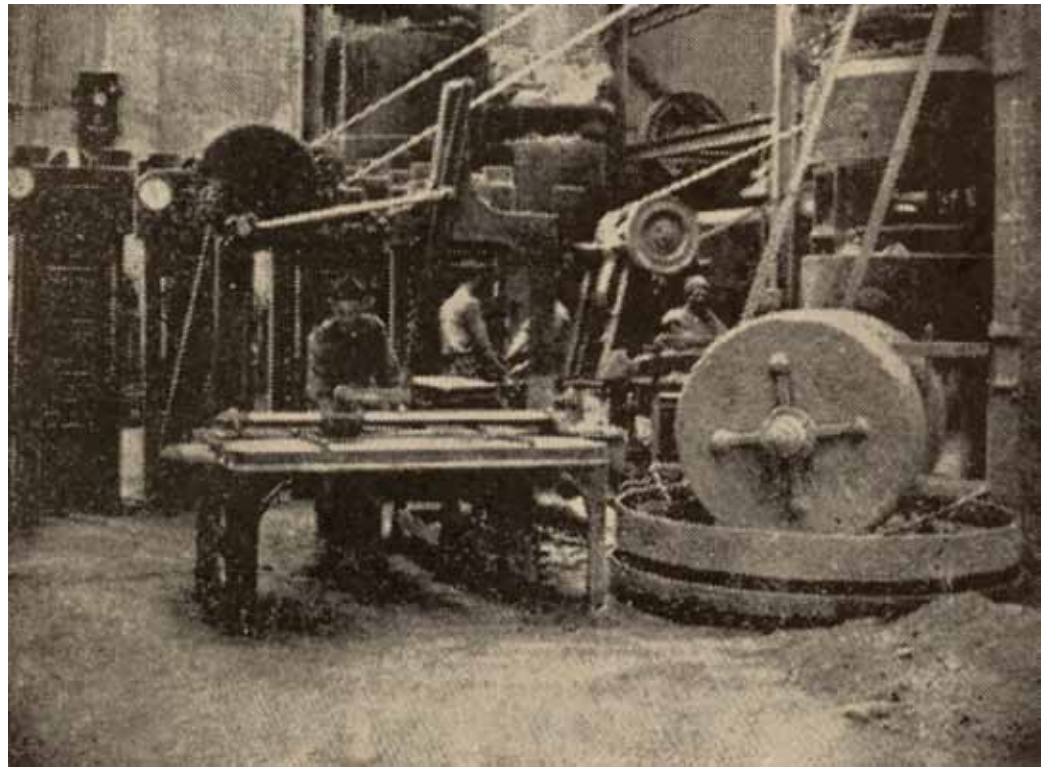
Sanayi, yerleşim merkezlerinde kurulan zeytinyağı imalathaneleri ile çok az sayıdaki küçük dokuma imalathaneleri dışında önemli bir uğraş olarak görülmemektedir. Cumhuriyet dönemine kadar Adana'da bugünkü anlamda sanayi faaliyetlerine rastlamak mümkün olmamıştır. Bölgemizde dolayısı ile ilimizde yaz aylarının çok sıcak geçmesi, şehirli nüfusun büyük bir kısmının uzun süre yaylalarda oturma zorunluluğu doğurmuştur. Bu neden sanayinin gerektirdiği kesintisiz üretim imkânını ortadan kaldırmıştır. Pamuk üretiminin yaygınlaşmasının ardından, ulaşım da demiryolunun tesis edilmesiyle birlikte Adana'da sanayileşme yolunda ilk adımlar atılmıştır. Dokuma sektörüne yönelik tesisler ağırlıklı olmakla birlikte çok sayıda fabrika kurulmuş; böylelikle kentin gelişimi açısından yeni bir dönem başlamıştır.

Adana'nın İlk Fabrikası

Adana'da ilk fabrika 1864 yılında İş Bankası merkez binasının eski bulunduğu yerde kurulmuştur. Fransız Makine Mühendisi Justin Daudet tarafından kurulan bu fabrika bir çırçır fabrikasıdır. 1864 yılında kurulan bu tesis 11 yıl çalış-

Çırçır Fabrikası.

Katlı İplik Fabrikası.

tıktan sonra 1876 yılında sosyal ve ekonomik nedenlerle Ceyhan İlçesine nakledilmiştir. Justin Daudet'in sırasıyla karısı, çocukları ve torunları tarafından çalıştırılan bu fabrika 1948 yılında Hasan Yeşil tarafından satın alınarak işletilmesi-ne devam edilmiştir.

Adana'dan Ceyhan'a nakledilen bu çırçır fabrikasından sonra yeni bir çırçır fabrikasının kurulması 1885 yılına rastlar. Bu tarihte azınlık vatandaşlarımızdan Havace Tırpani ilerde Adana'daki Sümerbank Fabrikası'nın nüvesini teşkil edecek olan çırçır fabrikasını kurmuştur. Bu tarihte bir de un değirmeni kurulmuştur. O dönemde bunların dışında Adana'da bugünkü anlamda başka bir sinai faaliyet görülmemektedir. Havace Tırpani Avrupa'dan iplik ve dokuma makine-

leri ithalini gerçekleştirmeye muvaffak olmuş ve 1899 yılında 2688 iğlik bir iplik fabrikası ve 2 yıl sonrada dokuma tezgâhlarının çalışması ile Adana'da 3 üniteden oluşan o zamanki anlamda modern bir entegre tesis hizmete girmiştir.

Dokuma tezgâhlarının ilk faaliyete geçtiği tarih 13 Ocak 1901'dir. 1903 yılında yayınlanan Dr. Shaffer'in "Cilicia" adlı eserinde o yıllarda 45.000 nüfusu olduğu tahmin edilen Adana'da sanayi henüz doğmuş cılız bir çocuğa benzetiliyordu. Nitekim o devirde bahsi geçen bu fabrikadan başka bugün ev ve el sanatları olarak nitelediğimiz iplik eğirme, halı, seccade, kilim ve keçi kılından çuval dokuma imalathaneleri ve basit şekilde orak ve nal imali, eğer takımları, çömlek yapımı belli başlı sanayi uğraşları arasında görülmektedir.

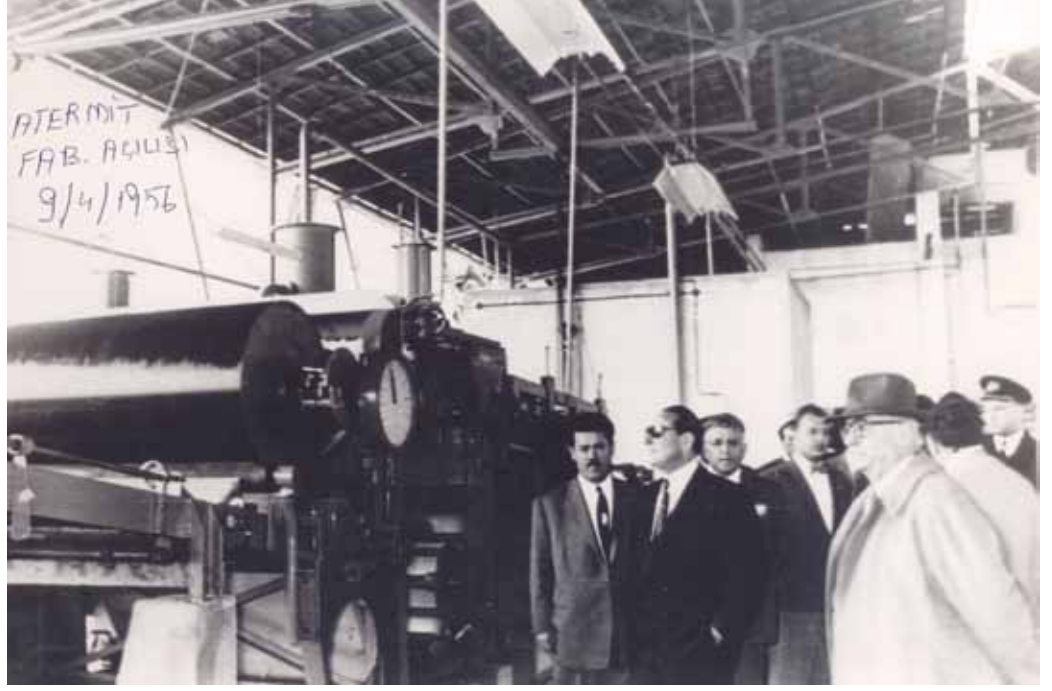

1906 yılında da yine azınlık vatandaşlarımızdan Aristidi Kosma Simyanoğlu, 1800 iğlik ikinci bir iplik fabrikasını kurmuştur. Simyanoğlu Fabrikası adı altında üretime başlayan bu fabrikaya 1911 yılında 400 iğlik bir iplik ünitesi ile 51 adet tezgâh ilave edilmiştir. Bu suretle ilimizde o yıllara göre ikinci bir modern ve büyük bir fabrikanın (Bugünkü Milli Mensucat Fabrikası) kurulması gerçekleştirilmiştir.

Ancak bölgemizde ve ilimizde sanayi faaliyetleri henüz gelişme devresine girmeden 1. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaş sonunda 30 Ekim 1918 yılında imzalanan Mondros Mübarekesi şartlarına uyularak ilimiz 20 Aralık 1918'de Fransızların işgaline uğramıştır. İşgalden, tarım, ticaret ve sanayi faaliyetleri önemli ölçüde etkilenmiş, bu durum Adana'nın kurtuluş günü olan 5 Ocak 1922 tarihine kadar devam etmiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti ülkede olduğu gibi bölgemizde ve ilimizde ekonomik yönden yeni ve aydınlık ufukların doğmasına yol açmıştır.

Cumhuriyet Dönemindeki Gelişmeler

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında mübadele sonucu Adana'da mevcut 2 iplik ve dokuma fabrikasından birincisi olan Tırpani Fabrikası, önce Türk müteşebbislerinden Rasim Dokur tarafından, daha sonra da 1927 yılında Ziraat Bankası tarafından satın alınmıştır. Adı geçen fabrika 1937 yılında Malatya Mensucat Şirketi'ne ve en son Sümerbank'a devredilmiştir. O yıllarda 5.000 iğ ve 51 tezgâhtan oluşan Simyanoğlu Fabrikası ise Fransız Rober Şirketi'ne satılmıştır. Bu şirket, fabrikayı merkezi İstanbul'da bulunan Milli Ticaret TAŞ'ne kiraya vermiştir.

Atermit Fabrikasının Açılışı.

Seyhan Nehrinde Un Değirmeni.

1924 yılında yayınlanan Adana Ticaret Rehberi'nden o tarihlerde şehrimizde 17 fabrikanın bulunduğunu öğrenmekteyiz. Rehberlerde bu tesislerden 2'sinin iplik ve dokuma fabrikası, 3'ünün un, 8'inin çırçır ve prese fabrikaları olduğu belirtilmekte, 4 fabrikanın ise atıl vaziyette bulunduğu bildirilmektedir.

Aynı tarihte bu tesislerin dışında Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı olan imalathanelerin faaliyet kollarına göre dağılımı ise, "4 matbaa, 44 fırın, 7 masere, 7 gazozhane, 14 şekerleme evi, 55 köşker, 7 saraç, 7 dink (bulgur değirmeni), 18 kazancı, 37 demirci, 34 marangoz, 9 helkeci (kova yapımcısı) ve 4 bıçakçı" şeklindedir.

1950 yılına kadar geçen sürede sanayileşmenin gereği olan altyapı yatırımlarının yeterince gerçekleştirilememiş olması ve özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ekonomimize olumsuz etkisi bütün yurttaki olduğu gibi bölgemiz ve ilimizde sanayileşmenin istenilen düzeyde gelişmesine engel olmuştur.

1924-1950 yılları arasında ilimizde, mevcut sınıai tesislere ilaveten 1 iplik, 2 bitkisel yağ, 9 çeltik, 2 un, 21 çırçır ve prese fabrikaları, 4 un değirmeni, 2 matbaa, 11 masere ve birkaç şekerleme imalathanesi ile taşıt ve makine onarım atölye-

Çukurova Elektrik.

leri kurulmuştur. 1945 yılında ülkemizin Batılı anlamda demokratik düzene geçmesi ve 1950 yılında iktidarın değişmesi siyasi tarihimiz açısından olduğu gibi ekonomik yönden de yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

1952-53 yıllarında Adana bölgesinde 50 kadar pamuk şifleme evi, 10 keçe imalathanesi, 22 ilkel dokumahane, 40 kadar masere ve 4 adet su işleyen un değirmeninin bulunduğunu, terzilik, hallaçlık gibi zanaatların da mevcut olduğunu o yıllara ait belgelerden öğrenmekteyiz.

1956 yılında ilimizde 2'si basma tesislerine sahip 7 iplik ve dokuma fabrikası, 7 bitkisel yağ fabrikası, 3 un fabrikası, 1 çimento fabrikası, 49 çırçır ve prese fabrikası, 2 tuğla ve kiremit fabrikası, 4 sabun imalathanesi, 1 asbestli levha fabrikası, 4 karo-mozaiik imalathanesi ve büyüklü küçüklü birçok imalathanelerin faaliyette bulunduğu görülmektedir.

Bu arada Seyhan Hidro-Elektrik Santrali'nin kurularak elektrik enerjisi üretimine geçmesi, yine 1956 yılına rastlamaktadır. Aynı yılda sanayide 7.900 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir. Daha sonraları, mevcut tesislerin tevsi yoluyla kapasitelerinin artması yanında, yeni tesislerin de kurularak üretime geçmeleri, ilimizdeki sanayinin devamlı bir gelişim içinde olmasını sağlamıştır.

Organize Sanayi Bölgesi.

1963 yılında faaliyette bulunan 145 sanayi tesisinde 9.181'i erkek 4.144'ü kadın olmak üzere 13.325 kişinin çalıştığı ve 122 firmada 612.313.000 liralık üretim yapıldığı tespit edilmiştir. Bu suretle ilimizde sanayi faaliyetler hükümetlerin uyguladıkları ekonomik politikalara göre değişen hızda fakat devamlı bir gelişim süreci içinde günümüze kadar belirli bir akış içerisinde, devam etmiştir.

Günümüzde Adana Sanayisi ve Sektörlerin Durumu

Türkiye'nin ilk sanayileşen ve sanayileşmeye öncülük eden kentlerinden biri olan Adana'da sanayi yatırımları, 1980 sonrası duraklama devresine girmiş ve 1994 yılına kadar aynı seviyede devam etmiştir.

İkinci Sanayi Hamlesi olarak tanımlanan 1996 yılından sonra, Organize Sanayi Bölgesi'nin alt-

yapısının tamamlanmasıyla, kentimizde tüm sektörlerde yatırımlara gidilerek üretime geçilmiştir. Bunlar arasında büyük firmaların yanı sıra çoğunluğu kentte daha önce eksikliği hissedilen orta ölçekli firmalar yer almakta, Adana tekstil ve bitkisel yağ, döküm, metal, makine yedek parça, plastik, kimya, mobilya, gıda sektörlerinde güçlü konumda bulunmaktadır.

Yatırımcılar için büyüm olanaklar sunan Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi'nde halen 330 firma faaliyet göstermektedir. Bölgede, 25 firma inşaat, 65 firma ise proje aşamasındadır. Adana sanayisinin sektörel profiline bakıldığında yüzde 24 ile tekstil ve konfeksiyon sanayisinin ilk sırayı alırken, bunu yüzde 18 ile döküm, makine, metal eşya, otomotiv, yüzde 16 ile gıda, yüzde 11 ile kimya ve plastik, yüzde 10 ile elektrik-elektronik, yüzde 5 ile kâğıt, ambalaj ve yüzde 4 ile orman ürünleri ve mobilya sanayi takip etmektedir.

Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi.

Sanayileşmenin Etkileri ve Tesislerin Yapısı

Sanayileşmenin yalnızca toplumsal ve ekonomik anlamda değil, aynı zamanda kentlerin fiziksel gelişiminde de önemli etkileri olmuştur. Kentlerin omurgasını oluşturan ulaşım ağlarının oluşmasında sanayileşmenin doğurduğu sonuçların etkisi büyüktür. Çoğu kez topografya ve iklim koşullarıyla ilk şeklini alan kentler daha sonra hammadde, enerji kaynakları ve ulaşım ağlarının konumuna göre gelişme sürecine girmişlerdir.

Fabrikaların yapısal ölçekteki değişimlerinin yanı sıra, kent içindeki konumları da sanayi devrimi ve sonrasındaki gelişmelerden etkilenmiştir. Deniz kenarında olan yerleşimlerde sanayi tesisleri, liman ticaretinin getirdiği hammadde temini ve üretilen malların dağıtılması yönündeki kolaylıklar nedeniyle genel olarak kıyılarda kurulurken, deniz kenarında olmayan şehirlerde ise dönemin önemli geçiş yolları üzerinde kurulduğu görülmüştür.

Cumhuriyet dönemi öncesinde ve sonrasında sanayi yapılarının, özgün taşıyıcı sisteminin tuğla yığma olduğu, süreç içerisinde orta alanda kalan taşıyıcılar betonarme karkas olarak yenilendiği, yapıların çatı makasının ahşap, üst örtü malzemesinin ise kiremit ve

çinkodan oluştuğu görülmektedir. Betonarme karkas olarak inşa edilen yapılardan özellikle un hazırlama ünitesi mimari açıdan dikkat çekicidir. Modüler sistemle oluşturulan taşıyıcı sistemin dış yüzeye yansıtılması sonucu elde edilen cephelerde, zemin katlarda sivri kemerli pencereler kullanılarak yapıya nitelikli bir görünüm kazandırılmıştır. Aynı sivri kemerlerin çırçırılama ünitesinin zemin katlarında da kullanılması, tesisteki bu iki farklı yapı arasında mimari açıdan dil birliği olması sağlamıştır. Dış duvarlarında dolgu malzemesi olarak depolarda taş, çırçırılama ünitesinde tuğla ve un hazırlama ünitesinde briket kullanılan yapılarda çatı kaplama malzemesi olarak çinko ve kiremit kullanılmıştır. Değişimler nedeniyle mimari açıdan dil birliğine sahip yapılardan oluşmamaktadır. Betonarme sistemle inşa edilmiş yapılardan oluşan fabrikaların çatısı ve tuğla örgüsüyle Adana'daki diğer dokuma sanayi yapılarıyla benzerlik göstermektedir.

Günümüzde ise kentin çeşitli yerlerinde, özellikle son yıllarda Organize Sanayi Bölgesi'nde sanayi tesislerinin yapımında prefabrik ve çelik yapıların ağırlık kazanması dikkati çekmektedir. Buna bağlı olarak da yenilenen teknolojik imkânlarla artık çok geniş açıklıklı, prefabrik ve çelik yapıların örtüsü artık izolasyonu sağlayacak, dış etmenlerden etkilenmeyecek, duvar ve çatı yapısı ile kolonlarla ilgili teknolojik yapı malzemelerinin kullanıldığı günümüz şartlarına uygun şekilde yapılmaktadır. Adana'da sanayinin gerektirdiği büyük açıklıklara geçilmektedir.

Adana'da organize sanayi bölgesinin ve sanayi sitelerinin, ulaşımın kolay olduğu, navlun ücretlerinin düşük olacağı, hem hammaddeye kolay ulaşımın, hem de mamul maddenin pazara ulaşımının kolay sağlanacağı yerlerde kurulmuş olması, otoyol, havayolu ve demiryolu bağlantılarının bulunması büyük avantaj sağlamaktadır.

Sektörel Sanayi Siteleri Oluşturulması

Uzmanlaşmış sanayi siteleri olarak adlandırılan sektörel sanayi sitelerinin Adana'da oluşturulmasıyla ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Sektörel sanayi sitelerinin kurulmasına ilişkin öne-

rilerimiz üzerine, kent içinde mahalle aralarında ve merdiven altlarındaki üretimlerin bir araya toplanması için Büyükşehir Belediyesi tarafından 1/25.000'lik nazım imar planlarında yer tahsisleri gerçekleştirildi. Yeni yapılacak 1/5.000'lik, 1/10.000'liklerde ve uygulama planlarında da yeni sanayi sitelerinin sosyal donatıları, yolları ve diğer imkânları ile birlikte kurulması için sanayicilerle birlikte çaba sarf edilmektedir. Öncelikli olarak Tepebağ ve Büyüksaat civarında sayıları 300'den fazla olan irili-ufaklı ayakkabı üreticilerinin bir sanayi sitesinde toplanmasını istiyoruz. Benzer diğer meslek dallarının da belirli yerlerde toplanması için yerel yönetimlerle ortak çalışmalar devam ettirilmektedir.

Bu sitelerin kurulması gerçekleştiğinde kentin görüntüsü estetik olarak düzelmiş olacak, yol kenarlarındaki küçük atölyeler belirli yerlerde toplanacak, böylece hijyenik olmayan ortamlarda çalışanlar için daha uygun, daha çağdaş ve modern ortamlarda çalışma imkânı yaratılmış olacaktır. ■

KAYNAKLAR

Adana Sanayi Odası (ADASO) verileri.

Adana Sanayi Odası tarafından yayınlanan Adana Sanayi Tarihi Kitabı.

ÇÜ Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'ndan Ayça Aslan Özüdoğru'nun "Adana'da Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası Kapsamında İncelenmesi" konulu Yüksek Lisans Tezi.

CUMHURİYET'İN SANAYİ KENTİ KAYSERİ VE MODERNLEŞME ARAYÜZLERİ

Burak ASİLİSKENDER

Mimar

Yrd. Doç. Dr.

Abdullah Gül Üniversitesi

Mimarlık Bölümü

Öğretim Üyesi

"Dönemin kentleşme politikaları, alt-yapı hizmetleri, ulaşım ağlarının kurulumu ve kamu yapılarının inşası gibi imar hizmetlerinden oluşmaktadır. Birçok Anadolu kentinde, geleneksel dokuya görece uzaklıkta kurulan bir tren istasyonu, ikisi arasında açılan lineer -ve açık uçlu- bir ana ulaşım aksı ile bu cadde üzerine kurulan kamu yapıları ve parklar ile modernleşme tetiklenmeye çalışılmıştır. Öte yandan hedeflenen değişimlerin sürekliliği ile ekonomik gelişmişlik arasında önemli bir ilişkiyi dikkat çekilerek, *kalkınma*, arzulanan çağdaşlaşma hedefini sağlayacak bir araç olarak önemsenmiştir."

Cumhuriyet'in ilanı sonrası Türkiye'de, ulusal ve kurumsal bir yapının inşası ve buna bağlı yeni yaşam tarzlarının oluşturulmasını içeren çok katmanlı bir dönüşüm yaşandığı bilinmektedir. Cumhuriyet sonrası yapılan devrimlerin, siyasal ve sosyal yapıda değişimi ortaya çıkarmasının yanı sıra, mekânın kurgusunu, biçimini ve temsil ettiği anlamı üzerinde de etkileri olmuştur.

Dönem ideolojisinin mekân ve biçim üzerindeki etkilerini, birbiri ile ilişkili iki yaklaşımdan tartışmaya açmak mümkündür: İlk olarak, Cumhuriyet'in ilanı, sadece siyasal bir rejim değişikliği olmanın ötesinde, ülkenin mekânsal bütünlüğüne; ulusal sınırlara vurgu yapan bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Dönemin "milli" birlik, kimlik ve aidiyet tartışmaları üzerinden bu yaklaşımı izlemek mümkündür. İkinci olarak, Cumhuriyet'in ilanı sonrası gerçekleştirilen devrimler ile *Batılı* bir yaşamın ve kimliğin kurulması amaç edinilmiştir. Bu yaklaşımın, sadece biçime yönelik olmayan, *Batı* devletleri gibi *refah/çağdaş* bir yaşamı hedefleyen bir girişim olduğu izlenmektedir:

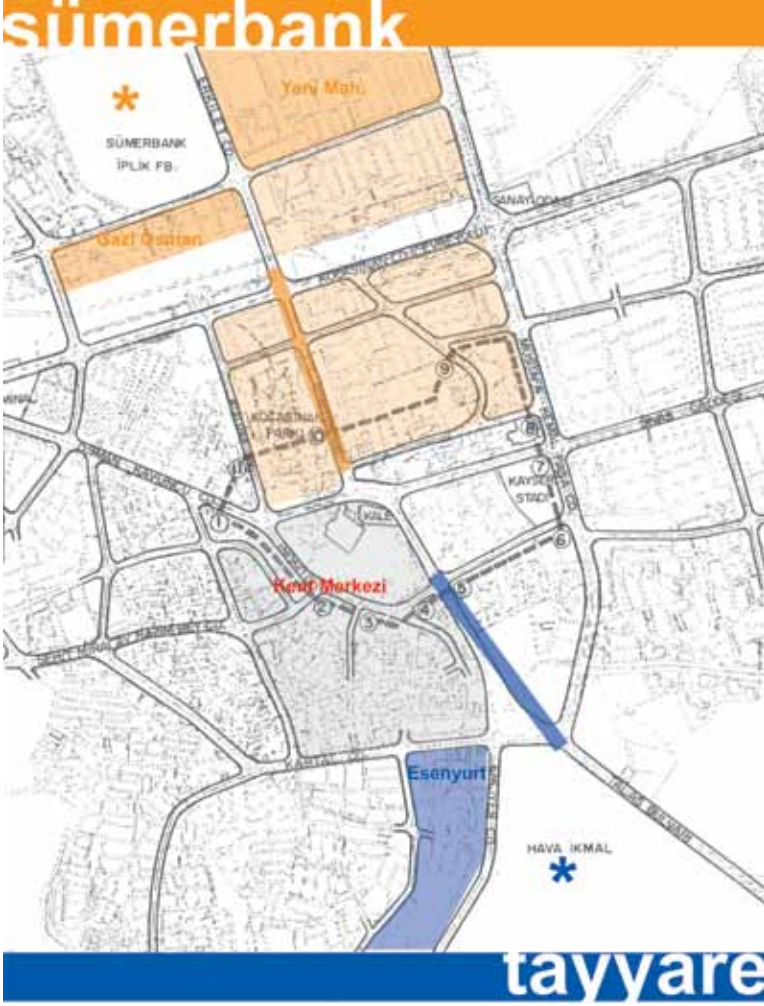
Öte yandan Cumhuriyet sonrası bu gelişmelerin, kırsal yapıyı etkilemekten öte, mevcut kent merkezlerindeki geleneksel yapıyı değiştirme amacı taşıdığı söylenebilir. Dönemin ideolojisi olarak benimsenen modernleşme, -kavramsal olarak- toprak ve toprağa bağlı ilişki ağları üzerinden kırsal ortam ve kent mekân arasında gerilim(ler) yaratarak değişimi tetikleyen süreç(ler) silsilesidir. Ancak, Cumhuriyet sonrası değişimi tetikleyecek tartışmaların, özellikle mevcut kent merkezlerinde *geleneksel* doku çevresinde yapılan uygulamalar üzerinden gerçekleştirildiği izlenmektedir. Modern mimari yaklaşım ise, tam da bu sebeple; geleneksel olana karşı biçimsel olarak ortaya koyduğu *farklılık* ile tercih edilmiştir.

Bu bakışla 1923 sonrası mekânsal ortamdaki değişimin, özellikle kentleşme ve konut üzerine odaklandığı söylenebilir. Cumhuriyet devrimlerinin, çok yönlü ve kökten değişimler içeren bir çağdaşlaşma projesi niteliği dikkate alındığında, kentleşme, modernleşme hedefinin en önemsenen ütopyası olarak değerlendirilebilir. Başkent Ankara başta olmak üzere, Anadolu kentlerinin Cumhuriyet ile yeniden planlanması bu arayışın en belirgin göstergeleridir.

Dönemin kentleşme politikaları, alt-yapı hizmetleri, ulaşım ağlarının kurulumu ve kamu yapılarının inşası gibi imar hizmetlerinden oluşmaktadır. Birçok Anadolu kentinde, geleneksel dokuya görece uzaklıkta kurulan bir tren istasyonu, ikisi arasında açılan lineer -ve açık uçlu- bir ana ulaşım aksı ile bu cadde üzerine kurulan kamu yapıları ve parklar ile modernleşme tetiklenmeye çalışılmıştır. Öte yandan hedeflenen değişimlerin sürekliliği ile ekonomik gelişmişlik arasında önemli bir ilişkiyi dikkat çekilerek, *kalkınma*, arzulanan çağdaşlaşma hedefini sağlayacak bir araç olarak önemsenmiştir. Tarım, ulaşım, altyapı yatırımları ve sanayileşme ile arzulanan kalkınma hedefine ulaşılacağı var sayılmıştır. Devlet tarafından sağlanan kredi desteği ile özel girişimciler, özellikle sanayileşme alanında desteklenmiştir. 1930 yılında tüm dünyayı etkileyen Ekonomik Buhan'a bağlı olarak, girişimciler yatırım yapamaz hale getirince, devlet ülkenin modernleşme hedefini sürdürürebilmek için yeni bir kalkınma planı açıklamıştır. Bu plana göre devlet, ülkenin sanayileşmesinde -ve dolayısıyla kentleşme sürecinde- liderlik yapmaya karar vermiştir.

Şekil 1. 1930'ların sanayileşme hamlesiyle övünen bir karikatür, Cemal Nadir.

Şekil 2. Sümerbank Yerleşkesi, Uçak Fabrikası'nın Kayseri içindeki konumu.

Şekil 3. Kayseri Uçak Fabrikası Hangarları İç Mekân.

Cumhuriyet sonrası, devlet merkezli sanayileşme hareketi, Anadolu'nun mekânsal yapısını doğrudan etkileyen gelişmelere yol açmıştır. Devlet kendi kurduğu sanayi tesisleri ve konut yerleşimleri ile ketsel mekânın gelişime *ideolojik* olarak yön vermiştir. Bu kapsamda devlet merkezli yapılanmanın başlatıldığı ilk kent olan Kayseri'deki örnekler, bu girişimin mekânsal ve sosyal etkilerini ve ortaya çıkardığı kırılmayı izlemek için ilgi çekicidir. (Şekil 1)

Kayseri, ticari ilişkileri ve demografik yapısı ile çevresini etkileyen önemli bir Anadolu yerleşimidir. Bu özellikleri ve konumundan dolayı, Cumhuriyet sonrasında başkent de yapılmak istenmiştir. Kent, 1927 yılında, demiryolu ağına bağlanmıştır. 1926 yılında, kent merkezinin de ülkenin ilk ağır sanayi yatırımları olan Uçak (Tayyare) Fabrikası ile Tank Tamir Fabrikası ve Bünyan ilçesinde Hidro-Elektrik Santrali kurulmuştur. 1935 yılında ise, dönemin *kalkınma* hedeflerine bağlı olarak, ülkenin ilk sanayi yatırımı Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası hizmete açılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kentte yapılan bu yatırımlardan Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Uçak Fabrikası, sadece birer sanayi işletmesi olmanın ötesinde, lojmanları ve sosyal tesisleri ile *yeni* birer kent modeli olma niteliği taşımaktadır. (Şekil 2)

Kayseri Uçak Fabrikası, 1926

Cumhuriyet'in ilanı sonrası başlatılan kalkınma hareketi kapsamında, havacılık sektörünü kurmak ve geliştirmek için *Batılı* ülkeler ile çeşitli görüşmeler yapılmış, 25 Mayıs 1925 tarihinde Alman *Junkers* firması ortaklığında ve Türk Uçak ve Motor Anonim Şirketi (TOMTAŞ) kurulmuştur. Ortaklık kapsamında ve firmanın yaptığı incelemeler sonucunda, Kayseri'de bir uçak fabrikası, Eskişehir'de ise bir onarım tesisi kurulması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, Alman *Junkers* firması tarafından inşa edilen ve ilk yıllarında işletilen Kayseri Tayyare Fabrikası 6 Ekim 1926 yılında hizmete girmiştir.

Türkiye'nin ilk ağır sanayi yatırımlarından birisi olan Kayseri Uçak Fabrikası, aynı zamanda ülkenin çelik taşıyıcılığı ve geniş açıklık geçen ilk uygulamalardan birisidir. (Şekil 3-4) Fabrika, Almanya'da tasarlanmıştır. Önce orada inşa edilen fabrika, daha sonra sökülerek Kayseri'ye taşınmıştır. Hamburg limanından deniz yolu ile İskenderun'a getirilen parçalar, buradan demiryolu ile Ulukışla'ya, oradan da kara yolu ile Kayseri'ye ulaştırılmıştır. Hangarların inşası için getirilen çelik malzeme, Almanya'dan gelen ekip denetiminde monte edilmiştir. (Şekil 5-6)

Diğer taraftan Fabrika ile birlikte çalışacak işçilerin konaklayacakları bir yatakhane ve Alman mühendislerin kalacağı tek katlı ve müstakil düzende konutlar yapılmıştır. İlk yıllarında, büyük bir çoğunluğu Almanya'dan gelen 120 kişiye yakın işçinin çalıştığı bilinmektedir. İnşasının ardından işletmesini de üstlenen *Junkers* şirketi, 1928'de maddi sebeplerle işletmeyi kapatma kararı almıştır. Fabrika, 1930 yılında *Türk Tayyare Cemiyeti ve Milli Müdafaa Vekâleti* tarafından, mevcut uçakların bakım ve onarımı için yeniden işletmeye açılmıştır. 1932 yılında Amerikan *Curtiss Aeroplane and Motor Company* ile yapılan anlaşma sonucunda ise uçak üretimine tekrar başlanmıştır. Bu tarihten sonra Türk havacılık sektörü ve savunma sanayi için çeşitli üretim ve onarım faaliyetlerinde bulunan tesis, günümüzde (Kayseri) 2. Hava İkmal ve Bakım Merkezi olarak hizmet vermektedir.

Uçak (Tayyare) Fabrikası, ülke sanayisi ve savunmasına yaptığı katkılar kadar, Kayseri kentinin mekânsal ve sosyal gelişimine önemli bir etki yapmıştır. Mevcut kent merkezinin güney çeperlerinde kurulan tesis, kentin bu yöndeki mekânsal gelişimini yönlendirmiştir. Tesis ile birlikte üretilen lojmanlar ve 1960 sonrasında çevresinde, çalışanları tarafından kurulan konut kooperatifleri ile kent merkezinin güneyinde

Şekil 4. Kayseri Uçak Fabrikası Hangarları Çelik Taşıyıcı Sistemi.

Esenyurt başta olmak üzere çeşitli yeni yerleşimler ortaya çıkmıştır. (Şekil 7) Ancak, hem askeri bir tesis olması, hem de fabrikada üretilen ya da onarıma gelen uçakların uçuş güvenliği için çevresinde imar planları kapsamında alınan önlemler, bölgedeki bu yapılanmanın oldukça sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

Fabrika bünyesinde, hizmete başladığı ilk yıllarda bir Çıraklık Okulu açılmış, çok sayıda teknik eleman yetiştirilmiştir. 1930 sonrasında devletin askeri amaçla, tesisi işletmeye başlamasına rağmen bu okulun eğitim hizmeti sürdürülmüştür. Hem fabrikada çalışan işçiler hem de civarında yaşayan ailelerin çocukları bu okulda eğitim görmüşlerdir. Diğer taraftan, fabrika ile birlikte sinema/balo salonu ve yüzme havuzu gibi sosyal-kültürel mekânların da yapıldığı bilinmektedir. Hizmette girdiği ilk yıllarda, çevresine hizmet sunan bu birimler, 1930 sonrası askeri yapılanmaya bağlı olarak, genel olarak halkın kullanımına kapatılmıştır. Yine de Cumhuriyet kutlamaları gibi askeri gazino’da düzenlenen etkinliklere ya da yaz akşamları düzenlenen film gösterilerine kentten de katılım olduğu bilinmektedir.

Sümerbank Kayseri Yerleşkesi, 1935

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, yapıldığı dönem ve konumu itibarıyla, büyük bir devrimin eseridir. Yapılış amacı, ekonomik ve sosyal işlevi, Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus-devlet oluşturma çabalarıyla doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı tesis, sadece Kayseri merkezli değil, o dönemde oluşturulmaya çalışılan “modern” Türkiye hakkında genel bir değerlendirme ola-

Şekil 5. Uçak Fabrikası Hangarları, 1927 (Kayseri 2. Hava İkmal ve Bakım Merkezi Arşivi).

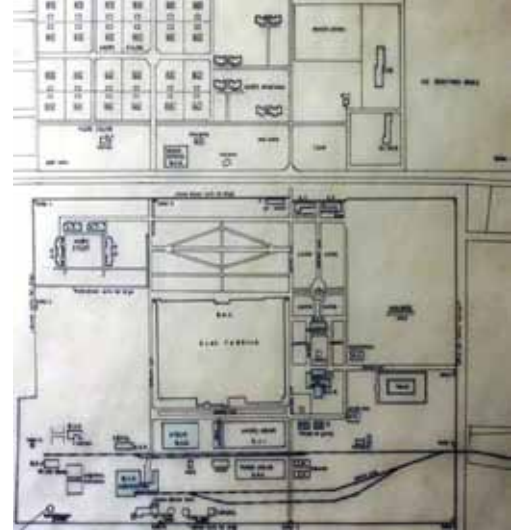
Şekil 7. Uçak Fabrikası ve çevresi.

nağı sağlamaktadır. Sümerbank’ın kurumsal yapısı incelendiğinde, Cumhuriyetin ana fikirlerinin bir yansıması olduğu söylenebilir. Kurum, çalışanlarını, aileleriyle birlikte kendi “tek” kimliği altında toplamayı amaçlayan bir organizasyondur. Bu düşüncenin ilk uygulaması olan Kayseri Fabrikası ve lojmanları ise, her ne kadar sanayileşme hedefini gerçekleştirmek için kurulmuşsa da aslında, ardında “modernleşme” hareketinin tetiklendiği kentsel ölçekte bir düzenlemedir. Tesis, Sovyetler Birliği’nden alınan 8,5 Milyon Türk Liralık krediyle ve dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından Türkiye’ye davet edilen Sovyet uzmanların incelemeleri doğrultusunda kurulmuştur. 20 Mayıs 1934’de temelleri atılan fabrika ve binaların tasarımı Moskova’da yapılmıştır.

Tasarım öncesi, Kayseri’de tesisin inşa edileceği saha ve kentin yapısı Ruslar tarafından incelenmiş olsa da, tasarıma bir sanayi tesisi olmasından dolayı, modernizmin kapsadığı değerler yön vermiştir. İnşası, Türk-Sovyet işbirliği ile 16 ayda tamamlanarak 16 Eylül 1935’de dönemin başbakanı İsmet İnönü tarafından hizmete açılmıştır. Mimarı Prof. Ivan Nikolaev, müteahhidi ise Abdurrahman Naci Bey isimli bir Türk’tür. Amacı halk tipi, ucuz pamuklu kumaş üretmek olan fabrika, pamuklu tekstil sanayi kolunun gelişmesine ve yurt ekonomisine geniş ölçüde yardımcı olmuştur.

Şekil 6. Uçak Fabrikası Hangarları, 1927 (Kayseri 2. Hava İkmal ve Bakım Merkezi Arşivi).

Şekil 8. Sümerbank Kayseri Yerleşkesi Vaziyet Planı.

Kuruluş yıllarında, 2100 işçi ile 155 memur çalıştıran müessesenin, memur ve ustalar için konutları, revir, kreş, işçi ve memur lokali, market ve fırın gibi temel ihtiyaçları karşılayacak birimler ile sosyal amaçlı; sinema, 1000 kişilik kapalı tribünlü futbol sahası, tenis kortu gibi spor birimleri ve etrafında müzikli eğlenceler de düzenlenen yarı-olimpik bir yüzme havuzu bulunmaktadır. (Şekil 8)

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Cumhuriyet’in mekân devrimine bir örnektir: Hem mimari hem de şehircilik düzenlemeleri ile basit ve yalın nitelikler taşıyan binalardan oluşmaktadır. (Şekil 9-13) Sümerbank Bez Fabrikası’nın mimari ve kentsel özellikleri, Kayseri kentinin gelişimine yön vermiştir. Tesisin sahip olduğu modern özellikler, kentin planlanmasının ana fikirlerinden biri olmuştur. Ayrıca, 1950 yılında emeklilerine kooperatif kurma hakkı tanımış ve lojmanlarının çevresindeki arazilerini konut yapımı için tahsis etmiştir. 1970 yılı sonlarına kadar, Kayseri’de Sümerbank merkezli konut üretimi devam etmiştir. Günümüzde, Yeni Mahalle, Bebek Evler, Memur Evleri ve İki yüz Evler olarak bilinen semtleri kurmuştur. (bkz. Şekil 1)

Sümerbank, Kayseri’de yeni yerleşmeler ortaya çıkarmasının yanı sıra, kentin ekonomisine de katkıda bulunmuştur. Fabrika, işçisini çalıştır-

Şekil 9. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası İşletme Binası.

Şekil 10. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası İşletme Binası İç Mekan.

maya başlamadan önce eğitmiş, onlara “zanaat” kazandırmış ve işlerinde uzman bireyler yetiştirmiştir. Bu bireyler, fabrikadaki çalışma sürelerinin ardından, özel girişimleri ile yeni tesisler kurmuş ve kentin ekonomik gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu sayede ekonomisinin gelişmesiyle Kayseri hem sosyal hem de ticari ölçekte hızla büyümüştür.

Sümerbank Kayseri Yerleşkesi, hem kent kültüründeki önemi hem de ulusal kimliğin kurulmasındaki önemlerinden dolayı, 1999 yılında -özelleştirilmek yerine- kamulaştırılarak Erciyes Üniversitesi'ne devredilmiştir. 2003 sonunda ise, “anıt” olarak tescillenerek koruma altına alınmıştır. 2005 yılı sonlarında, Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü, Sümerbank Yerleşkesi'nin Dış Lojmanlarından bir kısmını -1935 tarihli Dış Usta Evlerinin hepsi ve 1942 tarihli Dış Vazife Evlerinin Emniyet Müdürlüğü Hizmet binasının bulunduğu ada içinde olan kısmı- Kayseri Emniyet Müdürlüğü'ne devretmiştir. Emniyet Müdürlüğü ise ilk olarak, tescilli lojmanların çamaşırhanelerini “güvenlik sorunu oluşturuyor” bahanesi ile yıkmıştır. Şubat 2006'da ise, Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi arasında, Yerleşke'nin Büyükşehir Belediyesi'ne devrini ve 600 yataklı bir araştırma hastanesi yapılmasını içeren bir protokol anlaşması imzalanmış, ama bu proje gerçekleştirilememiştir. Benzer bir girişimle, 2008 yılında işletme binası dışında kalan alan yıkılarak yeşil alana çevrilmek istenmiştir. Yapıların kültür varlığı olarak önemi üzerine yürütülen etkin çalışmalar sonucu bu proje de gerçekleştirilememiştir. Ancak, Erciyes Üniversitesi ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi arasında yapılan bir

Şekil 11. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Elektrik Santrali.

protokole bağlı olarak, fabrika arazisini çevreleyen kısım, çok katlı yerleşime açılmıştır. 2003 yılında koruma altına alınan yapılar, 2008 yılında bir kez daha anıt olarak tescillenmiştir. Yerleşke, 2012 yılı başlarında Abdullah Gül Üniversitesi'ne devredilmiştir. AGÜ, Sümerbank Bez Fabrikası'nı butik bir yerleşke alanına çevirerek, burada eğitime başlamayı hedeflemektedir. Yerleşke'nin sosyal ve kültürel mekânlarla kentli ile buluşturulması da amaçlanmaktadır.

Değerlendirme

Sümerbank Yerleşkesi ve Uçak Fabrikası, mekânsal kurguları ve sundukları sosyal ve kültürel ortamlar ile kentin ve bireylerin *modernleşme* sürecini etkilemiştir. Ayrıca, kent içindeki konumlarından dolayı, lojmanları ve çevrelerinde destekledikleri kooperatif yerleşimleri ile kent merkezinin kuzey ve güney -bir miktarda batı- yönlerinde, planlı bir biçimde genişlemesini sağlamışlardır. Modernleşme sürecinde, kentte endüstri kollarının kurulmasını ve gelişmesini sağlayan bu tesisler, sadece çalışma imkânı sağlayan birer işletme olmanın ötesinde, Kayseri'nin toplumsal ve mekânsal değişimini tetikleyen *modernleşme arayüzleri* olarak önemsenmelidir. Öte yandan, Kayseri'de benzer yaklaşımlar ile 1955 sonrasında kurulan Birlik Mensucat (1951), Şeker Fabrikası (1955) ve Orta Anadolu Mensucat (1953) gibi işletmeler üzerinden, kalkınma odaklı kentleşme politikalarının sürdürülmek istendiği bilinmektedir. Benzer hedeflerle, 1975 sonrasında kentin batısında Organize Sanayi'nin kurulmasına öncelik verildiği bile söylenebilir.

Şekil 12. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Elektrik Santrali Pano Odası.

Şekil 13. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Bakım Atölyesi.

Özetle, Sümerbank Bez Fabrikası ve Uçak Fabrikası gibi örnekler, dönemin ideolojik yapısını irdelemek için önemlidir. Bu işletmeler ve Kayseri üzerinden, Erken Cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinde mekânsal olarak yapılan uygulamaların, aslında modernleşme hareketinin kırsal yapıyı etkileyen sonuçlarını arzulamaktan çok, kent merkezlerindeki geleneksel yapıyı değiştirme amacı taşıdığı söylenebilir. Her ne kadar modernleşme kırsal ortam ile kent mekân arasında bir karşıtlık yaratarak değişimi ortaya çıkarsa da, Türkiye özelinde başka bir yaklaşım söz konusudur: Erken Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesi, kırsal ortama kentsel nitelikler kazandırılmasından çok, mevcut kent merkezlerinde ve *geleneksel* doku çeperlerinde, yaptığı uygulamalar ile değişimi ortaya çıkaran kendine özgü bir deneyim olarak özelleşmektedir. Bu bağlamda, Anadolu kentlerinde devlet tarafından kurulan sanayi tesisleri ve birlikte inşa edilen konut yerleşimlerinin, modernleşme sürecini doğrudan yönlendirdiği izlenmektedir. ■

NAZİLLİ SÜMERBANK FABRİKASI'NIN SOSYAL TESİS BİNASI'NIN İŞLEVSEL DÖNÜŞÜMÜ İÇİN ANALİZLER

Dicle AYDIN

Mimar

Doç. Dr.

Selçuk Üniversitesi

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

Esra AKSOY

İç Mimar

Selçuk Üniversitesi

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

Öğretim Görevlisi

Yapılış amacına uygun olarak yaşamına devam edemeyen her türlü bina aslında bir döneme tanıklık etmiş, yaşanmışlıkları olan, kentte ve kentlilerde izler bırakan somut delillerdir.

Yıkma ya da işlev verilmeksizin pasif bir koruma anlayışı yerine, yaşamının devam etmesi yönünde kullanım değerinin de dikkate alınması önemli olmaktadır. Binaların yeni işlev ile yaşamını devam ettirmesi; verilecek işlevin niteliği, yeni işlevin gereksinimleri ve bina mekânsal düzeninin uyumu, kentin/yerleşimin gereksinimleri gibi birçok konu ile ilintilidir. Bu noktada yeni işlevin seçimi için analitik bir değerlendirme süreci gerekmektedir. Bu çalışmada yeniden kullanılma potansiyeli olan bir binada, yeni işlevin ne olacağı/neler olabileceği sorusuna cevap, Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası üzerinden aranmıştır.

Giriş

Zamana bağlı değişimden etkilenen toplumsal yapı; günün koşullarından, gereksinimlerinden, teknolojisinden, değer yargılarından ve düşüncelerinden etkilenmektedir. Toplumların yaşadığı bu değişimden yapılar da etkilenir. Geçmişte oluşturulan, yapıldığı dönemin izlerini yansıtan yapılar; toplumlarda gerçekleşen sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler sonucunda kendilerinden beklenen performans ve ihtiyacı karşılayamaz olurlar. Bu yüzden yapılış amacına yönelik hizmet edemeyen yapıları yeniden kullanım için değerlendirmek ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel anlamda yarar sağlamaktadır. Bir binanın yıkılıp yeniden yapılması yerine; kıstıtlı kaynaklarla yeniden işlevlendirilmesi hem ekonomik kazanım sağlanması, hem de sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Bu bağlamda; yapı sektörünün doğal çevreye verdiği zarar, mevcut yapıların değerlendirilmesiyle en aza indirilmekte ve çevre kalitesinin artması sağlanmaktadır. Yeniden kullanıma uygun olan bina, tarihî ve kültürel değerleri de içerisinde barındırabiliyorsa, binayı korumada bir yöntem olan yeniden kullanım, binaya sağladığı yararın yanı sıra topluma da birçok farklı yarar sağlamaktadır. Bu yararların da en büyüğü; geçmiş yaşamla ilgili topluma somut bilgileri aktarabilmesidir.

Binaya, yeni ve doğru bir işlevin yüklenebilmesi için bir takım araştırmaların yapılması gerekmektedir. Bu araştırmaların sonucunda doğru işlev yüklendiğinde; yeni işlevle binanın uyumu tam olarak sağlanabilir ve o bina yeniden yaşanabilir hale gelir. Bu sayede işlevin sürekliliği açısından da başarı sağlanmış olunur. Binaların ancak yeniden işlevlendirilmesiyle sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi ve yaşayan mekânlar haline dönüştürülebileceği düşüncesiyle; çalışma kapsamında, Sümerbank fabrika yerleşkesi içerisinde konumlanan, 1937'de hizmete açılan, günümüzde işlevini yitirmiş olan sinema binası ele alınmıştır. Bir döneme tanıklık etmiş ve bulunduğu kentin fiziksel, sosyo-kültürel gelişiminde önemli rolü olan sinema salon binasının yeniden yaşanabilir hale getirilmesi ve alternatif yeniden kullanımlar için gerekli analizlerin yapılması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda mevcut yapının sürekliliğinin sağlanmasında başarı elde edebilmek için alterna-

tif işlevlerin avantaj ve dezavantajları ortaya konulmuştur. Değerlendirme ölçütleri yeni işlevin gereksinimleri ve mevcut binanın olanakları doğrultusunda düşünce geliştirmemizi sağlayacaktır. Bununla birlikte, fabrika yerleşkesi içerisindeki diğer tarihî binaların yeniden işlevlendirilmesi için bir örnek teşkil edecek ve seçilen analiz yönteminden diğer binalar için de yararlanmak söz konusu olabilecektir.

Yeniden Kullanım ve Endüstri Binalarının Yeniden Kullanımı

Toplumlar, kültürel değerlerini ve tarihlerini koruyabildikleri ve bu değerleri günümüz yaşam tarzları ile birleştirebildikleri ölçüde kimliklerini yansıtmaktadır.¹ Değerlerin korunabilmesinin bir yolu da tarihî yapıların yeniden yaşatılması ve yeni işlevler yüklenerek topluma kazandırılmasıdır. Bu da yapıların yeniden kullanılması ile mümkündür. Yeniden kullanım, yaşadığı dönemin izlerini taşıyan yapıların; geçmiş özelliklerini koruyarak, çeşitli onarımlarla çağdaş, kullanılabilir mevcut bir yapı olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Yeniden kullanıma uygun binalar; tarihî ve kültürel binalar olabileceği gibi, yakın zamana tarihlenen ancak, çevresel, ekonomik, işlevsel vb. sebeplerden dolayı yapılış amacına hizmet edemeyen binalardır.² Binaların yeniden kullanımı; kültürel mirasın korunmasını, kentsel ve yapısal çürümenin önlenmesini, ekonomik olmasını, enerji tüketimini azaltması ve eski malzemelerin dönüşümüyle oluşturulmasını sağladığı için dünyanın birçok yerinde tercih edilmektedir.³ Tercih edilen yerlerde, sürdürülebilirlik açısından tarihî binaların yeni işleviyle kullanılabilmesi benimsenen bir politika haline dönüşmüştür.⁴

Ülkemizde mimari mirasların korunması sorunları Avrupa ülkelerinden daha fazladır. Endüstri yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi yönünde de hiçbir karar bulunmamaktadır. Bu yüzden ülkemizde endüstri miraslarının korunmasında ve yeniden işlevlendirilmesinde birçok sorunla karşılaşmaktadır. Ülkemizde endüstri yapılarının korunamaması ve hızla yok olmalarının nedenlerini; "koruma kararları ve korumaya bakış, ekonomik nedenler, bilimsel çalışmaların yetersizliği, yeniden işlevlendirme ve uygulama sırasında karşılaşılan sorunlar" olarak gruplandırmak mümkündür.⁵

Tüm binalarda olduğu gibi endüstri yapıları da gelişigüzel bir şekilde, aynı yöntemlerle işlevlendirilemez. Her binanın kendine özgü bir karakter olarak daha esnek bir yaklaşıma ihtiyacı vardır. Yapı mirasının; teknolojik, tipolojik ve resmi niteliklerini koruyarak daha fazla esneklik, mümkün olduğunca kullanıcılara yönelik, entegre bir yeniden kullanım olması kontrollü dönüşüm planlama sağlayacaktır.³ Bu bağlamda iyi bir stratejik çevre döngüsü oluşturmak gerekmektedir.⁶

Şekil 1. Stratejik çevre döngüsü.⁶

Çevre döngüsünü oluşturduktan sonrada yapı için bir takım verilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bunlar; (i) Yeniden kullanılacak yapıyı seçmek, (ii) Yapının teknik ve malzeme karakterini belirlemek, (iii) Yapıyla ilgili imar mevzuat standartlarını incelemek, (iv)Yeniden kullanılacak yapıya verilecek işlevin uygunluğunun analiz etmektir.⁷

Çalışmada bu başlıklardan yararlanılarak, Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Sinema Salon Binası'nın yeniden kullanımı için çevresel ve yapısal veriler incelenmiş, SWOT analiziyle de yapıya yeni yüklenecek işlevin çevresel, işlevsel ve sosyal yönden güçlü ve zayıf yönleri ortaya konularak; fırsatlar ve tehditler tanımlanmıştır. Tüm bu analizlerin sonucunda elde edilen veriler yeniden kullanım için değerlendirilmiştir.

Sümerbank Fabrikaları ve Nazilli Sümerbank Fabrikası

Osmanlı devletinin 1. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkması sonucunda, büyük kayıplarla Kurtuluş Savaşı kazanılmıştır. Bu savaşın ardından meydana gelen Türkiye Cumhuriyeti, borç ve yoksulluk üzerinde kurulmuştur. Ülkenin bu durumunu bilen Atatürk; *"ekonomik bağımsızlık olmadıkça, ulusal bağımsızlık olmaz"* diyerek; bağımsızlığın temelinde, ekonomik özgürlüğün çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Böylece kapitülasyonların Lozan'da kaldırılmasıyla sanayileşmemiş bir toplumu kaldırmak amacıyla sanayi yapıları oluşturulmaya başlanmıştır. Sovyetler tarafından tasarlanıp inşa edilen bu fab-

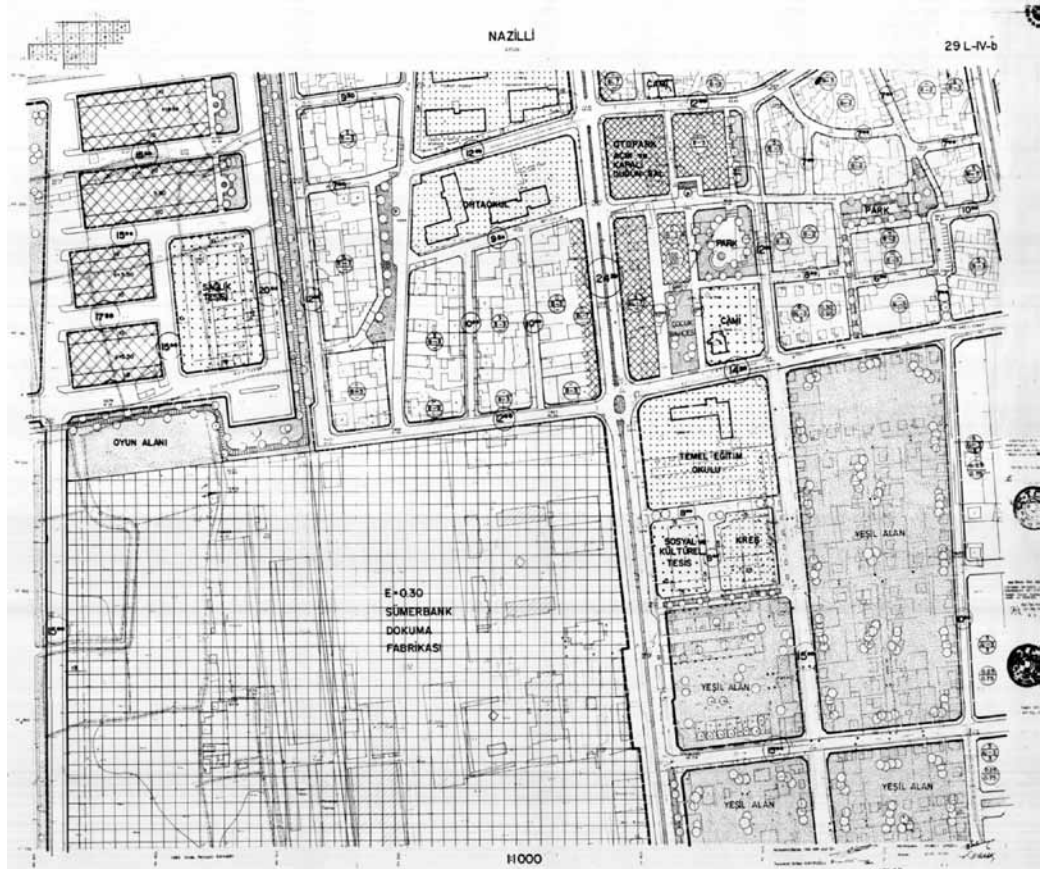

Fotoğraf 1. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın açılışı.¹⁶

rikalar; şeker, tekstil, demir-çelik vb. sektörlerde yoğunlaşmıştır. Devlet tarafından kurulan ve sosyalist örgütlenmelerden izler taşıyan fabrikaların dünyada birçok örneği vardır.⁸ Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu bu ülkelerde, sanayi fabrikaları sayesinde, ülkelerin kalkınma anlayışı ve ulusal bağımsızlıklarını kazanma amacı ön plana çıkmaktadır.⁹ Kamu iktisadi teşekkülleri (KİT) olarak adlandırılan bu yerleşkeler, Halkevleri ve Köy Enstitüleri kadar üzerinde durulmayan, ancak kent ölçeğinde önemli misyonlar taşıyan yapılanmalardır.¹⁰ Bu yapılanmalardan birisi de Sümerbank fabrikalarıdır. Ülkenin belirli yerlerinde kurulan fabrikalar; Cumhuriyetin çağdaşlaşma ideolojisini doğrudan yansıtan bankacılık kökenli kurumlardır.¹¹ Sümerbank'ın temeli 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası'na dayanmaktadır.¹⁰ Sanayi ve Maadin Bankası, beklenen düzeyde sanayi yatırımı yapamaması ve farklı birçok nedenden dolayı feshedilir.¹² Onun yerine, Devlet Sanayi Ofisi (DSO) ve Kredi Bankası kurulur. Bu bankalar da özel sek-

törün baskısı yüzünden kısa sürede kapatılır.¹³ Yeniden sanayileşme ve kredi açma işlevlerinin ikisini bir arada yapabilen bir yapılaşma arayışı doğar ve 3 Haziran 1933 tarihinde çıkartılan yasayla "Sümerbank" oluşturulur.¹⁰ Anlaşılabileceği gibi Sümerbank; temelleri Osmanlı devletine dayanan ve Cumhuriyet sonrasında uzanan, devletin sanayileşme ve kalkınmasını sağlayan temel taşlardan birisidir. Bankacılık kökenine dayanan Sümerbank fabrikalarından birisi olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası da, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında ülkenin yakın ilişkiler içerisinde bulunduğu Sovyetler Birliği'nden tekstil KİT'lerinin yerlerinin belirlenmesi için gelen uzmanlar tarafından, tüm Anadolu gezilerek karar verilmiş olan iki yerleşkeden birisidir. Nazilli ve Kayseri yerleşkelerine açılan tekstil KİT'lerinden sonra ülkemizde, Almanlar tarafından belirlenen Malatya, Konya-Ereğli ve Bursa-Merinos da açılmıştır.¹⁴ 25 Ağustos 1935 yılında temelleri atılmış ve 18 ayda yapımı tamamlanan Nazilli Sümerbank Fabrikası, 1937 yılında Atatürk tarafından açılan ilk sosyal fabrika projesi olarak hizmete girmiştir. Cumhuriyetin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilk önemli eseri olan fabrika, devlet eliyle kurulan ilk basma fabrikasıdır.¹⁵

Aydın İli, Nazilli ilçesi, Sümer Mahallesi'nde, şehir merkezine 3,5 km. uzaklıkta bulunan Sümerbank Basma Fabrikası'nın yakın çevresinde, eğitim, sağlık yapıları, konut alanları, öğrenci yurtları, park ve rekreasyon alanları yer almaktadır (Şekil 2). Kentin ilk hastanesi de yerleşke içerisinde açılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. 1950'li yıllarda Sümerbank Basma Fabrikası'nın konumu ve yakın çevresi.¹⁷

1937 yılında 213.875 m² bir alan üzerine kurulmuş olan Sümerbank yerleşkesinde, Sümerbank fabrikalarında olduğu gibi ikili yerleşim düzeni korunmuştur. Yolun batısında üretimi sağlayan fabrikalar, memur evleri, kreş, sinema salonu ve sosyal tesisler yer almaktadır. Yolun doğusunda ise işçi konutları ve rekreasyon alanları bulunmaktadır. Fabrikanın 2002 yılında faaliyetinin durdurulmasıyla işçi evlerinin bulunduğu alan belediyeye tahsis edilmiştir. Belediye bu alanı, sosyal tesisleri içerisinde barındıran yeşil alana çevirmiştir. Günümüzde hâlâ işlevini bu şekilde sürdürmektedir. Hem üretim yapılan yerleşke, hem de işçi konutları günün şartlarına göre ileri teknolojiye teknikler kullanılarak oluşturulmuştur. Her iki alanın bataklık olan zemini kurutularak mütemadi ve derin temel sistemi kullanılmış, büyük açıklıklı betonarme çerçevelerle yapılar oluşturulmuştur. Fabrika binalarının olduğu alana iki kat yüksekliğindeki betonarme kolonlarla yükseltilmiş bir saçağın altından giriş yapılmaktadır. Bu saçağın altında sağlı sollu tek katlı danişma, güvenlik, misafir odası birimleri yer almaktadır. Giriş mekânının karşısında betonarme çerçevesi, kırma çatılı sinema salonu binası bulunmaktadır. Giriş alanı içerisinde kreş ve revir bölümü çözümlenmiştir. Kreş ve revir binasından sonra fabrikanın merkezi alanında bulunan iki bloktan oluşan fabrika binaları vardır. Yerleşkenin diğer alanları içerisinde de atölyeler, ambarlar, çırçır fabrikası, kazan dairesi, su santrali ve deposu, sera, itfaiye, garaj, işçi kontrol birimi, işçi kantini, lojmanlar, misafirhane, kapalı spor salonu ve rekreasyon alanları bulunmaktadır. Tüm yapılar araziye lineer ve ortogonal bir düzen içerisinde konumlanmıştır. 50'lerden sonra bu alanların bazıları kapatılmış ya da işlevleri değiştirilmiştir. Fabrika incelendiğinde içinde sadece makinelerden oluşan bir tesis olmadığı; kültürel ve sosyal etkinliklerin yapıla-

bileceği mekânları da içerisinde barındıran bir organizasyon olduğu görülmektedir.

2002 yılında ise fabrikanın faaliyetine son verilmiş, 2003 yılında alanın mülkiyeti Adnan Menderes Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir.

Nazilli İlçesi

Nazilli, Aydın İline bağlı Ege Bölgesinin en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Nazilli çevresinde ilk yerleşim merkezi Lidyalıların kurduğu Mastaura kentidir. Lidyalılar döneminde bölgenin batısındaki İonya şehirlerinin ekonomik alanda gelişmesi, şehrin Ege ve Ön Asya ülkeleri arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunması, Nazilli ve çevresinin önem kazanmasını sağlamıştır. Mastaura, ticaret yolu güzergâhında, para basma ayrıcalığına sahip önemli bir kent olmuştur. Bölge topraklarının çok verimli olması insanları bu bölgeye çekmiş ve zamanla bir araya gelen topluluklar medeniyet kurmuşlardır. Selçuklu devletinin uç beylerinden biri olan Menteş Bey 1280 tarihinde bu alanı Selçuklu topraklarına dahil etmiştir. Selçukluların son döneminde Nazilli, Muğla ili dolaylarında kurulan Menteşe Beyliğinin denetimi altına girmiştir. Daha sonra bu bölgeye hâkim olan Aydınnoğulları, Nazilliyi kendi beyliğine almıştır. 1425 yılında Sultan II. Murad döneminde Nazilli, Osmanlı topraklarında yer almıştır. Osmanlı yönetimi sırasında günümüzdeki Nazilli kent merkezinin bulunduğu yer, çevre köylerin alışveriş merkezi, İlçe merkezi ise ilçenin doğusunda bulunan Kestel köyü olduğu, tarihçiler tarafından ifade edilmektedir. Nazilli 19. yüzyıldan itibaren Aydın sancağına bağlı bir ilçe merkezi olarak yönetilmiş, 1831 yılında ilçe merkezi olmuştur. 1881 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.¹⁸ Cumhuriyetin ilk yıllarında da kentin kimliğini değiştiren, Nazilli'nin çağdaşlaşmasında önemli yer tutan Nazilli Sümerbank Basma Fabri-

kası kurulmuştur. Genç cumhuriyetin çağdaşlaşma projeleri kapsamındaki fabrikalardan biri olan Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası'nın Nazilli ilçesinde konumlanmasında bölgesel ve yerel etkenler önemli yer tutmaktadır.¹⁹ İlçe, fabrikanın kurulması ile çevre yerleşimlerden göç almış ve gelişimde büyük etkileri oluşturmuştur. Sadece fabrika binasından ibaret olmayan yerleşkedeki sosyal etkinlikler sayesinde halk, sosyal paylaşımlar içerisine girmiştir. İlçeye ilk sinema salonu fabrika yerleşkesiyle gelmiştir.

Nazilli Sümerbank Fabrikası Sosyal Tesis Binası'nın Mimari ve Mekânsal Özellikleri

1937 yılında yapılan sosyal tesis binası; fabrika yerleşkesinde, ana giriş kapısının tam karşısında, doğu-batı yönünde konumlanmaktadır (Fotoğraf 2). Dikdörtgen plan şekline sahip olan binanın yakın çevresinde; eskiden hastane olarak kullanılan idari bina ve rekreasyon alanları bulunmaktadır. Bina'nın esas girişi güney yönünden yapılmaktadır. Doğu ve batı yönlerinde de girişler bulunmaktadır.

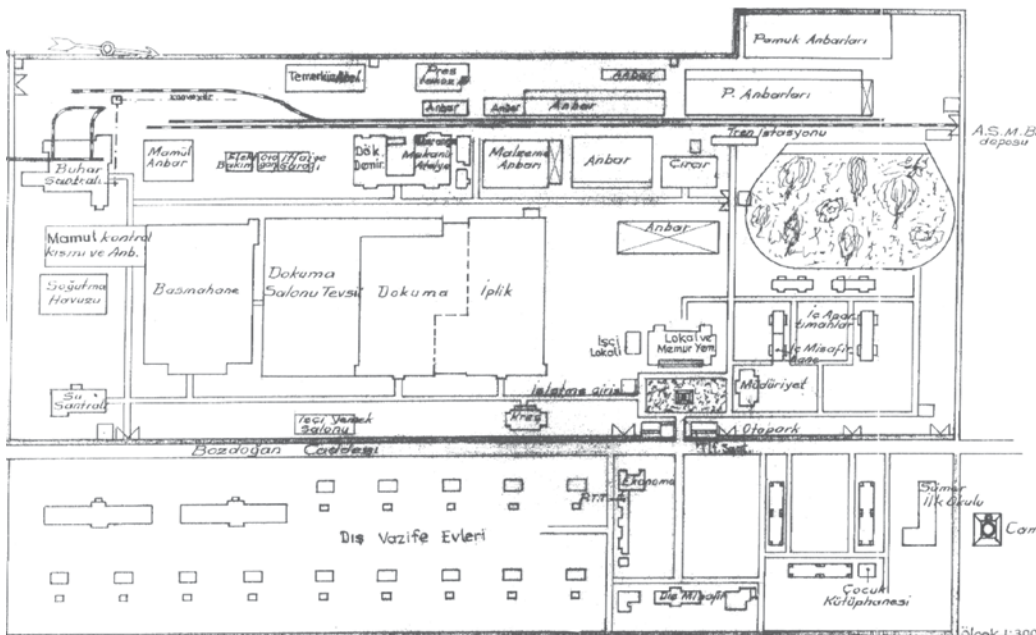
Üç kattan oluşan binanın ortasında; sinema salonu, salonun karşılıklı iki tarafında memurların toplandıkları lokal salonları ve şu anda mevcutta bulunmayan sinema salonunun foye alanı bulunmaktadır. Yapının merkezinde konumlanan sinema salonunun; halk tarafından sinema, tiyatro gösterileri ve konserler için etkin bir biçimde kullanıldığı bilinmektedir. Bu yapının hayata geçmesiyle kentin sosyal yaşamı olumlu yönde değişmiş ve farklılaşmıştır. 1930'ların ortalarına kadar kadın ve erkeklerin

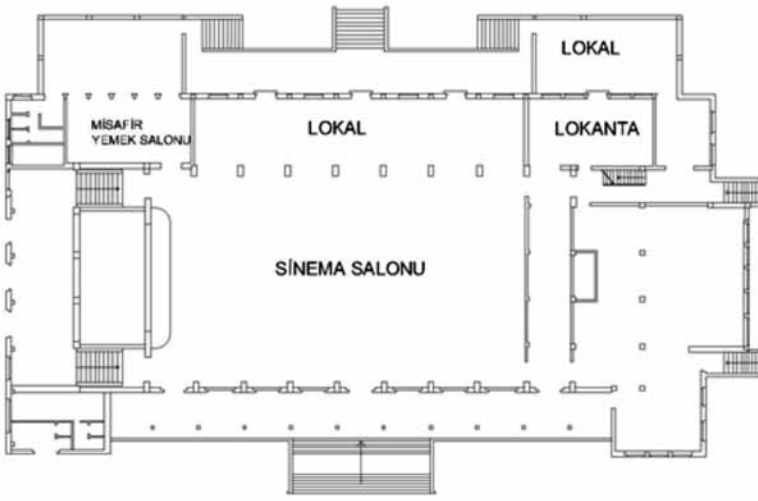
Fotoğraf 2. 1937 yılında yapımına başlanılan sosyal tesis binası.¹⁷

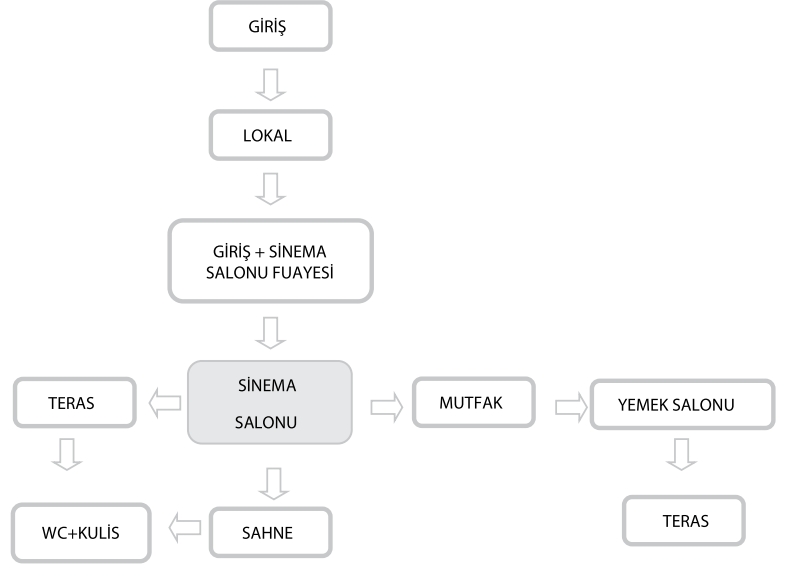
Fotoğraf 3. Sinema salonunun bugünkü görünümü.

Şekil 3. Sümerbank Fabrikası'nın 1950 öncesi mevcut binalarının gösterimi.¹⁷

Şekil 4. Sosyal Tesis Binası zemin kat planı.

Şekil 5. Sosyal Tesis Binası zemin kat fonksiyon şeması.

bir arada bulunduğu hiçbir etkinliğe katılmamış olan halk, fabrikanın organize ettiği balolar, danslar ve partilerle sosyalleşmiş, özellikle kadınlar ön plana çıkmaya başlamıştır.¹⁵ Bu etkinliklere tanıklık eden mekân / bina araştırma konumuz olan fabrikanın sosyal tesisi-sinema salonu olmuştur.

1940'lı yılların sonunda binanın bahçeye bakan batı yönüne kapalı mekânlar eklenmiştir. 50'li yıllardan sonra da sinema salonunun fuayesi lokalle birleştirilmiştir. Ayrıca lokale bir üst kat eklenmiş bu katta tüccarlarla görüşme mekânları çözümlenmiştir. Zamanla sinema salonu işlevini yitirmiş, bu alan yemekhaneye ve düğün salonuna dönüştürülmüştür. Yemekhane işlevi, salonun bir bölümüne mutfak çözümlenmesini zorunlu kılmıştır. Üst kısımlardaki tüccar salonları da daha sonra memurların boş zamanlarını geçirdikleri oyun salonları olarak kullanılmıştır. Teras altına kadar uzanan bodrum kat ise sığınak olarak tanımlanmıştır.

Binayı mekânsal kurgu yönünden analiz ettiğimizde; sinema salonunun belirleyici olduğunu görmekteyiz. Sinema salonu bir fuaye ve giriş mekânına açılmaktadır. Salondan memur yemekhanesine ve lokale geçiş bulunmaktadır. Aynı zamanda salondan dış mekâna doğrudan ulaşılabilme olanağı bulunmaktadır. Birçok birimle bağlantısı bulunan mekânda sirkülasyon ağı simetriye yakın bir şekilde etrafında çözümlenmiştir. Tüm bu bağlantılara baktığımızda genel olarak lineer mekânlarda yatay hareketliliğin ön planda olduğu söylenebilmektedir (Şekil 5). Bina, 2003 yılından bugüne, 9 yıldır kullanılmaktadır.

Sosyal Tesis Binası'nın Yeniden Kullanımına İlişkin Analizler

Sosyal tesis binasına yüklenecek yeni fonksiyon, yerleşimin özelliği ile ilişkili olarak üni-

versitenin ve aynı zamanda halkın kullanımına açık, ilçenin karakteriyle uyumlu niteliklere sahip olması gerekmektedir. Binanın ve çevrenin imkânları ışığında binaya yüklenecek yeni işlevin mevcut işleyişe adapte olabilmesi için; işlevin çevreyle sosyal ve fiziksel bağlılığının kurulması ve kullanıcı gereksinimlerine tam olarak cevap vermesi gerekmektedir. Ayrıca; sinema binasının ilçeye sağlamış olduğu sosyal ve kültürel katkılarını yeniden destekleyecek, binanın eski canlılığının yeniden kazandırılmasına katkı sağlayacak özellikler göz önünde tutulmalıdır. Bu bağlamda; yeniden işlevlendirmede işlevin gereksinimlerinin tanımlanması ve bu işlevlerin yapıya ve kullanıcıya sağlayacağı avantajlar ve dezavantajların detaylı analizi gerekli olmaktadır.

Sosyal tesis binasının yeniden sosyal ve kültürel sürdürülebilirliği için, en doğru işlevi yüklemekten önce; öncelikle binanın tarihî özellikleri, mekân organizasyon niteliği belirlenmiş ve SWOT analizi ile yapıya yeniden yüklenecek işlevlerin yapıyla ve çevreyle uyumu tespit edilmiştir.

İşlev Önerisi 1- Gençlik Merkezi

Binaya gençlere yönelik, kültür ve sanat faaliyetlerine hizmet eden bir işlev yüklenmesi, yerleşim yerinde bu amaca hizmet edebilecek bir binanın var olmaması sebebiyle düşünülmüştür. Sanatsal etkinliklerin düzenlendiği, sinema salonunun yeniden faaliyete geçirilmesi aynı alanın konser alanı olarak da kullanılabilmesi, gençlerin kişisel gelişimleri için kurs alabilecekleri atölyelerin oluşturulması, hem üniversitede eğitim gören gençlere hem de halka katkı sağlayabilecektir. Bina içerisinde aynı zamanda verilen eğitimler sonucu elde edilen sonuç ürünleri sergilemek ve satış amaçlı alanların bulunması üniversite için de katkı sağlamış olacaktır. Bu sayede bi-

nanın farklı etkinlik ve aktivitelerle kültürel-sosyal amaçlarla kullanılması; binanın açıldığı ilk yıllardaki popülerliğini kazanmış olacaktır. Önerilen işlev, bu boyutuyla kültürel, sanat, mimari ve ekonomik değerler kazandırmasının yanı sıra binaya tarihî değerini geri verecek, kullanım değeri yeni işlevle yaşamaya devam edecektir.

İşlev Önerisi 2- Kent Müzesi

Binanın ve çevrenin kriterleri göz önünde bulundığında binanın müze olarak işlevlendirilmesi, yerleşimde yeterli sayıda müze binasının bulunmaması ve halkın kullanımına da imkân vermesi açısından düşünülebilmektedir. Kentin sosyo-kültürel yapısını değiştiren binanın "kent müzesi" olarak kullanılması, yerleşimin özellikle tüm tarihî dokusunu yansıtmaya ve fabrika binasındaki koruma altına alınmış sayısız dokuma ürünlerinin de sergilenmesine imkân sağlayacaktır. Kentin tarihî, coğrafi, kültürel, sosyal, ekonomik ve ticari yapısına ilişkin bilgi ve belgeler, görsel sunum ve animasyonlarla tanıtılması açısından önemli olacaktır. Kentte yaşamış önemli insanların balmumu heykellerinin sergilenmesi yeniden yaşatılmalarına imkân verecektir. Kentin topografik maketi yapılarak müzeye gelen ziyaretçilerin kent ve çevresinde gezilmesi ve görülmesi gereken yerler hakkında bilgi sahibi olabilmelerine olanak sağlanacaktır. Zemin katta bulunan lokal mekânları kütüphane olarak hizmet vermesiyle kent hakkında detaylı bilgi almak isteyenlere imkân sunacaktır. Binanın sığınak olarak düşünülmüş olan bodrum katında; tarihte kentin ticaret yolunda bulunması sebebiyle önemli çarşı kültürünün yansıtılması için eski çarşıların dekor ve canlandırma ile tanıtılmasına yer verilecektir. Teras bölümlerinde hediyelik satış bölümü ve ziyaretçilerin dinlenebileceği kafeterya alanları düzenlenebilecektir.

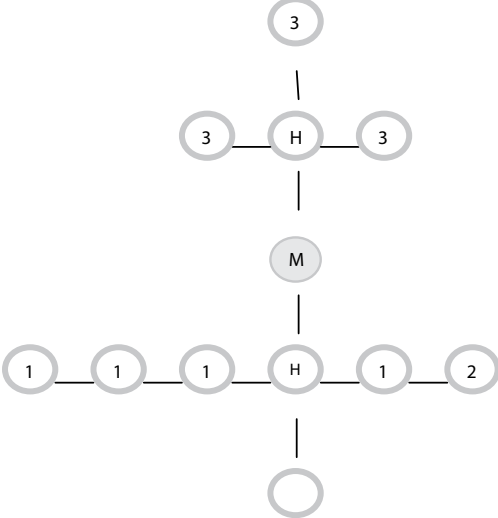
BİNA	NAZİLLİ SÜMERBANK FABRİKASI SOSYAL TESİS BİNASI								
	Bina Bölümleri								
İŞLEV	Bodrum Kat	Zemin Kat			Birinci Kat			Açık Alan	
GENÇLİK MERKEZİ	Depo Birimleri	Giriş Holü	Sinema-Konser Salonu	Sergi Mekânları- Satış Stantları	Kat Holü	İdari Bölüm	Atölyeler	Gençlere Yönelik Rekreasyon Alanları	Kafeterya
	Mekânlar Arası Erişim								
	H Hol M Düşey Sirkülasyon		1 Sinema-Konser Salonu 2 Sergi Mekânları 3 Satış Stantları			4 Islak Hacimler 5 Atölyeler 6 İdari Bölüm			
	Çevresel Analizler		İşlevsel Analizler				Teknik Analizler		
Güçlü Yönler	Binanın üniversite yerleşkesinde bulunması, Kentte bu amaca hizmet edebilecek bir binanın bulunmaması, Üniversite içinde bu işleve hizmet edecek bir binanın olmaması, Çevresinde yeterli otopark alanının olması,		Binanın ilk işlevinin sosyal tesis olmasından dolayı; iç mekân düzenlenmesinin yeni işleve adaptasyonunun uygun olması, Binanın fonksiyonun getirdiği mekân ihtiyaçlarını karşılayabilecek alana sahip olması, Binanın merkezinde konumlanan çekirdeğe her noktadan rahatlıkla ulaşılabilir olması,				Strüktür sisteminin sağlam olması, Mekândaki pencere sayılarının ve büyüklüklerinin doğal havalandırma ve aydınlatma için yeterli olması,		
Zayıf Yönleri	Merkezi bir alanda konumlanmadığı için yerleşke içi yaya erişiminin kolay olmaması		Giriş sayısı fazla olmasından dolayı güvenlik kontrolü zor olabilir.				Yapıda oluşan tahripten dolayı tesisatlarda sıkıntı yaşanabilir.		
Fırsatlar	Terasların sergileme ve satış stantlarına kullanım imkânı sağlaması. Kullanıcıların otopark ihtiyacını rahatlıkla karşılayabilmesi,		Çevrede eğitim yapılarının fazla olmasından, işlevin dikkat çekici olması, Üniversite ve kentli iletişimin düzenlenecek aktivitelerle sağlanabilmesi,						
Tehditler	Binanın farklı zamanlarda birçok işlev için kullanılması binaya fazla zarar verebilir.		1. derece koruma alanında olduğu için amaca uygun mekân düzenlemede mevcudun sınırlılıklarının olması,						

Tablo 1. Sosyal Tesis Binası'nın Gençlik Merkezi olarak kullanımına ilişkin analizler.

Sonuç

Bir döneme tanıklık etmiş, Atatürk'ün açmış olduğu ilk sosyal fabrika özelliği taşıyan Nazilli Sümerbank Fabrikası'nın binalarının yaşatılması toplumsal sorumluluklarımızdandır. Fabrika yerleşkesinde konumlanan sosyal tesis binasının yeniden kullanım analizleri, binanın geleceği için bir fikir projesi olacaktır. Analiz sürecinde; yeni işlevlerin mevcut yapıya adapte edilebilmesi için; çevresel değerler, mekânsal özellikler, mimari karakter ve teknik analizler incelenmiştir. Sosyal tesis binasının yeniden yaşatılması kapsamında iki farklı işlev önerisi getirilmiş, yeni işlevlerin gereksinimleri ve işlevlerin binanın mevcut haline adapte edilebilmesi sonucunda karşımıza çıkabilecek avantaj ve dezavantajlar irdelenmiştir. Analizler doğrultusunda; binanın geçmişteki işlevini de yansıtan "gençlik merkezi" kullanımının "kent müzesi" fonksiyonuna göre daha uygun olduğu, fırsatlar ve güçlü yönler karşılaştırıldığında görülmektedir. Binaya gençlik merkezi işlevinin yüklenmesiyle kentin ve üniversitenin bir gereksiniminin karşılanması açısından da avantaj sağlayacağı bir gerçektir. Sümerbank sosyal tesisi için işlev önerileri, ilçenin ve üniversitenin gereksinimleri düşünülerek artırılabilir. Analizlerin başlıkları çalışmada; çevresel, işlevsel, teknik olarak yeni işlev odaklı belirlenmiştir. Bu başlıklar ekonomik, ekolojik, yasal gibi başlıklarla detaylandırılabilir. Çalışmamızda sayısallaştırmaya gidilmeden bir ön durum tespiti amaçlı iki öneri işlev üzerinden örneklenen analiz çalışmaları yeni verilecek işlevin sürekliliği, kullanıcıların memnuniyeti, bina-işlev uyumunun yeterliliğinin sorgulanması açısından yarar sağlayacaktır. Zayıf yönlerin güçlendirilmesi ve tehditler için çözüm aranması yeniden işlevlendirmenin başarısını ortaya koyacaktır.

Eski binaları terk edilmişliğe bırakmak yerine, yeniden kullanımla eski binalara hayat vermek; kültürel, sosyal, tarihî sürdürülebilirlik açısından fayda sağlayacağı söylenebilir. Yeni işlevin sürekliliği sağlanması için mevcut bina ile işlevin adaptasyonundaki başarısı ve bunun sonucu olarak da mekânların işlevin gereksinimlerini karşılayabilme durumu belirleyici bir ögedir. 1937 yılında 12 bin kişinin yaşadığı bir kentte 700 kişilik bir sinema salonunun açılması ve 2012 yılında 150 bin kişinin yaşadığı bir kentte 300 kişilik bir sinema salonunun olması kaderine mahkûm bıraktığımız binaların bir sonucu olabilir mi? ■

BİNA İŞLEV	NAZİLLİ SÜMERBANK FABRİKASI SOSYAL TESİS BİNASI							
	Bina Bölümleri							
	Bodrum Kat	Zemin Kat		Birinci Kat		Açık Alan		
KENT MÜZESİ	Depo Birimleri ve Çarşı Kültürünü Tanıtım Alanı	Giriş Holü-Danışma	Sergi Mekânları	Kütüphane	Kat Holü	İdari Bölüm	Sergileme Alanları	Kafeterya
	Mekânlar Arası Erişim							
								
	H Hol M Düşey Sirkülasyon 1 Sergi Alanları 2 Kütüphane 3 İdari Bölüm							
	Çevresel Analizler		İşlevsel Analizler		Teknik Analizler			
Güçlü Yönler	Kentte bu amaca hizmet edebilecek bir binanın bulunmaması, Çevresinde yeterli otopark alanının olması,		Binanın fonksiyonun getirdiği mekân ihtiyaçlarını karşılayabilecek alana sahip olması, Binanın merkezinde konumlanan çekirdeğe her noktadan rahatlıkla ulaşılabilir olması,		Strüktür sisteminin sağlam olması,			
Zayıf Yönleri	Üniversiteye ait bir alanda olmasının kentlinin gelmesinde çekince oluşturabilmesi,		Giriş sayısı fazla olmasından dolayı güvenlik kontrolü zor olabilir. Sergileme için yeterli mekân büyüklüğünün olmaması.		Müze yapılarında doğal aydınlatmadan çok yapay aydınlatmanın gerekli olması, bazı mekânlarda pencere sayılarının ve büyüklüklerinin fazla olmasından dolayı problemler oluşabilir, Yapıda oluşan tahripten dolayı tesisatlarda sıkıntı yaşanabilir,			
Fırsatlar	Terasların sergileme ve kullanıcıların dinlenme mekânlarına imkân sağlaması, Kullanıcıların otopark ihtiyacını rahatlıkla karşılayabilmesi,		Kent müzesinin çevrede dikkat çekecek olması,					
Tehditler	Binanın farklı zamanlarda birçok işlev için kullanılması binaya fazla zarar verebilir,		1. derece koruma alanında olduğu için iç mekân duvarlarında hiçbir değişim yapılamaması,					

Tablo 2. Sosyal Tesis Binası'nın Kent Müzesi olarak kullanımına ilişkin analizler.

KAYNAKLAR

1. Arabacıoğlu, P; Aydemir, I., 2007, "Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı," YTÜ Mimarlık Fakültesi E Dergisi, Cilt. 2, Sayı: 4, s. 204-212.
2. Aydın, D; Okuyucu, E., 2009, "Yeniden Kullanıma Adaptasyon ve Sosyokültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Afyonkarahisar Millet Hamamının Değerlendirilmesi," YTÜ Mimarlık Fakültesi E Dergisi, Cilt. 4, Sayı: 1, s. 35-44.
3. Guida, A; Pagliuca, A., 2008, "Universal Design as an Instrument for Sustainable Reuse of Buildings"
4. Langston C., Wong, F.K.W., Hui, E.C.M., Shen, L. Y., 2007, "Strategic Assessment of Building Adaptive Reuse Opportunities in Hong Kong," Building and Environment. doi:10.1016/j.buildenv. (2007.10.017)
5. Köksal, G., 2005, "İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri," İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
6. Cantell, S. F., 2005, "The Adaptive Reuse of Historical Industrial Buildings: Regulation Barriers, Best Practices and Case Studies," Virginia Polytechnic Institute and State University, unpublished master's Thesis in Urban and Regional Planning.
7. Douglas, J., 2002, "Building Adaptation", Reed Educational and Professional Publishing, Heriot Watt University-Edinburg
8. Peri, B., 2002, "Building The Modern Environment in Early Republican Turkey: Sümerbank Kayseri and Nazilli Factory Settlements," ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
9. Boratav, K; Ekzen, A; Kepenek, Y; Sönmez, S; Türel, O., 1994, "Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler," Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
10. Arıtan, Ö., 2004, "Kapitalist/Sosyalist Modernleşme Modellerinin Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının Biçimlenişine Etkileri-Sümerbank KİT Yerleşkeleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi," DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
11. Asiliskender, B., 2002, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mimaride 'Modern' Kimlik Arayışı: Sümerbank Bez Fabrikası Örneği," İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
12. Toprak, Z., 1988, "Sümerbank," Creative Yayıncılık, İstanbul.
13. Ateş, T., Eroğlu, N., Kaban, Z., Kazgan, H., Koraltürk, H., Soyak, A., Tekin, O., 1999, "Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi," İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul.
14. İlkin, S; Tekeli, İ., 1982, "Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu," Ankara, ODTÜ Yayınları-Türkiye Belgesel İktisat Tarihi Serisi No: 3.
15. Meydan, S., 2011, "Cumhuriyetin Dev Projesi: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası," İlk Kurşun Gazetesi, s. 59-69.
16. <http://www.nazilli.adalet.gov.tr/Nazilli/nazilliozgun.htm>
17. Adnan Menderes Üniversitesi Arşivi.
18. <http://www.nazilli.bel.tr/nazilli.asp?x=nazilli&id=1>
19. Doğan, H., 2007, "Sanayinin Musikisi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Sümerbank Basma Fabrikası'na Tarihsel Bir Bakış," Ege Akademik Bakış, s. 661-689.

Not: Bu metin, 24. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi'nde sunulmuş ve yayınlanmıştır.

ENDÜSTRİ PARKLARI

Gülşen AYTAÇ

Şehir Plancısı, Y. Peyzaj Mimarı
Yrd. Doç. Dr.
İTÜ Mimarlık Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Öğretim Üyesi

Dinemis KUŞULUOĞLU

Peyzaj Mimarı
İTÜ Mimarlık Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Araştırma Görevlisi

"Eski endüstriyel alanların korunması ve ıslahı, ekolojik ve kültürel bilinç yaratmakta ve endüstriyel ve kültürel mirasın parçası olan bu alanların yeniden kullanımını teşvik etmektedir. Avrupa ve Amerika'da bu tür alanlar parklara dönüştürülmekte ve sürdürülebilir kentler yaratmak için yeşil kullanımını artırmaktadır."

Günümüzde kentler, yoğun kentleşme sonucu oluşan sağlıklı yapılaşmadan acı çekmektedir. Ekolojik şehircilik veya yeşil şehircilik, daha sağlıklı yaşam alanları yaratmak için ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu kavrama göre açık alanlar maksimum yeşil elemanlara sahip olmalıdır. Bu doğrultuda eski endüstriyel alanlar gibi şehir içinde kalmış "degrade alanlar" ıslah edilerek yeşil sisteme katılmalıdır. Bu sayede kentlilere rekreasyonel fırsat sağlayacak yeşil alanların, kültürel miras bilincini artırarak oluşturulması sağlanmaktadır. Eski endüstriyel alanların korunması ve ıslahı, ekolojik ve kültürel bilinç yaratmakta ve endüstriyel ve kültürel mirasın parçası olan bu alanların yeniden kullanımını teşvik etmektedir.¹ Avrupa ve Amerika'da bu tür alanlar parklara dönüştürülmekte ve sürdürülebilir kentler yaratmak için yeşil kullanımını artırmaktadır.

Endüstriyel Park Kavramı

Tarih boyunca insanlar, yeryüzünü şekillendirmişlerdir. Binalar, meydanlar, kentsel ve kırsal peyzajlar yaratmışlardır. Bunun yanı sıra, derin çukurlar, devasa fabrikalar ve atık alanlar oluşturmuşlardır. 1800'lerde Sanayi Devrimi ile birlikte, duyulmamış büyüklükte ve ölçekte çevresel değişimler görülmeye başlanmıştır.² Şehir yeşilden griye doğru görünür şekilde değişmeye başlamış, insanların nerede yaşayacaklarına fabrikalar karar vermeye başlamıştır. Sağlıksız yaşam ortamlarını takiben bulaşıcı hastalıkların patlak vermesi, plancıların yeni şehir modelleri geliştirmelerine neden olmuştur. Ebenezer Howard'ın *Bahçe Şehir Hareketi*, 1898 yılında yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik geliştirilen modellerden önemli bir örnek olarak karşımıza çıkar. Fabrikaların şehir merkezlerinden uzağa taşınması, geniş yeşil akların kırsaldan merkeze doğru sokulması, endüstrileşmenin sağlıksız etkilerini azaltmak için planlanan kararlardır. 20. yüzyılın ortalarına doğru, kentsel planlama sürecinin sonucunda endüstri kentin dışında yer

almaya başlamıştır.³ Kentsel gelişim planlarında, insanların yeşil ihtiyaçları daha çok gözetilmeye, rehabilitasyon çalışmalarına daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Gelişen teknolojiyle beraber, fabrika işçiliği dışında yeni istihdamlar oluşmuştur. Endüstriyel alanlar, şehirlerin dışına taşınmış; şehir kirlilikten arındırılmaya çalışılmıştır. Fakat günümüzde şehirlerin büyümesiyle eskiden şehir dışına taşınmış olan alanlar, artık şehir içinde yer almaktadır.

Şehir içinde kalan endüstriyel alanlar, kentsel yeniden yapılanma sürecinde dönüşecekleri yeni form ve kullanımlarla önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanların ıslahının göz ardı edilmesi kentlerin sağlığı açısından olumsuz rol oynamaktadır. 2000'li yıllara geldiğimizde, Amerika ve Avrupa'da masif kentleşmenin yarattığı sorunları gidermek ve yaşam kalitesini artırmak için yeşil alanların önemi anlaşılmaya başlanmıştır. Kentsel degrade alanlar ekolojik ıslah ile dönüştürülmeye başlanmıştır. Günümüzde popülerlik kazanan "peyzaj şehirciliği" kavramı, 20. yüzyıl beton kentlerini daha sağlıklı çevresel yaşam alanların dönüştürmek için ortaya çıkmıştır. James Corner tarafından tasarlanan ve dönüştürülen New York'un eski demiryolu şimdiki Highline Projesi, bu kavramın nasıl kente entegre edileceğini gösteren önemli bir örnektir. Chicago'daki Stearns Taş Ocağı Parkı, New York'taki Freshkills Parkı gibi çeşitli örnekler günümüzde daha da artmaktadır.

Peyzaj mimarlığında endüstriyel miras kavramının ilk ortaya çıkışı 1970'li yıllara dek uzanmasına karşın, kavram ancak son yıllarda büyük önem kazanmaya başlamıştır. Bu kavrama göre geçmişe tanıklık eden her nesne, insanoğlunun; akıl, emek, üretim ve beceri birikimlerine ışık tutması açısından kültürün bir parçası olarak kabul görmeye başlamıştır. Böylelikle işlevini yitirmiş eski endüstriyel alanlar tarihin göze çarpan önemli elemanları olarak değer kazanmışlar ve endüstriyel miras olarak korunmaya

Resim 1. Duisburg-Nord Stearns Quarry Park Freshkills Park.

alınmışlardır. Böylece işlevini kaybetmiş endüstriyel alanlara yeni bir bakış açısı ortaya çıkmıştır.

İnsanların aktif yeşil alan ihtiyaçları, sadece ekolojik açıdan değil, sosyal ve kültürel farkındalığı artırmak açısından da önemlidir. Dönemlerinin temsilcileri olarak endüstriyel alanların yeşil alana dönüştürülmeleri, kültürel bilinçlenmeyi geliştirmektedir. Kültürel farkındalığı artırırken aynı zamanda post endüstriyel parklar sosyal mekânlar oluşturmaktadır.

High Line Projesi

High Line, New York Manhattan'da bulunan, 1930'lu yıllarda endüstriyel depolara yük taşımak amacıyla yerden yükseltilerek inşa edilen demiryolu projesidir. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrası gelişen karayolu taşımacılığının demiryollarının kullanılmasını azaltmasıyla birlikte, bu tren yolu da işlevini yitirmeye başlamıştır. 1970-1980 yılları arasında tamamen kapatılmıştır. Bu yıllarda tren yolunun toplu taşımaya açılması veya yıkılması gündeme geldi. 1999 yılında High Line'in yeşil alan olarak kent parkına dönüştürülmesi için bir sivil toplum örgütü kuruldu. Belediye yönetimini ekonomik getirisi konusunda ikna ettiler ve park alan hakkında ıslah edilip yeşillendirilerek kamuya açılma kararı alındı. 2003 yılında açılan uluslararası tasarım yarışması sonucu, Field Operations James Corner'ın kazanmasıyla bölge kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde çevreye tekrar kazandırıldı. Tasarıma yön veren temel kavram, tarım-mimari ve insan yapımı-doğal arasındaki dengenin kamusal alanı yaratması olmuştur. Bitkilendirme konsepti olarak bakım ihtiyacı az türlerin seçilmesi, sürdürülebilir tasarımın temelini oluşturmaktadır. Proje genel anlamda sazlıklar, koruluklar ve piknik alanı olarak kullanılabilecek çim alanlardan oluşan bir peyzaj çeşitliliği ile rekreatif amaçlı yapılardan oluşuyor.

2009 yılında ilk bölümü bitirilen High Line Parkı ile Manhattan, yeni bir kamusal kent parkına sahip olmuştur. Eski demiryolunun korunması, endüstriyel mirasın farkında olunması ve günümüz ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden kullanımı kente hem kültürel, hem ekolojik hem de ekonomik katkı sağlamıştır. Bölgedeki gayrimenkul değerlerindeki artış, yaşam kalitesindeki artışı da beraberinde getirmiştir.

Ruhr Bölgesi

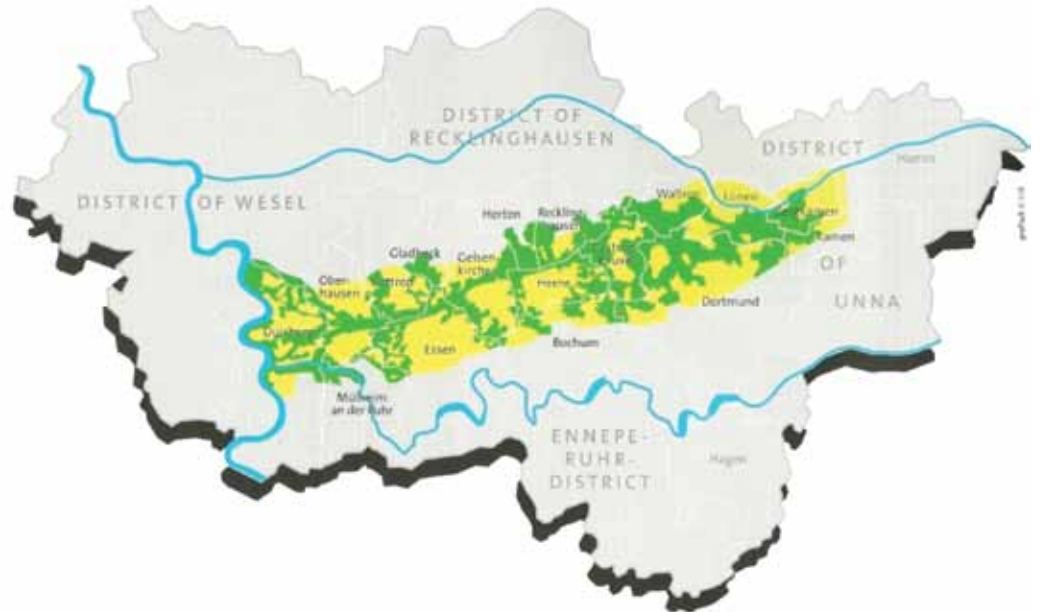
Ruhr bölgesi Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde bulunan, 5,3 milyonluk nüfusu ve 4.435 km²'lik alanıyla Almanya'nın en büyük metropoliten yerleşim merkezidir. Yakın bir zamana kadar esas gelir kaynağı kömür ve çelik üretiminden sağlanan bölge bugün ise Almanya'nın bilişim teknolojisi, lojistik ve alter-

Resim 2. High Line, New York.

Resim 3. High Line Park.

Resim 4. Ruhr Bölgesi Emscher Endüstri Parkı Projesi.

natif enerji merkezidir. Ruhr bölgesinde toplam 53 kent bulunmaktadır, IBA Emscher Park organizasyonu 20 kenti içermektedir. Endüstriyel alan dönüşümleri konusunda tüm dünyaya örnek olan Almanya'daki Ruhr Bölgesi için hazırlanan Emscher Landschaftspark 2010 projesinin master plan direktörlüğünü Schwarze-Rodrian yürütmüştür. Emscher Landschaftspark 2010 projesi, ekonomik değişime dayanan sürdürülebilir bir kentsel doku yaratma amacıyla başlamıştır.

1980'li yıllarda Kuzey Ruhr bölgesindeki Emscher alanı yoğun endüstriyel faaliyetler sonucu harabeye dönüşmüştü. Büyük ölçekli sanayileşmenin izleri, alanın her yerinde kendini gösteriyordu. 1989-1999 yılları arasında toplanan Uluslararası Yapı Fuarı Emscher Park, bu alanın ne şekilde dönüştürüleceği ve nasıl ıslah edileceği konusunda tartışmalar yürüttü. "Gelecekteki ekonomik kalkınma için sürdürülebilir bir bölgesel planlama çerçevesi nedir" gibi sorulara cevap aranarak, endüstriyel tarihin zarar verdi-

Resim 5. Duisburg-Nord Landscape Park.

Resim 6. Duisburg-Nord Landscape Park.

Resim 7. Duisburg-Nord Landscape Park.

ği alana yeni bir gelecek sunmak için bölgesel planlama süreci başladı. Emscher Park Projesinin bir parçasını oluşturan ve dünyadaki en güzel örneklerden biri olan Duisburg-Nord Peyzaj Parkı Projesinin tasarımı, 1991 yılında başladı. Peter Latz tarafından tasarlanan parkın amacı, endüstriyel geçmişi daha iyi anlamak ve korumaktır. Mümkün olduğunca mevcut durumun korunması ve endüstriyel mirasın halka tanıtılması tasarımının, diğer yarışmacılardan farkını yansıtmıştır.

Duisburg-Nord Parkı, 10 yıla yakın bir süre zarfında 200 hektarlık bir alanda masif endüstri atık alanından multi-fonksiyonel bir parka dönüşmüştür. Parkın ortasında günümüzde çok çeşitli olarak kullanılan; eski endüstri faaliyetlerinden kalma dev bir metal konstrüksiyon bulunmaktadır. Alanda bulunan eski fabrika yapıları kültürel ve kurumsal fonksiyonları bünyesinde barındırmaktadır. Bunun dışında eski bir gazometre Avrupa'nın en büyük yapay dalış merkezi haline getirilmiştir. Eski cevher depolama sığınaklarında dağ tırmanışı bahçeleri oluşturulmuştur ve soyu tükenmiş yüksek bir fırın panoramik bir kule haline dönüştürülmüştür.

Eyüp Taş Ocakları

Çoğu ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de Endüstri Devriminin ekolojisi üzerindeki negatif etkileri açıkça görülmektedir. Marmara Bölgesi ve özellikle İstanbul, tarihî ve kültürel başkent olmasının yanı sıra, sanayi başkenti de olmuş; endüstrinin ağır çevresel etkilerini yaşamıştır. Bu süreçte, yeşil alanlarının çoğunu sanayiye ve dengesiz nüfus artışına bağlı olarak konutlaşmaya kaybetmiştir. 1980'lerden sonra küresel ısınmanın dünya üzerindeki etkisi sonucu artan ekolojik bilinçlenme, şehirlerin yeşil alanlara

Resim 8. Eyüp Taş Ocakları.

daha çok önem vermelerini sağlamıştır. Ancak artan kamusal bilinçle rağmen, endüstriyel alanların ıslahı yetersiz kalmaktadır.

Post endüstriyel alanların ıslahı, yeşil alanlarını yapılaşmaya kaybetmiş şehirlerin yeşillendirilmesi için büyük fırsatlardır. Plansız kentleşmenin ve aşırı kalabalık yaşam alanlarının yarattığı sağlıksız çevrelere karşı oluşan kamusal bilinç, yeşil alan talebini de artırmıştır. Bu talep, yetkililerin degrade alanları ıslah etmelerini yönlendirmesi açısından önemlidir. Türkiye'nin kalbinin attığı şehir olan İstanbul'a bakıldığında, kişi başına düşen yeşil alan miktarı 1 m²'nin altındadır. Halbuki Avrupa standartlarına göre bu oran, kişi başına 10 m² olmalıdır. 2010 nüfus verilerine göre, Eyüp yaklaşık 350 bin kişilik nüfusuyla, İstanbul'un en kalabalık 18. ilçesidir.⁴ 50 ha büyüklüğündeki Eyüp taş ocakları, ilçenin açık alan ihtiyacını karşılamak üzere büyük bir potansiyele sahiptir. Yaklaşık 12 yıl öncesine kadar aktif olan Eyüp taş ocakları, daha sonra inşaatlardan çıkarılan çamur ve benzeri malzemelerin doldurulmasıyla alan bataklık haline gelmiş, çevre kirliliği teşkil etmeye başlamıştır.

Alanın yeniden kullanımı için tercih edilecek en güzel yaklaşım, peyzaj ıslahı gerçekleştirilerek İstanbul'un yeşil sistemine ve insanların açık alan ihtiyacına katkıda bulunmaya yöneliktir. Chicago'daki Stearns Taş Ocağı Parkı örneğinden de görebileceğimiz gibi, bu tür şehir içinde kalmış taş ocaklarının zeminin yapılaşmaya uygun olmamasından dolayı konut kullanımından çok park olarak yeniden kullanılması en ideal çözüm olacaktır. 2011 yılında yapılan bir ankete göre de, ilçede yaşayan sakinlerin, en çok yeşil alana ihtiyaçları olduğu ve alanın park olarak yeniden düzenlenmesini istedikleri ortaya çıkmıştır. 30 kişilik grubun katıldığı ankette, 30 kişi de "Alanın park olarak değerlendirilmesini tercih eder misiniz?" sorusuna "Evet" yanıtını vermiştir.⁵

Sonuç

Günümüzde şehirde yaşayan insanlar, yeşil alan ihtiyacı duymaktadır. Post endüstriyel alanların aktif yeşil alanlara dönüştürülmesi, kültürel mirasın yaşatılmasında büyük rol oynamakta, aynı zamanda çevresel, sosyal ve ekolojik ihtiyacı da karşılamaktadır. Ayrıca endüstriyel parklar, insanların yeni kentsel peyzajı fark etmelerini sağlamaktadır.

Endüstriyel park projeleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam ortamlarını korumalı, tarihi yaşatmalı ve endüstri dönemi peyzajını yeni peyzajla entegre etmelidir.⁶ Islah projeleriyle birlikte, hızlı kentleşmenin negatif etkileri azaltılmakta, sürdürülebilir kentler kapsamında daha sağlıklı yaşam ortamları yaratılmaktadır. Sürdürülebilirliğin kilit

noktasını oluşturan tasarım ve bakım arasındaki ilişkinin önemi vurgulanmalıdır. Bu nedenle, gelecekteki endüstriyel parkların sürdürülebilirliği doğal seleksiyona bırakarak sağlanmalıdır. Alan Berger'in dediği gibi, "doğa bir ürün değil, süreçtir."⁷ ■

NOTLAR

1. Loures, L., (Re)-Developing Post-Industrial Landscapes: Applying Inverted Translational Research Coupled With the Case Study Research Method.
2. Berger, A., (2008), Designing The Reclaimed Landscape, Taylor & Francis, New York.
3. Koçan, N., (2011), Sanayi Alanlarının Dönüşümü Uşak Eski Tabakhane Deri Sanayi Bölgesi, [Transformation of Industrial Areas, Usak Old Tannery Leather Industry Zone].
4. 30 Ocak 2011 tarihinde alınmıştır, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=107550>.
5. Anket çalışması, Kuşuluoğlu, D., 2011.
6. Loures, L., (Re)-Developing Post-Industrial Landscapes: Applying Inverted Translational Research Coupled With the Case Study Research Method.
7. Berger, A., (2008), Designing the reclaimed landscape, Taylor & Francis, New York

RESİMLERİN ALINDIĞI KAYNAKLAR

- Resim 1.** Duisburg-Nord, Stearns Quarry Park, Freshkills Park. (URL: <http://freshkillspark.wordpress.com/aboutfcp/>) (URL: <http://landline.hippoville.biz/index.php/2009/09/05/step-by-step-precedents/>) (URL: <http://freshkillspark.wordpress.com/tag/landscape-architecture/page/4/>)
- Resim 2.** High Line Park, New York. (URL: <http://seema.aggarwals.com/the-highline>) (URL: http://www.archdaily.com/24362/the-new-york-high-line-officially-open/1121250496_dsr-highline-09-06-5054/)
- Resim 3.** High Line Park, New York. (Fotoğraflar: Gülen AYTAÇ)
- Resim 4.** Ruhr Bölgesi Emscher Endüstri Parkı Projesi. (URL: <http://www.fedenatur.org/docs/docs/238.pdf>)
- Resim 5.** Duisburg-Nord Landscape Park. (URL: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Landschaftspark_Duisburg_Nord.jpg)
- Resim 6.** Duisburg-Nord Landscape Park. (URL: <http://www.arkitera.com/haber/index/galeri/komur-ve-celikten-kultur-endustrisine-bir-donusum-hikayesi--ruhr-bolgesi-/5160?page=10>) (URL: <http://thegardenwanderer.blogspot.com/2011/12/landschaftspark-duisburg-nord-germany.html>)
- Resim 7.** Duisburg-Nord Landscape Park. (URL: <http://zoffmannholm.dk/>)
- Resim 8.** Eyüp Taş Ocakları. (<http://www.milliyet.com.tr/2008/01/16/yasam/axyas03.html>)

REFERANSLAR

- ¹ ve ⁶ Loures, L., (Re)-Developing Post-Industrial Landscapes: Applying Inverted Translational Research Coupled with the Case Study Research Method
Retrieved from http://www.cityfutures2009.com/PDF/68_Loures_Luis.pdf
- ² ve ⁷ Berger, A., (2008), Designing the reclaimed landscape, Taylor & Francis, New York
- ³ Koçan, N., (2011), Sanayi Alanlarının Dönüşümü Uşak Eski Tabakhane Deri Sanayi Bölgesi, [Transformation of Industrial Areas, Usak Old Tannery Leather Industry Zone]
Retrieved from http://kfbd.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/2011_MART/10-Sanayi_Alanlari_Doenuesuemue.pdf
- ⁴ 30 Ocak 2011 tarihinde alınmıştır.
<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=107550>
- ⁵ Anket çalışması, Kuşuluoğlu, D., 2011

Ruhr Bölgesini Yeniden Kurmak İçin Kültürel Bir Tohum: ZOLLVEREIN SANAYİ KOMPLEKSİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Ayşen CİRAVOĞLU

Mimar

Yrd. Doç. Dr.

YTÜ Mimarlık Fakültesi

Öğretim Üyesi

"Bölgeyi yeniden ele alırken öncelik, alanın son iki yüzyılının tanığı olan sanayi mirasının korunarak, Almanya açısından başarılı bulunan bu kalkınma öyküsünün gelecek nesillere iletilmesiydi. Ancak Ruhr Havzasının büyük bir açık hava müzesine doğru evrilmesinin, bölgenin sosyo-ekonomik açıdan yeniden kurulması için gereken dönüşümü yaratmayacağı açıktı. Bu nedenle alanın tarihsel değerlerini sürdürürken bölgeyi canlandırmak adına sanayi kültüründen kültür sanayisine bir dönüşüm yapmak hedef olarak konmuştu. Bir zamanların 'emeğin katedralleri' olarak adlandırılan yapıları, bugünün kültür fabrikalarına dönüşebilir miydi?"

İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti unvanını 2010 yılında Peç ve Essen ile paylaştığını biliyoruz. Tarihsel, coğrafi, ekonomik ve demografik açıdan İstanbul'la fazlaca ortaklıkları olmayan bu kentler AKB kentsel ve kültürel programlarının içerikleri açısından da neredeyse hiçbir benzerlik taşıyorlardı. Örneğin yüzölçümü İstanbul'un iki katından da fazla, nüfusu ise yarısından da az olan ve aralarında Essen'in de bulunduğu 53 kent ve kasabadan oluşan Ruhr Bölgesi,¹ AKB fırsatını bölgeyi kentsel açıdan yeniden kurmak için kullandı.

Bilindiği gibi, 19. yy ortalarında kömür madenleri ve demir çelik fabrikaları etrafında kurulan ve 20. yy ortalarına değin hızla kalkınan Ruhr Bölgesi, post endüstriyel çağda madenlerin kapanması ve ağır sanayinin bitmesiyle kentsel açıdan parçalanmış ve terk edilmiş izlenimi vermektedir. Bu nedenle 90'larda, sanayi tarafından kirletilmiş olan bölgenin ekolojik ve kentsel gelişimine odaklanan uluslararası bir sergi geliştirilmişti. Ruhr Havzası'nı yeniden düşünmeyi gündeme taşıyan Emscher Park Uluslararası Yapı Sergisi² endüstriyel mirası koruma ve bölgesel kalkınmayı bütünleştirme hedefiyle toplum, kültür, peyzaj üzerine projeler üretti. İşte tam da böylesi bir tarihsel arkaplan, AKB

sürecinde RUHR.2010 programının da ana bileşenlerini tanımlıyordu.

Kuşkusuz, bölgeyi yeniden ele alırken öncelik, alanın son iki yüzyılının tanığı olan sanayi mirasının korunarak, Almanya açısından başarılı bulunan bu kalkınma öyküsünün gelecek nesillere iletilmesiydi. Ancak Ruhr Havzasının büyük bir açık hava müzesine doğru evrilmesinin, bölgenin sosyo-ekonomik açıdan yeniden kurulması için gereken dönüşümü yaratmayacağı açıktı. Bu nedenle alanın tarihsel değerlerini sürdürürken bölgeyi canlandırmak adına sanayi kültüründen kültür sanayisine bir dönüşüm yapmak hedef olarak konmuştu. Bir zamanların "emeğin katedralleri" olarak adlandırılan yapıları, bugünün kültür fabrikalarına dönüşebilir miydi?

Böylesi bir sürecin en büyük tohumu Zollverein Kömür Madeni Ocağı Sanayi Kompleksi'ydi. Essen'de konumlanan eskinin "yasak bölgeleri," 90'lı yıllardan başlayarak çeşitli kültürel etkinliklerle bugünün kamusal mekanlarını oluşturuyor ve bu dönüşüm "Kültür Aracılığıyla Değişim-Değişim Aracılığıyla Kültür" mottosu ile AKB sürecinin de eksenini belirliyordu. Zollverein bugün AKB programının Duisburg, Oberhausen, Bochum ve Dortmund'ın yanında beş ziyaretçi merkezinden biridir.

Essen ve Avrupa Kültür Başkenti İşaretleri.

Zollverein Sanayi Kompleksi girişı.

Norman Foster tarafından dönüştürülen Red Dot Tasarım Müzesi.

Zollverein Kömür Madeni Ocağı Kompleksi 1832'de inşa edildiğinden kapandığı 1986'ya dek dünya üzerindeki en büyük kömür madeniydi. Fabrikanın adını aldığı Zollverein, Alman Gümrük Birliği anlamına gelmekteydi. Fritz Schupp ve Martin Kremmer tarafından Bauhaus akımı etkisinde yapılan binalar ilgili döneminin izlerini taşıyor ve bu anlamda biçim ve işlevin, makinelerle mimarinin iç içe geçtiği bir yapı kompleksinin bileşenlerini oluşturuyordu. 90'lardan bugüne sanatçıların yerleştiği ve sergilere ev sahipliği yapan yapılar bütünü, 1999 yılında ise Emscher Park Uluslararası Yapı Sergisinin sonuç ürünlerine, eski endüstriyel alanlarda yeni kullanımlar konulu sergiye ev sahipliği yaptı.³ Zollverein 2001 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Alanı olarak ilan edildi.

Kömür ve demir-çelik endüstrisinin karmaşık süreçlerinin görülebildiği dünyadaki ziyarete açık tek sanayi yapısı olan Zollverein Kömür Madeni Ocağı, üç ayrı tesis içinde, maden çıkarma, koklama (kok kömürü fırınlama), yıkama, çelik işi, presleme, havuzlama, tuzlama, soğutma, güneş enerjisi üretimi süreçlerinin izlenebildiği bir yapılar bütünü. Master planını 2001-2002 yıllarında Heinrich Böll ve Hans Krabel'in OMA ile işbirliğinde yaptığı merkezde, ziyaretçiler rehberler eşlinde tesisin bütününe gezebiliyor ve dilerlerse bin metre derinlikteki bir tünele de inebiliyorlar.

Zollverein'da bizi karşılayan ilk yapı, Almanya'nın Eyfel'i olarak adlandırılan konstrüksiyon, 12 numaralı kuyunun havalandırma kulesi. Norman Foster'ın 1997'de dönüştürdüğü "Red Dot Tasarım Müzesi" ve Zollverein Ziyaretçi Merkezi-Ruhr Müzesi ise bu yapının iki yanında konumlanmış. Dönüşümünü yine Heinrich Böll ve Hans Krabel'in OMA ile işbirliğinde yapmış olduğu ve eskiden kömür yıkama merkezi olan Ruhr Müzesi'ne 55 metre boyunca 24 metre yüksekliğe tırmanan bir yürüyen merdi-

Sanayi kompleksinin sembolü olan kule.

venle çıkılıyor. Yer yer dış mekânla ilişki kuran bu yolculuğun sonunda ulaşılan kotta ise tesisle ilgili bilgi ve belgelere erişebileceğiniz ziyaretçi merkezi bulunuyor. Bu mekânı Ruhr müzesine bağlayan merdiven holünde ilginç bir sergi yer alıyor. Ruhr Bölgesindeki tüm yenilenen/korunan sanayi yapılarının maketlerinin merdiven boşluğuna farklı kotlarda asılmasıyla oluşan sergi, tüm coğrafyayı, ölçeksel bir yanılsama da yaratacak şekilde ancak bütünselliğini kaybetmeden algılanmayı sağlıyor.

Alandaki tek yeni yapı ise SANAA tarafından tasarlanan Zollverein Tasarım ve İşletme Okulu. 2006 yılında açılan okul özellikle yaratıcı endüstriler için bir odak noktası olma hedefiyle yapılmış. Reklam, pazarlama, iletişim, tasarım, mimarlık alanlarında ajanslar, şirketler, yatırımcılar ve yaratıcı zihinleri buluşturmayı hedefleyen yapı, bunu gerçekleştirebilmek için esnek bir kullanım öngörüyor. SANAA yapıyı her bir kenarı 35 metre olan ve üzerinde 134 pencere bulunan bir küp olarak tasarlamasının, hem esnek bir kullanım sağlayacağını hem de yapının içinde farklı günışığı durumları oluşturarak mekânsal bir zenginlik yaratacağını düşünüyor. Daha sık pencereci bir başka alternatifin yerine önerilen kabuk, yeraltı suyundan beslenen etkin bir yalıtıma sahip.

Kanımcı RUHR.2010 Avrupa Kültür Başkenti Programı bildik kalıpların dışında yeni ve yaratıcı bir kültür başkenti kavramını yaşamımıza katması açısından ilginç bulunabilir. Ayrıca AKB programının bölgede yürütülen uzun soluklu bir gelişmenin bir parçası olarak ele alınmış olmasının pek çok faydasını da sıralayabiliriz. Ancak sanırım programın en başarılı yönü, salt

kültür turizmine ve kültürün bölgeye enjeksiyonuna odaklanmak yerine sanayiden arınmış bir bölgenin ürettiği işsizlik sorunlarına yaratıcı endüstriler aracılığıyla çözümler getirmesidir. Kuşkusuz bunun ne kadar gerçekleştiği süreç içinde izlenecektir, ancak biz şimdilik bin kişiye iş imkânı sağladığı söylenen Zollverein'in bundan sonra da turizmden çok üretim merkezli yaşamını sürdürmesini umalım.

Essen'in AKB olduğunu kentteki sayıca az neon ışıklı tabelalar ya da tren biletlerinin arkasındaki ilanlar haricinde hissetmezsiniz. Bir başka deyişle Essen kültür başkenti olduğu üzerine bir tantana çıkarmadı. Ancak bu potansiyeli, bir bölgenin belleğinin korunması ve gelecek kuşaklara taşınması, bir ulusun kalkınma çabasının aktarılması, bir bölgenin kendini yenileyebilmesinin yolunu açması yönünde yarattığı dönüşüm kanalları etti.

İstanbul AKP Programı ise 8,5 milyon liraya mal olan havai fişek ve ışık gösterileriyle taçlandırılmış açılış etkinlikleriyle, modern mimarlık ürünlerinin "yenilenmesine" ve değerlerin "oryantalist" bir bakışla korunmasına odaklanan kentsel projeleriyle büyük bir tantana koparttı. Bu gürültü içinde Haliç Tersaneleri, Hasanpaşa Gazhanesi ve diğerleri sessizce rolünü oynamayı bekledi... ■

NOTLAR

1. Ruhr.2010 Programının ayrıntıları için: Sikiaridi, E., Vogelaar, F., (2009), Yumuşak Kentleşme veya Planlamada Kültürel Dönemec: RUHR.2010 Avrupa Kültür Başkenti, Mimarlık, s.349, sa.54-56, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.
2. Projenin ayrıntıları için: <http://www.epa.gov/brownfields/partners/emscher.html>
3. Yapının ayrıntılı öyküsü için: http://www.zollverein.de/english/index.php?f_categoryId=693

Resimler: A. Ciravoğlu

Müze erişimi sağlayan merdiven boşluğunda yer alan sergi.

Ruhr.2010 projesi kapsamında yeniden ele alınmış tüm sanayi yapılarının maketlerinin yer aldığı sergi.

Sergiden bir görünüm, ön plandaki maket SANAA'nın Tasarım ve İşletme Okulu.

Ziyaretçi Merkezi iç mekânı.

LINGOTTO

Rüksan TUNA

Y. Mimar, Breeam Değerlendiricisi

“Endüstriye arkeolojinin kent yaşamına kazandırılan en başarılı örneklerinden birisi olarak Lingotto sunduğu imkânlarla yerel ve ulusal etkinliklere hizmet etmeğe devam ediyor. Ülkemizdeki sanayi yapılarının da benzeri şekillerde yeniden işlevlendirilmesi ve yeni kullanımlara göre tasarlanması en içten dileğimizdir.”

Torino Kuzey İtalya’da sanayinin yoğun olarak yer aldığı tarihî bir şehir. Kentin ismi özellikle de FIAT fabrikasıyla birlikte anılıyordu. Bilindiği gibi FIAT’ın son harfi “T” Torino’dan kaynaklanmaktadır. Bu yazıda sizlere tanıtacağımız Lingotto Torino kentinin sanayi tarihinde simgesel yapılardan biriydi. FIAT’ın araba üretim tesisi olarak Mimar Giacomo Mattè Trucco tarafından 1923 yılında yapıldı. Firmaya 60 yıl hizmet eden bina, yapıldığı yıllarda modern mimarlığın ikonu olarak parladı. Firma burada 80’e yakın model üretmiş, rampalı teras katında test sürüşlerini yapmıştır. Yaşı uygun olanlar hatırlar, efsane

modeller arasında Torpedo, Balilla, ve FIAT 500 Topolino da vardı.

Daha sonra, FIAT üretim tesislerini Mirafiori’ye taşıdı ve 1982’de Lingotto kapatıldı. Ertesi yıl burayı tekrar işlevlendirmek üzere uluslararası bir yarışma açıldı. Pek çok ünlü mimarın katıldığı yarışmayı Cenova’dan Renzo Piano kazandı.

Lingotto 500 metre boyuyla, 5 katıyla dönemin ilk modüler precast yapı örneği idi. Bu anıtsal özelliklerini ve yapının ruhunu bozulmadan ve 1 milyon metreküplük hacminin sunduğu

Kolonları, kirişleri ve döşemeleriyle zamanının ilk prekast binasının cepheye yansıyan yapısal özellikleri olduğu gibi korunmuş.
Foto: Torino, Always on The Move, Citta di Torino, sf:14.

Lingotto’nun test sürüşleri yapılan meşhur çatısı.

Çatıya yapılan çelik strüktür eklenti. Foto: Müge Cengizkan.

mekân olanaklarının hem özel sektör hem de kamu kullanımına evrilmesi gerekiyordu. Şehrin önemli bir parçası olarak yeni bir çekim merkezi yaratması hedefleniyordu.

Büyük endüstriyel hacimler artık başka fonksiyonlar barındırıyordu. İçinde sergi salonları, kongre salonları, büyük bir oditoryum, Otel Meridien, teras çatıya eklenen çelik konstrüksüyon helikopter pisti, yine çatıya eklenen cam küre konferans salonu ve kuzey kulesinde FIAT'ın sahipleri Agnelli ailesinin özel koleksiyon sanat eserlerini barındıran Giovanni & Marella Agnelli Galerisi, (Pinacoteca) orta katlarda yönetim ofisleri, alışveriş holleleri, avlulu kafeler, otomotiv mühendisliği araştırma ve sergi merkezi 300 bin m²'nin içine rahatça yerleşmişlerdi.

2006 Torino Kış Olimpiyatları'na hizmet etmek üzere yapıda pek çok düzenlemeler yapıldı. Mahalleden yapıya ulaşım ve iç dolaşım için yaya yolları bağlantıları, Lingotto tren istasyonu bağlantısı, ilave otopark alanları gerçekleştirildi.

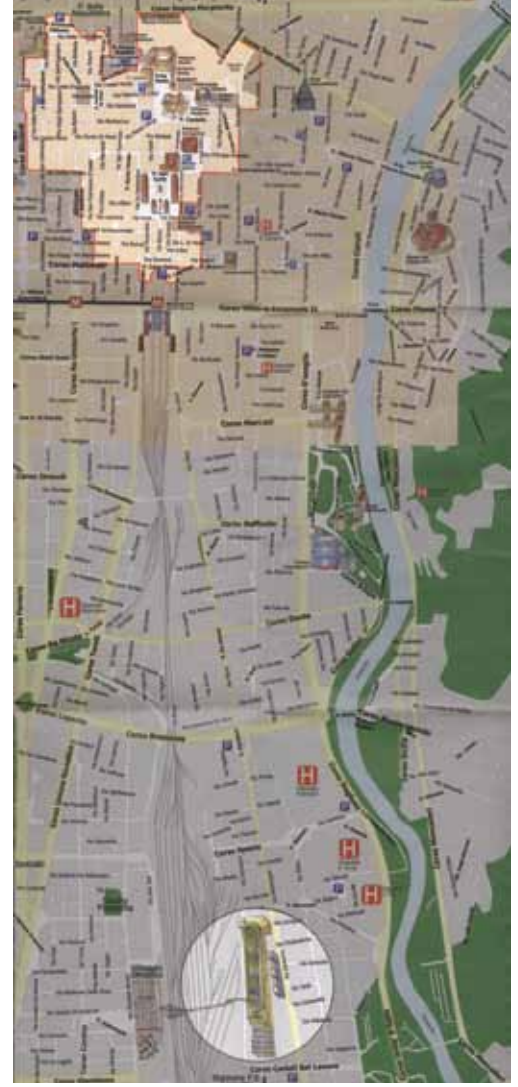
Uluslararası Mimarlar Birliği UIA'nın 2008 yılında düzenlediği Dünya Mimarlık Kongresi'nin ana toplantıları bu salonlarda yapıldı. Ülke etkin-

likleri, örneğin çocuk ve mimarlık etkinlikleri önündeki meydana, ülke resepsiyonları avlu etrafında yer alan kafelerde, 2012 Kongresine aday şehirlerden Durban'ın tanıtım kokteyli bu binanın terasında yapıldı.

Endüstriye arkeolojinin kent yaşamına kazandırılan en başarılı örneklerinden birisi olarak Lingotto sunduğu imkânlarla yerel ve ulusal etkinliklere hizmet etmeğe devam ediyor. Ülkemizdeki sanayi yapılarının da benzeri şekillerde yeniden işlevlendirilmesi ve yeni kullanımlara göre tasarlanması en içten dileğimizdir. ■

Çatıya çıkan rampa. Foto: Rüksan Tuna.

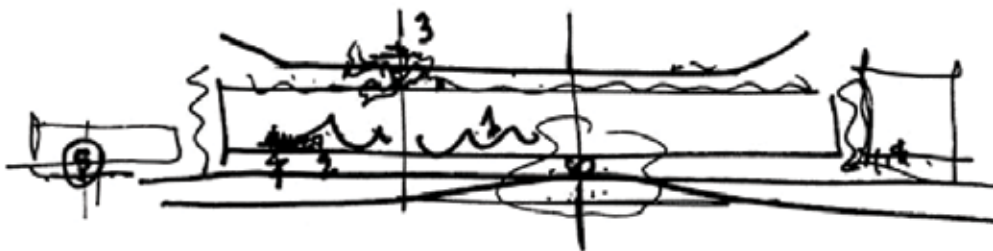
Lingotto'nun kent ölçeğinde konumu, kırmızı taralı alan tarihi bölge.

UIA Torino Kongresi, 2008. Foto: Müge Cengizkan.

İç avlulardan görünüm. Foto: www.rpbw.com.

Renzo Piano'nun Lingotto eskizi: www.rpbw.com.

19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Demiryolu Mirası: TCDD YEDİKULE BAKIM ONARIM - CER ATÖLYELERİ

Mehmet ÜNAL

Y. Mimar

"Bu alanın ve yapıların korunmasında temel hareket noktası onların Demiryolu Mirası tanım ve kapsamı içinde değerlendirilmesi olmalıdır. Demiryolu Mirası, farklı fonksiyonlara ve teknik özelliklere sahip demiryolu yapıları bir araya gelerek oluşturduğu bir sistemi tanımlar. Korumada bu yapı grubuna özel genel proje yaklaşımlarının yapıların Demiryolu Mirası kapsamında olduğu düşünülerek geliştirilmeye çalışılması, yapıların yansıttığı dönem teknolojisinin korunmasında gerekli hassasiyetin gösterilmesi, yapıların içinde yer alan ve yok olan eylemlerin de soyut miras olarak değerlendirilmesi başarılı bir koruma için gerekli diğer şartlar olarak sıralanabilir. Demiryolu yapılarına ilişkin çalışmaların sayısının artması da Demiryolu Mirası kavramının yerleşmesine ve bu yapıların korunmasına yardımcı olacaktır."

Fotoğraf 1. Ankara Demiryolu Müzesi'nde bulunan ve 20. yüzyıl başlarında Moise Barouh Fotoğrafhanesi tarafından çekilen lokomotiflerin denizden naklini gösteren fotoğraf (Kaynak: Ünal, s. 19, 2009).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Çağdaş Bir Ulaşım Sistemi: Rumeli Demiryolu Hattı

Fabrikalardan sonra, sanayi devriminin en büyük simgesi olan ve dünyada 1825 yılında İngiltere'de başlayarak kısa bir süre içinde Avrupa'ya yayılan demiryolu ulaşımının Osmanlı İmparatorluğu'na girişi birçok yeniliğe göre çok daha erken olmuştur. Daha 1830'lar da demiryollarının yapımı projelendirilmiş, inşa çalışmaları ise yüzyıl ortalarında başlatılmıştır. 1914 yılına gelindiğinde imparatorluğun Avrupa, Anadolu ve Mısır dâhil Arap topraklarında döşenmiş ve işletmeye sokulmuş olan demiryollarının uzunluğu 12 bin km.yi aşmıştır. Bu demiryolları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın ağır bastığı dünya ekonomisine daha sıkı bağlamanın yanı sıra, o zamana kadar uzak ve huzursuz olan vilayetler üzerinde Osmanlı devletinin idari ve askeri denetimini de güçlendirmiştir (Ünal, s.4, 2009).

Demiryollarının inşasında yaklaşık % 90 yabancı sermaye kullanılmış, Hicaz Demiryolu dışında, Osmanlı Demiryollarının hemen tümü yabancılar tarafından işletilmiş, yönetilmiş ve denetlenmiştir (Quataert, s.1630, 2008). Bu dönemde demiryollarının inşası devam ederken meydana gelen iki gelişme dikkat çekicidir. Bunlardan biri saray yönetiminin ve aydın bürokrat kesimlerin demiryolu yapımına her gün daha çok önem vermesi; diğeri ise birçok insanın kafasındaki, "bir demiryolu şebekesi ile Mezopotamya'yı İstanbul üzerinden Avrupa'nın metropollerine bağlama" düşüncesinin somut projeler ve girişimlere dönüşmesidir. Bunlardan birincisinin sonucu olarak 1865 yılında "Nafia Nezareti" kurularak başına Edhem Paşa getirilmiştir. İkincisinin sonucu olarak da, 1869 yılında Baron Hirsch'e İstanbul'u Avrupa'ya bağlayacak demiryollarının imtiyazı verilmiştir ki, bu tarihten sonra bu demiryolu şebekesi "Şark Demiryolları" olarak anılmaya başlanacaktır

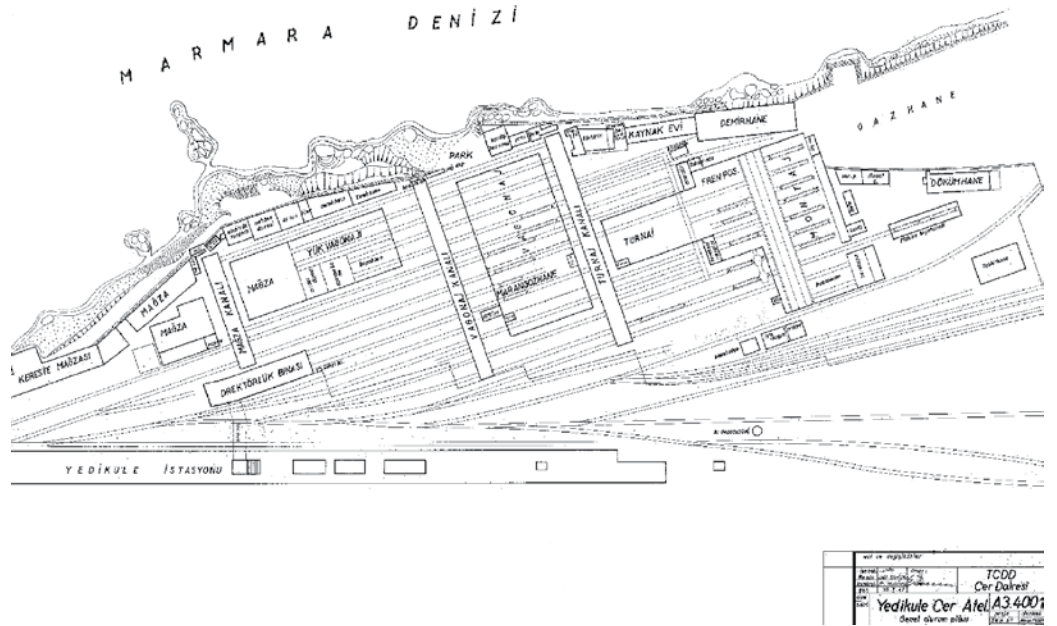
Fotoğraf 2. Ankara Demiryolu Müzesi'nde bulunan ve Samsun Demiryolu İskelesi'nde lokomotiflerin denizden vinçle karaya alınmasını gösteren fotoğraf (Kaynak: Ünal, M. s. 19, 2009).

Fotoğraf 3. 1800'lerin sonunda Vagonlar yurt dışından eskisi gibi bir bütün halinde değil, parçalı bir şekilde İstanbul'a getirilerek Yedikule'de kurulan atölyelerde monte edilmiştir (Kaynak: Ankara Demiryolu Müzesi Fotoğraf Albümleri).

Şekil 1. 1913 -1914 yıllarında Yedikule İstasyonu ve Tren Atölyeleri'ni gösteren harita (Kaynak: Alman Mavileri, Dağdelen, 1996, İstanbul).

Şekil 2. TCDD Ankara Cer Arşivi'nde bulunan, Yedikule Loko Bakım ve Cer Atölyeleri'nin 1947 yılındaki durumunu gösteren vaziyet planı (Kaynak: Ünal, M. s.22, 2009).

(Bilmez, s.49, 2000). 1869-1913 yılları arasında inşa edilen Şark Demiryolları Hattı 1364 km. uzunluğundadır ve İstanbul-Edirne, Şarkı Rumeli, Selanik-Mitroviçe, Edirne-Dedeoğlu, Bosna Kısmı ve Babaeski-Kırkkilise kısımlarından oluşmaktadır.

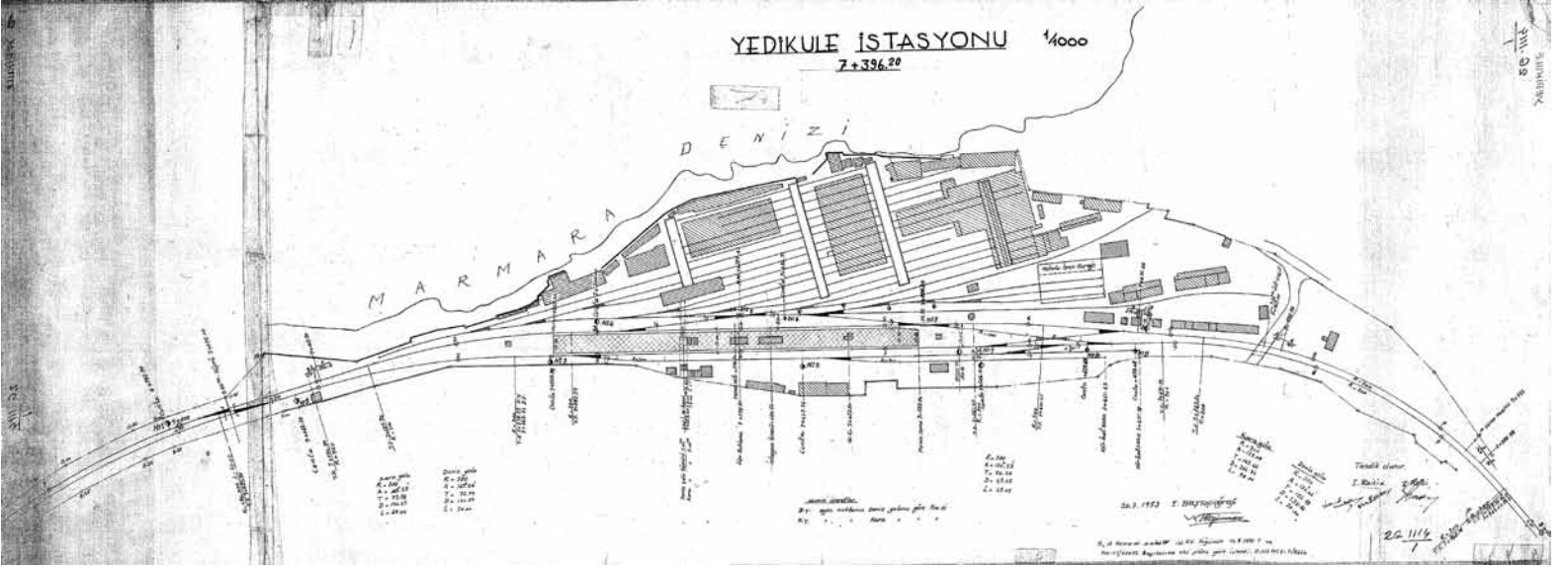
Yedikule - Küçükçekmece Demiryolu Hattı ile Yedikule İstasyon ve Atölye Yapılarının İnşası

Yedikule - Küçükçekmece Hattı, Rumeli Demiryolu olarak anılan hat üzerinde belirlenen en önemli noktalardan biridir. Hat, savaş ve isyanların devam ettiği, ülke güvenliğinin sağlanması için hızlı asker sevkياتının stratejik açıdan büyük önem taşımaya başladığı 19. yüzyıl sonunda öncelikle bu amaca hizmet etmek üzere kurul-

muştur. 4 Haziran 1870 tarihinde Yedikule-Küçükçekmece arasında hattın inşaat çalışmalarına başlanmıştır (Engin, s.65, 1993). Bu hattın yapımında, teknik ekibi Fransız ve Almanlardan oluşan 2000'den fazla işçi çalışmış; Fransa ile Prusya arasında çıkan savaş nedeniyle 1870 yılının sonlarına doğru bitirilebilmiştir. 4 Ocak 1871 tarihinde açılan hattın ilk istasyonları Yedikule, Bakırköy, Yeşilköy ve Küçükçekmece olmuştur.

Rumeli Demiryollarının Yedikule-Küçükçekmece hattı bitmiş olmakla beraber İstanbul'u Avrupa'ya bağlayacak demiryolu hattının son istasyonunun Yedikule olması istasyonun yönetim, ticaret ve liman merkezine uzak olması nedeniyle uygun görülmemiştir. Bu işlevlerin toplandığı en uygun nokta Sirkeci'dir. Fakat Sirkeci'ye ulaşacak en

uygun güzergâh olan Sarayburnu da Topkapı Sarayı'nın içinde kalmaktadır. Bu güzergâhın getireceği avantajlara ilişkin şirket temsilcisi Mösyö Autrey tarafından 1870 Aralık ayında Nafia Nezareti'ne sunulan raporun padişah tarafından onaylanmasıyla bir kısmı sarayın toprakları içinden geçen ve bu sırada Sur-u Sultani üzerindeki bazı köşkerlerin yıkılmasını gerektiren hattın inşasına başlanmıştır. İnşası tamamlanan ve 5 Ocak 1871 tarihinden itibaren Yedikule-Bakırköy-Yeşilköy- Küçükçekmece arasında günde beş sefer yapılan bu hattın devreye girmesinin bölgede yaşayanların günlük yaşam alışkanlıklarında değişikliklere olanak sağladığı görülmüştür. Bu hattın getirdiği ulaşım kolaylığını değerlendiren birçok kişi Marmara kıyısında ev alarak işlerine trenle gidip gelmeye başlamıştır (Engin, s.67, 1993).

Şekil 3. TCDD Ankara Cer Arşivi'nde bulunan ve Yedikule Loko Bakım ve Cer Atölyeleri'nin 1953 yılındaki durumunu gösteren vaziyet planı (Kaynak: Ünal, M. s.23, 2009).

Fotoğraf 4. Tornaj Atölyesi. Yığma sistemde inşa edilmiş yapının çatı konstrüksiyonu çelik çubuk gergili ahşap makaslardan oluşmaktadır. Yapının içinde; taşıyıcı sisteminden bağımsız olan, pik kolonlardan ve ahşap kirişlerden oluşan ikinci bir sistem bulunmaktadır ve atölyenin işlevi için gerekli mekanik aksamın taşıyıcısı olarak kullanılmıştır (kreyn, vinç, tesisat vb.) Yapı kompleks içinde özgünlüğünü ve bütünlüğünü günümüze dek koruyabilen tek yapıdır.

Fotoğraf 5. Vagonaj (Vagon Bakım ve Onarım Atölyesi) yapısı iç görünüşü. Yığma sistemde inşa edilmiş yapının çatısı ahşap konstrüksiyon şet çatıdır. Yapının duvarları günümüzde varlığını korumaktadır ancak çatısı çökmüştür.

Yedikule Cer Atölyeleri İnşa Ediliyor

Demiryolu, teknik kurgusu oldukça detaylı bir sistem olup işlemlerini sağlayan birçok farklı birim bulunur. Raylar, geçitler, bariyerler, işaretleme kuruluşları, köprüler, döner köprüler (plakturanlar), istasyonlar, yükleme yolları, rampalar, yakıt - su depoları, yolcu istasyonları, yük taşımada gerekli olan marşandiz garları ve ambarlar ile lokomotif depoları, işletme atölyeleri, su kuleleri ve lokomotif bakımı ile ilgili araçların bulunduğu mağazalar bu birimlerden sadece bazılarıdır (Ünal, 2009).

Demiryolu sisteminin işlerliğini sağlayan en önemli birimlerinden biri de bakım ve onarım atölyeleridir. Bakım ve onarım atölyeleri, lokomotif ve vagonların kolaylıkla atölyelere girip çıkmaları sağlamak için istasyonların çevresinde inşa edilmiştir. Onarım atölyelerinde lokomotif ve vagonların söküm, onarım ve montajı yapılır.

Bunlardan başka müdürlük yapısı, görevliler için yatakhane ve yemekhaneler, lojmanlar, mağaza binaları ısıtma santrali gibi yapılar da bulunur (Türk Ansiklopedisi, c.13, s.6-12).

Yedikule CER Atölyeleri Rumeli Demiryolları Hattı'nın Yedikule bölümünde yer alan teknik hizmet yapıları kompleksidir. CER, çeken-çekilen araçları tanımlamak için kullanılan teknik bir terimdir. Bağdat Demiryolları Projesinin başlangıcında CER Atölyeleri'nin kurulmasına ilişkin bir program yapılmamıştır. Atölyelerin inşası, önemli bir kaza ile (Foto. 1-2) ortaya çıkan probleme çözüm getirmek için düşünülmüştür (Ünal, 2009). Bağdat Demiryolu'nun inşası sırasında yaşanan bu olayı Engin şöyle anlatır "...İnşaat çalışması sırasında önce toprağı düzeltme işlemleri yapıldı daha sonra rayların düzenlenmesine geçilmektedir. Döşenmesi biten raylar üzerinde işletilen trenlerden inşaat sahasına malzeme taşımakta faydalanılmaktadır. Kullanı-

lan malzeme ve yürü aksam (vagon, lokomotif vb.) yurt dışından gemilerle getirilmektedir. Söz konusu malzemelerin gemiden karaya alınması sırasında bazı kazalar da meydana gelmiştir. Bir defasında gemiden indirilmekte olan bir lokomotif suya düşmüş, bir diğer kazada ise 15 ton ray yüklü bir gemi indirme yapılırken tamamen batmıştır. Meydana gelen kazalar uygulamada değişikliğe gidilmesine yol açmıştır. Mesela lokomotif ve vagonlar eskisi gibi bir bütün halinde değil, parçalı bir şekilde İstanbul'a getirilerek Yedikule'de kurulmuş olan bir atölyede monte edilmeye başlanmıştır. Bu atölyede başlarında Fransız Mühendis Lippman'ın bulunduğu 30 kadar işçi çalışmakta ve işlerini ustalıkla yapmaktadır (Foto. 3). Bunlara daha sonra Sanayi Mektebi mezunlarından da katılanlar olmuş, 1872 Ağustos ayında atölyede çalıştırılmak üzere Sanayi Mektebi'nden üç öğrenci bu atölyelere gönderilmiştir. Bu atölyelerde çalışırken aynı zamanda demircilik, marangozluk, eyercilik,

Fotoğraf 6. Tornaj Atölyesi yapısından iç görünüş. Çelik gergili ahşap makaslar ve bunlardan bağımsız pik kolonlar ile ahşap kirişler görülmektedir.

Fotoğraf 7. Tornaj Atölyesi yapısından içi görünüş. Pik kolona monte edilmiş vinç.

Fotoğraf 8. Tornaj Atölyesi yapısından iç görünüş. Çelik gergili ahşap makas detayları.

lokomotif tamirciliği gibi hizmet alanlarında da kendilerini yetiştireceklerdir..." (Engin, s.78, 1993).

Atölyeler uzun yıllar hizmet vermeye devam etmiş, Trakya hattının lokomotif, yolcu ve yük vagonları burada tamir edilmiş, atölyenin çok eski olan tezgâhları yenilenmiş, binaları iyileştirilerek genişletilmiştir. 1948 yılına gelindiğinde atölyede 639 işçi çalışmaktadır. Yedikule atölyesinde bir de çırak okulu bulunmaktaydı. Çırak okullarına 1972-73 ders yılından sonra öğrenci alınmayarak faaliyetlerine son verilmiştir (Ünal s.18, 2009).

Yedikule Dizel Lokomotif Deposu ile Yedikule Vagon Bakım Onarım Atölyesi aynı çatı altında faaliyet göstermeleri, çalışan personelin aynı tezgâhlardan ve de sosyal birimlerden yararlanmaları nedeniyle daha etkin bir yönetimin sağlanması amacıyla 1992 yılında birleştirilerek adı "Yedikule Cer Atölyesi" olarak değiştirilmiş, 1997 yılında da zaman içerisinde aktivitesini kaybettiği gerekçesiyle kapatılmıştır (Ünal, s.18, 2009).

Yedikule Cer Atölyeleri'nin Mimari Oluşumu

TCDD Yedikule Cer Atölyeleri, İstanbul'da Yedikule Semti İmrahor Mahallesi'nde, güneydoğusunda İstanbul Yedikule Sahil Surları ve Kennedy Caddesi, güneybatısında Yedikule Gazhanesi, kuzeybatısında Yedikule Zindanları, Yedikule Tren İstasyonu ve Yedikule İstasyon Caddesi ile sınırlı, İstanbul Anıtlar Bölge Kurulunca tescillenmiş 2384 ada numaralı arazi üzerinde yer almaktadır.

Yaklaşık 44 dönümlük arazi üzerine yayılmış olan Yedikule Cer Atölyeleri bugünkü haliyle gözlemlenebilen farklı büyüklüklerde ve fonksiyonlarda toplam 57 adet yapıdan oluşan bir komplekstir. Mimari dilin değişimi ve yapıların bir araya gelişlerinde oluşturdukları dizgi, atölye yapılarına kullanım sırasında doğan ihtiyaçlara göre zaman içinde yatayda birimler eklendiğini göstermektedir. Bu yapılara ilişkin ulaşılabilen en eski görsel veri, alanın 1914-1915 yıllarındaki durumunu gösteren Alman Mavileri haritalardır (Şekil 1). Araştırmalar sırasında Ankara Cer Atölyesi Arşivleri'nde çalışma alanında yer alan yapıları gösteren 1947 ve 1953 yılı haritaları ile günümüz haritaları da atölye yapılarının zaman içinde ihtiyaca bağlı gelişimlerini göstermesi açısından oldukça kesin verilerdir (Ünal, s.20, 2009).

Vaziyet planı üzerindeki yerleşimlerine bakıldığında, demiryolu hattı üzerinde inşa edilen tüm cer atölyelerinin çeken ve çekilen araçların periyodik bakım ve onarımlarına olanak sağlayacak bir işlev şemasına göre tasarlandıkları ve buna göre arazi üzerinde konumlandıkları görülür (Şekil 2, 3). Atölye komplekslerinde genel inşaat programı ise şöyle gerçekleşmiştir; öncelikle temel ihtiyaçları karşılayacak atölyeler inşa edilmiş, zaman içinde atölyelerin hat ve bölge içindeki etkinliğine bağlı olarak ihtiyaç duyulan birimler inşa edilerek organik bir biçimde büyümüştür.

Yapıların mimari dili, bu dönemde inşa edilen endüstri yapılarının da genel özelliklerini yansıtır niteliktedir. Yalın, fonksiyonel, içinde yer alacak özel üretimlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan teknik donatıları içeren bir tasarım dikkati çeker. Genelde tek ya da iki katlı, tuğla yığma sistemde inşa edilmiş olan bu yapıların üst örtüleri geniş ve bölüntüsüz mekân ihtiyacını karşılamak amacıyla ahşap ya da metal makaslar ile geçilmiştir. Mekânların içinde özellikle loko bakım atölyesi gibi büyük makine parçalarının onarımının yapıldığı yerlerde bu ağır parçaları kaldıracak mekanizma kurulmuştur. Bunun için Metal döküm kolon - kiriş sistemleri yapıdan bağımsız içinde ikinci bir konstrüksiyon olarak tasarlanmıştır. Bu sistem kaldırma mekanizmalarını taşımaktadır. Yine yapıların zeminlerinde taşıma rayları ve lokomotiflerin altında ça-

lışmaya olanak sağlayacak geniş onarım kanalları bulunmaktadır. Yapıların cephelerinde onarılacak-yenilenecek araçların giriş çıkışlarına olanak sağlayacak geniş açıklıklar bırakılmıştır. Yapıların aydınlatmasına katkı sağlamak için ise çatı fenerleri ve şeffaf Marsilya tipi kiremitler kullanılmıştır.

Yedikule Atölye Yapıları ve Koruma Sorunları

Yedikule Atölye Yapıları'nın koruma sorunları ve yok olma süreci 1997 yılında fonksiyonlarının sona erip boşaltılmaları ile başlamıştır ve günümüzde de devam etmektedir. Şu anda boş olan yapıların bulunduğu alan yakın bir geçmişte TOKİ'ye devredilmiştir ve kompleksi oluşturan tüm yapılar işlev yitimi, güvelik, mülkiyet değişimi ve yapısal nedenlere bağlı gelişen koruma problemleri ile karşı karşıya kalmıştır. Yakın bir gelecekte işlevlendirilerek korunmalarının sağlanmaması durumunda ise yok olacakları muhakkaktır.

Bu alanın ve yapıların korunmasında temel hareket noktası onların *Demiryolu Mirası* tanım ve kapsamı içinde değerlendirilmesi olmalıdır. *Demiryolu Mirası*, farklı fonksiyonlara ve teknik özelliklere sahip demiryolu yapıları bir araya gelerek oluşturduğu bir sistemi tanımlar. Bunun yanında, Yedikule Atölye Yapılarının konumlarına bağlı olarak İstanbul Deniz Surları ile belli kesitlerde bütünleşmiş olmaları koruma çalışmalarında özellikle bu iki farklı dönemin fonksiyon ve sisteminin birlikte ele alınmasını da gerekli kılmaktadır. Ayrıca, bulundukları hat üzerinde yer alan doğal miras öğelerinin korunmasına sağladıkları katkı nedeniyle sadece korunması gerekli mimari mirası kapsamında ele alınmaları bütüncül bir yaklaşım olmayacaktır. Tüm bu parametreler bir araya geldiğinde bu yapı kompleksleri ve çevreleri için özgün bir koruma tanım ve yaklaşımına olanak sağlayan ve dünyada da yeni, yeni tanımı oturan *Demiryolu Mirası* kapsamında ele alınmaları gerekliliği görülür.

Yedikule Atölye Yapıları'nın korunabilmesi ve çağdaş yaşama en kısa zamanda katılabilmesi için; mülkiyet sorununa bağlı belirsizliklerin giderilmesi, güvenlik sorunlarının çözülmesi, korumada bu yapı grubuna özel genel proje yaklaşımlarının yapıların *Demiryolu Mirası* kapsamında olduğu düşünülerek geliştirilmeye çalışılması, yapıların yansıttığı dönem teknolojinin korunmasında gerekli hassasiyetin gösterilmesi, yapıların içinde yer alan ve yok olan eylemlerin de soyut miras olarak değerlendirilmesi başarılı bir koruma için gerekli diğer şartlar olarak sıralanabilir. Demiryolu yapılarına ilişkin çalışmaların sayısının artması da *Demiryolu Mirası* kavramının yerleşmesine ve bu yapıların korunmasına yardımcı olacaktır. ■

Fotoğraf 9. Tornaj Atölyesi yapısından iç görünüş. Pik kolon, başlığı ve taşıdığı ahşap kirişler.

KAYNAKÇA

Mehmet Ünal, 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Demiryolu Mirası Yapıları'ndan TCDD Yedikule Bakım Onarım - Cer Atölyeleri, Tarihsel Gelişimi, Koruma Sorunları ve Çözüm Önerileri, Trakya Üniversitesi FBE Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. Nevzat İlhan, Edirne 2009.

Donald Quataert, "19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolları," Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C.6, s.1630-1635.

Donald Quataert Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908, Çev. N. Özok Gündoğan, A.Z. Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Bülent Can Bilmez, Demiryolundan Petrole Chester Projesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, No:95, İstanbul 2000.

Engin, Vahdetin, Rumeli Demiryolları, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

Kösebay Erkan, Yonca, Anadolu Demiryolu Çevresinde Gelişen Mimari ve Korunması, İTÜ FBE Basılmamış Doktora Tezi, Yöneten: Prof. Dr. Zeynep Ahunbay, İstanbul 2007.

Sevim Aslantaş, TCDD Sirkeci-Halkalı Banliyö Hattı Tarihi Lojman Yapıları ve Koruma Önerileri, YTÜ FBE Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yöneten: Prof. Dr. Neslihan Sönmez, İstanbul 1998.

Taylan, O.T. Demiryolları İşletmesi; Teşkilat Tarifler, Katarlar ve Cer İşleri, Yüksek Mühendis Mektebi Yayınları, İstanbul 1936.

Türk Ansiklopedisi, "Demiryolu," c.13, s.6-12, 1943-1985, İstanbul.

Fotoğraf 10. Dökümhane yapısından iç görünüş. Dökümhane yapısı sur duvarlarının bir bölümünü kullanmaktadır.

ENDÜSTRİ MİRASI ZONGULDAK LAVUAR KORUMA ALANI İÇİN GELİŞTİRİLEN SENARYO

Zonguldak Lavuar Koruma Alanı ve Çevresi
Koruma, Planlama, Kentsel Tasarım, Mimari
ve Peyzaj Düzenleme Proje Yarışması

Proje Ekibi:

Erden GÜVEN, Mimar
Anıl SARICAN DELİBAY, Şehir Plancısı
Gökçe DEDE, Şehir ve Bölge Plancısı
Emine HASALTUN, Şehir Plancısı
Serkan YETKİN, Mimar
Neyran YONTAR, Peyzaj Mimarı
Elvin ÖZDEMİR, Şehir Plancısı

Danışman: **Banu SARBAN**
Şehir Plancısı

Yayına hazırlayanlar:
Evrin FAYDALI
Anıl SARICAN DELİBAY

*"Sürdürülebilir kent kavramı;
insan gereksinimlerine günümüz
kentlerinden daha iyi yanıt veren
kentlerin oluşturulmasının yanı
sıra, kent sistemlerinin gelecek
kuşakların gereksinimlerinin
karşılanmasını engellemeyecek bir
biçimde geliştirilmesi gerekliliğini
tanımlamaktadır.*

*Sanayileşme sürecindeki en
önemli odaklardan biri olan
Zonguldak bugün üretim
sistemlerinin değişmesiyle ve
enformasyon çağına girilmesi ile
sosyo-ekonomik farklılığını fiziksel
mekânına da yansıtmaktadır.
Bu dönüşümle birlikte kentsel
sistemler yer değiştirirken kentte
yaşayan insanların temeldeki
sosyal, kültürel ihtiyaçlarının ve
beklentilerinin karşılanabileceği
alanlar doğmaktadır."*

Lavuar Alanı Uydu Görüntüsü.

*"Tanıklık ettiği döneme ait üretim yapısının ve
üretim süreçlerinin bilimsel, teknolojik, mimari
ve estetik özelliklerini sunan, döneminin fizik-
sel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yan-
sıtan sosyal yaşama konu olmuş bu alanlar ve
yapılar korunması gerekli kültür miraslarıdır."*

Çağdaş koruma yaklaşımları kapsamında, sana-
yi dönemine ve üretim kültürüne ait kalıntılar
ait oldukları dönemin bilimsel, teknolojik, mi-
mari, estetik, sosyal ve kültürel özelliklerini yan-
sıtmalarından dolayı endüstri/sanayi mirası ola-
rak tanımlanmaktadır.

Endüstrinin şekillendirdiği kent makrofor-
munda; sanayinin desantralizasyonu ile kent
merkezinde işlevsiz eski sanayi alanları ortaya
çıkılmaktadır. Kent merkezinde atıl kalan eski sa-
nayi alanlarına; yeni işlevler yükleme gerekliliği,
endüstriyel koruma, yeniden işlevlendirilecek
alana yüklenecek fonksiyonlar, yaya erişilebilir-
liği gibi kavram ve hedefleri ön plana çıkararak,
bir kentsel yenileme-canlandırma sürecini baş-
latmaktadır.

Sanayinin desantralizasyonu ve yerine yeni
işlevlerin oluşturulmasına ilişkin gerçekleşme-
ye başlayan ekonomik yaşamdaki bu dönü-

şüm; sanayinin geçmişte yer seçmiş olduğu
mekânların rolünü değiştirerek, sanayi sektö-
rünün yerini hizmetler sektörüne bırakmasıdır.

Zonguldak, bölgedeki kömür ve maden hav-
zasının zenginliği ile var olmuş bir taşkömürü
yerleşkesi olarak; kömür işletmesi ile üretim
odağı olmuş, tesislerin ek servisleri, işletme bi-
rimleri ve işçi konutları ile yapılanmış bir sanayi
kentidir. Söz konusu dinamiklerin etkisiyle, sa-
nayi odaklı bir liman kenti olan Zonguldak'ın,
ekonomik, sosyal ve mekânsal yapısının bu
dönüşüm sürecinden etkileneceği ve hizmetler
sektöründe öne çıkacağı düşünülmektedir. Bu
kapsamda en kritik konu, endüstriyel kimlik ve
hizmetler sektörü arasındaki uyumun gereksin-
dirdiği fizik mekândaki koruma, iyileştirme ve
dönüşümün sağlanabilmesidir.

**Zonguldak Lavuar Koruma Alanı ve
Çevresi Koruma, Planlama, Kentsel
Tasarım, Mimari ve Peyzaj Düzenleme
Proje Yarışması**

Zonguldak ili ve çevresinin sahip olduğu en-
düstri miraslarının korunması, değerlendiril-
mesi ve sonraki nesillere aktarılması amacıyla;
Zonguldak Belediyesi tarafından serbest, ulusal

Şekil 1. Lavuar Alanı Altbölgeleri.

ve tek kademeli olarak 30.03.2010 tarihinde ilan edilen, "Zonguldak Lavuar Koruma Alanı ve Çevresi Koruma, Planlama, Kentsel Tasarım, Mimarlık ve Peyzaj Düzenleme Proje Yarışması," Zonguldak kent merkezindeki, eski kömür yıkama tesislerinin kısmen yer aldığı lavuar alanı ve yakın çevresindeki kentsel alanı kapsamaktadır.

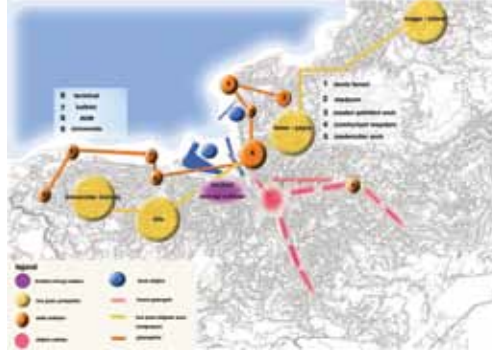
Yarışmanın Konusu: Cumhuriyet Dönemi ilk sanayi tesislerinden biri olan ve kentin bir dönem kültürünü belgeleyen, 08.12.2006 tarih ve 335 sayılı TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararıyla "endüstriyel miras" olarak tescil edilen lavuar tesisinin bulunduğu alan ile yakın çevresinde; kentsel ihtiyaçlar doğrultusunda, günümüz mimarlık, mühendislik, şehircilik, peyzaj ve sanat anlayışına uygun, uygulanabilir, ekonomik ve çağdaş çözümlerin araştırılması ve güzel sanatların teşviğiyle adı geçen tesisin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına imkân verecek koruma, planlama, kentsel tasarım, mimari ve peyzaj düzenleme projesidir.

Yarışmaya Konu Lavuar Alanı

1. 08.12.2006 tarih ve 335 sayılı TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararıyla belirlenen tescil koruma alanının içi (2.2 ha).
2. Lavuar alanının çevre yapılaşmayla uyum ve bütünlüğünü sağlayacak bölgeyi de kapsayan yakın çevresi (5.6 ha),
3. Lavuar alanının cephe aldığı karayolunun deniz tarafındaki dolgu alanının bir kısmı (0.5 ha) olmak üzere 8.3 ha'lık 3 ayrı alt bölgeden oluşmaktadır.

Yarışmaya Konu Proje Alanı ve Çevresinin İncelenmesi

Yarışma alanı; Zonguldak için önemli simgesel, tarihsel ve kültürel bir odak, kentsel açık alan, potansiyel rekreasyon alanı ve kent merkezi zonunun bir parçasıdır. Bahse konu alan, kentin batı girişindeki ana arterden cephe almaktadır. Arazi getiriminin yüksek olduğu kıyıda ve kent merkezinde kalmış, Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun mülkiyetinde olan Lavuar (kömür yıkama) tesisleri ve alanı, havzada üretilen kö-

Şekil 2. Kentsel Odaklar ve Yarışma Alanının Konumu.

Şekil 3. Ulaşım İlişkileri.

Lavuar Alanı Kuleleri.

mürlerin tüketim bölgelerine denizyoluyla nakli için 1900'lü yılların başından beri kullanılmaktadır. Cumhuriyet öncesi Zonguldak'ta yabancı şirketlerin kurduğu tesislerin bulunduğu alana ise 1950'li yıllarda inşa edilmiştir.

Zaman içerisinde, lavuar tesisine ait sistemin teknolojik olarak eskimesi ve yıkama masraflarının artması üzerine; 2006 yılında daha teknolojik sistemlerin kullanıldığı iki yeni lavuar ve kömür yükleme tesisi devreye girerek, söz konusu alan terk edilmiştir. Aynı yıl içinde, devre dışı bırakılan tesisinin yıkım kararı alınmış ve yıkım çalışmaları başlamıştır. Yıkım çalışmaları sırasında, Mimarlar Odası'nın tescil talebiyle TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.12.2006 tarih ve 335 sayılı kararla endüstriyel miras olarak tescil edilmiştir. Yaklaşık 40.000 m²'lik alan üzerine kurulu olan Merkez Lavuarı'nın tescili sonunda yıkımdan geriye kalan ve tescil edilen kuleler, kriblaj binası ve silo altı yapılarının dışında boş bir alan oluşmuştur.

Şehir merkezinde yer alan ve Zonguldak ili ile özdeşleşen bu tesis, Türkiye'nin sanayileşmesine önderlik etmiş, Zonguldak ilinin, hatta Cum-

huriyet dönemi Türkiye'sinin önemli sanayi yapılarından biridir. Sanayinin desantralizasyonu kapsamında, kömür yıkama işleminin kurumun diğer tesislerine kaydırılmasıyla boşaltılan, yarım asırdan beri işlevini sürdüren lavuar alanının farklı fonksiyonlar yüklenerek kente entegre edilmesi düşünülmektedir.

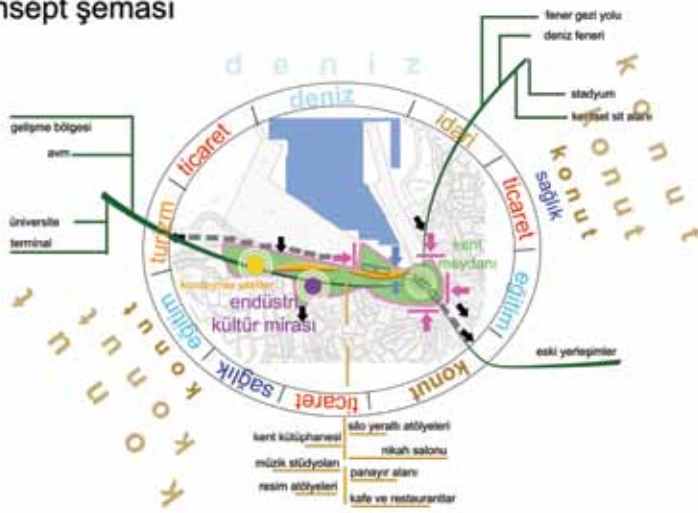
Alana İlişkin Değerlendirmeler

Lavuar alanının kentle ilişkisinin irdelenmesi sonucunda; kent bütünü ile entegrasyon içerisinde bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca; bu endüstri mirasının kentsel kimliği oluşturmaya yönelik bir potansiyel taşıdığını vurgulamak gerekmektedir.

Lavuar alanına ilişkin tespit edilen sorunlar;

- Lavuar alanının kentsel imajı yaratmaya yönelik bir fonksiyon barındırmaması ve kent bütünü ile ilişkilendirilmemiş olması,
- Endüstriyel mirasa sahip çıkılmasına yönelik yaklaşımları sergileyecek kurguların yapılmamış olması ve dönemin kültürünü yansıtmaktan ziyade; kentten izole, yıkık bir yapı olarak yer alması,
- Kent içi ve kent dışı ulaşım kademelenme-

konsept şeması

Şekil 4. 1/5000 Konsept Şeması.

sinin yetersiz olması, minibüs duraklarının kentin en işlevsel alanında görüntü ve gürültü kirliliği yaratması, araç sahipliğinin artması ile birlikte gelen trafik yoğunluğunun kirlilik ve gürültü yaratması,

- Kent kimliğine ve kente özgü değerlere yönelik mekânsal öğelerin bulunmaması, kent merkezinde görsel kalitenin artırılmasına yönelik tasarımların yer almaması,
- Kentte sosyal ve kültürel toplanma odağının bulunmaması,
- Kamusal alanların azlığı ve yaya sirkülasyonunu ön plana çıkaran tasarımların bulunmaması,
- Bir kıyı kenti olan Zonguldak'ta, merkez alanın kıyı ile ilişkisi kurulamamıştır.

Alan, bir dönemin kültürünü belgeleyen "Endüstriyel Miras" olarak, yeni işlevler ve tasarımlarla kente entegre edilmeye en elverişli konumda bulunmaktadır. Kentin ana ulaşım akslarının kesişim noktasında bulunması, demiryolu hattı ve limanla bağlantılı olması, kent merkezine yakınlığı ile birlikte kenti simgeleyen ve tanıtan bir alan olma özelliklerini taşımaktadır.

Kavramsal Yaklaşım

Vizyon: Tarihi ve doğal çevreyi koruyarak gelişen, tarihsel kimliği ile oluşmuş yeni kentsel imajını kalkınmanın tetikleyicisi olarak kullanan, rekabet gücü yüksek evrensel kent Zonguldak.

Yarışma alanının rolü: Sanayi odaklı kentten hizmet odaklı kente dönüş sürecinde katalizör

Amaç: Geçmiş kentsel kimliğin, günümüz eğilimleriyle entegre edilerek kentsel imajın belirleyicisi rolünün etkisiyle, kentin rekabet gücünün artırılması, kültürel ve ekonomik mekânsal dengeli gelişim.

Hedefler:

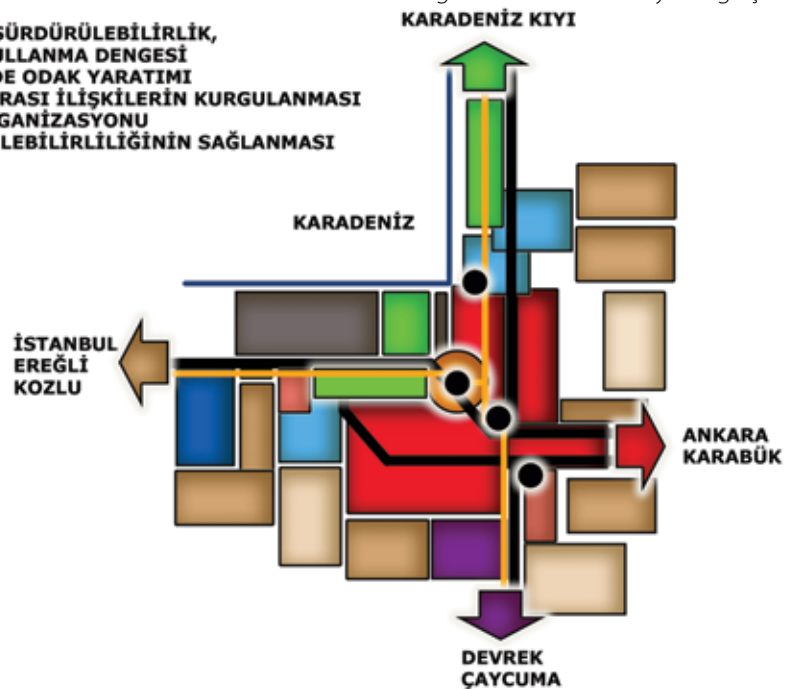
1. Endüstriyel Kültür mirasının korunması,
2. Kent merkezinde ulaşım organizasyonun sağlanarak, kentsel erişilebilirliğin artırılması ve planlama alanının taşıt trafiği baskısından kurtarılması,

3. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve kent mekânına yansıtılması.

Stratejiler:

1. Tüm tasarım ve planlama sürecinde Koruma-Kullanma dengesinin sağlanması,
2. Ulaşım alt türlerinin birbirinden ayrıştırılması ve kesişim noktalarının (kavşakların) organize edilmesi,
3. Tasarlanan yaya alanlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı (rüzgâr tribünleri) ile meydan aydınlatmasının sağlanması ve bu yöntemle kentliye sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılması,
4. Cumhuriyet meydanına alternatif bir kent meydanı tasarlanması,
5. Kıyı kenti Zonguldak için, tasarım alanında kıyı-yaya ilişkisinin su ögesiyle kurulması,
6. Kenti simgeleyen öğelerden biri olan deniz faktörünün tasarıma yansıtılması, kıyı-kent ilişkisinin kurulması,
7. Yaya sirkülasyonunun sürekliliğinin sağlanması,

**KÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK,
KORUMA KULLANMA DENGESİ
KENT İÇİNDE ODAK YARATIMI
ODAKLAR ARASI İLİŞKİLERİN KURGULANMASI
ULAŞIM ORGANİZASYONU
YAYA ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI**

Şekil 5. Lavuar Alanı ve Çevresi, Yaya Akışı ve Odaklar.

Temel Tasarım Kararları

Kavramsal tasarımın çıkış noktası, endüstriyel kültür mirası olan lavuar tesislerinin yeniden canlandırılmasının tematik olarak anlatılması ile ortaya çıkmıştır.

Kömürün Hikâyesi: Havzadan çıkarılan kömürler, alanın yakınından geçen demiryolu hattı ile taşınarak, tescilli "silo altı" denilen alana boşaltılıp, bantlarla tescilli kısmen yıkık olan "kriblaj binası"na getirilerek kırılma ve elekten geçirme işlemlerinden sonra yıkanıp satışa hazır hale getirilmekteydi. İşlenen kömürler bantlarla, alanın kuzeydoğusundaki liman sahasına yüklenerek, deniz yolu ve demiryoluyla pazara iletiliyordu. İşlem görmeyen kömürler ise, satışa hazırlanmak üzere tescilli kriblaj binasında stoklanıyordu.

Tematik Yaklaşım: Bu tema başlangıç noktası meydan olmak üzere meydana tasarım alanına doğru ham kömürün raylarla girişini döşe-

me izi olarak resmederek işlenmek üzere, alan içerisindeki seyrini ve izlediği yolları insanlara izletebilmek amacı üzerine oturtulmuştur.

Kent Meydanı ve Anıtsal Öğe: Kentin kimliğini simgeleyen kömüre ve kömür emekçilerine gönderme yapan bir kent meydanı tasarlanmıştır. Avuç içine konulmuş bir kömür metaforu şeklinde meydan döşemesi düşünülmüştür. Ayrıca limandan ve kargo alanından gelen demiryolu hatlarının kesişim noktası olan kent meydanında anıtsal öğe kurgulanmıştır. Bu anıtsal öğe "yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine" sloganı ile imgelenebilir.

Su İlişkisi: Kentsel işlevlerin su ile olan ilişkisini vurgularken, ait olduğu dönemin izlerini taşıyan lavuar tesislerinin denizle olan direkt ilişkisine gönderme yapan bir alan düzenlemesi kurgulanmıştır.

Planlama Kararları

1. Kentin taşıt trafiği baskısından kurtulması amacıyla minibüs duraklarının kentnin doğu yönünde gelişen ticaret aksı üzerine taşınmasına karar verilmiştir.

Minibüs duraklarının yeni alanı; Meri planda düşünülen yaya aksına da katkı sağlayarak, ticaret alanlarının canlanmasına ve gelişmesine imkân verirken, tren garı ve ilçelere erişim sağlayan minibüs duraklarına yakınlığı ile kent içi entegrasyonun ve merkez-çevre ilişkisinin kurulmasına destek olacaktır.

2. Ulaşım kademelenmesinin revizyonu ile birlikte kamyon ve TIR güzergâhları belirlenmiş olup, bu araçların kent içinde doluşması engellenmiştir.

Şehirlerarası yolları kullanarak kent içine girmeleri engellenen bu araçlar liman ve kargo arasında yapılması planlanan yol ile bağlantı kuracaklar ve kent içine uğramayacaklardır. Bununla birlikte yaya akışına öncelik veren yollar planlanmış olup, liman ve karayolunun bağlantısını sağlayan yolun, tasarım alanı güzergâhında yeraltına alınmasıyla, tasarlanan Kent Meydanı ve tasarım alanı arasında bütünleşik bir yaya alanı oluşmasına imkân verilmiştir.

3. Rekreatif alan yoksunluğu, yeşil alan yetersizliği ve kentte toplanma-buluşma odağının eksikliği sonucunda Kent Meydanı tasarımı düşünülmüştür.

Kentsel donatı odaklarını ve mevcut meydanları birbirine bağlayacağı düşünülen Kent Meydanı, yaya sirkülasyonunu sağlaması, toplanma noktası olması ile kentlinin sosyal donatı beklentisini karşılayacak bir tasarım ögesi olacaktır. Ayrıca, liman komşuluğundaki park alanı kent meydanı ile bütünleşerek meydanın bir parçası haline gelmektedir.

4. Kent meydanındaki yaya akışı devamlılığını sağlayan, kentin sosyal kültürel ihtiyaçlarına karşılık verecek fonksiyonlar yüklenen tasarım alanı (Lavuar Alanı) kurgulanmıştır.

Kentsel sosyal kültürel alanların yetersizliği ve kentlinin bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılayacak alternatiflerin olmayışı sonucunda şekillenen tasarım alanında fuaye alanından, sanat atölyelerine, nikah salonundan, kütüphane, ticaret alanlarından otoparka kadar çeşitli fonksiyonlar düşünülmüştür. Mevcut raylı sistemin peyzaj ögesi olarak kurgulanması, tescilli yapıların geçmişlerine atıflarda bulunacak eserlerin tasarlanması planlanmış ve Zonguldak'ın kimliğini belleklerde tutmayı amaçlayan mimari senaryolar geliştirilmiştir. Yalnızca merkezde yaşayanlar için değil, çevre ilçeler ve hatta komşu illerden gelen ziyaretçilerin de ilgi odağı olarak bir turizm potansiyeli yaratacağı düşünülmektedir. Böylelikle ait

olduğu dönemin izlerini taşıyan tescilli yapılar ve Zonguldak simgesi olan kömürün hikâyesi gelecek nesillere aktarılmış olunacaktır.

5. Fonksiyonel özellikli Lavuar alanında ve kent meydanında kullanılan su elemanı kıyı kentinin varoluşunu simgeleyecektir.

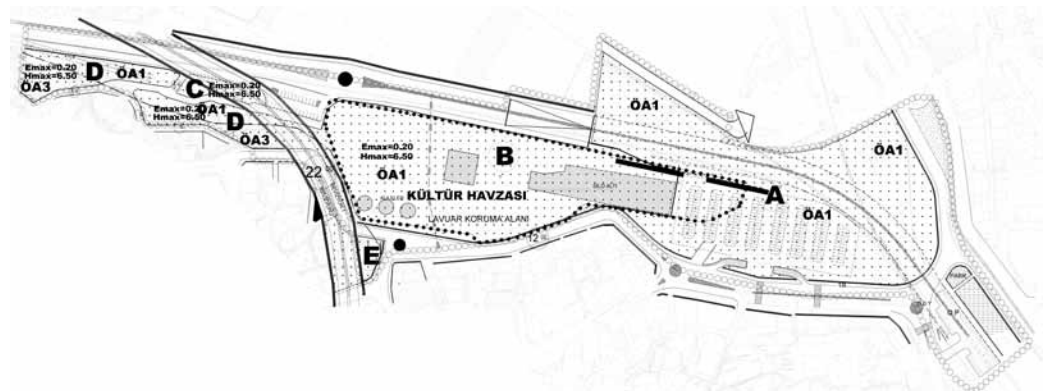
Kıyı ve derenin yapay su kanallarıyla birleştirilmesi ile yaya alanlarında denizi kentin içine alan bir tasarım kurgusu düşünülmüş, kentlinin deniz ile buluşması sağlanmıştır.

6. Çok fonksiyonlu lavuar alanının komşuluğunda bulunan eğimli alanda konteyner oteller ve ticaret alanları tasarlanmıştır.

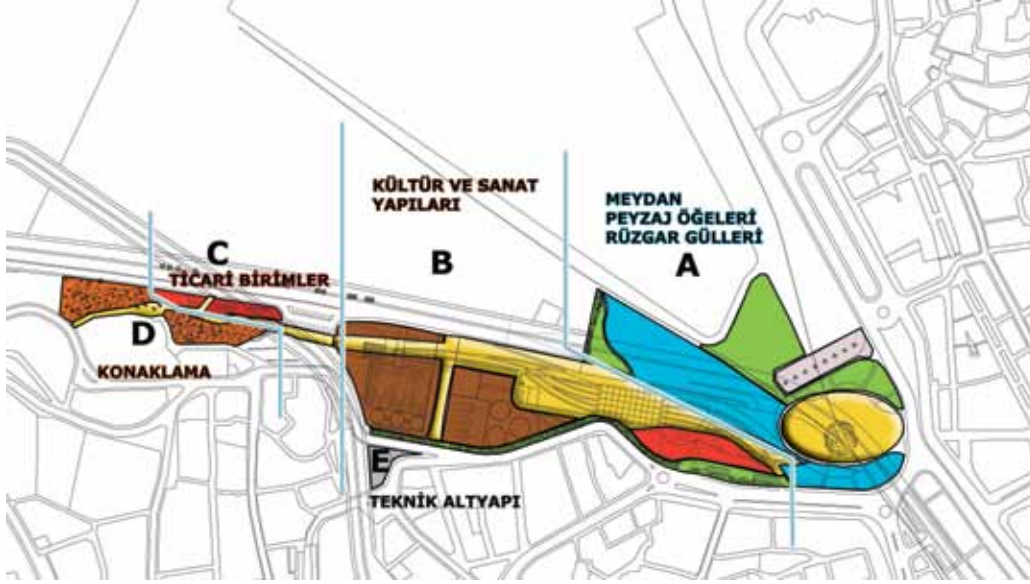
Bu oteller kot farkından dolayı teraslama yöntemiyle konumlandırılacak olup hem kentin simgesi olan limana ait konteyner gibi öğelerin vurgulanması hem de kentin gelişme bölgesinde yer alan kısımda turizmi canlandırması düşünülmüştür. Oteller özellik

Şekil 6. 1/2000 Konsept Şeması.

Şekil 7. 1/1000 Ölçekli Öneri İmar Planı.

Şekil 8. Alan İçi İşlevsel Bölgeler.

bakımından üniversiteye yakınlığı ile öğrenci kitlesini çekmeye yönelik kurgulanmıştır. Otellerin alt katlarında ticaret ve sanat faaliyetlerini sürdüren birimlerin bulunması planlanmıştır.

Kentsel Tasarım ve Mimari Tasarım Kararları

Alanda Kurgulanan İşlevsel Alanlar (Kültürel Aks)

İşlik atölye ve sergi alanı: Tematik döşemeli aksın doğusunda bulunan silo ve kaba ayrıştırma-parçalama mekânlarında yer alır.

Kütüphane ve Sergi Alanı: Devam eden aks üzerinde bir konveyör metaforu ile oluşturulmuş yürüyen bir rampa kurgulanmıştır. Kripilaj

binasında yer alan kütüphane ve sergi alanına bu rampadan geçiş sağlanmaktadır.

Oditoryum, Tiyatro ve Cep Sinemaları: Yürüyen bir rampa ile devam eden aks üzerinde neredeyse her düzlemde bakıldığında çatıları çim örtülü ve büyük ölçüde zemin altına alınarak tasarlanmış tesisin geçmişteki işlevine gönderme yapan oditoryum, tiyatro ve cep sinemaları bulunmaktadır. Oditoryum, tiyatro ve cep sinemalarından oluşan kompleks temelde, fuaye mekânına ve gereksinimine göre birleşebilen ancak, girişleri veya ulaşimleri şeffaf olmakla birlikte maden tünellerini referans alan anlayışla oluşturulmuş bir yapı topluluğudur. Bu grup ihtiyaç doğrultusunda kulelerin üzerine oturtulmuş lokanta ve kafeterya ile yakın olarak ilişkilendirilmiştir. Tüm bu yapı topluluklarının servis hizmetleri

ise alanın güneyinden geçen yoldan sağlanmıştır.

Kuleler: Kömür yıkama sürecindeki son işlemlerden biri olan çökeltme kulelerinde konumlanmış lokanta ve kafeterya işletmelerine erişim, şeffaf asansörlerle sağlanmaktadır.

Otopark ve Çarşı: Meydanın komşuluğundaki tasarım alanının açık fuayesi olarak tanımlanan alan da ise bu alanla direkt bağlantılı yer altı otoparkı ve yeme-içme işlevi yüklenmiş küçük bir çarşı oluşturulmuştur. Bu çarşı, üzerine örtülmüş tente ile aynı zamanda panayır etkinliklerine de olanak sağlamaktadır. Bu örtü, kıyı kentlerinin vazgeçilmez öğesi olan martıların kanatlarından esinlenilmiş, kanat metaforu ile şekillendirilerek kurgulanmıştır.

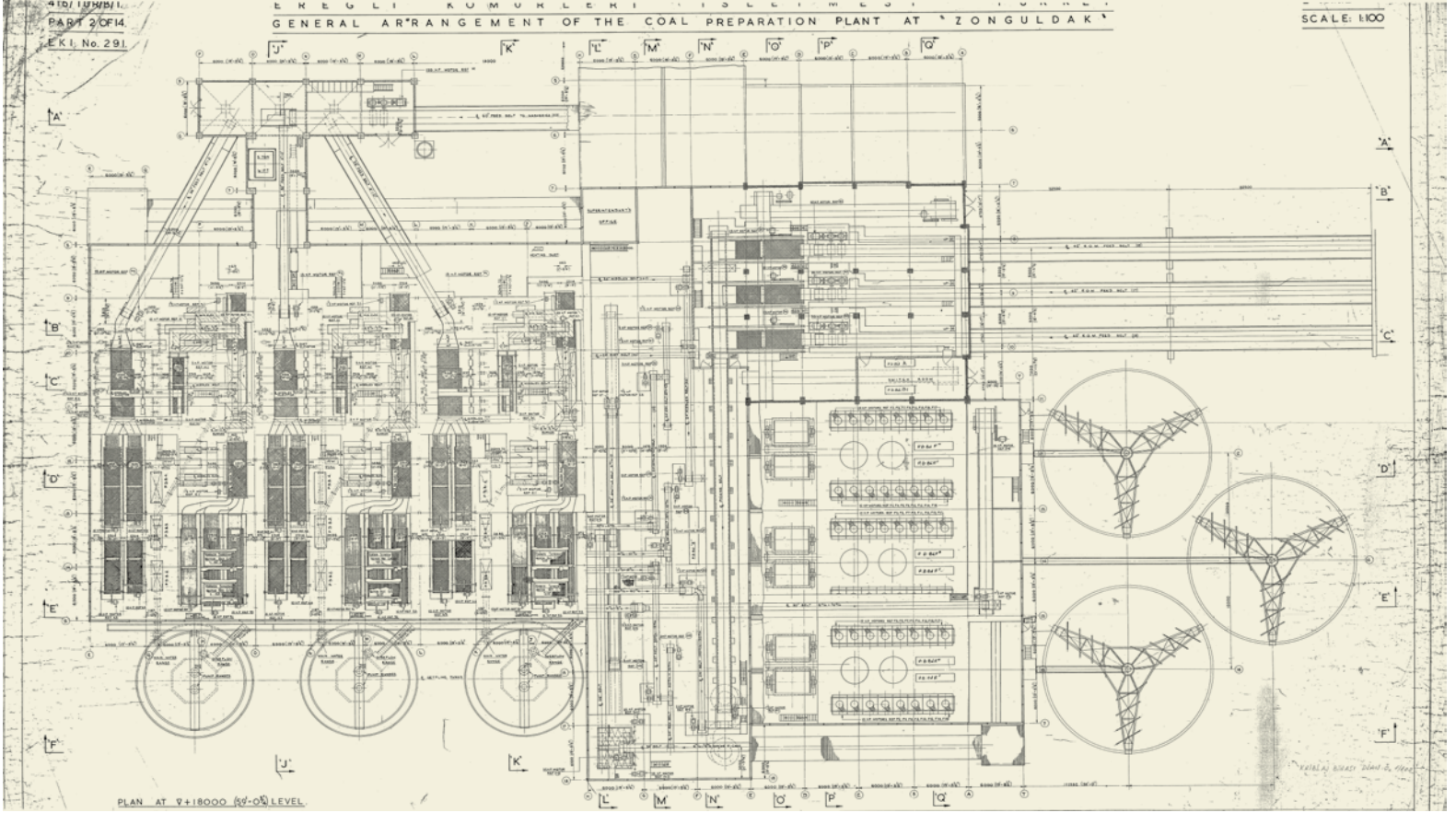
Gençlik Merkezi: İşlikler ve sergi alanlarının komşuluğunda, cep sinemalarının çatılarının yanı başında konuşlanmış, zemine gömülü stüdyoların ve müzik atölyelerinin yer aldığı gençlik merkezi tasarlanmıştır.

Nikâh Salonu: Sosyal kültürel işlevlerin yer aldığı aksın sonunda baret metaforu ile kurgulanmış bir nikâh salonu tasarlanmıştır. Yine zemin kotunda yer alan yapının üzeri çim örtü ile kaplanarak ekolojik olmaya özen gösterilmiştir.

Konteynır oteller ve alışveriş birimleri: Alanın batı yakasındaki bol maki topluluğundan oluşan arazi parçasına ise arazinin doğal yapısına çok müdahale etmeden bitki örtüsü içine saklanmış, limandaki konteynerlere gönderme yapan daireler yapılması öngörülmüştür.

Şekil 9. 1/500 Kentsel Tasarım Projesi.

Şekil 10. Eski Kriplaj Binası Planı.

Rüzgâr Türbünleri: Sürdürülebilir kent kavramını temel ilke edinen bu projede yenilenebilir enerji türlerinden biri olan rüzgâr türbünleri kullanılmıştır. Bu türbünlerden bir kısmının, kentin hâkim rüzgârının en çok etkili olduğu kent limanı ve kargo alanı arasında kalan rekreatif alanda konumlanması düşünülmektedir. Bu noktada kullanılacak olan rüzgâr türbünlerinin meydan aydınlatmasındaki enerjiyi üretmesi ve aynı zamanda kentliye yenilenebilir enerjinin hayatımızdaki önemini vurgulaması amacıyla sergilenmesi düşünülmüştür. Rüzgâr türbünlerinin kullanılacağı bir diğer nokta ise konteynır otellerin olduğu bölgedir. Bu yerleşimde de hâkim rüzgâr etkisi görülmekte olup, yeni yapılaşmada kullanılarak ekolojik yaşama geçiş sağlanması amaçlanmıştır.

Koruma-Kullanma Politikası: Temel yaklaşım, tescilli olan kriplaj binasına ve kulelere yıkımdan sonraki ilk hallerini konsültasyon anlayışı ile yüzey temizliği dışında müdahalede bulunmadan tasarlamaktır. Bu sebeple özellikle kriplaj binasında binanın içine konstrüksiyonu tamamen kriplaj binasından bağımsız çalışan ayrı bir yapı tasarlanmıştır. İşlikler ve atölyelerde siloların ağızları ışık ve havalandırma elemanı olarak kullanılıp olduğu gibi korunmasına özen gösterilmiştir. Bu birimlerin üzerilerinin hem estetik hem de aydınlatma açısından -yer yer şeffaflık sağlayacak- cam bir döşeme kaplaması

ile örtülmesi önerilmiştir. Bu alanın genel örtüsü olarak ise pergola ve mimari tekstil düşünülmüştür.

Peyzaj Yaklaşımı: Peyzajdaki kavramsal tasarım, genel tematik yaklaşımı destekleyip, güçlendirecek kurgulardan oluşmuştur. Bu kurguların en önemlisi alandaki yaya yollarının Lavuar Tesislerinin yıkılmasından önceki raylı taşıma izlerine nerdeyse tamı tamına oturturulması ve bununda döşeme izi olarak resmedilmesine dayandırılmasıdır. Alanda manzara yönünden kapanması istenen bölümlerde Zonguldak Bölgesi'nde yayılış gösteren ağaç ve çalı türlerinden olan Pinus Pinea, Laurus Nobilis ve Carpinus Betulus kullanılarak manzara ve ses perdesi oluşturulması düşünülmüştür. Arazinin geri kalan yeşil alanlarında ise, Zonguldak Bölgesi endemik türlerinin bu araziye kazandırılması, böylece bu bitkilerin sergilenerek tanınması planlanmıştır.

Sonuç

Zonguldak Lavuar Koruma Alanı ve Çevresi Koruma, Planlama, Kentsel Tasarım, Mimari ve Peyzaj Düzenleme Proje Yarışmasındaki planlama kararları ve tasarım kriterleri sürdürülebilir kent kavramı kapsamında düşünülmüş ve üretilmiştir. Sürdürülebilir kent kavramı; insan gereksinimlerine günümüz kentlerinden daha iyi yanıt veren kentlerin oluşturulmasının yanı

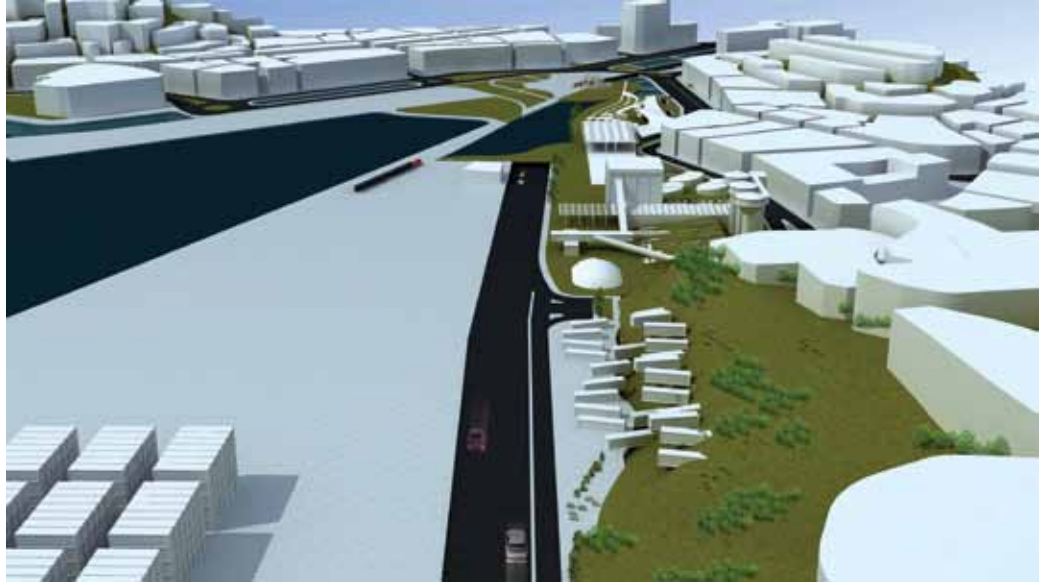
sıra, kent sistemlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasını engellemeyecek bir biçimde geliştirilmesi gerekliliğini tanımlamaktadır.

Sanayileşme sürecindeki en önemli odaklardan biri olan Zonguldak bugün üretim sistemlerinin değişmesiyle ve enformasyon çağına girilmesi ile sosyo-ekonomik farklılığını fiziksel mekânına da yansıtmaktadır. Bu dönüşümle birlikte kentsel sistemler yer değiştirirken kentte yaşayan insanların temelindeki sosyal, kültürel ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanabileceği alanlar doğmaktadır. Zonguldak, sert topografyaya sahip, düzeyde fazla alanın bulunmayıp düşeyde büyüyen bir kenttir. Bu gelişme durumuna ve alan sıkıntısına göre tasarım kriterleri düşünülmüştür. Dolayısıyla mimari tasarımlarda zemin altındaki yapıların üzerleri çim örtü ile kaplanarak peyzaj ögesi olarak kullanılmıştır. Sürdürülebilirliğin beraberinde gelen yenilenebilir enerji üretimine örnek teşkil etmesi açısından rüzgâr tribünleri kullanılmıştır. Şehir içi ulaşım kademelenmesi sağlanarak kent merkezindeki kaosa müdahale edilmiştir. Tüm kentsel planlama ve tasarım sürecinde koruma-kullanma dengesi ilkesi ile hareket edilmiştir. ■

NOT

1. <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=2634>

Tasarım Modellemeleri

“ADANA’DA SANAYİ YAPILARI” FOTOĞRAF YARIŞMASI SONUÇLANDI

Kamuran PEKÇETİN

Sanayi yapıları konulu fotoğraf yarışmasına 43 fotoğrafçı 209 eser ile katılım sağlamıştır. Zeki Yüzüak, Tahsin Sezer, Sina Coşkun, Hakan Kısacık ile birlikte jüri olarak birbirinden güzel eserleri seçmekte oldukça zorlandık ve bir sonuca vardık. Mustafa Tor’un birincilik aldığı yarışmaya kentimiz fotoğrafçılarından katılım çoğunlukta idi. Meslektaşlarımızdan ilginin daha büyük olmasını bekliyorduk, fakat umduğumuz gibi olmadı. Yalnızca iki meslektaşımız fotoğraf göndererek katılım sağlamışlardı. Gönderilen fotoğrafların çoğunun aynı mekânlarda yapılan çekimler olduğunu gördük. Bunun yanı sıra kentimizin zaman içerisinde neler kaybettiğini, hangi değerlerini yitirdiğini gözler önüne seren fotoğraf kareleri içimizi burkar durumda idi. Bu yarışma sonucunda çıkan belgeleme niteliğindeki eserler umarım şimdiki ve gelecek nesiller için ders çıkartılabilecek belge niteliğinde izlenebilen fotoğraflar konumunda olur.

2. ÖDÜL Gökür ARSAL

1. ÖDÜL Mustafa TOR

3. ÖDÜL Volkan ERDOĞDU

1. MANSİYON Ömer Faruk YEYEN

2. MANSİYON Osman ARSAL

3. MANSİYON Gökür ARSAL

MİMARLIKTAKİ İNTİHAL VE 50 YIL ÖNCE ADANA'DA YAŞANAN BİR OLAY

Arif ŞENTEK

Mimarlar Derneği 1927 Başkanı

"Söz konusu karar ve duyuru, kişilerden bağımsız bir önem taşıyor. Karar ve duyuru, yakın dönem meslek tarihimizden bize kalan sayılı belgelerden biri ve günümüz uygulamalarına da ışık tutuyor."

Bilindiği gibi "intihal" bir başkasının ürettiği fikir ve sanat eseri niteliğindeki bir çalışmayı kendine aitmiş gibi göstermek ve kullanmak anlamına geliyor. Daha yalın bir deyimle "fikir hırsızlığı" diyebiliriz. Genellikle akademik çevrelerde kibar bir dille "plagiarizm" deniliyor bu tür "hırsızlık" olaylarına.

"İntihal" uyar ülkelerin bilim kurumlarında çok ağır bir suç, bizde ise "valla yapmış ama ne yapalım, kendi utansın" gibi bir yaklaşımla geçiştiriliyor. Bu arada bazı üniversite rektörlerinin, bakanların, tanınmış öğretim üyelerinin bu türden işlere karıştığına ilişkin haberlere günlük gazetelerde rastlayabiliyoruz. Genellikle "intihal"le suçlananların "yavuz hırsız" misali karşı saldırıya geçme olasılığı fazla olduğu için çoğu kişi bildiği, gördüğü halde bu tür "hırsızlık" olaylarından özel sohbetlerde söz etmeyi tercih ediyor.

Macaristan Cumhurbaşkanı'nın Serüveni

Bu yılın uluslararası düzeyde önemli bir intihal olayı Macaristan'da patlak verdi. Macaristan Cumhurbaşkanı Pal Schmitt, 1992 yılında yaptığı doktora çalışmasının çalıntı olduğunun ortaya çıkması üzerine ülkede başlayan kitlesel protestolara dayanamayıp görevinden istifa etmek zorunda kaldı.

Zamanında Macaristan ulusal kılıç takımında yer alan ve kazandığı olimpiyat birincilikleri ile başarılı bir spor geçmişine sahip Cumhurbaşkanı, anlaşılan bilimsel etik açısından aynı derecede başarılı değildi. Modern olimpiyat oyunları konusunda yaptığı doktora tezini hazırlarken kısa yolu seçmiş, Bulgaristan'dan bir bilim adamının aynı konuda yaptığı çalışmanın çevirisini aynen kullanmıştı.

Pal Schmitt geçen yıl Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün çağrılısı olarak ülkemizi ziyaret etmiş, hatta Dumlupınar Üniversitesi kendisine fahri doktorluk diploması vermişti. Acaba üniversite bu konuda Macaristan halkına ve bilim çevrelerine benzer bir duyarlılık gösterir ve verdiği diplomayı iptal eder mi?

"Mimarlar Fikir Hırsızlarıdır"

Mimarlıkta "intihal" olaylarının yaygın olduğu söylentilerini sıkça duyarız. Bu söylentiler, "ay-

nen almış," "kısmen almış," "uyarlamış," "etkilenmiş," "yararlanmış" gibi değişik düzeylerde olabiliyor. Pek açık açık dillendirilmiyorsa da özellikle proje yarışmalarının ardından bu tür değerlendirmeler yapılabiliyor.

Jean Nouvel'in "mimarlar fikir hırsızlarıdır ve dehaları bu var olan fikirleri yenilerine dönüştürmekte yatmaktadır" dediğine değinilir. Galiba öncelikle etik dışı olması gereken "etkilenme" değil, "aynen kopyalama" düzeyine varan yararlanmalardır.

Tabii bu konuda yakın tarihlerden uluslararası boyutta önemli bir örnek, 2002 yılında UIA aracılığıyla yapılan Güney Kore Busan kenti "Kule Kompleksi" yarışması. Yarışmanın jüri üyeleri arasında UIA Başkanı Vassilis Sgoutas ve ünlü mimar Mario Botta da bulunuyordu. Yarışma sonuçlarının açıklanmasından sonra kendilerine iletilen uyarıları dikkate alan jüri, birinci seçtikleri projenin İspanya'nın Santiago de Compostella kentinde Norman Foster tarafından yapılan proje ile "çarpıcı benzerlikler" taşıdığını kararlarına eklemek zorunda kalmıştı.¹

Uzun Süren Bir İntihal Davası

Ülkemizde 10 yıl kadar önce bir mimarın, toplu konut yapımcısı bir firmaya karşı intihal iddiasıyla açtığı dava ilginç bir seyir izlemişti. Burada kısaca değineceğim davayı daha geniş ayrıntılarıyla belgelemek ve incelemek meslek hukukumuz açısından önemli bir çalışma olacaktır.

Söz konusu dava bir yanı ile telif haklarının ihlali iddiasını da içeriyordu. Mimar, firmaya çok katlı konut projesi yapmıştı ve konutların son katları çatı katı ile birlikte dubleks dairelerden oluşuyordu. Bu projeyi uygulayan firmanın daha sonra bir başka mimara yaptırarak inşa ettiği farklı bir başka toplu konut projesinde gene son katlar dubleks olarak tasarlanmıştı. Sanırım bu iki farklı tasarım arasında tek ortak taraf, ikisinin de son katlarının dubleks olmasıydı.

Mimar böyle bir çözümün kendi tasarımı olduğunu, firmanın bedelini ödmeden bu tasarımı kullandığını öne sürerek yüklüce bir tazminat talebinde bulunmuştu. Firma ise iki proje arasında bir benzerlik olmadığını, Türkiye'de ve

diğer ülkelerde son katları duplex olan çok sayıda konut binası bulunduğunu ileri sürüyor ve örnekler veriyordu.

Davanın sonuçlanması uzun bir süre aldı. Mimarlık okullarından hocaların da aralarında bulunduğu birkaç bilirkişi heyeti oluşturuldu. İlginç olanı, bu bilirkişilerin verdikleri raporların birbiriyle çelişmesiydi. Bir raporda intihal var deniyor, bir başka raporda böyle bir şey yoktur deniliyordu. Hatırladığım kadarıyla bir raporda da yüzde şu kadar intihal vardır diye oran veriliyordu. Sonunda firmanın davayı kaybettiğini öğrendim, mahkeme mimarı haklı bulmuştu. Benim kanaatim ise tersi yönündeydi. Belki dava dosyasını bütünüyle yeniden inceleme olanağı bulursam farklı düşünebilirim.

“Ağaç Yaşken Eğilir”

İntihal konusunda duyarlılığın, “ağaç yaşken eğilir” misali eğitim sırasında kazandırılması çok önemli. Batı üniversitelerinde bu etik soruna yönelik ciddi tedbirler alınmış. Hatta öğrencilerin yaptığı yazılı çalışmaların özgünlüğünü, başka bir yerlerden asırılıp asırılmadığını denetleyen bilgisayar programları geliştirmişler. Mimarlık okullarında “intihal” alışkanlığını önlemek için neler yapıldığını araştırmakta yarar var.

Görüştüğüm öğretim üyesi meslektaşlarımızın anlattıklarına bakılırsa öğrenciler arasında başka çalışmalardan “aşırı etkilenme”lerin yaygın olduğu ve bir şekilde hoş görüldüğü anlaşıyor. Neredeyse “valla yeter ki bir şeyler yapsın getirsinler, ne olursa olsun razıyız” deniliyor gibi. Geçtiğimiz yıllarda internette aranırken bulduğum bir duyuru,² bu konunun artık ticari boyutlara vardığını, öğrencilerin tasarım ödevlerini ücreti karşılığı bir başkasına yaptırabileceklerini gösteriyor.

“Öğrenci Mimari Projeleri Çizilir” başlıklı duyuruda şöyle deniliyor: “Yıldız Teknik Üniversitesi’nden yeni mezun olmuş mimardan, uygun fiyatla öğrenci projeleri çizilir. Avan proje, uygulama projesi, üç boyutlu görselleştirme ve sunum gibi ödevleriniz sizin adınıza yapılır.”

50 Yıl Önce Adana’da Yaşanan Bir Olay

TMMOB’nin ilk yıllarında yayınlanan *Teknik Haber*³ gazetesini tararken size de ilginç gelebileceğini düşündüğüm bir “intihal” olayı ile karşılaştım.⁴ Olay 50 yıl önce, 1960’ların başında ve Adana’da geçiyor. O tarihlerde Adana’da mimar sayısı herhalde iki elin parmaklarından belki biraz fazladır. Üstelik bu olayı daha da ilgi çekici duruma getiren, iki kadın mimar arasında geçmiş olması.

Olay, Mimarlar Odası “Haysiyet Divanı” yani bugünkü deyimiyle “Onur Kurulu”nda görüşülmüş ve karara bağlanmış, TMMOB “Yüksek Haysiyet Divanı” verilen 6 ay meslekten men cezasını onaylamış ve Bayındırlık Bakanlığı gazete ilan yoluyla kararı duyuruyor. Bayındırlık Bakanlığı’nın duyurusunu, diline hiç dokunmadan, sadece olayla ilgili mimarların adlarını AA ve BB diye değiştirerek aynen aktarıyorum:

“Adana’da serbest sahada mesleki faaliyette bulunmakta olan Y. Mimar AA, Yüksek Mimar BB’nin yapmış olduğu bir bina projesini, bilirkişi sıfatıyla dosyasından alarak aynen kopye etmek ve imzasıyla tatbik eylemek suretile meslek şeref ve haysiyetini ihlal ve meslekle alakalı işde kasden zarara sebebiyet verdiğinden, Mimarlar Odası Haysiyet Divanı’nca (6235 - 7303) sayılı kanunun (26)ncı maddesinin (ç) fıkrası gereğince (6) ay müddetle serbest meslek icrasından men’i suretiyle tecziyesine dair verilen 26/10/1961 gün ve (2) sayılı kararı, aynı kanunun (10 ve 27)nci maddeleri uyarınca Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yüksek Haysiyet Divanı’nca tetkik edilerek tasdik olunmuştur.

“Buna göre Y. Mimar AA’nın Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahilinde 1/1/1962 tarihinden 1/7/1962 tarihine kadar serbest sahada mesleki faaliyetten men edilmiş olduğu mezkûr kanunun (11 ve 28) inci maddeleri gereğince tebliğ ve ilan olunur.”

Olay belki bugün hatırlanıyordur, belki hatırlanmıyordur, ama 60 yıl önce mesleği uygulama ve etik kurallar konusundaki titizliği göstermesi açısından önemli bir örnek. Ne yazık ki arşivlerimizi iyi koruyamadığımız için konunun daha fazla ayrıntısına inme veya benzeri diğer olayları inceleme, karşılaştırma yapma olanağı bulamadım. Söz konusu kararı ele aldığımızda altının çizilmesi gereken bazı noktalar var.

Bazı Kısa Değerlendirmeler

Öncelikle belirtilmesi gereken, AA’nın bu işi, bilirkişi olarak incelemesi için kendisine verilmiş olan dosya içindeki projeyi kullanarak yapması. Bu “ağırlaştırıcı” bir durum ve belki bilirkişilikle ilgili yasal yükümlülükler açısından ayrıca bir irdelemeyi gerektiriyor.

Olayda dikkati çeken bir ayrıntı, tasarımın aynen kopyalanmış olması. Diğer bazı “intihal” olaylarında olduğu gibi bazı değişiklikler yapılmamış projede. Belki böyle farklılıklar olsaydı suçlama bulanıklaşabilecek ve tartışılabilir bir hal alacaktı.

Kararda “imzasıyla tatbik eylemek suretiyle” dediğine göre proje uygulanmış. Bu da ağırlaştırıcı

bir neden olmalı. Ayrıca kararda mimar AA’nın “kasten zarara sebebiyet verdiği” belirtiliyor. “Kasten” sözünden anlaşılan Onur Kurulu, AA’nın bu işi bilerek, isteyerek yaptığı kanaatine varmış, olayda hafifletici bir neden bulamamış. “Zarara neden olduğu” belirlemesine dayanarak mimar BB’nin, mimar AA hakkında ayrıca bir “tazminat davası” açabileceği akla geliyor.

Kararın gerekçeleri arasında “meslek şeref ve haysiyetini ihlal” belirlenmesi de yer alıyor. Dikkat edilirse burada diğer mimar BB’nin gördüğü bir zarar değil, mesleğe yönelik bir “ihlal” söz konusu. Belki ilk bakışta “meslek şeref ve haysiyetini ihlal” kalıplaşmış bir deyim gibi gelebilir ama Oda’nın meslek onurunu, mesleğin saygınlığını koruma işlevi açısından önem taşıyor.

Kararda yer alan “Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahilinde” sözü, dikkati çeken bir diğer nokta. Belki o tarihlerde olağan görülebilir, sadece Adana’da değil, ülkenin hiçbir yerinde mesleği uygulayamazsın denilmek istenmiş. Ama 50 yıl sonra bakıldığında sanki özellikle ağırlaştırılmış bir ifade gibi geliyor. Belki de o tarihlerde yaşanan “sıkıyönetim”lerden bir etkilenmedir.

Meslektaşlarımız AA ve BB kim bilir 50 yıl önce bu olay dolayısıyla ne büyük gerilimler, üzüntüler yaşadılar. Büyük bir olasılıkla olay sonradan unutulup gitti, belki de daha sonraki yıllarda bu iki meslektaşımız birbirleriyle dostça ilişkiler kurdular. Bu yazının amacı, hiçbir şekilde onları veya yakınlarını yeniden üzmemek değil. Ancak söz konusu karar ve duyuru, kişilerden bağımsız bir önem taşıyor. Karar ve duyuru, yakın dönem meslek tarihimizden bize kalan sayılı belgelerden biri ve günümüz uygulamalarına da ışık tutuyor. ■

NOTLAR

1. <http://www.uisa-architectes.org/texte/news/2Busan2002.html> (Erişim: 01.03.2012)
2. <http://ilan.elookat.com/ilan-OgRENCI-MIMARI-PROJELER-CIZILIR-uasuAAN-2361752.htm> (Erişim: 05.12.2010)
3. TMMOB’nin ilk yıllarında 15 günde bir yayınlanan gazetesi *Mühendislik-Mimarlık*’ın birinci sayısı 3 Haziran 1957’de çıkmış. Adı 8 Mart 1960’da yayınlanan 120. sayısından itibaren *Teknik Haber* olarak değiştirilen gazetesinin yayını, son 208. sayısının çıktığı 12 Şubat 1962’ye kadar aksatılmadan sürdürülmüş. Gazetede, doğrudan TMMOB’ye ilişkin bilgilerin dışında mühendislik ve mimarlıkla ilgili güncel konulardaki gelişmeler ve TMMOB’ye bağlı Odalara ilişkin haber ve yazılar da bulunuyor. Gazete, o tarihlerde kendi yayın organı olmayan Mimarlar Odası’yla ilgili çalışmalarda şimdikiye kadar üzerinde yeterince durulmayan önemli bir arşiv kaynağı.
4. *Teknik Haber*, sayı: 204, 18.12.1961, s.6.

Yapı Üretiminin Uygulama Aşamasında Alınacak SAĞLIK VE GÜVENLİK ÖNLEMLERİNE YÖNELİK KONTROL LİSTELERİ DÜZENLENMESİ

Muharrem GÖRGÜLÜ

İnşaat Mühendisi

DSİ 15. Bölge Proje ve İnşaat Şube Müdürlüğü

Gülden GÜMÜŞBURUN AYALP

Mimar

Çukurova Üniversitesi

Mimarlık Bölümü Araştırma Görevlisi

Mehmet Emin ÖCAL

İnşaat Mühendisi

Prof. Dr.

Çukurova Üniversitesi

İnşaat Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi

"Ülkemizde işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunun önemi gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak bu konudaki bilinçlenmenin daha da hızlandırılması için, ilgili meslek odalarının konuya yönelik faaliyetlerini artırarak çeşitli kurs, seminer ve eğitim programları düzenlemeleri yararlı olabilecektir. Ayrıca işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunun, üniversitelerin ilgili fakülte ve bölümlerinin ders programlarında başlı başına bir ders olarak yer alması veya en azından ilgili dersler içinde daha fazla yer verilmesi, bu konudaki bilinçlenmenin eğitim kurumlarında başlamasına katkı sağlayacaktır."

Giriş

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de iş kazaları ve meslek hastalıkları önemli bir sorundur. Bu sorunun en temel sebebi, sanayileşmenin gelişimine paralel olarak iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin gerekli düzenleme ve yatırımların yetersince ve zamanında yapılmamış olmasıdır. Hızlı gelişen bilim, teknoloji ve sanayileşme kuşkusuz ülkelerin kalkınma süreçlerine ve bireylerin refahına pek çok katkılar sağlamıştır. Ancak çalışma yaşamı ve iş güvenliği için aynı başarının sağlandığını söylemek mümkün değildir.

Gelişmekte olan her ülkede olduğu gibi ülkemizde de ekonomik büyümenin önemli dinamiklerinden biri de inşaat sektörüdür. İnşaat sektörü, ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalıklarının en fazla görüldüğü sektörlerden birisidir. Bunun önemli nedenlerinden biri, inşaat sektörünün kendine özgü çalışma koşullarının olmasıdır.

Ülkemizde en iyimser tahminlere göre yılda meydana gelen 64.000'i aşkın iş kazası sonucunda, 1.200'e yakın insanımız hayatını kaybetmekte; çalışan ve üretken durumdaki 2.000'e yakın insanımız iş göremez hale gelmekte, 1.600.000'a yakın insanımız da maruz kaldığı hastalık veya yaralanma sonucu tedaviye muhtaç hale gelmektedir. Şüphesiz, yitip giden canların, iş göremez durumu düşen insanların ve bunların yakınlarının çektiği acıyı ve katlandığı zorlukların meydana getirdiği manevi kaybı tartıya koymak olanaksızdır. Ancak, iş kazaları sonucu hesaplanabilir maddi kayıpların yılda sekiz milyar lira dolayında olduğu tahmin edilmektedir.

İnşaat sektörü, ülkenin toplam GSMH'sine % 4-7 aralığında bir katkı yapmakta, ilişkili olan imalat ve hizmet sektörleri ile birlikte GSMH'ya katkısı % 33'lere ulaşmaktadır. Sektör, ayrıca 1,4 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır ve bu rakam Türkiye'deki toplam "kayıtlı" istihdamın % 6'sına eşittir. Ülkemiz ekonomisi ve istihdamına bu kadar olumlu katkılar sağlayan inşaat sektörünün çok çeşitli ve boyutlu sorunları vardır. Ancak bu sorunlar içerisinde sonuçları itibarıyla en can yakıcı olanı, iş sağlığı ve güvenliği önlemleri ile ilgili yetersizliklerdir. Bunun sonucu olarak, inşaat

at sektörü maalesef ölümlü iş kazası sayısı bakımından ilk sırada yer almaktadır (SSK, 2009).

Sık yaşanan ve sonuçları katliam derecesinde can kayıpları ile sonuçlanabilen iş kazalarının neden olduğu üzüntü ve tepkiler maalesef kısa sürede etkisini yitirdiğinden; iş sağlığı ve güvenliği konusundaki yetersizliklerin giderilmesine yönelik gelişmeler oldukça yavaş ilerlemektedir. Bununla beraber konu, eskisine kıyasla toplum gündemini daha fazla meşgul etmekte, sınırlı düzeyde de kalsa, bu konuda belirli bir bilinç ve duyarlılık oluşmuş bulunmaktadır. Bu yöndeki gelişmeler ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum bağlamında yürütülen çalışmalar sonucu, ülkemizde 2003 yılında iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler kapsamında genel nitelikli ve/veya sektörel özellikleri dikkate alan çeşitli yönetmelikler hazırlanmıştır. "Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği" de bunlardan birisidir. Bu yönetmelikte, inşaat işletmelerinde alınacak sağlık ve güvenlik önlemlerinin belirlenmesi, uygulanması ve yönetimi konusunda önemli iyileştirmeler sağlayacak düzenlemeler öngörülmüştür. Bu düzenlemelerden birisi inşaat işlerinin projelendirme ve uygulama aşamalarında sağlık ve güvenlik planı hazırlanmasının zorunlu kılınmış olmasıdır. Ancak, sağlık ve güvenlik planının içeriğinin ne olması gerektiği konusunda sektörde yeterli birikim ve deneyim oluşmadığı için yönetmelikte öngörülen düzenleme henüz yeterince uygulamaya yansıyamamış durumdadır (Öcal, 2007). Adı geçen yönetmelikte, sağlık ve güvenlik planının, inşaat hazırlık ve uygulama süreçleri için iki aşamalı olarak hazırlanması öngörülmektedir. İnşaat hazırlık aşamasına yönelik benzer bir çalışma yapılmış bulunduğundan bu çalışmada, inşaat projelerinin uygulanması aşamasında hazırlanacak iş sağlığı ve güvenliği planının uygulama aşamasıyla ilgili kontrol listeleri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaca yönelik olarak ve yüksek lisans tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmada, önce inşaat projelerinin uygulanması sürecinde yer alan dokuz iş kalemi analiz edilerek işlem basamakları belirlenmiş, sonra da bu işlem basamaklarının gerçekleştirilmesi sürecinde alınması gereken sağlık ve güvenlik önlemleriyle ilgili detaylı kontrol listeleri oluşturulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında, öncelikle iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ülkemizdeki resmi düzenlemeler, konuyla ilgili yayın ve standartlar incelenerek bilgi toplanmıştır. Sonra, yapı üretiminin uygulama aşamasında gerçekleştirilen temel iş kalemleri bu işlerin gerçekleştirilmesi sürecinde sağlık ve güvenlik bağlamında risk oluşturan unsurlar belirlenmiştir. Sonra da, sağlık ve güvenlik açısından riskli görülen işler yapılırken iş kazasından korunmak için alınabilecek güvenlik önlemleri belirlenmiştir. Söz konusu önlemlerin gözden kaçırılmadan uygulanabilmesi için bunlar kontrol listeleri şeklinde düzenlenmiştir. Bu listelerde kontrol edilecek konular, iş aşamalarına göre gruplandırılarak uygulayıcı için pratik bir kullanım hedeflenmiştir. Kontrol listelerinde yer alan sağlık ve güvenlik önlemleri soru cümleleri şeklinde oluşturulmuş ve bu listelerde, alınan önlemlerin akibetinin izlenmesine olanak verecek yönlendirmelere yer verilmiştir. Ayrıca yerine getirilmeyen ya da noksanlıklar içeren işlerle ilgili yürütülen işlemlerin izlenmesi amacıyla her bir iş grubu için "Eksik ve Yetersiz İşlemler Listesi" isimli bir form düzenlenmiştir.

Türkiye'de İnşaat Sektöründe Mevcut İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulaması

Türkiye'de inşaat sektörü, hem toplam yatırımların ulusal gelir içindeki payı, hem de yatırılan işgücü olanaklarının boyutu itibarıyla ekonomimizin en canlı ve en önemli sektörlerinden biridir. Ancak her yıl inşaat sektöründe çalışanların bir kısmı, iş kazaları sonucunda ölüm ya da daimi iş görmezlikler sebebi ile işini sürdürmemektedir (Tablo 1). Özellikle ölümle sonuçlanan kaza sayısının çokluğu bu alanda iş güvenliği ile ilgili çalışmaların çok daha etkin olmasını gerektirmektedir.

İnşaat sektörünün kendine özgü bazı özellikleri şantiyelerde iş kazası riskinin artmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı inşaat sektöründe ya-

şanabilecek iş kazalarını en aza indirebilmek adına yapılan çalışmalarda, bu kazaları artırıcı özelliklerin göz önüne alınması gerekmektedir. Bu özellikleri aşağıdaki başlıklar altında özetlemek mümkündür (ÇÜ Yaşam Boyu Öğretim programı, 2010).

- İnşaat işleri çoğunlukla doğal iklim koşulları altında gerçekleştirilmektedir.
- İnşaat sektöründe işçi devir hızı fazladır.
- Çalışma ortamı çoğunlukla zemin seviyesinden yukarıda ya da aşağıdadır ve sürekli değişiklik göstermektedir.
- Çalışanlar ve malzemeler sürekli hareket halindedir.
- Çalışma alanı geniş ve dağınıktır.
- İşler çoğunlukla farklı organizasyon ve iş disiplinine sahip çeşitli taşeronlar ile gerçekleştirilmektedir.
- Şantiyedeki hareketliliğin belirli bir sistematığı yoktur.
- Her şantiye kendine özgü koşullara sahiptir.
- İnşaat işletmeleri kurumsallaşmamış ve işletme kültürü gelişmemiştir.
- Kalıplaşmış davranış yaygınlığı fazladır.

Yukarıda ifade edilen sektöre özgü koşullar iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınacak önlemlerin etkinlik ve sürekliliğini güçleştirmektedir.

Ülkemizde iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önüne geçebilmek amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çalışma ortamında sağlık ve güvenlik konuları, ayrıntılı sayılabilecek düzeyde, 01.09.1971 tarih ve 13.943 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1475 sayılı İş Kanunu'nda yer almıştır. Bu kanuna dayalı olarak, sağlık ve güvenlik konusunda alınacak önlemleri detaylandırmak üzere, "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü;" inşaat işlerindeki iş kazalarının fazla olması dolayısıyla da bu sektörün kendine özgü koşulları göz önünde bulundurularak "Yapı İşlerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü" hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur (Resmî Gazete, 1974). 2003 yılında İş Kanunu değişmiştir. İş sağlığı ve güvenliği konusunda eski yasaya göre daha kapsamlı hükümler içeren 4857

sayılı yeni İş Kanunu'na dayalı olarak, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini detaylandırmak ve bunları hayata geçirmek üzere çok sayıda yönetmelik hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni düzenlemelerden birisi de "Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği"dir (Resmî Gazete, 2003). Bu yönetmelikte, önceki uygulamaya kıyasla konu ile ilgili önemli iyileştirmeler öngörülmüştür. Ancak, bu yasal düzenlemeleri hayata geçirecek sistemin oluşturulup işletilmesi ve gerekli insan kaynağının yetiştirilmesi gerekmektedir. Örneğin, söz konusu yönetmelikte inşaat işletmelerinde sağlık ve güvenlikle sorumlu elemanların olması öngörülmüş olmasına rağmen, henüz ülkemizde bu görevi yerine getirecek yeterli sayı ve nitelikte teknik eleman ya da uzman bulunmamaktadır. Bu yöndeki eksikliğin giderilmesi için de çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bunların bazıları üst mahkemece iptal edilmesi üzerine konuya yönelik son düzenleme 15.08.2009 tarihinde yayımlanan "İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimleri İle Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri Hakkında Yönetmelik" ile yapılmıştır. (Resmî Gazete, 2009). Bu düzenlemede özetle, iş sağlığı ve güvenliği konusunda görev alacaklar uzmanların nasıl yetiştirileceği ve istihdam koşulları ile uzmanlar, işverenler ve çalışanların görev, yetki ve sorumlulukları tanımlanmış bulunmaktadır.

İnşaat İşlerinde Uygulama Aşamasına Yönelik Kontrol Listeleri Önerisi

23.12.2003 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunan olan "Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği"nde, "Sağlık ve Güvenlik Planı (SGP)" hazırlanmasına özel önem verilmiştir. Üretilen yapının fiziki boyutları, zemin koşulları ve kullanılacak üretim teknolojisi, uygulama aşamasında alınacak iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin etkileyeceği ve dolayısıyla bu bağlamda alınacak önlemlerin daha projenin tasarım aşamasında planlanmaya başlanması önem arz etmektedir. Bu nedenle adı geçen yönetmelikte yapı üretimi, tasarım ve uygulanma süreci olarak iki aşamada ele alınıp bu her aşama için sağlık ve güvenlik planı hazırlanmasını zorunlu kılınmıştır (Resmî Gazete, 2003). İlk aşamada çerçeve nitelikli olarak hazırlanan sağlık ve güvenlik planlarının uygulamaya aktarılması için daha detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır. Kontrol listeleri, yapılacak işleri hatırlatıcı ve dolayısıyla gözden kaçmaları önleyen araçlar olmaları nedeniyle, sağlık ve güvenlik planlarının uygulanması sürecinde de bu listelerden yararlanılabileceği düşünülmüştür.

Yapılan literatür araştırmasında, ülkemizde, şantiyenin kurulması aşamasına kadarki sürece yönelik kontrol listeleri hazırlanmasını konu alan bir yüksek lisans çalışması yapılmış olduğu tespit edilmiştir (Canpolat, 2008). Bu nedenle bu çalışmada, inşaat işlerinin uygulama aşamasında gerçekleştirilecek işlerde alınması gereken sağlık

Faaliyet Grupları	Toplam İş kazası sayısı	Ölüm Sayısı
Kömür ve Linyit Çıkartılması	8.193	3
Gıda Ürünleri imalatı	2.484	11
Tekstil Ürünleri imalatı	3.771	12
Ana Metal Sanayi	4.819	2
Fabrikasyon Metal ürünler (makine hariç)	11.039	11
Makine ve Ekipman İmalatı	1.899	25
Metalik Olmayan Ürünler İmalatı	3.569	12
İnşaat	6.829	156
Toptan ve Perakende Ticaret	155	0
Nakliyat	2538	38

Tablo 1. Bazı sektörlerde meydana gelen iş kazaları ile ilgili istatistikler (SGK-2009).

ve güvenlik önlemlerine yönelik kontrol listeleri geliştirilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla dikkate alınacak iş aşamaları belirlenirken, şantiye yerleşim projesinin hazırlanmış ve buna göre şantiye yerleşiminin yapılmış olduğu varsayılmıştır.

Belirtilen kapsamda kontrol listeleri hazırlanırken, yapı üretiminin kendine özgü koşullarının yanında, iş sağlığı ve güvenliği konusunun ülkemizde algılanma ve uygulanması konusundaki bilinç düzeyi dikkate alınmaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda kontrol listelerinin, sadece yapılacak çalışmaların genel bir sıralaması yerine aynı zamanda olumlu davranış kazandıracak unsurlar içermesinin uygun ve yararlı olacağı düşünülmüştür. Diğer taraftan da kontrol listelerinin, inşaat sektöründe farklı yapı üretimlerine uyarlanmasına olanak verecek genellikte bir metin olması da hedeflenmiştir.

Kontrol listeleri hazırlanırken öncelikle inşaat işlerinin temel uygulama aşamaları belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen bu her bir uygulama aşaması için iş kazası riskini artıracak durumlar ele alınmış ve bu durumlar için alınabilecek tedbirler konusunda önerilerde bulunularak çerçeve plan oluşturulmuştur. Son olarak da belirlenen bu uygulama aşamaları için, şantiyedeki iş güvenliği uygulama koordinatörünün izlemesi öngörülen kontrol listeleri oluşturulmuştur. Çerçeve plan kapsamında yer alan ve aşağıda belirtilen iş kalemleri, hemen her inşaatla rastlanılan temel aşamalar olarak kabul edilmiştir:

- Kazı İşleri
- Kalıp Montaj ve Sökümü
- Betonarme Demiri İşlenmesi ve Montajı
- Beton Üretilmesi ve Dökümü
- İş İskelesi Kurulması ve Kullanılması
- Duvar Örülmesi
- Siva, Boya, Badana ve Kaplama İşleri
- Tesisat İşleri
- Yapının Temizliği ve Şantiyenin Taşınması

Kontrol listesinde yer alacak hususlar, iki aşamalı bir çalışma ile oluşturulmuştur. Önce, yukarıda sayılan her bir iş kalemi için çalışanların uygulama sırasında karşılaşılabilecekleri iş kazası riski incelenmiş, diğer bir ifadeye risk analizi yapılmıştır. Daha sonra da bu riskli durumlara karşı alınması gereken önlemlerin ana hatları belirlenmiştir. Örneğin kazı çalışmaları ile ilgili risk analizi yapıldığında bu iş kalemi ile ilgili olarak, kazı kenarının çökmesi, kazıda çalışanların üzerine malzeme düşmesi, kazı alanına insan veya araç düşmesi, çalışanların iş makinelerinden zarar görmesi, kazı çevresindeki yapıların zarar görmesi, altyapı hizmetlerinin zarar görmesi olmak üzere altı risk belirlenmiştir. Daha sonra da söz konusu iş kazası risklerini önlemek ya da minimize indirmek için alınabilecek önlemler ile ilgili genel ilkeler belirlenmiştir. Bundan

Liste No	LKL02
Liste Adı	Kalıp İşleri Kontrol Listesi
İşin Adı	
Yüklenici	
Formu Dolduranın Adı	
Formu Dolduranın Görevi	
Hava Durumu	
Tarih	... / ... / 20..

No	Kontrol Edilecek Konular	Evet*	Hayır**
LKL02-1	Kalıp işinde çalışan ekibe işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili gerekli bilgiler verildi mi?		
LKL02-2	Kalıp işinde çalışan ekibe iş güvenliği ile ilgili kullanılacak kişisel koruma donanımı tanıtılıp, teslim edildi mi?		
LKL02-3	Kalıp işinde çalışan ekibin kişisel koruma donanımlarını kullanıp kullanmadıkları düzenli olarak takip ediliyor mu?		
LKL02-4	Kullanılacak kalıplar şantiye içinde uzun mesafeli taşıma gerektirmeyecek şekilde düzenli olarak istif edilmiş mi?		LSGP02
LKL02-5	Kalıp ekibinde çalışanların görev dağılımı meslek hastalıklarına yol açmayacak şekilde düzenli bir sistemde ayarlanıyor mu?		
LKL02-6	Kalıpta çalışanların kullandıkları el merdivenlerinin sağlamlığı kontrol edildi mi?		
LKL02-7	Kalıpta çalışanlar el merdivenlerini uygun eğimde kullanıyorlar mı? (Eğim 4/1)		
LKL02-8	Çalışanlara kalıp montajı ve kalıpların taşınması sırasında birbirlerine zarar vermeyecek şekilde uygun bir çalışma sistemi düzenlenmiş mi?		
LKL02-9	Döşeme kalıplarının montajı sırasında dış kenarlarda güvenli çalışmayı sağlayacak fazladan yeterli genişlik bırakılmış mı?		
LKL02-10	Döşeme kalıplarının dış yüzlerinde yeterli sağlamlıkta korkuluklar oluşturulmuş mu?		
LKL02-11	Döşeme kalıplarının sökümü sırasında sökümde çalışanların dışında bu alanlara girişler kontrol ediliyor mu?		
LKL02-12	Kalıpların söküm işi bittikten sonra etraftaki tahta kırıkları ve çiviler toplatılıyor mu?		
LKL02-13	Kalıpların söküm işi bittikten sonra bina içerisindeki asansör boşluklarına yeteri sağlamlıkta korkuluklar yapılıyor mu?		
LKL02-14	Kalıpların söküm işi bittikten sonra bina içerisindeki havalandırma boşluklarına yeteri sağlamlıkta korkuluklar yapılıyor mu?		
LKL02-15	Kalıpların söküm işi bittikten sonra çıkan kalıplardan çiviler temizlenip uygun şekilde tekrar istif ediliyor mu?		
LKL02-16	Şantiye içerisinde muhtelif yerlerde kalıpta çalışanların kullanması gereken güvenlik donanımları ile ilgili uyarı levhaları var mı?		LSGP02
LKL02-17	Kalıp işinde çalışanların tamamının, "ağır ve tehlikeli işlerde çalışmasında bir engel yoktur" ibareli sağlık raporları var mı?		

Tablo 2. Kalıp İşleri Kontrol Listesi

* Cevap 'Evet' ise Evet Sütununa "X" işareti konacak.

** Cevap 'Hayır' ise Hayır Sütununa "LSGPG00" yazılarak LSGP00 listesi doldurulacak.

sonraki aşamada ise, yapı üretiminin uygulama aşamasında iş sağlığı ve güvenliği kapsamında alınması gereken önlemler detaylandırılmıştır. Detay düzenlemeler, yapılacak işlemleri hatırlatıcı ve denetimi kolaylaştırıcı olacağı düşünülerek, kontrol listeleri şeklinde oluşturulmuştur. Yukarıda belirlenen sekiz iş kaleminin tamamı için de aynı sistematik takip edilmiştir.

Her kontrol listesi üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, listeyi tanımlayıcı bilgiler; ikinci bölümde işi, işyerini ve listeyi dolduran uygulama koordinatörünü belirleyici bilgiler; üçüncü bölümde ise uygulama ile ilgili riskli görülen konular ve bu konularla ilgili alınacak önlemlerin denetimini belirten bilgilere yer verilmiştir. Raporlamada kolaylık olması bakımından kontrol listeleri yukarıda saydığımız inşaat aşamalarının adına ve sırasına göre kodlandırılmıştır. Örneğin, kalıp işleri sırasında alınacak sağlık ve güvenlik tedbirleri ile ilgili liste LKL02 (Liste Kalıp 02); demir ve donatı ile ilgili liste LDM03 (Liste Demir Donatı 03); beton işleri ile ilgili liste LBT04 (Liste Beton 04); yapıların temizliği ve şantiyenin taşınması ile ilgili liste LYTŞT (Liste Yapı Temizliği ve Şantiyenin Taşınması) şeklinde düzenlenmiştir.

Kontrol listeleri, işlem sıra no, kontrol edilecek konular, evet ve hayır sütunlarından oluşmaktadır. Kontrol edilecek konular sütununda; konuyla ilgili bilgiyi sınavan, hatırlatıcı, riskleri önlemeyi amaçlayan sorular sorulmaya çalışılmıştır. Listeyi takip eden kişi konu ile ilgili gerekli gözlemleri yaptıktan sonra, eğer alınan tedbirler yeterli ve işçilerin güvenliği bakımından sakıncalı bir durum yoksa "evet" sütununa "X" işareti koyacaktır. Alınan tedbirler yeterli değilse, ilgili işlem basamakları için güvenli çalışma koşulları sağlanamamışsa bu takdirde, "hayır" sütununa LSGP00 yazılacaktır.

LSGP00, plandaki olumsuzluk ve eksikliklerin raporlanmasını sağlayacak olan listedir. Bu liste; görülen eksikliğin ait olduğu ana listedeki işlem sıra no, yapılan kontrolün tarihi, konunun açıklaması ve oluşan olumsuz durumun şantiyedeki sorumlusu ve yapılması gerekenler için ayrılmış sütunlarından oluşmaktadır. Kontrol sırasında görülen eksikliklerin ve bu eksikliklerin sorumlularının, iş sağlığı ve güvenliği uygulama koordinatörü tarafından oluşturulan bu "Eksik ve Yetersiz İşlemler Listesi" doldurulmak suretiyle raporlanması öngörülmüştür. Adı geçen yüksek lisans tezinde, özetlenen bu çalışmalar, belirtilen dokuz iş aşaması için de yapılmıştır (Görgülü, 2008). Çalışmada çok sayıda tablo yer almakta; burada sadece Kalıp İşleri ile ilgili kontrol listesi (Tablo 2) ile Eksik ve Yetersiz İşlemler Listesi Tablosu (Tablo 3) formatı verilmekle yetinilmiştir. Sözü edilen tüm kontrol listelerine ulaşmak için adı geçen kaynak incelenmelidir. Adı geçen kaynağa <http://bliss.cukurova.edu.tr/cgi-bin/w3cattr?d=cukurtez&n=0005648> veya <http://tez2.yok.gov.tr/> adreslerinden ulaşılabilir.

Liste No	LSGP02
Liste Adı	Eksik ve Yetersiz İşlemler Listesi
İşin Adı	
Yüklenici	
Formu Dolduranın Adı	
Formu Dolduranın Görevi	
Hava Durumu	
Tarih	... / ... / 20..

İşlem No	Yerine Getirilmeyen Konular	Kim Ne Yapacak
LKL02-4	Kullanılacak kalıplar düzenli olarak istiflenmemiştir.	Şantiye şefi konuyla ilgilenecek.
LKL02-16	Şantiye içerisinde kalıpta çalışanların kullanması gereken bazı güvenlik donanımları ile ilgili bazı uyarı levhaları bulunmamaktadır.	Şantiye şefi ve İSG koordinatörü konuyla ilgilenecek.

Tablo 3. Eksik ve Yetersiz İşlemler Listesi.

Sonuç ve Öneriler

İnşaat sektörü, dünyada ve ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalıklarının en sık görüldüğü sektörlerin başında gelmektedir. Her inşaat projesinin birbirinden farklı olması, sürekli değişim çalışma şartlarında uygulanması, işçi devir hızının fazla olması gibi sektöre özgü hususlar, iş kazası ve meslek hastalığı riskini artırmaktadır. Dolayısıyla inşaat sektöründe işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması daha zor ve karmaşıktır.

Ülkemizin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısından kaynaklanan etkenler, çalışma hayatında işçi ve işverenlerin işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunun önemini kavramalarını olumsuz yönde etkilemekte ve dolayısıyla bu bilinç eksikliği iş kazası meydana gelme sıklığını artırmaktadır.

2003 yılında uygulamaya konulan "Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği" ile inşaat sektöründe çalışanların iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korunmaları konusunda önemli yenilikler getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi, yapım işlerinin projelendirme ve uygulama aşamalarında ayrı ayrı olmak üzere, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerini içeren sağlık ve güvenlik planı (SGP) hazırlanmasının öngörülmüş olmasıdır.

Ancak uygulanabilir sağlık ve güvenlik planı hazırlayabilmek için, hem inşaat hem de sağlık ve güvenlik konusunda yeterli birikime sahip olmak gerekmektedir. Kontrol listeleri, denetimin etkinliğini artıran önemli araçlardan birisidir. Bu nedenle bu çalışmada, inşaat işlerinin uygulama aşaması için düzenlenecek sağlık ve güvenlik planının hayata geçirilmesine katkı sağlayacağı düşünüldüğü, planda yer alan ana iş kalemlerinin her biri için kontrol listeleri geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu listelerin, uygulayıcı-

ların almaları gereken iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili önlemleri yerine getirmeleri ve sonucunu izleyebilmeleri konusunda önemli bir rehber olabileceği umulmaktadır.

Ülkemizde işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunun önemi gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak bu konudaki bilinçlenmenin daha da hızlandırılması için, ilgili meslek odalarının konuya yönelik faaliyetlerini artırarak çeşitli kurs, seminer ve eğitim programları düzenlemeleri yararlı olabilecektir. Ayrıca işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunun, üniversitelerin ilgili fakülte ve bölümlerinin ders programlarında başlı başına bir ders olarak yer alması veya en azından ilgili dersler içinde daha fazla yer verilmesi, bu konudaki bilinçlenmenin eğitim kurumlarında başlamasına katkı sağlayacaktır. ■

KAYNAKLAR

- Canpolat, P., 2008, "Projelendirme ve Şantiye Yerleşim Projesi Hazırlanması Aşamasında İş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Bir Öneri," Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1974, "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü," 11.01.1974 Tarih ve 14.765 Sayılı Resmi Gazete.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1974, "Yapı İşlerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü," 12.09.1974 Tarih ve 15.004 Sayılı Resmi Gazete.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2003, "4857 Sayılı İş Kanunu," 10.06.2003 Tarih ve 25.134 Sayılı Resmi Gazete.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2003, "Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği," 23.12. 2003 Tarih ve 25.325 Sayılı Resmi Gazete.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2009, "İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimleri ile Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri Hakkında Yönetmelik," 15.08.2009 tarih ve 27.320 Sayılı Resmi Gazete.
- Çukurova Üniversitesi, 2010, "İş Güvenliği ve Risk Yönetimi Kursu," Yaşam Boyu Öğrenme Programı, Adana.
- Görgülü, M., 2008, "Yapı İşlerinin Temel Aşamalarında Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerinin Geliştirilmesine Yönelik Bir Öneri," Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Öcal, M.E., 2007, "Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Planı," İş Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kardelen Ofset, Ankara.
- Sosyal Sigortalar Kurumu 2009 yılı istatistikleri. <http://www.ssk.gov.tr>

Not: Bu yazı 21-23 Ekim 2011 tarihinde Çanakkale'de TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası'na düzenlenen "3. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu"nda sunulan "Yapı Üretiminin Uygulama Aşamasında Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerinin Etkinleştirilmesine Yönelik Bir Öneri" başlıklı bildiri esas alınarak hazırlanmıştır.

Türkiye’de Yapı Üretim Sürecinde Üretilen Riskler: TOKİ ve ADANA NUMUNE EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ

Ali Tolga ÖZDEN

Mimar
ODTÜ Mimarlık Bölümü
Araştırma Görevlisi

“TOKİ’nin ürettiği yeni binası ile Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi çağımız risk toplumunun, organize sorumsuzlukların ve üretilmiş risklerin en çarpıcı örneklerinden birisi olarak karşımızda durmaktadır. Henüz daha farkına varılmamış başka birçok risk de başka yapılarda ve kentlerimizde çoktan üretilmiş olarak risk havuzlarını oluşturmakta ve yeni riskler de yapı üretim süreçlerinde yeniden üretilmek üzere hazır beklemektedir. Bu risklerin farkında olmak ve yeni risklerin üretilmesini engellemek de yine kurumların ve bireylerin sorumluluğundadır.”

Tarih boyunca farklı amaçlarla yapı üretmeye çalışan insanoğlu tarihin ilk çağlarında doğada bulduğu malzemeler ile basit sistemler inşa ederek ya da mevcut doğal alanları (mağara kovukları, yüksek ağaçlar, kayalıklar vb.) kullanarak kendisine barınak oluşturmuştur. Bu barınakların temel hedefi ise insanları dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı (yabani hayvanlar, yağmur-kar-fırtına-soğuk-sıcak gibi doğal olaylar ve diğerlerinden) korumaktır. Zaman içerisinde hem yapı malzemelerinin hem de yapım metotlarının gelişmesi, çeşitlenmesi ile birlikte farklılaşan ihtiyaçlara cevap verecek yeni yapı üretim sistemleri ve inşaa faaliyetleri ortaya konmuştur. Bunlarla birlikte ihtiyaç duyulan yapıları tasarlayan kişilerin yani tasarımcıların da ortaya çıkışı bu süreçle birlikte ivme kazanmış ve yapı profesyonelleri olarak yapı üretim sürecindeki yerlerini almaya başlamışlardır.

Sanayileşme ve Endüstri Devrimi ile birlikte 18. ve 19. yüzyıllarda Batı’da gözlenen kentleşme ve buna bağlı yapılaşma fırtınası ile beraber artan nüfus yoğunluğu ve kontrol edilemeyen inşaa faaliyetleri ile altyapısı son derece yetersiz, hasta olarak nitelenebilecek kentler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kentler birçok felaketi adeta davet eder hale gelmiştir. Hızla artan hava kirliliği, yetersiz kalan kanalizasyon sistemleri, temiz suya yeterince ulaşamaması gibi etkenler birçok hastalığı hatta salgınları arttırmış, yoğun ve kontrolsüz büyüyen yapı stokları beraberinde büyük yangınları ve başka felaketleri de tetiklemiştir. Tüm bu olumsuzluklar kentsel alanlarda çok ciddi bir yapı denetim faaliyetini gerektirmiştir. Böylelikle 19. yüzyıl şehirciliğinin üçlemesi olan “Düzen, Güzelleştirme ve Sağlık” kavramları ortaya çıkmıştır.¹ Başta politikacılar, kanun yapıcılar, kent plancıları ve mimarlar olmak üzere toplumun farklı kesimlerinden kişiler ve gruplar yapı üretim süreçleri ile kentlerin bu üç temel kriter gereği yeniden düzenlenmesi gerektiğine inanmışlardır. Genel anlamda kentsel büyüme ve yerleşimler kontrol altına alınmaya çalışılırken özelde de tek yapı ölçeğinde daha sağlıklı ve güvenli yapı malzemelerinin kullanımı, afetlere dirençli yapılar oluşturulması için gereken inşaa metot ve teknolojilerinin geliştirilmesi üzerinde fikirler üretilmeye çalışılmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında ise dünya üzerinde sadece gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte

olan ülkelerde de kontrolsüz nüfus artışları ve kırdan kente göçün tetiklediği hızla büyüyen kentsel alanlar birçok yerleşimi ve dolayısıyla insanları tehdit etmeye devam etmiştir. Modern toplumun öncülleri olan 18. ve 19. yüzyıl toplumu yerini sanayi toplumuna bırakırken, sanayileşme toplumuna sadece kalkınmayı ve refahı değil, gelir dağılımındaki adaletsizliği ve hızla artan kentsel yoksunluk ile yoksulluğu da getirmektedir. Bu tezatlığın bir başka boyutu ise gelişen teknoloji ile birlikte yapı üretim süreçlerinde yaşanmaktadır. Bir tarafta artık afetlere daha dirençli yapılar üretilmekte iken sanayileşmenin ve modern toplumun karşı karşıya kaldığı tehlike ve riskler de gelişmekte, farklılaşmakta ve karmaşıklaşmakta, böylece üretilen yapıların da maruz kaldıkları riskler bilinen risklerden daha karmaşık ve belirsiz hale gelebilmektedir. Eskisinden çok daha yoğun nüfus ve yapılaşma hareketlerine sahne olan kentler birçok afet tehdidinde de açık hale gelmiştir. Depremlerin, sellerin, şiddetli fırtınaların, tsunamilerin yerle bir ettiği yerleşimler aynı zamanda kimyasal (Bhopal Felaketi - Hindistan, 1984) ve nükleer (Çernobil Felaketi - Ukrayna, 1986) tehditler ile birlikte kitlesel ölümlere sahne olmaktadır. Dolayısıyla, sadece doğal tehlikelerin afetlere dönüşmediği, insanların birçok tehlikeyi de kendi faaliyetleri ile ortaya çıkardığı ve bu tehlikelerinde afet risklerine dönüştüğü ortaya konmaktadır. Bu anlamda, doğal afet riskleri yanında **üretilmiş riskler** de modern toplumun karşı karşıya kaldığı bir gerçeklik olmaktadır.

Alman sosyolog Beck² bu durumu şu şekilde açıklamaktadır; “Neticede kurumların ve toplumun ürettiği riskler ve çelişkilerin öznelleşmesi ve bireyselleşmesi için bent kapakları açılır... Bireyin hayatının dengesini bozan tipik olayların niteliğindeki gizli değişim de aynı yöne işaret ediyor. Başına gelecek şey, eskiden daha ziyade tanrı ya da doğanın eseri olan *kaderin sillesi* olarak algılanırdı: savaş, doğal felaketler, eşin ölümü, kısacası kendisinin sorumluluk taşımadığı olaylardı bunlar...”. Ancak Beck’e göre günümüzde modern toplum birçok olayın sorumlusu olmakta ve bu sorumluluğu da paylaşmak zorunda kalmaktadır. Böylelikle riskler mistik bir güce, kadere ya da doğal olaylara bağlanmanın çok ötesinde doğrudan insan faaliyetleri ile ilişkili ve imal edilmiş riskler olarak karşımıza çıkmaktadır.

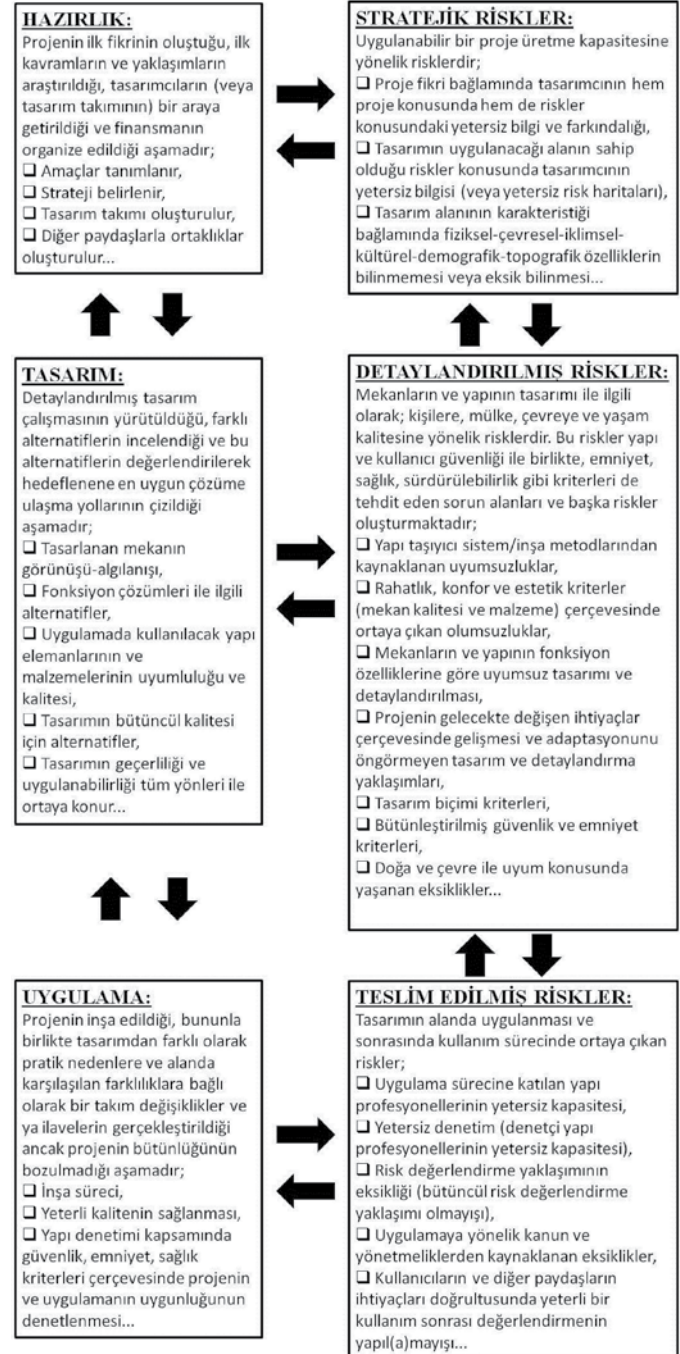

Şekil 1. OSTİM patlamaları sonrası çekilen ve patlamalarda ağır hasar alan üretim tesislerini gösteren resimler. Fotoğraflar Ali Tolga Özden arşivinden, 2011.

Tüm bu manzara modern toplumun ve kentlerin karşı karşıya olduğu tehlikelerin analizini de temelinden değiştirmektedir. Daha önce tamamen doğal olaylara bağlanan, daha çok kaderci yaklaşım ve afet olduktan sonra müdahale etmeyi öngören bakış açıları özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinde büyük bir kırılmaya uğramaya başlamıştır. Afetler karşısında artan can kayıplarının yanında telafisi çok zor olan ekonomik ve psiko-sosyal etkiler ülkeleri ve kurumları uluslararası alanda afet etkilerini tanımlamakta yeni politikalara yöneltmiştir. Buna göre afetin tanımı yapılırken *doğal olaylar* ifadesi *doğal süreçlerin insan faaliyetleri ile birlikte olumsuz etkileşimi sonucu ortaya çıkan durumlar* olarak tanımlanmış, afetler *doğal, teknolojik ve insan yapımı* olmak üzere farklı kategorilere ayrılmış ve *afetin sonuçları ile mücadele yerine afeti ortaya çıkaran nedenlerle mücadele* yaklaşımının benimsenmesi gerektiği ortaya konmuştur. Buna göre de afeti oluşturan nedenler **risk** ve **toplumsal dirençsizlik** kavramları çerçevesinde yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında da **afet risklerinin azaltılması** ve **toplumsal dirençliliğin artırılması** tüm dünya ülkelerinin temel hedefi haline gelmeli yaklaşımı benimsetilmeye çalışılmaktadır.

Afet riskleri ve kentsel alanlarda karşılaşılan karmaşıklaşmış riskler sorunsalı üzerinden tek yapı ölçeğine geçtiğimiz zaman karşımızdaki manzaranın da genelden çok daha farklı olmadığı görülmektedir. Deprem, sel, şiddetli fırtına gibi doğal tehlikelerin yanında patlamalar ve yangınlar gibi üretilmiş risklerinde yapılar üzerinde önemli hasarlara neden olan ve can kayıplarına yol açan afetlere dönüştüğü bilinmektedir. Bu anlamda en yakın örneklerden birisi Ankara OSTİM'de 3 Şubat (2011) tarihinde meydana gelen ve 20 çalışanın hayatını kaybettiği üretim tesislerinde yaşanan patlamalardır (Şekil 1). Aslında bu patlamalar ne bir **kaza**, ne bir **kader**, ne de bir **şansızlık** olarak nitelendirilebilir.³ Meydana gelen afetin belki de en doğru tanımı **örgütlü** ya da **organize sorumsuzluktur**. Ulrich Beck 1992'de ortaya koyduğu "Risk Toplumu" kavramı üzerinden organize sorumsuzlukların yol açtığı afetler karşısında son derece korunmasız olan günümüz toplumunun yani Risk Toplumu'nun karşı karşıya olduğu kentsel riskleri "Çevre kirliliği, küresel ısınma, iklim değişikliği, biyolojik sistemlerin bozularak indirgenmesi, doğal kaynakların / toplumun / bireyin tüketilmesi, denetimsiz bilimsel ve teknolojik gelişmeler, gizil yan etkiler, gizlenen yanlışlar, sahte standartlar, karbon ticareti, "yeşile boyama", belirsizliklerin yaygınlaşması, karmaşık nedensellik ilişkileri ve etkileşimli krizler, kalıcı istihdam açığı" gibi kavramlarla açıklamaktadır.

Dolayısıyla, kurumların ve bireylerin ürettiği riskler modern toplumun bugün karşı karşıya kaldığı en temel sorunların başında gelmektedir. OSTİM'de meydana gelen patlamaların sorumluluğu üretim faaliyetle-

Şekil 2. Türkiye'de yapı üretim sürecinde üretilen risklerin akış şeması. "Living with Risk: Promoting Better Public Space Design, CABE Space, syf. 29, United Kingdom, 2007'den üretilmiştir (2012).

Şekil 3. Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi yeni binası. Resim kaynakları: <http://bighaber.com>, <http://www.adanakoza.tv> (Şubat, 2012).

rinde kullanılan gaz tüplerinin içerisine yanlış gazın doldurulması ve bunun da kullanım sırasında patlaması olarak belirlenmiştir. Ancak bu organize sorumsuzluğun arka planında yatan nedenler ise soruşturulmamıştır. Bu sorumsuzluğun bir ucu yapı üretim sisteminden kaynaklanan hatalar zincirine de uzanmaktadır. Bu üretim tesislerinin standartlarının nasıl belirlendiği, tasarımda ve uygulamada hangi güvenlik önlemlerinin alındığı, üretim tesislerinin karşı karşıya kalabileceği risklerin ne kadar farkında olduğu, acil durumlarda bu tesislerin ve çalışanlarının en az zararlı nasıl korunabileceği, binaların patlama ve yangınlar karşısında ne tür tasarım ve malzeme seçimi kriterlerine göre üretildiği, yangın çıkışları, yangına müdahale sistemleri, yangının yayılmasını önleyecek kompartımanlaşma ve yangın söndürme sistemleri, patlamaya ve yangına dayanıklı yapı elemanları ve malzemelerinin sahip oldukları kriterler vb. birçok konu da tartışılması gereken konulardır. Bu anlamda patlamaların öncesinde yapıların tasarım ve uygulama süreçleri ile kullanım sonrası denetim ve değerlendirme süreçlerinin bütününe kapsayan sistemde üretilen riskler felaketi hazırlayan temel nedenler olarak bütüncül şekilde değerlendirilmelidir.

Yapı üretim sürecinin ilk aşamalarından itibaren, projenin fikirsel düzeydeki oluşumu ile birlikte farklı risklerinde üretilebilme durumunun olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple yapı üretim sürecine risk azaltma yaklaşımı üzerinden bütüncül bir bakış açısı ile bakılmalı, olası risklerin farkında olunmalı ve yapı üretim sürecinin her bir aşamasında bu riskleri ortadan kaldıracak ya da azaltacak kararların alınmasına çalışılmalıdır (Şekil 2).

Yapı üretim sürecinde üretilmiş riskler için çarpıcı bir örnek bir süre önce basına da yansımış olan TOKİ tarafından Adana'da yaptırılmış olan Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde ortaya çıkmıştır. Yeni inşa edilen bina Ocak 2012 tarihinde 606 yataklı bir hastane

Şekil 4. Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi acil servis revizyon inşaatı. Resim kaynakları: <http://www.dha.com.tr>, <http://www.adanzyehaber.com>, <http://gundem.milliyet.com.tr> (Şubat, 2012).

olarak Yüreğir İlçesi Serinevler Mahallesi'nde hizmete girmiştir (Şekil 3). Ancak binanın hizmete girmesinden kısa bir süre sonra **Acil Servis** ünitesinde yer alan kapıların ve koridorların sedyelerin geçişine imkân vermeyecek genişlikte olduğu görülmüştür. Hastane yetkililerince yapılan incelemelerde ünitenin acil servis standartlarını taşımadığı belirlenmiştir. Bu sebeple acil servis ünitesinde yeniden inşaatla başlanarak kapı ve koridorların genişletilmesine çalışılmaktadır (Şekil 4). Bu arada, acil servis ünitesi ise eski hastane binasında, yani yeni binaya yakla-

şık beş kilometre uzaklıkta hizmet vermeye çalışılmaktadır. Yeni binada yer alan acil servisteki revizyon çalışmalarının ise 6 ay gibi bir zamanda tamamlanabileceği belirtilmektedir.

Bu çerçevede Sağlık Emekçileri Sendikası (SES) Adana Şube Başkanı'nın yaptığı açıklamalar da yeni hastanede acil servis dışında da karşılaşılan sorunlara dikkat çekmektedir. Buna göre sorunlar şu şekilde sıralanabilir;

- Acil servisi olmayan bina ile beş kilometre uzaklıkta bulunan acil servis ünitesi arasın-

- da ciddi kopukluklar yaşanmaktadır,
- Eski binada bulunan acil serviste cerrah bulunmamaktadır,
- Kan Bankası da yeni binaya taşınmış ve bu sebeple acil servise hızlı hizmet vermesi güçleşmiştir,
- Yeni binada “yeni doğan” servisi yapılması unutulmuş ya da etkin hizmet vermesi olanaklı olmayacak şekilde tasarlanmış ve inşa edilmiştir,
- Yeni binada yer alan ameliyathaneye ait “uyandırma” bölümünün “yeni doğan” servisi olarak dönüştürülmesine çalışılmaktadır,
- Doktorların muayene odalarında lavabo bulunmamaktadır,
- Hastanede birçok mekânda yağmur suları sızma yapmakta, yalıtımda problemler yaşanmaktadır,
- Ortada çok ciddi bir sorumsuzluk bulunmakta, ancak hiç kimse sorumluluk almamaktadır.

Hastane tasarımında ve uygulamada verilen kararlar yapı üretim sürecinin çok da sağlıklı yürütülemediğine dair önemli ipuçları vermektedir. TOKİ'nin üstlendiği yapı üretim sürecinde hem TOKİ'nin hem de TOKİ tarafından ihale edilen projenin tasarım ve uygulama sorumluluğunu üstlenen kurumların ya da kuruluşların kritik bir tesis olan hastane projesini üretmeleri sürecinde karşılaşılan sorunlar önemli riskleri, üretilmiş riskleri tüm çıplaklığı ile göz önüne sermektedir. Her ne kadar bu risklerin farkına varıldığı ve buna göre risk azaltıcı önlemler çerçevesinde revizyonların yapıldığı belirtilmekle birlikte yapının bütüncüllüğünün sorgulanması ve yapılan revizyon müdahaleleri ile yapının hem tasarım hem de yapısal anlamda nasıl etkileneceğinin de ortaya konulması gerekmektedir.

Sadece yüz binlerce kişinin yaşadığı Adana'ya değil çevre il ve ilçelere de hizmet edeceği düşünülen kritik bir sağlık tesisinde henüz yapı yeni kullanıma açıldığında karşılaşılan sorunlar Türkiye'de yapı üretim sürecinde ciddi sorunlar olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu sorunlar ve üretilmiş riskler, normal zamanlarda dahi bu şekilde aksamalara yol açma potansiyeli yüksek iken, acil durumlarda ve bir afet anında nasıl bir etki yaratacağı tartışması da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu noktada tekrar Ulrich Beck'e dönecek olursak, “Şimdiye kadarki bütün devirlerin (sanayi toplumu da dahil) aksine risk toplumunun esas niteliği, bir eksiklikle maluldür: Risk konumlarının dışsal hesaplanabilirliğinin imkânsızlığıdır bu. Bir başka deyişle, riskler kararlara dayanır; sinai olarak üretilirler ve bu bakımdan siyaseten dönüşlüdürler. Tüm önceki kültürler ve sosyal gelişim aşamaları çeşitli şekillerde tehditlerle

karşılaşmıştır, ama bugünün toplumu risklerle başa çıkmaya çalışırken kendisiyle karşı karşıya gelir. Riskler insan eylemlerinin ve ihmallerinin bir yansıması, çok gelişmiş üretici güçlerin ifadesidir. Yani artık tehlike kaynakları cehalet değil, bilgidir; doğa üzerindeki kusurlu hâkimiyet değil, kusursuz hâkimiyettir; insan anlayışından kaçan şey değil, sanayi çağının kurduğu normlar ve nesnel kısıtlar sistemidir...”⁴

TOKİ'nin ürettiği yeni binası ile Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi çağımız **risk toplumunun, organize sorumsuzlukların ve üretilmiş risklerin** en çarpıcı örneklerinden birisi olarak karşımızda durmaktadır. Henüz daha farkına varılmamış başka birçok risk de başka yapılarda ve kentlerimizde çoktan üretilmiş olarak risk havuzlarını oluşturmakta ve yeni riskler de yapı üretim süreçlerinde yeniden üretilmek üzere hazır beklemektedir. Bu risklerin farkında olmak ve yeni risklerin üretilmesini engellemek de yine kurumların ve bireylerin sorumluluğundadır. Bu anlamda Beck'in önerileri tartışılması ve tekrar tekrar düşünülmesi gereken noktaları işaret etmektedir; “..Bu yüzden dışsal emniyetsizliği bilimin içinde azaltmak için şunlar elzemdir: (a) **belirtileri** yok etmek yerine **nedenleri** yok etmek ne ölçüde mümkün olacak; (b) **pratikten** (ya da uygulamadan) ders çıkarma yeteneği korunacak ya da yaratılacak mı, yoksa pratik sonuçları görmezden gelerek geri dönüşsüz durumlar mı yaratılacak, yanılmazlık iddiasıyla ders çıkarmak baştan imkânsız mı kılınacak; (c) **yalıtılmış görüşler** mi korunacak, yoksa bağlamda **uzmanlaşmanın** gücü yeniden keşfedilip geliştirilecek mi?”⁵ ■

Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi yeni binası ile ilgili ulusal basında çıkan bazı haber başlıklarına ve ilgili yazılara web üzerinden aşağıdaki adreslerden ulaşılabilir:

Tüm skandallar Adana'daki bu hastanede toplandı!
<http://webtv.hurriyet.com.tr/2/28119/19891194/1/adana-da-hastane-skandal.aspx>

Sedye kapıdan geçmedi, acil servis yıkıldı!
<http://www.farklihaber8.com/haber/guncel/sedye-kapidan-gecmedi-acil-servis-yikildi/15719.aspx>

Hastaneyi yaptılar, kapıyı unuttular!
<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=196859>

Sedyeler acilin kapısında kaldı!
<http://gundem.milliyet.com.tr/sedyeler-acilin-kapisinda-kaldi-/gundem/gundemdetay/11.02.2012/1500820/default.htm?ref=OtherNews>

Şekil 5. Eski binasında tek başına hizmet vermeye çalışan Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Acil Servis Ünitesi. Resim kaynağı: <http://www.dha.com.tr> (Şubat, 2012).

NOTLAR

1. Stefan Yerasimos, “Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine,” *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Editörler: Paul Dumont ve Francois Georgeon, s. 1-18, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 1999.
2. Ulrich Beck, *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, s. 206-207, Çeviri: Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan, İthaki yayınları, İstanbul, 2011.
3. Ali Tolga Özden, “Ostim Patlamalarının Bize Hatırlattıkları ve Enkaz Altında Kalan Denetim Sistemi,” *Bülten*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi yayını, No: 87, s. 30-32, Mart 2011.
4. Ulrich Beck, *Age*, s. 274.
5. Ulrich Beck, *Age*, s. 263.

Not: Bu yazı ilk olarak TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin yayını Bülten’in, Şubat 2012 tarihli 96. sayısında yayımlanmıştır.

MİMARİDE ANLAM VE DOKU YİTİMİNE KARŞI UZLAŞMA

Didem BAŞ YANARATEŞ

Mimar

Yrd. Doç. Dr.

İstanbul Kültür Üniversitesi

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

Öğretim Üyesi

"Yaşam kültürünün tarafları ile uzlaşarak yerin sosyal yaşantısına dahil olan mimariler, zengin anlam ve doku değerleri taşımaktadır. İdeal yaşamlara kavuşma isteğimiz yapım etkinliğini gerçekleştirir ve mimari, sosyal yaşamımızı iyileştiren, zenginleştiren unsurlar ile yaşam kültürünün özünü oluşturur. Bu öz anlam ve doku birlikteliği ile biçimlenir. Özün biçimlenişi, yaşamaktan ne anladığımıza ait tüm aktarılanlarla birlikte kendiliğinden kabul görür. Böylece her yeni yapımın kabullenilişi, değişen toplum yaşantısının düzenine ayak uyduran dönüşümler olarak aynı zamanda yaşam kültürünü zenginleştirip çeşitlendirir. Aksine yaşanan dönüşümlerde ise uzlaşmayan tarafın "öz"süz mimarileri, anlam ve doku değerlerini yitiren yerleşimlerin kronik sorumluları olmaya devam edecektir."

Günümüzün konut eğilimleri ve kültürü, site yaşam ve yerleşimlerine doğru tırmanan bir dönüşüm göstermektedir. Bu dönüşüm sürecinin yalıtılmış mimarileri de, artan nüfus ve hızlanan modern hayatın ihtiyaçlarını en kısa yoldan karşılayan oluşumlar olarak teşvik edilmektedir. Sonuçta var olanı görmezden gelen mimariler, çevreden bellediklerimizle uyum olmayan, dayatılmış yaşam çevreleri oluşturmakta ve yaşanan mimari krizin boyutu, gün geçtikçe artmaktadır. Uzlaşma durumunda tüm tarafların katıldığı, yaşam çevrelerini kabullenen "uyuşma" sağlanmaktadır. Uzlaşma ile uyululan sürece doğru işleyen biçimleniş, yaşam çevrelerinin anlam ve dokusunu benimseyen dönüşümü ifade etmektedir. Böylece "oluşturulan çevrenin - yaratılanın" ve "yerin - var olanın" canlı, cansız tüm tarafları ile uzlaştırıldığı biçimlendirme uğraşı, makalenin başlıca çalışma konusu olarak ele alınmıştır. Yerin yerlisine ifade ettiği anlamı ve doku bütünlüğü yaşam kültürü özünü tanımlamaktadır. Özün uzlaştıran biçimlendirmenin kurgusal işlevine ve sürecin işleyiş biçimine açıklık getirilmesi amaçlanmıştır. Yaşam kültürünü etkileyen düşünme şekilleri ile yapıyı çevreye ait anlam ve doku biçimleniş örneklenilerek kurgulamanın düşünme ve düşünme süreçlerinde izlenebilir bir yol haritası çıkarılmaya çalışılmıştır.

Giriş

Modernden günümüze yaşanan mimari krize ait madalyonun bir yüzünü, yereli görmezden gelen yapıyı çevrelerin kendi içine kapalı site yaşantıları oluşturur. Bu tür çevresel oluşumlar, yerleşimi ile uyumsuz yabancı eklentiler halinde kent dokularını hızla tahrip edebilmekte ve yerli yaşama ait belleğinin yok olmasına sebep olmaktadır. Yerin kentlisi olma değerinin ifade-sizleşmesi ve yozlaşması, kültürün özü ile beslenen yaşam zevkinden yoksun kalınması anlamına gelir.

Madalyonun diğer yüzünü yaşam çevresini dönüştüren yapım düşüncesi oluşturur. Bu dönüşümün yapım düşüncesi, içselleştirmiş bir yaratıcılığın tasarım süreçleri yerine kapışılıp hızla tüketilen sosyal paydaya yetişme telaşı ile daha çok arz oluşturacak bir üretime odaklanmaktadır. Tüketim arzını kamçılayan gününbirlik yaklaşımlar, satışa yönelik işlevselleşimin yapıla-

rına karşı mimari iştahı kabartır. İşlevsellik yaklaşılan fakat varılamayan bir amaçtır, der Kuban (Kuban,2002). Amacına uygun işlevselliği tam olarak karşılayabilen doğa yaratımına karşı insan yapımının son bulmuş bir tasarım doyumu yoktur.

Tüm canlılar kendi doğalarını yaşam çevrelerine uyarlayan yapım etkinliğinde bulunur. Her yapım çevre bileşenleri ile uzlaşmış bir mimari anlamına gelir ve yaşam çevresi varlıkların yapım etkinliği ile kalıtsal öz-elik kazanır. Bununla birlikte insan, doğasının baskın özelliği gereği, kendi kaderini belirleme arzusundadır ve kurguladığını biçimlendirir. Başka bir deyişle çevremize uyum sağlama yeteneğimizi, varlığımızı sürdürme güdüsünün ötesinde kaderimize yön veren ideallerimize ulaşma bilinci ile kullanırız. Böyle bir bilinçten hareketle kaçınılmaz olarak yapım, yaşam çevresinin kurgulanan biçimlenişe uydurulma çabasına dönüşebilmektedir. Bu durum yerin özü ile uzlaşılmasını, yapımın zorunlu bir uğraşı haline getirmektedir. Anlam ve doku değerlerine sahip uzlaşma, yapım etkinliğine ait krizlerin odağında mimari biçimlenişin baş etmesi gereken temel meselesidir. Çalışmanın ilk bölümünde, sanayi devrimi ve beraberinde ortaya çıkan mimari krizler ele alınmış, günümüz mimarisinde kriz düzeyinden, uzlaşmaya varılamayan biçimlenişine doğru kronikleşen durum düzeyine geçiş vurgulanmıştır.

Mimari krizlerin görünen sonucu, ön görülemeyen sosyal yaşam ideallerine karşı biçimlenişin kararsız kalmasıdır. Gittikçe muğlaklaşan beklentileri karşılamada, anlam ve doku değerini yitirmeyen mimari öngörüye ihtiyaç duyulmaktadır. Mimarinin sistematik düşünmesi ile isabetli öngörüye sahip olmak için kavrama yeteneğimizi nasıl kullandığımıza ve bellek oluşturma süreçlerini nasıl işlettikimize açıklık getirilmelidir. Böylece çalışmanın "Uzlaşılan Bellek" başlığı altındaki bölümünde, çevresel psikoloji kapsamında karşılaştırılan düşünme şekilleri ve güncel yaklaşım ile benimsenen "sosyal idrak" kavramı tanımlanmaktadır. Çalışmanın devamında yer verilen mimari yapı ve düzenlemeye ait örnekler de mimari düşüncenin anlam ve doku değerleri üzerine uzlaşılan sosyal bellek yapıları olarak sonuç bölümünü oluşturmuştur.

Mimari Krizler ve Anlam-Doku Çözülmesi

Gün geçtikçe yaşam temposu artan sosyal hayatın yeni ihtiyaçları ve değişen koşulları, yapı çevrenin anlam-doku değerini koruyan örgütsel bir düzen içinde gelişimini güçleştirmektedir. Günümüzün yapı çevre oluşumlarında daha önce hiç olmadığı kadar güçlü bir dönüşümü gösteren yerleşim kavramı, bu durumun açık sonucu olarak gözlenebilmektedir. Yeri örgütleyen mimaride çözülme, sokak, meydan ve sosyal yaşamla birleşen mahalle oluşumlarının tanımlanmadığı doku yitimi olarak yaşanmaktadır. Özetle, kent dokularına tehdit olarak görülen gece-kondu şeklindeki çarpık yapılaşma yerini mimarin kendi eliyle aidiyet yoksunu bıraktığı site yapılarına bırakmıştır. Bu yapılar içinde sınırlandırılmış yaşam alanlarının düzenlemeleri ise her fırsatta “şehir dışına kaçma sendromu” olarak kendini gösteren kaçır-göçer bir yaşama alışkanlığını beraberinde getirmektedir. Böylelikle tatmin edilemeyen yaşama kalitesi ve ödün verilen yaşama kültürü kaçınılmaz hale gelebilmektedir. Oysa mimari, modern insanın kısıtlı zamanında işlevsel ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte en hızlı şekilde de tatmin etmek zorundadır.

Mimari, ideal yaşamlarımızın öngörülen yapılaşmış ifadeleri olarak bizi tatmin eder ve yaşama kültürümüzü etkiler. Böylece mimari herkes için geçerli mecaz anlamlar yüklenir. Mimarlığın herkes için geçerli anlatımı Botton’un *Mutluluğun Mimarisi* çalışmasında oldukça yalın ifade edilmiştir: “Biz farklı yerlerde yaşayan, iyi ya da kötü birbirinden tamamen farklı insanlar; mimarinin görevi de bizlere ideal yaşantımızın nasıl olabileceğine ilişkin bir fikir vermek” (Botton, 2010). Söz konusu fikir vermek olunca mimarlık, insanların yaşam biçimlerini etkileyen dönemlerde ideallerle uyuşmama sorunu yaşanan krizlerin odağı olarak meslekten olsun olmasın tüm düşünürler tarafından sorgulanabilmektedir. Mimar olmamasına rağmen çağımızın başlıca modern düşünürlerinden biri olan Karatani’nin bu yöndeki çalışmaları da, mimarinin mecaz anlamlarını sorgulayan meslek disiplini içindeki araştırmacıların temel başvuru kaynakları arasında yer alır. Düşününün *Metafor Olarak Mimari* başlıklı kitabının girişi de bir mimar olan Arata Isozaki’nin *Krizler Haritası* ile başlar (Arata, 2010).

Isozaki, Batı düşünce sistemlerinin temellerini oluşturan mimaride her yüzyılda bir kriz yaşandığını ve modern mimari ile başlayan en son dalganın günümüzde hâlâ devam ettiğini belirtir. İlk kriz, kutsal bir inançla izlenen Vitruvius’un *Mimari Üzerine On Kitap*’ına dayalı mimari söylemlerin sarsılması ile baş gösterir: Arkeolojik buluntular ve farklı coğrafyaların mimarisi, Vitruvius’un prototip olarak belirlenen antik Yu-

nan mimarisi ile sınırlandırılmayan bir dil çeşitliliği sunmaktadır. Dünya da mimari klasik dilin kısıtlandırılamayacağı çeşitlilikte biçimlenmekteydi. Vitruvius’u kitabı ile sunduğu kalıpların ötesinde mimari düşünme çok daha zengin bir yaratıcı güce sahipti ve yaratıcılık ancak sanatın iradesi altında gerçekleştirilebilirdi.

Böylece ilk krizin çözümü, Hegel’in tüm sanatların anası olarak mimariyi tanımlaması ile karşılık buldu. Çözüm adı “sanat olarak mimari” oldu. **“Sanat olarak mimari”: Tüm sanatların anası...**

Yeni bir kriz, dayatmacı bir sanat anlayışının mimariyi baskılaması ile baş gösterdi. Mimarinin yapım iradesi ile inşa etme zorunluluğu sanatçı kişiliğin özgür iradesi ile çekişmeli hale gelmekteydi. Yaratıcılık mı yapımı etkilemeliydi, yapım mı yaratıcılığı? Sanat tartışmalarında yeri bile olmayan bu konu mimarinin başlıca meselesini, doğrudan ilgi alanını oluşturmaktaydı. Böylelikle sanat biçimlendiren esin kaynağı olarak tek başına mimariyi beslemekte yeterli olamadı, uygulamayı belirleyen tüm biçimlendirici etkenler yaratıcı sürece dâhil edilmeliydi. Ancak tepkiler, sanattın mimarideki özerkliğine son vermekle yetinmeyip neredeyse tamamen reddeden eğilimlere doğru gelişmeye devam etti. İkinci kriz kaynağı olan yapıma koşullandırılması ile sınırlandırılmamış mimarinin yaratıcı düşüncesi ütopyaları harekete geçirdi. Mimari proje alternatiflerinin geliştirilmesi ütopya üretme yöntemi olarak görülüyordu: **“İnşaat olarak mimari”: Ütopyaların kurgulanması...**

Arata Isozaki’ye göre de günümüz mimarisinin devam eden krizi, yirminci yüzyılın ortalarında bir zamanlar ütopyik görülen mimari ve kentsel imgelerin gerçek mekânları doldurduğu modernizm ile başlar. Altmışlardan günümüze ironik biçimde gerçekleşen ütopyalar ve kültürel devrimler ardından üçüncü kriz dalgası, mimarin anlattıklarını kaybetmesi ile baş gösterir. Arata, *The Dissolution of Architecture*, (Mimarinin Çözülmesi, 1975) çalışmasında ütopyalarını kaybeden mimarların onlara öznelere sağlayan *telos*’larını yitirme sendromunu incelemektedir (Arata, 2010). Öte yandan moderne geçiş süreci ile yaşanmaya başlanan “telos” yitimi sendromuna erken teşhisin gecikmeden sürecin öncülüğünü yapan Le Corbusier tarafından yapıldığı bilinmektedir. **“Öznenin mimarisi”: Yaşayan anlam...**

Mimari, yaşam çevremizi yapılandıran tüm disiplinlerin ortak kurgu alanıdır ve yaratım mekanizmasının işletilmesinden sorumludur. Ancak mimarinin anlam değerini yitirmesi ile baş gösteren tehlikenin boyutları çok hızlı bir şekilde gelişmiş, anlam yoksunu mimariler, kitlesel yığınlar halinde günümüzün can çekişen yerleşim düzenlerini oluşturmuştur.

İnsanların çevrelerinden etkilendikleri açık ancak bu etkinin gücü mimarinin anlattıkları, daha doğrusu anlatabildikleri ile sınırlı kalmakta. Bu etkinin boyutlarını görebilmek için de öncelikle mimarinin, kriz yaşatacak düzeyde nasıl anlam değerine sahip olduğu sorusuna cevap verebilmek gerekir. İnsanın kavrama-düşünme şekillerine hâkim olunması, anlatımın doğru kanallardan aktarabilmenin yollarını keşfetmemizi sağlamaktadır. Mimari biçimlenişinin anlatımı, düşünme kanallarımızdan aktarılanın depolandığı belleğimizde karşılık bulur. Başka bir deyişle belegeimize yerleşenler, yaşam çevremizi biçimlendiren mimarinin uzlaştığı anlam ve doku değerlerini tanımlamaktadır.

Uzlaşılan Bellek

İnsanın çevresini algılama ve anlamlandırma şekilleri çevresel psikoloji ve bilişim bilimlerinin çalışma konuları olarak ele alınmaktadır. Bu alandaki güncel tartışmaların sosyolojik bilişime doğru boyut değiştirdiği görülmektedir. Tek başına bir birey ve bir canlı olmanın ötesinde insana sosyal bir varlık olarak yaklaşımın mimari disiplinin temel kabullerinden oluşu, sosyolojik bilişim araştırmalarını mimarinin odağına taşır. Bu yöndeki araştırmaların önde gelen isimlerinden Eviatar Zerubavel’in “Spatial Metaphors and Mental Patterns: A Sociological Perspective” başlıklı makalesi, mekânsal mecaz anlamların zihnimizde karşılık bulma ve belleğimizi oluşturma şekillerine açıklık getirmektedir: Rodin’in “The Thinker” çalışması ile bireyselci görüşü, Locke ve Berkeley’in boşlukta bir zihnin (tabula-rasa) daha sonra edindiği kişisel deneyimlerle kendine yer edindiği dünya varsayımı ile geliştirilerek kabullenilir. Ancak modern bilimin evrensel yaklaşımı, tamamen kişisel odaklı bir kabulü reddederek mantık ve akıl yürütmenin kişiye özgü değişmeyen modellemeleri üzerine gelişir. Descartes ve Kant’ın rasyonalist yaklaşımlarının desteklediği bilimsel kabul, insan varlığının doğası gereği doğuştan sahip olduğu zihnini düzenleyen mental becerileri öngörmektedir. Kişisel olarak şekillenmeyen ancak her insanda var olan genel kalıplar üzerine şekillenen düşünmenin modellenmesine girilmiştir. Bu yaklaşım beyin üzerine doğrudan çalışma alanları olmamasına rağmen dilbilimcileri, felsefecileri, psikologları evrensel temelleri çözmeye yöneltmiştir. Böylece bu disiplinlerdeki araştırmalar da kavramları biçimlendirme, bilgiye başvurma, karar verme, gramer yapılarından anlamlı cümleler üretme gibi insanoğlunun ortak zihinsel şemalarını keşfetmeye yoğunlaşır. Ancak sosyal bir varlık olarak insanın mimari başta olmak üzere yaratıcılığına ait tüm yapım etkinlikleri, kişiye özel değerlendirmelerle anlamlandırılmadığı gibi tüm insanlar için geçerli ortak bir reçete ile de ideallere ulaşamaz.

Şekil 1. Barcelona, Igualada Mezarlığı - Enric Miralles ve Carme Pinos - Ölümlere ait küllerin bulunduğu bölmelerin yerleştirildiği batık gemi gövdesi biçimli yapılar ve zeminde akıntının sürüklediği mezar taşlarından oluşan yürüyüş aksı.¹

Şekil 2. Barcelona, Igualada Mezarlığı - Enric Miralles ve Carme Pinos. Ölümlere ait küllerin bulunduğu bölmelerin yerleştirildiği batık gemi gövdesi biçimli yapılar ve zeminde akıntının sürüklediği mezar taşlarından oluşan yürüyüş aksı.²

Şekil 3. Barcelona, Igualada Mezarlığı - Enric Miralles ve Carme Pinos. Eski bir taş ocağı olan arazinin topografik özelliklerinden yararlanmakla birlikte zeminde kullanılan dar ve uzun taş blokların düzeni, nehir metaforu anlatımı oluşturmaktadır. Yol sonunda toplanılan alan, yaşamla ölüm arasındaki nehir yolculuğunun akıntısı ile sürüklenen mezar taşlarının biriktiği son duraktır.³

Şekil 4. Benidorm, Kıyı Bandı - Carlos Ferrater ve Xavier Marti Gali. Bir kıyı yerleşmesi olan Benidorm'un denizle yaşantısını idealleştiren kıyı bandı dokusunun genel görünümü. (Alejo Bague) 4-5

Sosyal hayatın içinde dâhil olduğumuz grupların düşünme kalıpları bizi, kişisel kararlımızdan daha güçlü bir kararlılıkta yönlendirirken ortak akıl yürütme yeteneğimizi de çeşitlendirerek kullanmamızı sağlar. Aynı sosyal grup içindeki düşünme yapılarımız benzerlik gösterirken diğer sosyal gruplarla da farklılaşarak çeşitlenir. Böylece elektronik posta şifremizi oluşturmakta kullandığımız (*mnemonik*) teknikler kendimize özgü nitelikler taşıırken, I. Dünya Savaşı'nı Çanakkale Zaferi ile ilişkilendirerek kavrayışımız toplumumuzun ortak sosyal paydasının sonucudur. Öte yandan mizah duygusu tüm insanlarda aynı güdüleri harekete geçirmesine rağmen Karadeniz fıkraları ile Amerikan esprilerine verdiğimiz tepkiler farklıdır. Zerubavel, şekilleri çevresindekilerden soyutlayarak ayırt etmemizi algının psikoloji ile ilişkilendirilerek açıklandığını ancak çocukları annelerinden çok babalarına benzetme ile ilgili algısal eğilimimizi açıklayabilmek için sosyolojiye başvurulması gerektiğini savunur (Zerubavel, 2008).

Müslüman mahallesinde salyangoz satmak, şeytanın avukatlığını yapmak, Kayserili gibi pa-

zarlık etmek, güvercini barış simgesi olarak görmek, sıftah parası bırakmak, kumru gibi düşünmek, selamsız köyden gelmek, helallik almadan yola çıkmamak gibi çeşitlendirebileceğimiz kavrayışlarımız meslek, cinsiyet, ırk, inanç-din, memleket gibi sosyal grupların üzerinde uzlaştıkları bellek düzenlemelerine dayanmaktadır.

Belleğimizi besleyen sosyal grupların sayısı arttıkça yaşam kültürümüzü zenginleştiren hayatı görme biçimlerimiz de değer kazanmaktadır. Özetle yaşam kültürümüzle ilgili bilinçlenme durumumuz neyin hayatımızda daha çok anlam taşıdığı veya etkili olduğu ile ilgilidir ve aynı zamanda idealleştirme kılavuzlarımızı oluşturur. Yaşam çevremizi idealleştirme çabalarımız sosyal belleğimizden aktarabildiklerimizle amacına ulaşabilmektedir. Bu anlamda en çarpıcı örneklerden birisini de Seyhan nehri üzerindeki Adana Hilton Otel'i'nin yapımında korunan fabrika bacasına verilen tepkiler oluşturmıştır. Fabrika yapısının baca gibi kanıksanan öğesine ait bir eklentinin, konaklama gibi aykırı bir işlevin yeni yapılaşmasında kul-

lanılması dikkat çekici bir anlatım özelliğidir. İnternet üzerinden paylaşılan yorumlar, sosyal bellekle uzlaşmanın canlı örneklerini oluşturmıştır. Yapının yerel yaşama dâhil edilen ayrıcalığına tanık gösterilen bellek, bir kentin sanayileşmesini sağlayan öncü yapılarının tartışıldığı yaşanmış deneyimlerle, geçmişe ait fotoğraflarla aktarılmaktadır. Sonuçta uzlaşılan sosyal bellek bir yapıya, anıtsallaştırılmış bir değer niteliği kazandırmaktadır.

Anlam-Doku Değerlerini İdealleştiren Yapım

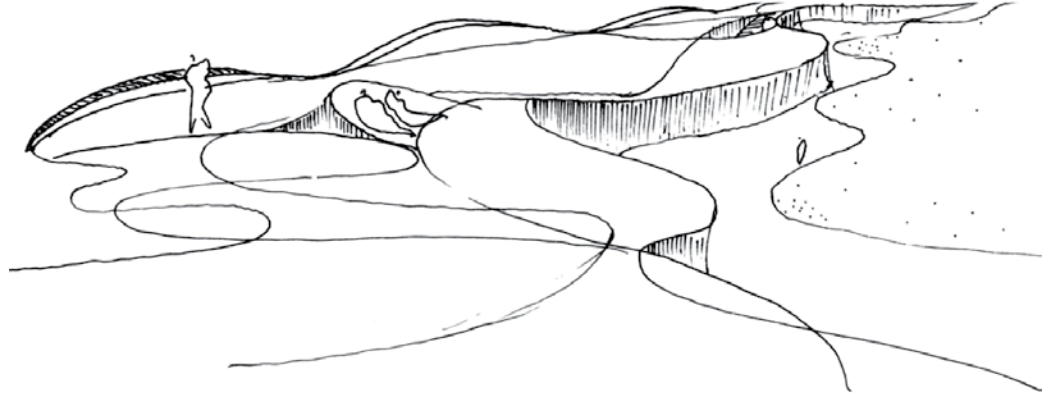
Yerel kültürün var olan mimari öğesinin korunarak kullanılmasının yanı sıra gerçekleştirilecek yeni bir mimari anlatımından da beklenen, sosyal bellekle uyuşan değerlerin kazanılması olmalıdır. Böyle bir beklentinin yapım karşılığı olan "anlam-doku değerleri ile biçimleniş" Arki-tektonik kavramı altında tanımlamak mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası mimari araştırmaların internet ağlarından oluşan veri tabanının ve yayın organının *Arquitectonics* ana

Şekil 5. Benidorm, Kıyı Bandı - Carlos Ferrater ve Xavier Marti Gali. Bir kıyı yerleşmesi olan Benidorm'un denizle yaşantısını idealleştiren kıyı bandı dokusunun genel görünümü. (Alejo Bagué)⁴⁻⁵

başlığı *Mind, Land, Society*: Zihin-Yer-Toplum olarak çevirebileceğimiz alt başlıkları taşır. International Association Architectural Research, IAAR Uluslararası Mimari Araştırmalar Birliği Ağının Universitat Politècnica De Catalunya UPC yayın organı editör yazısında mimari araştırmaların hedefi, günümüzde daha ümit verici bir gelecek öngörülerıyla mesleğin mimari, eğitimcisi ve yasa koyucusu birlikteliğini sağlayacak modellerin geliştirilmesi olarak gösterilir (Thornberg, Muntanola, 2008): Vitruvius'dan Heidegger'e tanımlanan mimarinin çekirdeğini oluşturan temelleri Aristotelesçi hareketle geliştirilen yaklaşım, çok geniş alanlarda yer alan pek çok sayıdaki bilimsel araştırmaların zihin - yer - toplum ilişkilendirilmesi ile desteklemektedir. Bu araştırmaların üzerine geliştirdiği zihin - yer - toplum ilişkilerine, psikoloji üzerine çalışmaları ile çağımızın Nobel ödüllü Eric Kandel'in son otobiyografisinde de işaret edildiği vurgulanmaktadır.

Sonuçta mimari, anlam-doku değerlerini yere ve topluma ait kültürün belleği ile uzlaşarak kazanmaktadır ve uzlaşmanın tarafları zihin - yer ve toplum başlıkları altında buluşturulmaktadır. Editör Muntanola'nın üzerinde durduğu iki mimari örnek, bu buluşmayı sağlayan biçimlenişin anlaşılmasına da örnek modeller olarak açıklık getirir. Birbirinden oldukça farklı iki konusu olan örneklerin birisi şiirsel anlatımı ile işlevinin ilerisinde değerler yüklenmiş bir mezarlık projesidir.

Şekil 6. Carlos Ferrater'ın doku ilişkilerini kurarak deniz ve sahil yaşantısı ile uzlaşma arayışlarına ait eskiz çalışması.⁶

Şekil 7. Dalgalar hareketinin üçüncü boyuttaki devinimi, kendiliğinden oluşan oyuklu bir yapıym biçimlendirdir. (Alejo Bagué)⁷⁻⁸

Enric Miralles ve Carme Pinos projesi Igualada'daki mezarlığın, her yıl binlerce kişi ile birlikte özellikle mimarların ilgi odağında gezilen bir ziyaret işlevi bulunmaktadır. Projenin çıkış noktası olan Yunan kökenli hikâyesinin üzerine çok sayıda yazımsal paralellikler kurulmaktadır. Ancak mezarlık (cemetery) Yunanca "uyku yeri" anlamına gelmektedir ve Muntanola için de en çarpıcı paralelliği yaşam ile ölümü birleştiren bir uyku yolculuğu bağlantısı oluşturur.

Barcelona'daki eski bir taş ocağı olan arazinin topografik verilerine uyarlanan projenin önceliği, zemin döşemesinde zikzaklarla izlenen yürüyüş güzergâhı boyunca, tektonik biçimlendirme ile kurulan çok yönlü anlatımlara sahip olmasıdır. Güzergâh boyunca ölülere ait küllerin bulunduğu bölmeler, batık gemi gövdesini çağrıştıran yapılar içinde düzenlenmiştir. Zemin taşlarının zikzak yerleşimi, akıntıya kapılmış devingen mezar taşlarını düşündüren bir düzenlemeye sahiptir. Bunlar ziyaretçilere mezarlık güzergâhları boyunca eşlik eden tabutların üzerinde yüzdüğü bir nehre dönüşmek üzere yukarıdan aşağıya doğru yan yana dizilmişlerdir. Ölümle tekne ilişkilendirilmesi çok kullanılmış eski bir metafordur ancak yeni ve yaratıcı olanı mimarisinin baştan sona bir

nehirdeki hareketli gemi batığından yola çıkan anlatısıdır.

Igualada Mezarlığının anlatısı açık ve kolay okunabilir biçimlendirilişi ile her yıl binlerce mimar tarafından ziyaret edildiği ifade edilmektedir. Alışlagelmiş mezar taşları düzenlemesine karşı mimari anlam-doku değerlerinin uzlaştırdığı anlayış kolaylıkla, orta Yunan ve hatta Mısır'a kadar erken Yunan dönemine inen köklü bir belleğe dayandırılabilir. Mimarının ölümle yaşam arasında kurduğu anlam boyutu, insanların dünya görüşlerini etkileyen yeni algısal deneyimlerini zenginleştirir. Özetle, mimarinin modellediği kurgu basit bir mezarlığa insanların inancında güçlü etkiler yaratan ölüm ve yolculuk arasındaki ilişkiyi keşfetme hazzı vermektedir. Yapım öz-eliğini -özden gelen anlatımını-, keşfedilen anlam değerini yitirmeyerek sürdürülebilmektedir.

İkinci örnek projenin çok daha farklı bir tematik yapısı vardır. Mimarları Carlos Ferrater ve Xavier Marti Gali olan uluslararası birincilik ödülü proje, İspanya'nın en yoğun eğlence ve turistik kıyı beldelerinden biri olan Benidrom'da halka açık bir kıyı bandı düzenlemesi olarak gerçekleştirilmiştir. Kentin yoğun sahil yapı-

Şekil 8. Dalga hareketinin üçüncü boyuttaki devinimi, kendiliğinden oluşan oyuklu bir yapım biçimlendiris. (Alejo Bagué)⁷⁻⁸

laşması ile denizi buluşturan 1,5 km.lik gezinti güzergâhına ait dokusal düzenleme, sadece sahile vuran dalga hareketlerinin biçimsel düzenine gönderme yapan bir kıyı kaldırımı değildir. İçbükey ve dışbükey biçimlerin alçalan, yükselen hareketleri kendiliğinden mekânsal tanımlar veren oyuklar yaratmaktadır. Doğal geçişler sağlayan yükselmeler yer yer bu oyukların deniz seviyesinden yol kotuna bağlantılarını kurmaktadır. Böylece biçimleniş kendine özgü bir sahil yaşantısı tanımlayan kıyı bandı, dokusal bütünlük sağlayan anlam düzeyine sadece dalga hareketi gibi doğal bir yapının analogik benzetmesi ile ulaşmaz. Sahil boyunca gezinen insanların sosyal yaşantılarının ilişkilendirildiği davranış kalıpları gözlemlenir ve bunların biçimleniş modellemelerine gönderme yapılır. Muntanola'ya göre de kıyı dokusunun denize doğru sokulan ve geri çekilen hareketi bir anlamda çocukların gelen dalgalarından kaçma, geri çekilen dalgaya koşma şeklinde gözlemlenen davranış modellemesini ortaya koymaktadır (Thornberg, Muntanola, 2008). Özetlersek, dalgalarla oynanan bir çeşit saklambaç oyununun herkes için ifade ettiği anlam değeri ortaktır ve bu ilişkinin bir sahilin sosyal yaşantısına yansıyan etkileşim gücü, mimarinin doku örüntüsü ile yaratılmaya çalışılmıştır.

Sonuç

Site yaşantılarının kentsel dönüşüm içindeki etkileşimi, yaşanmakta olan mimari krizin boyutlarını aşmış ve anlam-doku değerlerini yitiren yerleşimlerin kronik sorunları haline gelmiştir. Makale çalışması ile altı çizilen sorun, mimari araştırmaların odağındaki güncel tartışma konularının başında yer alır.

Yaşam kültürünün tarafları ile uzlaşarak yerin sosyal yaşantısına dahil olan mimariler, zengin anlam ve doku değerleri taşımaktadır. İdeal yaşamlara kavuşma isteğimiz yapım etkinliğini gerçekleştirir ve mimari, sosyal yaşamımızı iyileştiren, zenginleştiren unsurlar ile yaşam kültürünün özünü oluşturur. Bu öz anlam ve doku birlikteliği ile biçimlenir. Özün biçimleniş, yaşamaktan ne anladığımıza ait tüm aktarılanlarla birlikte kendiliğinden kabul görür. Böylece her yeni yapımın kabulleniş, değişen toplum yaşantısının düzenine ayak uyduran dönüşümler olarak aynı zamanda yaşam kültürünü zenginleştirip çeşitlendirir. Aksine yaşanan dönüşümlerde ise uzlaşmayan tarafın "öz"süz mimarileri, anlam ve doku değerlerini yitiren yerleşimlerin kronik sorumluları olmaya devam edecektir. ■

KAYNAKLAR

- Baş, D. (2010) *Mimari Düşüncenin Biçimleniş*, ES Yayınları, İstanbul.
- Botton, A. (2010) *Mutluluğun Mimarisi*, Sel Yayıncılık, İstanbul, s.14.
- Isozaki A. (2010) "Giriş: Krizler Haritası", *Metafor Olarak Mimari:Dil, Sayı, Para*, Karatani K., Metis Yayınları,İstanbul, s.9-16.
- Karatani, K. (2010) *Metafor Olarak Mimari: Dil, Sayı, Para*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D. (2002) *Mimarlık Kavramları*, YEM Yayınları, İstanbul, s.23.
- Thornberg, Muntanola, J. (2008) "A New Architecture For A Better Environment", *Arquitectonics Mind, Land & Society*, Edicions UPC, Barselona, Sayı:15, s.13-29.
- Zerubavel, E. (2008) "Spatial Metaphors and Mental Patterns: A sociological perspective", *Arquitectonics Mind, Land & Society*, Edicions UPC, Barselona, Sayı:15, s.63-83.

ŞEKİLLER

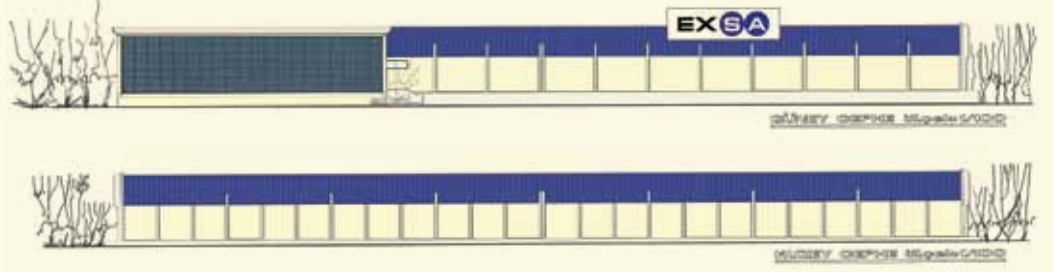
1. Fotoğraf Enric Miralles'in wikipedia'daki sayfasından alınmıştır. http://en.wikipedia.org/wiki/Enric_Miralles
- 2-3. Fotoğraflar Landazine, Landscape Architecture Works, peyzaj mimarlığının ilgili sitesinden alınmıştır. <http://www.landazine.com/>
- 4-7. Fotoğraflar ve çizim "al architecture lab online magazine"ın architecture.net internet sitesinde yer alan "seafront of Benidorm by Carlos Ferrater-Xavier Marti Gali-OAB" başlıklı metinden alınmıştır ve Fotoğrafçı Alejo Bagué'ye aittir. <http://architecturelab.net>

Zeki Yüzüak ve Ünal Özyurt İle Söyleşi

BİR SANAYİ YAPISINI TASARLAMAK

Söyleşi: **Demet ERKE YAPTI**

Adana'da pek çok sanayi yapısında imzası olan değerli meslektaşımız Zeki Yüzüak ve Elektrik Mühendisi Ünal Özyurt ile sanayi yapılarının evrimi konusunda bir söyleşi gerçekleştirmek istedik. Sanayinin gerektirdiği yapı zarfının yaratılma süreciyle ilgili deneylerini bizimle paylaştılar. O günlerin şartları içerisinde karşılaştıkları sorunları, mimari telif haklarından, teknik şartnamelere, ülkemizdeki gerekli malzemenin temin edilebilmesinden örneğin elektrik enerjisi gibi sanayinin olmazsa olmaz girdisinin o zamanlarda nasıl karşılandığını ilginç verilerle aktardılar. Sayfalarımızda bu söyleşinin geniş bir özetini ve Zeki Yüzüak'ın tasarladığı EXSA fabrikasının proje çizimlerini ve görsellerini sunuyoruz.

Demet Erke Yaptı- Zeki Yüzüak ve Ünal Özyurt ile Adana'da Sanayi yapılarının geçmişi ve bugününü konuşacağız. Ünal Bey sizi tanımayanlar olabilir. Bize kendinizi anlatır mısınız?

Ünal Özyurt- 1962 yılında İTÜ'den Yüksek Elektrik Mühendisi olarak mezun oldum. 62-63 yıllarında İTÜ'de asistanlık yaptıktan sonra 1963'de İrfanlı Barajı'nda, 1966 yılında Kesik-köprü Barajı'nda İşletme Müdürlüğü yaptım. Daha sonra Adana'ya yerleşerek Adana Elektrik İşletmesi Fen İşleri Müdürlüğü yaptım. 1971 yılından itibaren serbest olarak büyük endüstri tesisleri ve tarım yapılarının planlama konseptleri konusunda planlama mühendisliği ve kontrolölük yapıyorum.

D.E.Y.- Zeki Bey, bize Adana'da sanayi yapıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Zeki Yüzüak- Mimarlıkla ilgili tarafını konuşacaksa, Adana'ya gelişimde, yani mezuniyetimde, 1956'dan sonrası hakkında bir şeyler diyebilirim, ama ondan önceki kısım için de, genelde Adana'da sanayi neymiş, ne varmış, ne yokmuş? Onları da iyi kötü biliyorum.

Şimdi, Adana'da İkinci Cihan Harbinin bitimine kadar sanayi eski yapılarla devam etmiş, o dönemde benim bildiğim, sadece Sümerbank'ın bir iki tesisinin büyütülmesi var. Onun dışındaki bütün fabrikalar Cumhuriyet'ten önceki döneme aittir veya o kökenli yapılardır. Mimari yönden bahsedilecek bir şey olduğunu zannetmiyorum.

İlk büyümeler 1950'den sonra başlamış, en ciddi tesis, Sabancı ailesinin Adana'da yaptığı büyük üniteler; mesela BOSSA kurulmuş, Güney Sanayi kurulmuş onun karşısı olarak. Fakat bunların sanayi tertibi klasik sistemden öteye geçmemiş; belli bir ölçüleri var, onunla yapılmış. Mesela, BOSSA'daki 6 x 9 m. aks ölçüsündeki bina sistemi, tek katlı betonarme, BOSSA'da da öyle, Güney Sanayi'de de öyle. Son derece muhterem bir büyüğümüz vardı, Allah rahmet eylesin bana çok büyük iyilikleri vardır, hatta büyük öğretileri vardır, değerli bir hocamızdı, tek tip açıklıklarla bu işleri halletmiş, ama çok büyük tesisler yapılmıştır.

D.E.Y.- Hocanız kimdi?

Z.Y.- Yüksek Mühendis Zekai Koçak; son zamanlarda Güney Sanayi'nin genel müdürüydü, ondan evvel mesela bütün BOSSA binalarını, Güney Sanayi'nin eski kısımlarının tamamını Zekai Koçak yapmıştır. Eskiden, şimdi Adana'da 40 senede bir deprem olurdu, 1942 depreminin sonra Adana'ya bir deprem ofisi kurulmuş, onun da başına Zekai Bey getirilmiş. Sonra, yavaş yavaş depremi unutmışlar, Zekai Bey kalmış, deprem gitmiş.

Ünal Özyurt ve Zeki Yüzüak.

Tülay Sarı, Demet Erke Yaptı, Ünal Özyurt, Zeki Yüzüak.

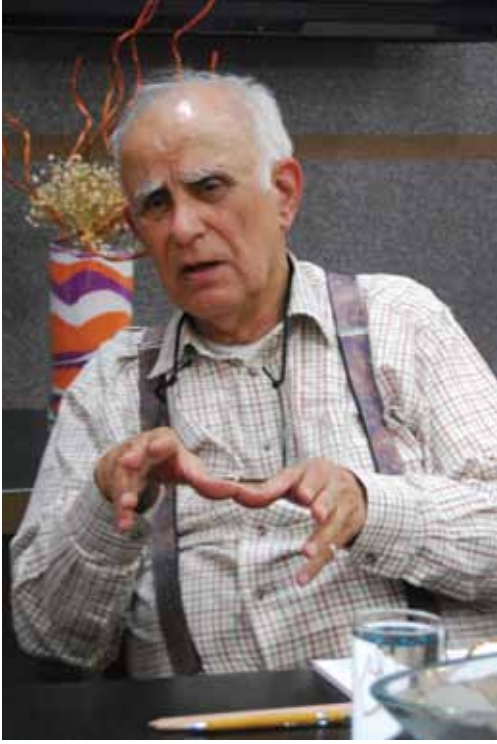
Zekai Bey'in kullandığı 6 x 9 m. aks var, *"bunlar niye hep aynı?"* dedim. Sonra farkına vardım ki bir kitaptaki çözülmüş bir örneği geliştirmişler, onu kullanmışlar, yani çok da yanlış bir şey değil. O zaman bu işler böyle, hesap kitap, bilgisayar vb. yok, öyle yapılmış; bunlar fena şeyler de değildi. Buraya kadar benim bildiğim budur.

Sonra, 1960 sonrasında, bu modern yapılar, çelik yapılar nasıl yapıldı? 56'da ben mezun oldum, bir iki sene memuriyet yaptım, askere gittim, 1960'da da büro açtım. Rahmetli Mustafa Sayar'ın oğluyla ortak oldum. Ben mühendis mimar olduğum için o da mimar, böyle beraber çalıştık. 1967'da SASA'daki çalışmalarımızda çok değişik şeyler yoktur mimari yönden, ama mesela SASA'nın bugünkü cephesine o gün gayet ciddi olarak çaba tükettik. Ben şu anda SASA'da bazı şeyler yapıyorum, o itina gösteremiyoruz. O zaman *"Aman, güzel olsun"* diyenler vardı, şimdi yok. O binalar yalnız, İngiltere'den gelen projelerin, tertiplerin betonarmeye çevrilmesi şeklindeydi, yani orada çok orijinal bir şeyler

yoktu. Hala SASA'nın tesisleri öyle çok ağır yükler, büyük açıklıklar olarak devam eder, onların tasarımının da aşağı yukarı yüzde 70'ine yakını ben yaptım.

Sonra, teşvikler çıktı, mesela 50.000 m² iplik üniteleri yapılması söz konusu oldu. Şimdi, Allah rahmet eylesin, Sakıp Bey (Sabancı): *"Bu Kaya-lıoğlu ve ortağı biliyor bu işi, onlara verin"* demiş. Şevket Bey'le oturduk, kendisine *"siz niye hep böyle yapıyorsunuz? Çatı yapalım, büyük açıklıklar yapalım, böyle orman gibi fabrika mı olur?"* dedim.

O zaman 14,5 x 21,5 metrelik bir aks sistemi çıktı *"Bu olur mu?"* dedi, *"Olur"* dedim. Kolon araları 14,5 m., çatı açıklığı 21,5 m. gayet basit daireler çıktı. Böyle 14,5 metrelik daire kirişleri çıktı. O zaman bu 21,5 metre açıklığı, 23 kg/m² çözdük, bunun için biz 16 x 17 m. yapıyoruz; çatı örtüsü Atermite. Bu TEKSA Fabrikası, ilk defa yapılan odur. Bu yapıldığı zaman herkesin ağız açık kaldı, *"nasıl oldu bu?"* dediler, sahiden de

dış cephesine fevkalade emek verdim, uğraştım; çok da beğenildi, hakikaten de güzeldi. Şimdi boyamışlar, bir şeyler olmuş. Mimari telif öyle saygı göstermek gibi bir âdet olmadığı için, herkes istediği gibi boyuyor. Bu açıklıkta, bu tertipteki binayı o zaman ilk uyguladık, çatıları TEMSA Firması yaptı, sonra onlar ortak oldular, bunu birçok yerde kopya ettiler. Hatta Kayseri’de yapmışlar. “Bunu ne yaptınız orada?” dedim, “aynen kullandık” dediler. “Ya yıkılırsa?” diye sordum, “niye, burada yıkılmadı?” diye cevapladılar. “Orada kar var, burada kar var mı?” Gayet basit, boru prizma sistemler kullanmıştık, tabii benim icadım değil, birçok yerde, hatta Türkiye’de birçok uygulaması vardı. Benim tasarımı hem çaldılar, hem de kopyaladılar; telif melif yoktu o zaman. Tabii onlarda büyük emniyet payları vardı. Ayrıca Kayseri’de öyle uzun boylu kar yağmaz, yani birinci devresi sıkıntılı olmadı, olduysa da haberim yok yani, ama öyle korkuttum.

Sonra, aynı uygulamaları birçok yerde yaptık, sonra ben MARS A binasının yeni tesislerini yaptım, BOSSA’nın böyle 2-3-4 üniteleri var, hepsini yaptım. Organize Sanayi Bölgesinde; Adana’da büyük bir atılımdır o. Oradaki BOSSA 4 tesislerinde çok değişik şeyler çıktı, böyle açıklıklı binalar orada 35 m.ye kadar çıktık, hepsi tertemiz oldu; bir kısmı da prefabrikti onların. Prefabrik olmalarının özelliği çelik malzeme paslanır yahut iyi boyayı bildiğimizden değil, o prefabrik öğeler depremde çok ağır hasar gördü. 42+50 ne yapar? 92 yapmaz mı? 50 senede bir işte, 92’ye 50 daha koyarsanız, 2032’de gene deprem olacak. Bunlar periyodik gelir, ben 42 depremini hatırlarım, ilkokulda öğrenciydim, Şubat ayında deprem oldu.

Şimdi, deprem hesabı şudur, eskiden de öyleydi şimdi de ona yakındır, yeni birleştirme metodu vb. hepsi bir noktaya gelir: Binanın kendi ağırlığının bir emsalle çarpılarak, tepesinden veya tatbik edilen noktalardan yana yıkılarak verilir; bu değişmez. Bu şimdi de böyledir. Yeni yönetmeliklerde bu böyle değil, ama gene sonuçta buna benzer. Orada da buna benzer tertiplerle SASA’nın tesislerini yaptık, aynı sistem. BOSSA 4, PILSA, EXSA, OLMUKSA, SASA, oradaki bütün tesislerine bu sistemleri ben yaptım; aşağı yukarı bir milyon metrekare yaptım; yorulmuş da.

Ü.Ö.- Şimdi, bugün mimari yaklaşım olarak düşünürsek yani endüstriyel yapılarda her projenin kendisine has bir inşaat şekli oluyor. Mesela bir tekstil, bir dokuma fabrikasındaki yapı, bir mekanik atölyede, bir gıda sanayi, bir meyve sanayi paketlemesinde, bunlara özgü mimariyi düşünmek gerekiyor. Önce o sürecin uygun olabileceği bir içyapı, dış değil; önce içyapıya bakıyoruz. Çevre, makineleri yerleştirebilmek, içerideki işlevliği, fonksiyonu düşünüyoruz değil mi? Makinelerin arasındaki trafik var, bir hayli geçişler var, buna göre planlamak lazım, çünkü kolonları etkiliyor bunlar.

Z.Y.- Bunları işletmeciler, fabrikayı planlayanlar peşinen onun üzerine konuşurlar, o laf bize çok sonra düşer? Tabii ki işin aslı odur.

Ü.Ö.- Bize “Buraya oturtun binayı” derler, siz aralardan kolon koymaya çalışırsınız mecburen. Mümkün olduğu kadar da bunları açık yaparsınız. Tabii bunlar, bu sanayi yapılarının hemen hemen çoğunun kendi şartlandırmaları var içeride. Dışarıda 30 derece, içeride de 30 derece değil; örneğin içeride 24 dereceyi geçmeyecek vb. gibi.

Z.Y.- Önemli bir şey söyledi Ünal Bey, mesela iplik tesislerinde belli bir rutubet ve belli bir ısı olacak. Belli ısı neye yarar? Rutubetin düşmesini önler.

Ü.Ö.- Hemen söyleyeyim: Tekstil için yüzde 80 rutubet, 8 dereceyi geçmeyen sıcaklık lazım.

Z.Y.- Mesela bu dereceleri sağlayan, iplikte ayrı, dokumada ayrı, başka yerde ayrıdır, bunlar için klima tesisleri üreten firmalar vardır, ilk zamanlarda bunlar doğrudan doğruya Avrupa’dan gelirdi, ithal edilirdi. İsviçre’de Zürih’te Lua firması vardı o çok popülerdi. Sonra Alarko devreye girdi, şimdi hepsi Türkiye’de yapılıyor. Hassas kontrol cihazları dışında, bunların hepsi yapılıyor. Tabii bunlar bizim işimiz değil, ama o binayı biz yaparız.

D.E.Y.- Sorumlu her zaman mimar olduğu için, hepsine hâkim olmak gerekiyor.

Z.Y.- Tabii her zaman öyledir, ama mimar bunları tertip ederken her zaman yetkin olmayabiliyor. Mesela Ünal Bey bunları pekâlâ organize ediyor, yapıyor. Genelde makine mühendisleri, elektrik mühendisleri bu işleri iyi yaparlar. Tabii onlar, gene mimarla beraber çalışırlar. Ondan sonra, bu işlerde inşaat mühendisliği çok öne çıkar.

Şimdi mesela bu rutubet değerleri var ya, eskiden fabrikaların yeri sulanırdı rutubet artsın diye, böyle su püskürtürdü. O makineler çalışırken yani pamuğu iplik haline getirirlerken; iplik kopar hemen. Sanayi mimarlığı doğrudan doğruya teknolojiyle ilgili bir şeydir. Cumhuriyet geldiği zaman Adana’da bayağı bir tekstil işletmesi vardır, ama bunların tamamı gayrimüslimlerin elindeymiş. Çırçır fabrikaları, iplik fabrikaları varmış, dokuma da varmış. Mesela, Sümerbank doğrudan doğruya Tırpaniye’nin fabrikasıdır. Tabii bunlar çok mükemmel tesisler olmamakla beraber, gene de varmış Adana’da; oluş sebebi de pamuktur.

Aslında, Çukurova’nın pamuğu iplik imali için çok uygun değildir, elyafı kısıdır. Peki, ne yapıyorlardı? Adana’daki büyük tesislerin tamamı ipliği şöyle veya böyle satın alır, Adana ipliği pamuğu değildir o, Ege’nin pamuğudur, Hatay’ın pamuğudur ve mühim miktarda ithaldir, Mısır’dan gelir. İlk pamuğu da Kavalalı Mehmet Paşa getirmiş. Tekir Yaylası’nın üstünde 2 tane taştan büyük tabyası vardır, böyle durur onlar kale gibi; oralara kadar gelmiş. Adana’ya da Mısır’dan o kozayı getirmiş, hatta bugün Adana’daki bir grup çiftçi ailelerini de getirmiş.

O zamanki pamuk, şimdiki asala cinsi pamuk değil, onlar kozadır. Doğrudan doğruya elma biçimindedir, bu toplanır evlere dağıtılır. Ku-

rumuş siyah bir elma şeklindedir koza, evlere dağıtılır. Onlara “*çifleme*” derlerdi; kırarlar, içinden pamuğu çıkarırlar çiflerlerdi. Onlar çırçır fabrikalarına gider, çırçır fabrikasında çekirdeği ayrılır, “*çiğit*” dediğimiz pamuğun çekirdeği ayrılır; o pamuk da kullanılır yani basit öyle kaput bezi vb. için Adana’da iplik de üretilirdi, dokuma da yapılırdı, ama söylediğim tarzda öyle modern bir tekstil sanayi o düzeyde kalmış. Ondan sonra çok ileri gitti Adana. 60’lı yıllarda bayağı bu iş başlamıştı, ama daha ziyade 62-63’ten sonra başladı, 70’e kadar sanayiye büyük yatırımlar yapıldı. Mesela, ben her zaman SASA’da birisi biri bir şey söyleyecek oldu mu, “*Bak SASA’yı bile ben yaptım*” derim. 5 Ocak 1967’de SASA’nın temeli atıldı, Türkiye’deki ilk kimyevi tekstil fabrikası ilk defa orada elyaf üretilmeye başlandı.

Ü.Ö.- Hakikaten sanayide Zeki Ağabey’in çok emeği var; gördüklerimizden bir tanesi fabrikayı çukura gömme...

Z.Y.- İşte bazen gömülüyor, bazen yukarıya çıkıyor. Ve hiçbir surette fabrikanın içine su indirilmez, azman 50’ye 70-80 böyle derin dereler içerisinde yaptık, bunların kenarlarını taşıyıcı olarak da kullanırdık. Su hiçbir zaman fabrikanın içine indirilmez.

Ü.Ö.- Bu derelerin yandan büyüklüğünü düşünün; şimdi, sifon sistemi var yeni çıkan. Dereye meyil vermek, 100 m., 130 m. çatı uzunluğu var. İki tarafa dağıtsanız 65 m., 70 m., 100 m., 200 m. uzunluk oluyor.

Z.Y.- Aslında bana sorarsanız riskli şeyler. Yani yağmurun ne kadar yağacağını Allah bilir. Şimdi yeni sistemler oluyor, böyle uzun boylu dereceli çizimlere filan lüzum yok, bunlar vakum sistemiyle hallediliyor.

Ü.Ö.- Şimdi polietilen kaynakları yapıyor, sızdırmazı kaçırmazı yok. Bazen çapını söylüyorsunuz, bakıyorsunuz dereye su yok. Bu kadar yağmur yağıyor bir cm. içeride yok, geçip gidiyor. Büyük bir binada ben bunu uyguladım. Ona göre de çelik sistemde bunları kullanmak daha ekonomik oluyor.

Z.Y.- Ünal Bey’in dediği şeyler oluyor da, geçende birisi Antep’te bir fabrika yaptı, böyle 30 m. bu makası yapmışlar. “*Bunu biz yerinden kaldırmadık, kaldırırken yamuldu*” dediler. Bu işler çok kolay değil. Şimdi yaptıkları 30 m. açıklığındaki bir çerçeve kirişi kaldırırken, tabii bunları bilen kimselerin yapması lazım.

Ü.Ö.- Mimarın gözünden kaçmayacağı şeylerden bir tanesi rampalar, mimari yalnız binayla

bitmiyor. Rampaya geliyorsunuz aşağı iniyorsunuz, aşağıya sular akıyor. Arsayı seçerken eğer düzse, 1 m., 50 cm. dolduruyoruz. O zaman şu çıkıyor mimaride: Toprağı hapsedip sıkıştırmak için orada oturduğu yerde bir çevre duvarı istiyor, yoksa hapsedemezsiniz toprağı? Toprağı sıkıştırıp, hapsedeceksiniz ve sıkıştıracaksınız. Bunların hepsi sonuçta bir mimari sorundur.

Z.Y.- Şimdi, bu söylediğim tarihlerde bu büyük açıklıkları, şöyle böyle yaptık diyorum, ama bunlar Türkiye’de yapılmaya başlanmıştı. Mesela, Gebze’de Arçelik’in tesisleri vardı; adı başkaydı, oluklu mukavvaydı; onların tesislerinde bunlar yapılmıştı. Doğrusu biz onları örnek aldık, onlar bize fikir verdi, zaten herkes bir şeyi yeniden keşfederse olmaz.

Şimdi işler o kadar büyüdü ki şu anda SASA’da bir arıtma tesisi yapılıyor, havalandırma havuzunun alanı 4.500 m², 4,5 dönüm bir havuz yapılıyor. Su oraya gelecek, kirli su, şimdi bu işlere çok ciddi önem veriliyor. O tarihlerde bunları söylediğimiz zaman, kirli suyu ovaya akıttırlardı, hiç kimse de bir şey demezdi. Hatta bütün bunlar bu işin gelişimi içinde, Rotary Kulübü’nün senelik toplantılarında “*çevre*” konulu toplantılar olur. Böyle fabrikalardan atılan

suları gösteriyorlar, bir alay da sanayici orada oturuyor. Bana dedi ki: *"Biz hep böyle yapıyoruz"* dedi, tabii şimdi öyle yapamıyorlar artık, ama *"iş işten geçti"* mi diyelim? Geçti veyahut geçmedi, ama çok ciddi olarak söylüyorum havalandırma havuzunun bir küçüğü SASA'da var, bu 50 x 90 m. ne yapar, 4.500 yapar değil mi? Bunun üçte biri büyüklüğünde bir havalandırma havuzu var burada, ama yetmiyor. Hatta bir yeni büyüme için bir tane daha istiyorlar bundan, aşağı yukarı tam bir futbol sahası gibi. Oraya 40 cm. beton dökülüyor, o beton katıyen çatlamayacak. Yeraltı suyundan su yukarı çıkmayacak, havuzun içindeki su da aşağı inmeyecek. Şimdi, ters gelirse havuzu böyle başka bir su doldurur ayrıca betonu da kırabilir, eğer su aşağı kaçarsa büyük bir enerji kaybıdır, çünkü onu siz orada havalandırıyorsunuz, oraya pompayla geliyor, hepsi elektrik.

Peki, siz şunu sormadınız: Adana'da o harpten sonra 1955-56 arasında fabrikalar nasıl çalışırdı? Elektrik yok, elektrik Galleria'nın orada 2-3 tane kocaman dizel santral vardı, aydınlatmada kullanılırdı. Fabrikalar, kendi motorları için elektriği kendi üretti. Bunların da çoğu çırçır fabrikalarının koza kabuklarını kullanırlardı. O kadar basitti çünkü bu işler, ama tıkr tıkr olurdu. Buzdolabının olmadığı zamanlar...

Mesela, şehirde develerle taşımacılık son derece doğal bir şeydi, hiç de şaşırmazdık. Benim bildiğim fabrikalar elektriği öyle üretirlerdi. Biz Sümerbank'ın karşısında otururduk, o zaman baraj, santral, Çukurova Elektrik hiçbir şey yoktu; o fabrika çalışırdı.

D.E.Y.- Ben Suphi Paşa Çırçır Fabrikası'nı biliyorum ilk elektrik üreten fabrikaymış, hatta kendinden artanı da satarmış.

Z.Y.- Suphi Paşa Fabrikası Sümerbank'ın karşısında idi, bizim de evimiz tam ikisinin arasında bir yerdedi; ben onu gayet iyi bilirim. Oradaki işçileri, onların çalışmalarını, basitti, ama gene vardı. Şimdi, Anadolu'nun hiçbir yerinde bunlar yoktu, Ereğli'de vardı fabrikalar.

Ü.Ö.- Şimdi mimariye bakıyorum, bazen ben şunları görüyorum: Kemer sistemi, anlatabiliyor muyum? Böyle kemer sistemi olan yerler görüyorum, altına makineleri koymuşlar.

Z.Y.- Beton yok o zaman.

D.E.Y.- Cumhuriyet öncesi yapılarında değil mi?

Z.Y.- Tabii Cumhuriyet döneminden önce de bunlar varmış. Mesela, şimdi size bunun bir örneğini söyleyeyim: Eski Milli Mensucat'ın fabrikasının profilleri var, onlarda hep kafes kiriş var.

Hatta şimdiki emniyet müdürlüğünün karşısında bunların eski üniteleri var. Onlar o kadar zarif kafes kirişlerdir ki anlatamam, ahşaptır bir kısmı da; çok güzel hakikaten güzel şeyler, tavsiye ederim gidin görün.

Bir seminer olduydu böyle *"Yıldız Buluşması"* diye hatırlıyor musunuz? Orada kendi yaptığım binalardan, Mersin Serbest Bölge'de EXSA için yaptığım tesisi sundum, ben onunla öğünürüm, çok güzel bir yapı olmuştu. Çünkü Serbest Bölge İdaresine bu projeler gelecek tasdik edilecek vb.; onlar da Ankara'da Serbest Mühendis Mimarlar Birliğine tevdi etmişler, onlar da hep kendi adamlarına veriyor.

Biz gittik, Hacı Bey: *"Git işte, orada onu yap"* dedi. Gittim, bizi adam yerine koymuyorlar, niyetleri kendi arkadaşlarına bunu yaptırmak. İş inada bindi, öyle bir şey yaptım ki orada bir tanedir, güzellik olarak, mimari olarak, zaten bir depo binasıdır. Onun projeleri de var, kendi de duruyor.

Ü.Ö.- Sanayi yapıları için tasarım yapmak diğer mimari projelerden farklı oluyor.

İç mimarideki o güzel yerleştirmeleri bundan ayırmak gerekiyor; mesela sanayi mimarisinde bunu düşünemiyorsunuz.

Z.Y.- Mimarın içi dışı olmaz, mimarın kafası olur, o her şeyi yapar. Silvia'yı (Silvia Özler) şimdi bu vesileyle hem sevgiyle anarım, bana ettiği yardımı da hiç unutamam. Hakikaten o yapıda 3 ay kadar benim yanımda, böyle bana yardım etmek için, tabii bedava çalışmadı, ama yani ilk defa da bir yerde çalışıyormuş, zaten Türkçeyi de bilmiyordu o vakit doğru dürüst, çat pat idare ettik. Benim yarım İngilizcem, onun yarım Türkçesi çok güzel bir bina çıktı orada, bir tanedir.

Tabii bu işler, şimdi hep elektronik ortamda projeleri alıyoruz, internette geliyor, bu işler çok kolaylaştı. Şimdi, mimaride de öyle, betonarmede de öyle, çelikte de öyle, mesela bir ayda yapılacak proje iki günde çiziliyor bitiyor. Böyle artık kolay oldu bunlar: bizim yaşımızda olanların çoğu bilgisayar kullanmıyor. Mesela, o betonarme programlarını, AutoCAT'ı vb. hiçbirini bilmiyor, öğrenmek de istemiyorlar galiba.

Ü.Ö.- Biz bu yaşta bu işlerle uğraşıyoruz, onlar uğraşmıyor.

Z.Y.- Harika şeyler var, bizim adımız okunmaz artık, onlar geçti bizim modalar bitti. Ben 80 yaşındayım. Ne demek 80 yaşında olmak biliyor musunuz? Hem tecrübe demek, hem de yani 80...

D.E.Y.- Aslında söyleşimiz çok güzel oldu, kendiliğinden öyle bir mecrada aktı, *"mimari yaklaşımlar"* diye başladık, biz sormadan siz anlattınız, soruya gerek kalmadı.

Son olarak size konunun bir başka yönüyle ilgili bir soru soracağım: Şimdi işlevini kaybeden atıl vaziyette duran yapılar var, Adana'da çok fazla var biliyorsunuz; hangi örneği verelim? İşte Milli Mensucat, şu an farklı anlamda kullanılmaya çalışılıyor, örneğin BOSSA Fabrikası, Tekel Binası, Cumhuriyet Un Fabrikası var. O kadar çok yapı var ki özellikle Adana'da, değil mi?

Z.Y.- Düşünün BOSSA ne olacaktı? BOSSA yıkılacaktı, BOSSA'yı bana bir gün Şevket Bey: *"Biz bunu, Amerika'dan etüt ettirdik, non management yani, idare edilemez çıktı"* dedi, yani artık fabrika binası, her şeyiyle kullanılmaz halde; bunu ne yapacaksınız?

D.E.Y.- İşte, yeni bir işlev kazandırılma projesi... Fabrika olmaz da, ne olabilir mesela?

Z.Y.- Fabrika olmazsa, başka bir şey; söylüyorum size, şimdi şöyle 9 m. açıklıkta devam eden bir çerçeve, üzerinden böyle bir kirişleri, bir tarafı 6,5 m., bir tarafı 9 m., bir orman böyle. Depremde de zarar gördüler. Yani birçok yönden başka bir işe yaramaz hale gelmiş.

D.E.Y.- Bence öyle değil. Bir işe yaramıyor deyip yıkmak kolaya kaçmaktır diye düşünüyorum. Gerekliyse bazı eklentilerle, bu tür yapılar yeniden işlevlendirilebilir. Dünyaya baktığımızda da bunun birçok örneğini görebiliyoruz. Dünyadaki endüstriyel mekânlarda işlevsel dönüşüm örneklerinde, işlevsel dönüşümün temel çıkış noktası; üretim sürecinde kentten kopuk kalan bölgeyi kentle bütünleştirmek, bunları sağlarken de endüstriyel mirasın korunarak gelecek nesillere görsel ve deneysel olarak doğru aktarılmasını sağlamaktır. Ayrıca bu tarz dönüşümler kentlerin tanıtımına ve sosyal çevreye de önemli katkı koyarlar. Bu noktadan baktığımızda aslında şimdiki *"bir işe yaramaz hallerini"* bile korumak, sanayi alanındaki tarihsel gelişimimizi korumak demektir. Siz bu söyleşide eski üretimi ne güzel anlattınız, bu anlattığınız ortamları eski makineleri koruyan bazı fabrikalarda hâlâ görmemiz mümkün. Dileğimiz çocuklarımıza bu topraklarda üretimin eskiden nasıl yapıldığını gösterebilmek, böylece günümüzü anlamalarını ve geleceğe yön verebilmelelerini sağlayabilmektir.

Zeki Bey ve Ünal Bey bizi kırmayarak Adana'da sanayi yapıları konusunda söyleşi isteğimize olumlu yanıt verdiğiniz için teşekkür ederim. ■

Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi
EXSA KONFEKSİYON FABRİKASI BİNASI

Zeki YÜZÜAK

Y. Mühendis Mimar

EXSA Konfeksiyon Fabrikası, 1985-2000 yılları arasında, Adana Organize Sanayi Bölgesinde, Sabancı Holding için hazırlanan, SASA iplik, BOSSA denim, OLMUKSA mukavva, EXSA konfeksiyon projelerinden sonuncusudur. 1995-96 seneleri içinde projelendirilmiş ve uygulanmıştır.

Bina, üretim salonları, yardımcı sosyal birimler ile büro binasından meydana gelmektedir. İşletme kısımlarının düzenlenmesi, mimari ölçülere uyularak, konfeksiyon imalatının Avrupa'daki en yetkili uzmanları tarafından yapılmıştır.

Yapı **Y** harfi kesitli dere kırışlarına mesnetlenen 21,50 m. açıklık kafes kırışlardan düzenlenmiştir. Kırışlar, kendi için 50 x 50 cm. ölçüsünde yağmur kanalları içermekte, en şiddetli yağışlarda yağmur suları fabrika içine indirilmeden yan cephelere yönlendirilmiştir.

Dere kırışlarının kenar kolonları **U** harfi kesitli yapılarak bu sistem mimaride açıkça belirtilmiştir. Yağmur boruları **U** kolonları içine yerleştirilmiş ve örtlenlerle sonlandırılarak, yağmur iniş borularının yeterli olmaması durumunda dahi tıkanma önlenmiştir. Cepheler diğeri Sabancı tesislerinde olduğu gibi 4 m. genişliğinde Sabancı mavisini bant ile sonlandırılmış ve bütün kolonlar bu bant içine uygun şekilde devam etmiş, ayrıca esas aks kolonlar **U** kesitlerini belirtilerek düzenlenmiştir. Bu sayede bina planları dış cephede gözlenebilmiştir. Büro bloğu, değişik görevi belirtecek şekilde saydam olarak düzenlenmiş ve yapıyı güney cephede sonlandırmıştır.

EXSA Konfeksiyon Fabrikası

Yeri: Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Alanı

Mal Sahibi: EXSA A.Ş.

Kullanım amacı: Yüksek üretim kapasiteli konfeksiyon
giyim fabrikası

Yapı hakkında genel bilgi:

Yapı alanı: 14.300 m²

Servisler: 2.000 m²

Toplam: 16.300 m²

Yapı sistemi: Betonarme iskelet ve çelik çatı

Proje yapımı:

Mimari: Y. Mühendis Mimar Zeki Yüzüak

Betonarme ve çelik projesi: AKPAK İnşaat Proje Bürosu,

İnşaat Y. Mühendisi Abdullah Paksoy

Tesisat ve klima projeleri: Makine Y. Mühendisi Yavuz

Keş

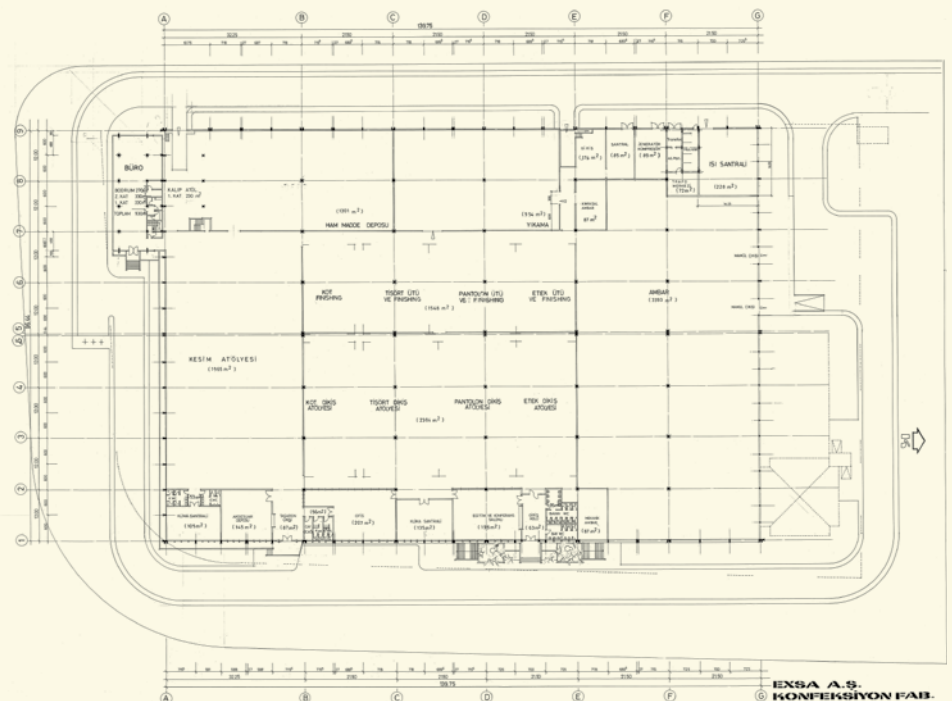
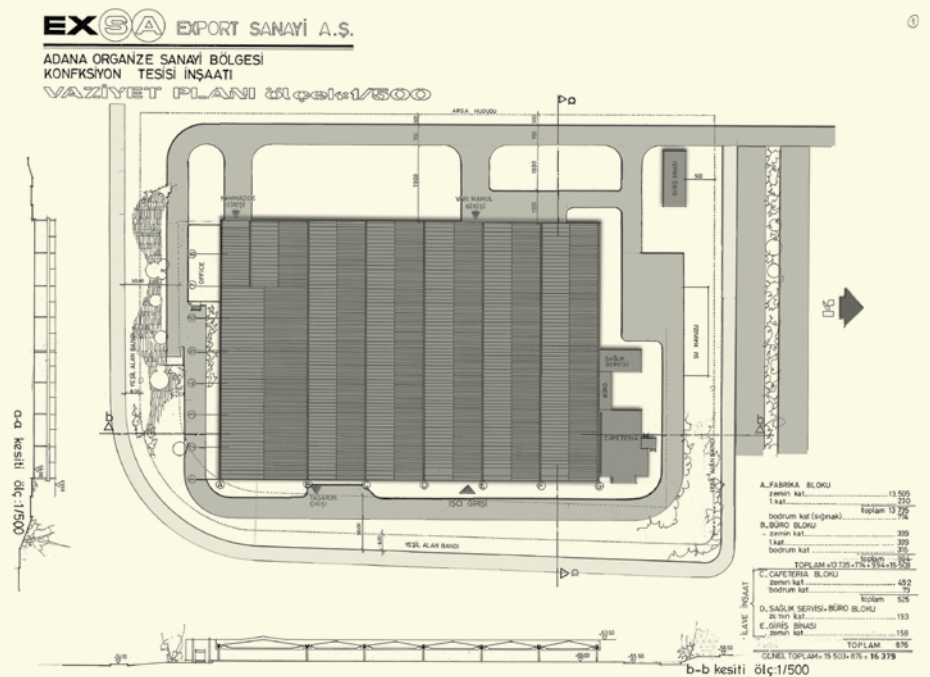
Elektrik projesi: Elektrik Mühendisi Gürcan Erkal

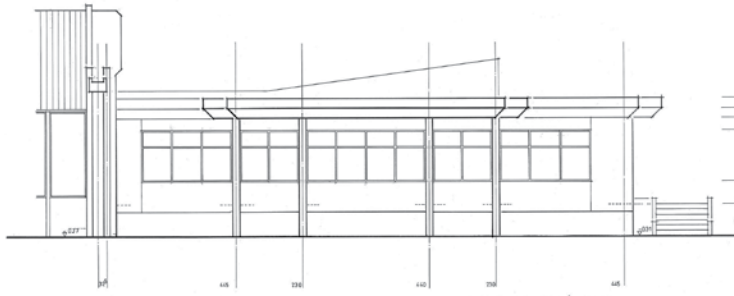
Müteahhit firma: YALKAR İnşaat, İnşaat Y. Mühendisi

Ergun Yalçın

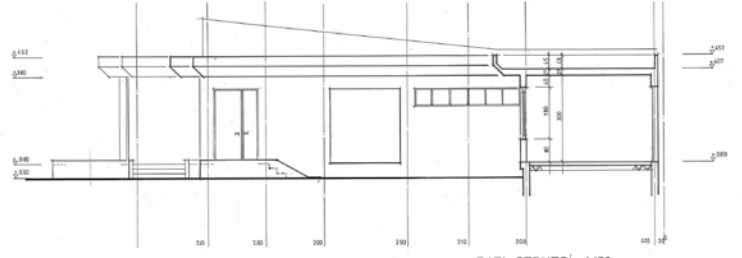
Proje süresi: 4 ay / 1995

İnşaat süresi: 12 ay / 1995-1996

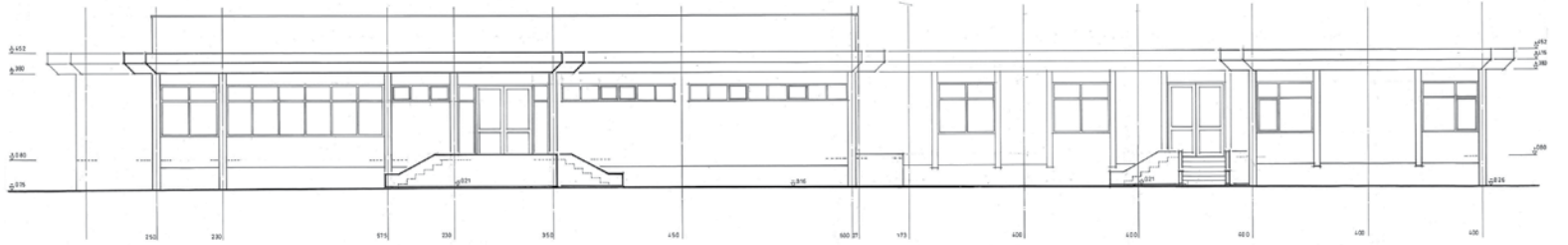

DOĞU CEPHESİ 1/50

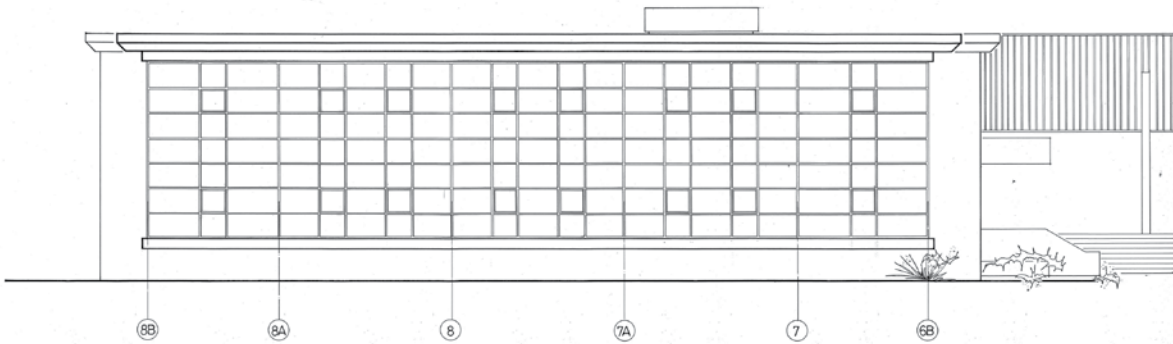
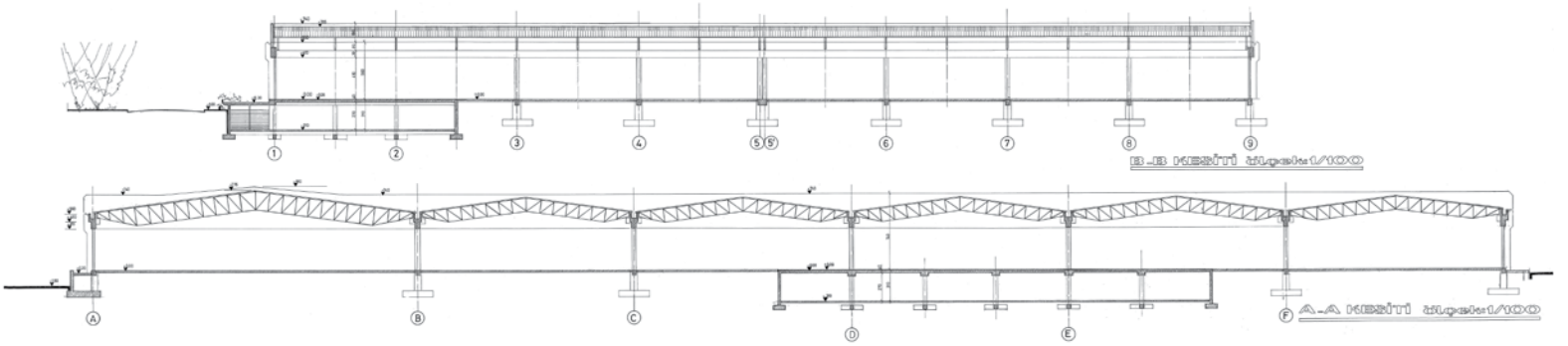

BATI CEPHESİ 1/50

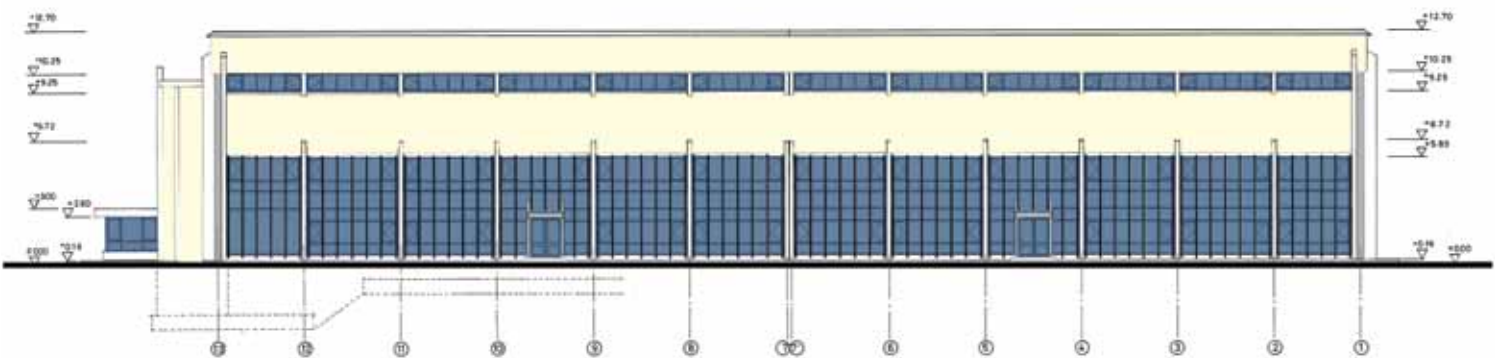
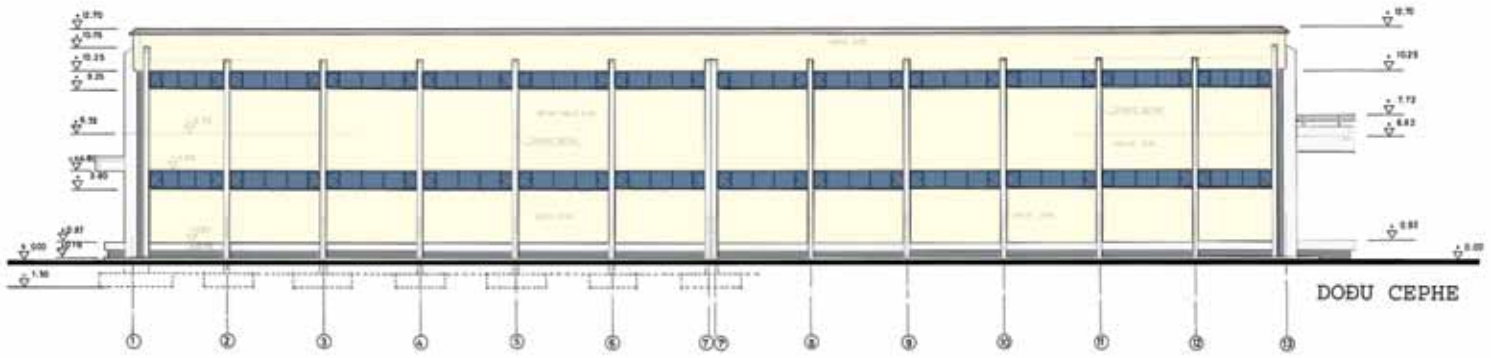
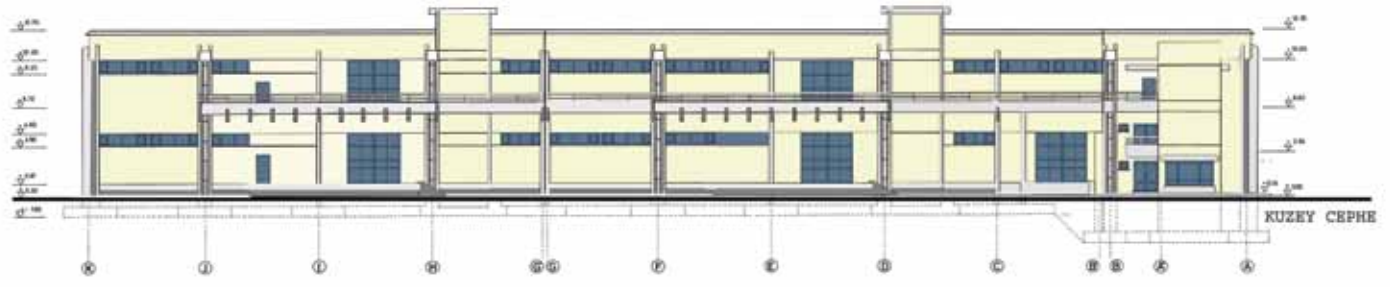

KUZEY CEPHESİ 1/50

EXSA
SOSYAL TESİS CEPHELERİ

EXSA BÜRO BİNASI
GÜNEY CEPHE REVİZYONU Ö. 1/50

AKKUYU NÜKLEER SANTRALİ ÇED SÜRECİ

Sabahat ASLAN

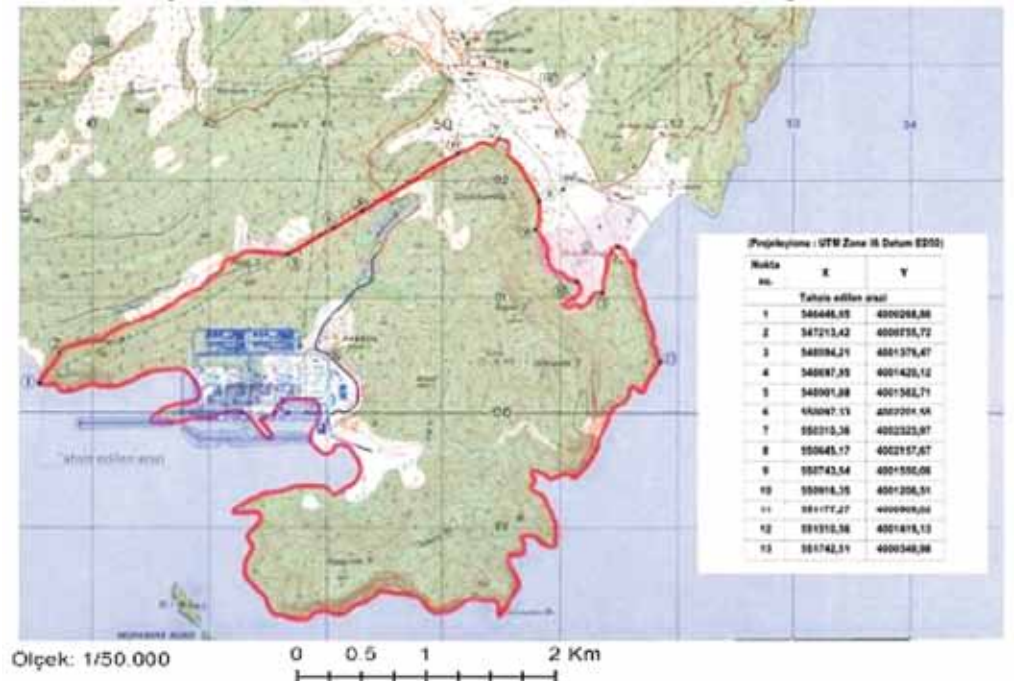
Mersin Nükleer Karşıtı Platform
Yürütme Kurulu
Dönem Sözcüsü

“Ülkemizde Çernobil ve Fukuşima nükleer santrallerin dünyaya bıraktığı korkunç miras ortada iken, pahalı, güvensiz, kirli, kaza riski çok yüksek olan, dünyanın vazgeçtiği, ülkemize siyasi olarak dayatılan ve ülkemizin enerji problemini çözemeyecek olan, nükleer santraller projelerinde derhal vazgeçilmesi gerekmektedir. Ülkemiz nükleer santrallere mahkûm değildir. Enerjinin etkin ve verimli kullanılması, yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarımızın potansiyeli nükleer santrallere alternatiftir. Halka rağmen nükleer santraller kurulamaz.”

Bilindiği üzere 12.05.2010 tarihinde Ankara’da “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Akkuyu Sahası’nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma” imzalanmıştır. TBMM tarafından da 15.07.2010 tarih ve 6007 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan bu anlaşma 27.08.2010 tarihinde Bakanlar Kurulunca 244 sayılı Kanun gereği onaylanmıştır. Bu proje, her türlü hukuksal itirazları ve teknik denetiminin önünü kapatmış olmasından, yangından mal kaçırır gibi hiç kimsenin

görüşüne sunulmadığı, halkın haklı talepleri görmezden gelindiği için antidemokratik ve hukuksuzdur.

Bunun yanında ÇED Kanunu’nun 10. maddesine (Değişik: 26/4/2006 - 5491/7 md.) göre; gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler. Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendir-

mesi Gerekli Değildir Kararı alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez, hükmüne rağmen Akkuyu Nükleer Santral Projesi sözleşmesi ÇED raporu alınmadan imzalanmıştır. Bunun yanında hükümet 14 Nisan 2011 tarih ve 27905 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan yönetmelik değişikliği ile Akkuyu Nükleer Santraline ÇED muafiyeti getirmiştir.

Yürütülen demokratik ve hukuksal mücadelelerin sonucunda hükümet geri adım atarak Akkuyu Nükleer Santral Projesiyle ilgili ÇED sürecini başlatmak zorunda kalmıştır. ÇED Başvuru Dosyası 02.12.2011 tarihinde 17.07.2008 tarih ve 26939 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği’nin 8. maddesi 1. bendi gereğince Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na sunulduğu bildirilmiş olup, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın sayfasında ÇED dosyası yayınlanmıştır.

Akkuyu’da kurulması planlanan nükleer santralde uygulanması düşünülen VVER1200 reaktör modeli dünyada denenmemiş bir teknolojidir. İşletmeye alınmayan bir teknolojinin yaratacağı riskler hakkındaki bilgi ve deneyim yetersizlikleri ÇED süreci ile ilgili yürütülen tüm çalışmaların bilimsel olmadığı gerçeğini yansıtmıştır. Bu anlamda Akkuyu Nükleer Santral Projesinin tesis yapım ve işletimini üstlenen Akkuyu NGS Elektrik AŞ formalitelerini yerine getirmek için hazırladığı ÇED dosyasının içeriğine bakıldığında, bilimsellikten yoksun, yalan yanlış bilgilerin olduğu, ülke gerçeğinden uzak ve ciddiyetsiz olduğu görülmektedir.

ÇED dosyasında aşağıda belirtilen olumsuzluklar mevcuttur.

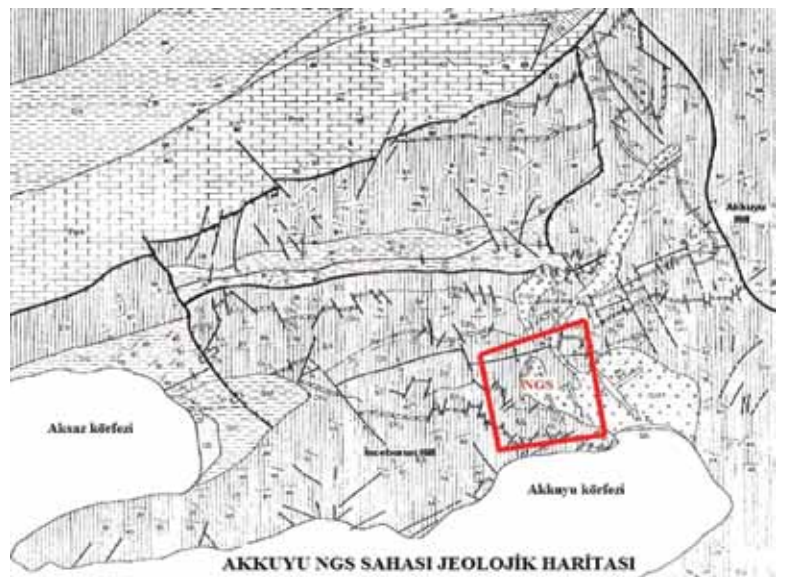
- Nükleer enerjinin iyi, diğer enerji modellerinin kötü olduğu ve Akkuyu Nükleer Santralinin tarıma ve turizme vereceği zararlara ilişkin hiçbir çalışmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir. Oysa Akkuyu Nükleer Santrali bölgemizin tarımına ve turizmüne çok zarar vereceği ortadadır.
- Depremsellik bakımından Akkuyu’ya yakın sadece Ecemiş fay hattının olduğunu ve Ecemiş fay hattının Akkuyu nükleer santraline zarar vermeyeceği yazılmıştır. Fakat Prof. Dr. Ahmet Ercan, asıl zararın Akkuyu bölgesine yakın olan;
 1. Kıbrıs Dalma Batma Kuşağı,
 2. Ölü Deniz Kırığı,
 3. Güney Ege Dalma Batma Kuşağı,
 4. Doğu Anadolu kırıklarınınvereceğini, bu fay hatlarının hareketli olduklarını ve tarihte meydana getirdikleri 7,9 büyüklüğünde depremlerin ve tsunamilerin binlerce kişiyi öldürdüklerinin belgelendiğini açıklamıştır.

Yukarıdaki bilgiler ÇED dosyasında yer verilmemiş olup, işletmeye alınmayan ve deprem bölgesinde olan Akkuyu Nükleer Santralinin neye göre depreme dayanıklı olacağına ilişkin soru işaretleri taşımaktadır.

- Akkuyu nükleer santralinin soğutma suyunun denizden sağlanacağı yazılmış, fakat deşarj suyunun denizin eko sistemine, Akdeniz’in ikliminin sıcaklığı nedeniyle günlük kullanılacak suyun buharlaşmasının sonuçlarının vereceği zararlar belirtilmemiştir.
- Nükleer atıkların Akkuyu sahasında 10 yıl bekletileceği belirtilmiş olup, 10 yıldan sonra bu atıkların ne olacağına ilişkin hiçbir bilgi mevcut değildir, atıklar hakkında bilgi verilmemesi, daha önce çıkartılan yönetmelikler gereği gizlice Akkuyu’ya gömüleceğinin bir kanıtıdır.
- Nükleer santrallerin kaza riski taşıdığı yazılmış, fakat Çernobil ve Fukushima nükleer santral facialarının yarattığı geri dönüşü olmayan felaketlerden ve ayrıca nükleer santralin çalıştığı sürece yayacağı radyasyonun çevre ve insan sağlığına vereceği zararlardan hiç söz edilmemiştir. Akkuyu’da meydana gelecek bir kazanın telafisinin mümkün olmayacağı gerçeği de yansıtılmamıştır.

Proje Sahasının çevresindeki yüzey suyu kaynakları.

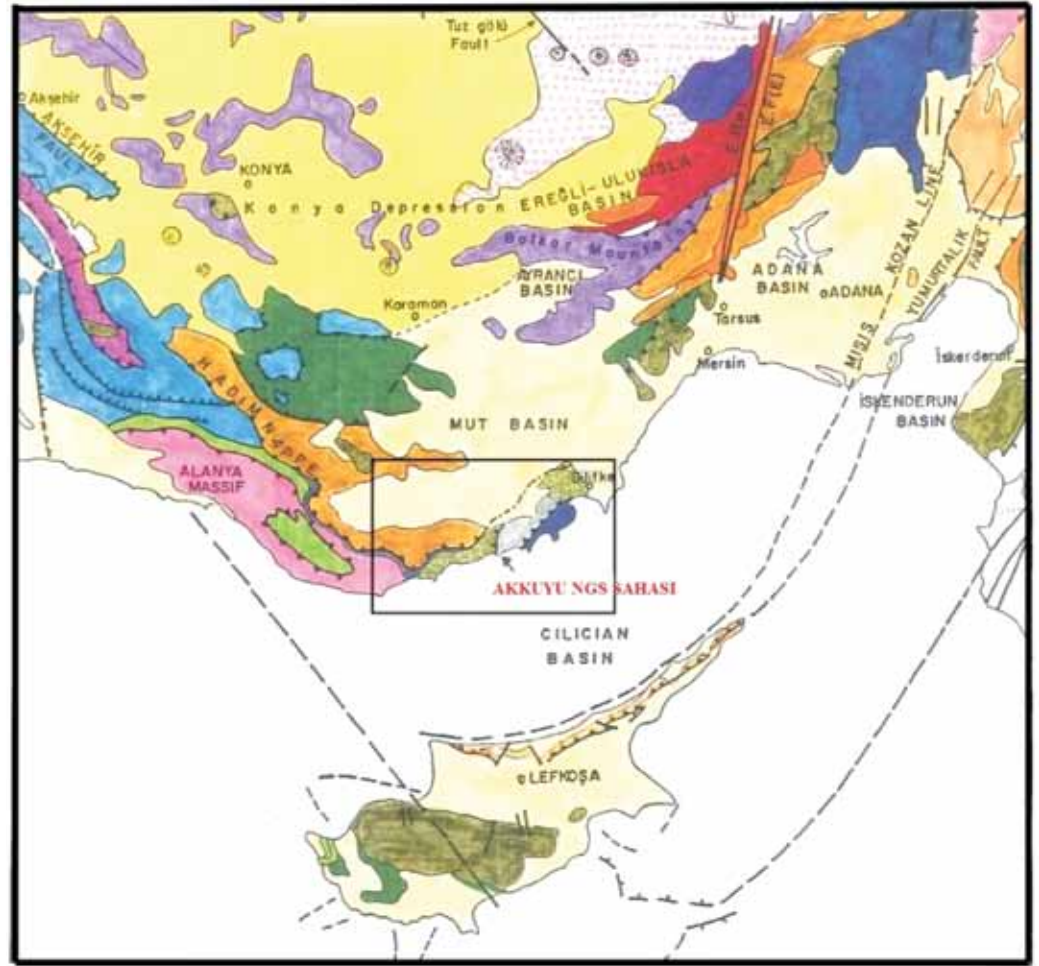
Akkuyu için şu anda yürütülen ÇED süreci ülkemizin taraf olduğu Rio Sözleşmesi'ne ve ÇED Yönetmeliği'ne aykırı bir biçimde sürdürülmektedir. ÇED sürecinde Akkuyu'da 29.03.2012 tarihinde yapılmak istenen "Halkın Katılımı Toplantısı" usulüne uygun olarak gerçekleştirilmemiştir. Halkın katılımı toplantısı nükleer santralin gerçek etki bölgesinde yapılmamıştır. Nükleer santralle ilgili ÇED sürecinde yerel halk dışlanmış, toplantıya halkın çoğunluğu alınmamış, halkın tepkisi nedeni ile toplantı yapılmamıştır. Nükleer santralin etki alanındaki bu konuda ehil olan meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri, belediyeler ÇED sürecine dahil edilmemiştir.

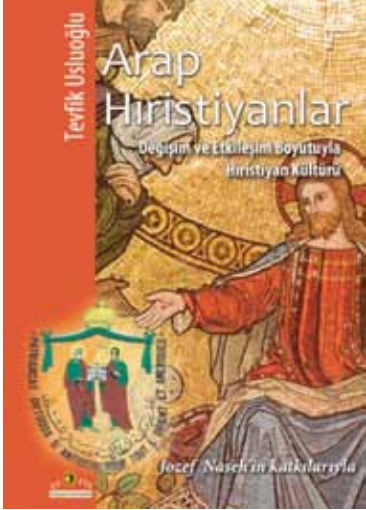
Nükleer santralin olumsuz etki alanının tamamında halkın katılımı toplantısı yapılmaması, yapılan toplantılara halkın alınmaması, bu şekilde yoğun hak ihlallerinin yaşanması Anayasa'nın sağlıklı bir çevrede yaşam hakkını düzenleyen 56. maddesine aykırı olup, ayrıca Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelere de aykırıdır. Yaşanan bu hukuksuzluğun takipçisi olmak adına Mersin halkının nükleer santral karşıtlığında itirazlarını dile getirmek için bir imza kampanyası başlatılmıştır. Toplanan dilekçeler hukuken kullanılacaktır.

Ülkemizde Çernobil ve Fukushima nükleer santrallerin dünyaya bıraktığı korkunç miras ortada iken, pahalı, güvensiz, kirli, kaza riski çok yüksek olan, dünyanın vazgeçtiği, ülkemize siyasi olarak dayatılan ve ülkemizin enerji problemini çözemeyecek olan, nükleer santraller projelerinde derhal vazgeçilmesi gerekmektedir. Ülkemiz nükleer santrallere mahkûm değildir. Enerjinin etkin ve verimli kullanılması, yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarımızın potansiyeli nükleer santrallere alternatiftir. Halka rağmen nükleer santraller kurulamaz.

- Ülkemizin hiç ihtiyacı olmayan nükleer santral teknoloji dayatmalarına,
- Ülkemizin "Nükleer Çöplük" olmasına,
- Nükleer silahlanmaya,
- Dünyada işsiz kalan "nükleer lobilerinin" kâr hırsları yüzünden, çocuklarımızın geleceğinin karartılmasına,
- Bilimsel olmayan, tamamen siyasal tercihlere dayalı "Nükleer Santral Kurma" kararına, karşı durmak gerekiyor.

Barışın, yaşam hakkının, çocuklarımızın geleceğinin korunmasını savunmak ve ülkemizin geleceğini, sağlığını ve bağımsızlığını tehlikeye sokacak olan **nükleer santrallerin kurulmaması** için herkesin mücadele etmesi gerekmektedir. ■

ARAP HİRİSTİYANLAR – Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hristiyan Kültürü

Tervik Usluoğlu, Ütopya Yayınevi, Ankara, 240 + 32 sayfa.

Ütopya Yayınevi'nin "Sosyoloji - Antropoloji Dizisi" içerisinde yayımladığı bu kitabı dikkatinize sunmak istedik. Kitabın yazarı Tervik Usluoğlu'nu Mimarlar Odası'nın Antakya'da düzenlediği etkinlikte yaptığı sunuşla tanışmıştık, şimdi de birikimlerini aktardığı bu değerli çalışmasıyla karşımızda. Antakya'nın bölgedeki özel konumuna vurgu yapan, bunun daha bilinir olmasına gayret eden böylesi çalışmaların yaygınlaşmasını diliyoruz.

Kitabın tanıtım yazısını sunuyoruz:

"Palmira Kraliçesi Zennubiya'nın kenti gibi kadim tarihiyle kardeşlik bahçesi, kökleri kırmızı toprakların derinliklerine uzanan zeytin ve defne ağaçları arasındaki ortak yaşam kültürüyle donanmış Asî'nin çocuklarına hayat veren Antakya..."

Peygamber Muhammed'in insanlığa getirdiği mesaj ile Aristoteles'in Sokrates'in Peygamber Musa ve İsa Mesih'in mesajlarının tarih içinde eşitçe kavranarak, sağlam bir kültür merkezi Doğu'nun Kraliçesi Antakya...

İnsanlığın düşünsel tarihindeki hümanizmaya dayanan Antakya...

Burada bayramların ardı arkası kesilmez: Ramazan, Kurban, Gadir Hum, Paskalya, Pesah... Farklı din, mezhep ve etnik grup mensuplarının aynı masada toplanması için merasime gerek yok, ne mizansen var nede yapaylık...

Bu kitap, Antakya kimliği içinde Arap Hristiyanları etnik ve dini kimlikleriyle ele alarak bütünselliğin ve farklılıkların renkliyle topluluklar arası ilişkilerin özgül boyutunu göstererek; çok dilli, çok kültürlü olan bölgenin, dinlerin-mezheplerin eşitçe kavranması açısından ciddi araştırmalara değer nitelikte olduğunu; dünyada yaşanan etnik ve dini çatışmalara karşı örnek bir model olabileceğine ve barış kültürünün geliştirilmesi için katkı sağlayacağını düşünüyoruz."

OSMANLI-TÜRK MİMARLARINDA MESLEKLEŞME

Gülsüm Baydar, çev. Arif Şentek, Mart 2012, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 143 s.

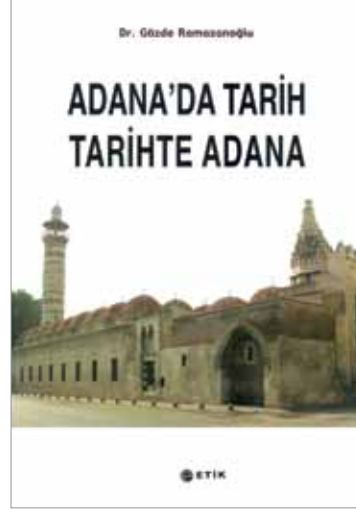
Kitap, Gülsüm Baydar'ın 1989 yılında, Kaliforniya Üniversitesi Mimarlık Tarihi programında yazdığı "The Professionalization of the Ottoman-Turkish Architects" başlıklı doktora tezinin çevirisi. Bu çalışma, aradan geçen sürede mimarlık tarihi yazımında ortaya çıkan gelişmelere, tezin kapsadığı alanlarda yeni çalışmalar yapılmasına, tartışmalar üretilmesine rağmen, konusunda temel bir kaynak olma özelliğini hâlâ koruyor. Kitapta *Osmanlı Mimarı: Tarihsel Bir Bakış, Mimarlık Bilgisinin Kurumlaşması, Meslekleşmenin Kurucu Öğeleri, Uygulamadaki Mimarlar* başlıklı bölümler yer alıyor.

Konuya ilişkin, o yıllarda ulaşılabilen belgeleri, daha önce yapılmış çalışmaları titizlikle gözden geçiren ve daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalara kaynaklık edecek bu tezin, Türkçeye çevrilerek Mimarlar Odası tarafından yayımlanmasının, meslek literatürümüze önemli bir katkı olarak değerlendiriyoruz.

Baydar, çalışmasında "meslekleşme" sözcüğünü, "Uzmanların piyasa üzerinde topluca bir egemenlik (tekel) kurmaya yönelik hak kazanımı" anlamında kullandığını belirtiyor.

Kuşkusuz diğer mesleklerde olduğu gibi mimarlıkta da edinilen ayrıcalıklı haklarla birlikte, kamuya, işverene, mesleğe karşı sorumluluklar söz konusu ve bu meslektaşlarının olmaması olmaz bir koşulu. Öte yandan meslekleşme, ayrıntılı ve derinlemesine üretilmiş bir bilgi temeline dayanmak zorunda. Çoğu kez bu, uzun geçmişli olan ve güncel ortamda gelişimini sürdüren bir akademik birikimi gerektiriyor. Baydar çalışmasında, mimarlık mesleğinde söz konusu olan haklar, sorumluluklar ve bilgi birikimine ilişkin bir perspektiften Türkiye'deki tarihsel süreçte bakıyor. Bu süreç, Osmanlı döneminden, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına ve sonrasına kadar uzanıyor.

Daha sonraki yıllarda bu alanda yapılan diğer özgün çalışmalarla birlikte bu yayının da meslektaşlar arasında ilgiye karşılanacağını umuyoruz.

ADANA'DA TARİH - TARİHTE ADANA

Gözde Ramazanoğlu, Mayıs 2012, 2. basım, Etik Yayınları, Ankara, 272 sayfa.

Adana'da Tarih, Tarihte Adana, ilk baskısı 2006'da yapılan, bir kitap. Bilimsel nitelikli mimarlık tarihi - şehir monografisi türündeki kitaplarının ikinci baskılarının yapılması pek alışılmış durum değil. Kitabın uzun bir çalışmanın ürünü olduğu anlaşılıyor. Başta vakıfnameler olmak üzere, seyyahların gözlemlerinden, arşiv belgelerinden, hatıralardan ve çok sayıda bilimsel araştırmalardan yararlanılmış. Ele alınan konular zengin dipnotlarla ve fotoğraflarla açıklanmış. Beylik dönemi mimarlığının Adana'daki çehresi mimarlık ve kültür dünyasının ilgisine sunulurken, Osmanlı dönemindeki dönüşümler de ele alınıyor.

Kitap iki ana bölümden oluşuyor.

Tarihte Adana: tarihin erken dönemlerinden başlanarak kurtuluş savaşının sonuna kadar olan dönemde, mimarlığın ortaya çıkmasını sağlayan olguları kavramak için gereken bakış açısını sağlıyor. Bu bölüm, konuda yapılmış araştırmaların zengin kaynaklara dayanan derli toplu bir özeti ortaya koyuyor. Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel olayların Adana'yı ve Adana'daki mimarlığı doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren kısımlarını ele alan tarih bölümü, geniş tutulmuş.

Adana'da Tarih: Adana'daki mimari eserlere ayrılmış. Kentin kimliğini belirleyen unsurlarından biri olan Taşköprü'yle başlayan, kent ikon durumundaki Ulucami külliyesi ve diğer mimari eserlerin irdelenmesinde kronolojik sıra izlenmiş, yapılar, mimarlık tarihi disiplini içerisinde sorgulanarak detaylı şekilde ve anlamlı görünen bütün boyutlarıyla ele alınmıştır. Anlatım fotoğraflarla zenginleştirilmiş. Yapıların büyük kısmının planları da verilmiş.

Hem dönem veya alan çalışması yapan farklı disiplinlerdeki araştırmacıların hem de tarihe ve kültüre ilgi duyanların bilgilendirici bulacakları bu eser, bilimsel ciddiyetinden ödün vermeyen, terminolojisi hafifletilmiş bir mimarlık tarihi araştırmasıdır. Bu özelliği ile hem bir referans kitabı, hem okurlara çok yönlü bir katkı sağlayacak bir başucu kitabıdır.

HALET ÇAMBEL İLE BULUŞMA

Hazırlayan: M. Melih Güneş, Mimarlar Odası İstanbul BK Şubesi Yayınları, 2012, İstanbul, 204 s.

Halet Çambel koşulların çok çetin olduğu Toroslarda ortaya çıkan arkeolojik buluntuları yazısına terk etmemiş, onların bir çatı altında korunmasını sağlamıştır. Ömrünü yalnızca mesleği olan arkeolojiye değil, insanlığa da adanmıştır. Belki bu yüzden, yörede herkesin "Halet Ablası" olma payesini edinmiştir. Kastabala antik kenti için verdiği mücadele tüm Çukurova'da dikkatle izlenmiş, onun öncülüğü ve uyarılarıyla yörede yapılmak istenen çimento fabrikasına yönelik tepkiler örgütlenebilmişti.

Halet Çambel yaşam yoldaşı Nail Çakırhan'la birlikte, önemli bir Osmanlı sivil yapısı olan, ailesinin ve kendisinin yaşadığı ahşap yapıyı 60'lı yılların kıyımından kurtarmakla yetinmemiş, arkeoloji ve mimari araştırma merkezi olarak kullanılması için tereddütsüz başlamıştır.

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından düzenlenen "Halet Çambel İle Buluşma" etkinliklerinin bir parçası olan bu yayın, Halet Çambel'in yaşamının 95. yılında kısa zamanda elbirliği ve samimiyetle oluşturulmuş bir andaçtır.

Türkiye mimarlığı, uzun solukluluğuyla yılmaksızın sonsuzluğa devrettiği kültür yapılarıyla da Halet Çambel'e olan gönül borcunun farkındadır.

Fotoğraf "Adana Sanayi Tarihi" kitabından alınmıştır. (sf 112)

Yüksek kapasitede
yerli üretim

CUBO boya
BOYA GRUBU

CUBO fix
YAPI KİMYASALLARI

CUBO therm
ISI YALITIM SİSTEMİ

CUBO Line
DEKORATİF POLİSTREN GRUBU

CUBO pol
POLİSTREN GRUBU

profesyonel
ısı yalıtım
sistemi (mantolama)

binanızın ömrü ü uzatır,
%50 tasarruf sağlar...

ÇÖZÜM ORTAĞINIZ

CUBO ÇUKUROVA BÖLGE DİSTİRBUTÖRÜ
NYKOÇ İNŞAAT MİMARLIK, DEKARASYON VE YAPI MALZEMELERİ SAN. TİC. LTD. ŞTİ
TÜRKMEN BAŞI BLV. BELEDİYE EVLERİ MH. UMUT APT. ZEMİN KAT 65/22 ÇUKUROVA / ADANA
0 322 2480015 FAX: 0 322 2480095
nykocinsaat@hotmail.com

www.cubo.com.tr